

**KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI'NIN MEKANSAL VE SOSYAL
ANLAMINI YİTİRME SÜRECİ VE NEDENLERİ**

MURAT ÇAĞLAR BAYDOĞAN

726066

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Kasım 2002

ANKARA

726066

Murat ağlar BAYDOğAN tarafından hazırlanan KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI'NIN MEKANSAL VE SOSYAL ANLAMINI YİTİRME SÜRECİ VE NEDENLERİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Sare

Doç. Dr. Sare SAHİL

Tez Yöneticisi

Bu alışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: *Prof. Dr. CAN M. HERSEK Can Hersek*

Üye *Doç. Dr. SARE SAHİL Sare*

Üye *Doç. Dr. ALEV AKMAKOğLU KURU*

Üye :-----

Üye :-----

Üye :-----

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

[Signature]

İÇİNDEKİLER

sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL BİLGİLER	8
2.1. Mekan.....	8
2.1.1. Tanımı ve özellikleri	8
2.1.2. Mekan çeşitleri	12
2.2. Kentsel Dış Mekan.....	20
2.2.1. Kentsel Dış Mekanların Tanımı ve özellikleri	20
2.2.2. Kentsel dış mekan tasarım teorileri.....	30
2.3. Meydan: Tanımı ve Özellikleri	38
3. KENTSEL DİŞ MEKAN OLARAK MEYDAN' IN DEĞERLENDİRMESİNİ SAĞLAYAN ÖZELLİKLER	49
3.1. Mekansal Algıyı Sağlayan Fiziksel Nitelikler.....	50
3.1.1. Boyut.....	52
3.1.2. Ölçek-oran.....	55
3.1.3. Doluluk-boşluk	58
3.1.4. Geometri.....	63
3.1.5. Işık-renk-doku.....	66
3.2. İşlevsel Nitelikler	69
3.2.1. Kullanım	70
3.2.2. Dolaşım sürekliliği	73
3.2.3. Meydan-sokak ilişkisi	73
3.3. Toplumsal Boyut.....	73
3.3.1. Toplumsal iletişim mekanı olarak meydan	76
3.3.2. Anlamlı olma	80
3.3.3. Tarih ve koruma	83
3.3.4. Yerellik karakterinin yorumu	84
3.3.5. Sosyal yapıya bağlı dönüşümler.....	85
4. ÇALIŞMA ALANI OLARAK KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
4.1. Çalışma Alanı Tanıtımı ve Tarihçe.....	87

4.2.	Değerlendirme.....	103
5.	KAYSERİ’DE MEYDAN’IN MEKANSAL ve SOSYAL ANLAMINI YİTİRME SÜRECİ.....	112
5.1.	Yaşanan Fiziksel Dönüşümler	112
5.2.	Nedenler	117
5.2.1.	Trafik.....	117
5.2.2.	Modern mimari anlayışın getirdikleri	119
5.2.3.	Politik kararlar.....	121
5.2.4.	Yasal etkenler.....	122
5.2.5.	Kültürel etkenler	124
5.3.	Türkiye’deki Durum.....	126
6.	ANKET SONUÇLARI ve DEĞERLENDİRME.....	133
7.	SONUÇ ve ÖNERİLER.....	157
	KAYNAKLAR	163
	EKLER.....	169
	EK 1.	170
	EK 2.	179
	ÖZGEÇMİŞ	185

KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI'NIN MEKANSAL VE SOSYAL ANLAMINI YİTİRME SÜRECİ VE NEDENLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Murat Çağlar BAYDOĞAN

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Kasım 2002

ÖZET

Çalışmanın kapsamını; Kayseri’de kullanım özellikleriyle önemli bir noktada bulunan, kültürel etkileşim ve faaliyetlere olanak sağlayan, Cumhuriyet Meydanı’nın mekansal-sosyal anlamının yitirilmesi süreci ve nedenleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, mekanında barındırdığı tarihsel özellikler ve geçirdiği sosyal dönüşümler ile diğer Türk kent meydanlarına benzeyen, Kayseri Cumhuriyet Meydanı’nın, fiziksel-işlevsel-sosyal özellikleri incelenmiştir.

Kentsel mekan olan “meydan”ın anlamı ve özellikleri incelenmeden önce, bu kavrama altyapı oluşturacak mekan ve kentsel mekan kavramları incelenmiştir. Mekan kavramı başlığı altında, negatif-pozitif, dinamik-statik, açık-yarı açık-kapalı, kavrayıcı-itici mekan ve mekansal etkiler açıklanmıştır. Bu sayede kentin vazgeçilmez elemanı olan meydanın mekansal analizi yapılabilecek duruma gelinmiştir.

Meydanın özelliklerinin incelendiği bölüm; çalışma alanının değerlendirilmesini sağlayacak kriterlerin genel anlamda açıklandığı kısımdır. Bu kısımda mekansal algıyı sağlayan fiziksel özellikler başlığı altında, ölçek-oran, boyut, doluluk-boşluk, geometri, ışık-renk-doku, işlevsel özellikler başlığı altında,

kullanım, dolaşım süreliiliği, meydan-sokak ilişkisi ve son olarak toplumsal boyut başlığı altında iletişim mekanı olarak meydan, anlamlı olma, yerellik karakteri, tarih-koruma ve sosyal yapıya bağı dönüşüm alt başlık olarak irdelenmiştir.

Çalışma alanının tanıtımı, ve meydanın mekansal algıyı sağılayan kriterlerle değerlendirilmesi dördüncü bölümde yapılmıştır. Bu değerlendirme ile, mekan kalitesi açısından Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın, kötü bir durumda olduğı anlaşılmıştır.

Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın meydansızlaşma süreci, bu durumun nedenleri, trafik, modern mimari anlayış, kültürel özelliklerde değışim, imar planı değışiklikleri, yerel yönetimlerin etkileri, politik kararlarla açıklanarak, çalışma alanında örneklenmiştir. Mekansal dönüşümlere sebep olarak toplumsal dönüşümler gösterilmiştir.

Sonuç olarak; günümüz Kayseri kenti için çok önemli olan Cumhuriyet Meydanı'nın yoğun trafik sebebiyle kavşaklaştığı, yoğunluk nedeniyle bazı işlevlerini yerine getiremediğı, mekan konforu bakımından ise iyi bir durumda olmadığı anlaşılmıştır. Bir başka deyişle Cumhuriyet Meydanı'nın Kayseri kentinde bir "kayıp mekan" olduğı düşünülmektedir.

Bilim Kodu : 601 01 00

Anahtar Kelimeler : Mekan, Kentsel Mekan, Meydan, Kayseri Cumhuriyet Meydanı, Meydansızlaşma, Mekansal Anlamını Yitirme, Sosyal Anlamını Yitirme, Kayıp Mekan

Sayfa Adedi : 185

Tez Yöneticisi : Doç. Dr. Sare SAHİL

**THE EXTINCTION PROCESS OF SPATIAL AND SOCIAL MEANING IN
KAYSERİ CUMHURİYET SQUARE AND ITS CAUSES**

(M. Sc. Thesis)

Murat Çağlar BAYDOĞAN

**GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

November 2002

ABSTRACT

In this thesis, Kayseri Cumhuriyet Square as an example of Turkish urban squares, its physical and functional characteristics, its spatial meaning in communication and cultural relations is examined. The reasons behind the disappearance of its social and spatial meaning are also studied.

In this context, first, the concepts of space and urban space, which form background for the meaning and characteristics of squares, are described with the sub-titles of negative-positive space, dynamic-static space, open-closed-semi-closed space, through which it is possible to make the spatial analysis of a square.

The third chapter is reserved for the physical -as scale-proportion, dimension, solids-voids, geometry, color-texture-light-, functional -as usage, continuity of circulation, square-street relation-, and social -as communication, history, local characteristics, preservation, social transformation -characteristics of a square.

In the fourth chapter, Cumhuriyet Square as the case study is described and evaluated according to the above-mentioned criteria. The results illustrate that the square in its present condition is not well arranged spatially.

The "de-squarization" process of Kayseri Cumhuriyet Square, the reasons behind this process, which are; traffic, approaches to modern architecture, transformation in the cultural and social structure, changes in the master plan, influences of the local government, political decisions are demonstrated.

As a result, it is understood that despite its great importance for today's Kayseri, Cumhuriyet square is a conceptually indefinite "lost space" which is lacking in all spatial comforts. The fact is that it is not a square but a crossroads with heavy traffic.

Science Code : 601 01 00

Keywords : space, urban space, Kayseri Cumhuriyet Square, "de-squarization", loss of spatial meaning, loss of social meaning, lost-space

Page Number : 185

Advisor : Doç. Dr. Sare SAHİL

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren hocam Doç. Dr. Sare SAHİL'e, resim, yazı ve sayfa düzenlemelerime yardımcı olan çok değerli arkadaşlarım; Aslı POLATOĞLU, Fatih KİRAZ' a, bana destek olan iş arkadaşlarıma ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme teşekkür ederim.

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Yöntem.....	7
Şekil 2.1. Negatif ve pozitif mekan, Ashiara,1981 (Çakmaklı, 1991, s.27).....	13
Şekil 2.2. Negatif ve pozitif mekan olarak boşluk (Alexander, 1977, s.78).....	14
Şekil 2.3. Statik-dinamik mekan (orjnal)	15
Şekil 2.4. Kapalı-Yarı açık-Açık mekan (D.Ü. Mimarlık ders notları).....	16
Şekil 2.5. Kavrayıcı-İtici mekan (D.Ü. Mimarlık ders notları)	16
Şekil 2.6. Mekansal etkiler (D.Ü. Mimarlık ders notları)	19
Şekil 2.7. Ashiara'nın dış mekan betimlemesi (Ashihara, 1981).....	21
Şekil 2.8. Kayseri Kalesi Restitüsyon resmi (Cezar, 1985, s.66).....	27
Şekil 2.9. Trancik' in teorileri (Trancik, 1986, s.95).....	31
Şekil 2.10. Geleneksel-Modern kentsel dış mekan (Trancik,1986,s.19).....	33
Şekil 2.11. Fumihiko Maki (Maki, F.,1964)	35
Şekil 2.12. Hacimsellik etkisi.....	44
Şekil 3.1. Concorde meydanı, Paris, Fransa.....	51
Şekil 3.2. Meydan boyutu.....	54
Şekil 3.3. Ölçek-oran.....	56
Şekil 3.4. Psikolojik açıdan ölçek	58
Şekil 3.5. Kapalılık (enclosure) (Ashiara, 1981, s.79)	60
Şekil 3.6. Meydanın geometrisi (Krier, 1991).....	63
Şekil 3.7. Doku (Ashiara, 1981, s.60)	67

Şekil 3.8.	M. Aurelius Anıtı (Meiss, 1991, s.6)	68
Şekil 3.9.	Kullanım (Krier, 1991).....	70
Şekil 4.1.	Meydanın hava fotoğrafı, Kayseri (Foto.:Karakaya, N. Arşivi,1997).....	87
Şekil 4.2.	Kayseri Cumhuriyet Meydanı (www.kaynet.com.tr/resimler, 1994)	88
Şekil 4.3.	Justinianos döneminde Kayseri (Kaesareia) (Erkiletlioğlu, H.,1993, s.45)	90
Şekil 4.4.	10. yy sonunda Kaesareia (Erkiletlioğlu, H., 1993, s.71).....	91
Şekil 4.5.	13. yy. sonunda Kayseri (Erkiletlioğlu, H.,1993, s.152).....	92
Şekil 4.6.	13. yy'da Kayseri (Erkiletlioğlu, H, 1993).....	93
Şekil 4.7.	Kalelerin krokisi (Edhem, H.,1982, s.157)	93
Şekil 4.8.	Ortaçağda Kale ve Hunad Hatun Külliyesi (Giovannini, 1971).....	94
Şekil 4.9.	Meydanın pazar yeri olarak kullanımı: 1915-20 (Foto: Güpgüpoğlu,A.).....	94
Şekil 4.10.	Kayseri'ye ait ilk halihazır harita (Eravşar, 2000)	95
Şekil 4.11.	Millet Parkı, 20.yy başları (Foto.: Güpgüpoğlu, A. Arşivi)	96
Şekil 4.12.	Tekel binası (Foto.: Karakaya, N.,2002)	97
Şekil 4.13.	Doldurulan hendekler, 20.yy başları (Foto.: Karakaya, N.,2002).....	98
Şekil 4.14.	Kurşunlu Cami ve düzenlenen park (Foto.: Karakaya, N.,2002).....	100
Şekil 4.15.	Hükümet konağı, 1945-1950 arası (Foto.: Karakaya, N.,2002).....	100
Şekil 4.16.	Bürüngüz Cami 1980 ve 2002 (Foto.:Karakaya, N.,1980).....	101
Şekil 4.17.	Atatürk Heykeli (Kayseri Valiliği İl Yıllığı, 1998)	102
Şekil 4.18.	Meydan-Almer Oteli (Foto.:orjinal, 2002).....	104

Şekil 4.19.	Cumhuriyet Meydanı ve çevresi, hava fotoğrafı, 1998 (Foto.:KarakayaArşivi).....	105
Şekil 4.20.	Çeşitli zemin kaplamaları (Foto.:orjinal ,2002)	106
Şekil 4.21.	Meydanın gece görünüşü (Foto.:Karakaya, N. Arşivi, 1998).....	107
Şekil 4.22.	Meydanın 1920-1930'lardaki durumu (Foto.: Karakaya, N.,2002).....	109
Şekil 5.1.	Kayseri'de geleneksel doku (Gabriel, 1931)	113
Şekil 5.2.	Meydanda 20.yy başları (Foto.: Karakaya, N.,2002).....	114
Şekil 5.3.	Meydanda trafik 1960-1970 (Foto.:Karakaya, N.,2002).....	115
Şekil 5.4.	90'lı yıllarda meydan (Kayseri Valiliği İl Yıllığı, 1998).....	116
Şekil 5.5.	Meydanda trafik (Foto.:Karakaya, N., 2002)	118
Şekil 5.6.	Modern mimari anlayış (Le Corbusier ve Kent, 2002)	120
Şekil 5.7.	1945 Planı (Karatepe, Ş., 1999)	123
Şekil 5.8.	Eski Hal binası 1975-1980(Foto.:Karakaya N.,2002) -Alanın yeni durumu(Foto.:orjinal ,2002).....	124
Şekil 5.9.	Kent imgesi (Rapaport, 1992)	131
Şekil 6.1.	Kullanıcı-yaş grafiği.....	135
Şekil 6.2.	Kullanıcıların cinsiyetleri	136
Şekil 6.3.	Eğitim durumu	136
Şekil 6.4.	Kullanıcıların Kayseri'de geçirdikleri süreleri gösterir grafik	137
Şekil 6.5.	Kayseri için görsel imajın varlığı	138
Şekil 6.6.	Görsel imaj için seçilen-yazılan cevapları gösterir grafik	138

Şekil 6.7.	Kullanım amacı	139
Şekil 6.8.	Nitelikli meydanın özellikleri.....	140
Şekil 6.9.	Meydanın bireyleri-toplulukları kaynaştırıcı rolü	140
Şekil 6.10.	Meydan'ın boyutları	141
Şekil 6.11.	Meydan'ın insan ölçeğine uygunluğu.....	142
Şekil 6.12.	Meydanı sınırlayıcı bina kütleleri.....	142
Şekil 6.13.	Meydan'ın ışık düzeyi	143
Şekil 6.14.	Meydan'ı çevreleyen yapıların cephe kaplamaları	143
Şekil 6.15.	Cephe kaplama malzemeleri	143
Şekil 6.16.	Çeşitli kaplama malzemelerinin uyumu.....	144
Şekil 6.17.	Yapılar arasındaki uyum	144
Şekil 6.18.	Cephelerin uyumu	145
Şekil 6.19.	Cephe karakterleri	145
Şekil 6.20.	Renklerin uyumu.....	146
Şekil 6.21.	Doluluk-boşluk oranlarının uyumu	146
Şekil 6.22.	Objelerin kattığı anlam.....	147
Şekil 6.23.	Meydan'daki aktiviteler	147
Şekil 6.24.	Meydan'da olması istenen aktiviteler.....	148
Şekil 6.25.	Kullanım yoğunluğu.....	149
Şekil 6.26.	Bütünlük.....	149
Şekil 6.27.	Tören-miting-kutlama gibi faaliyetlerin etkisi	150
Şekil 6.28.	Sosyal iletişim meydana sağlanıyor mu?	150
Şekil 6.29.	Cumhuriyet Meydanı'nın özelliği	151
Şekil 6.30.	Özellikler.....	151

Şekil 6.31.	Yerel özellik	152
Şekil 6.32.	Etkileyici bina	152
Şekil 6.33.	Problemler	153
Şekil 6.34.	Sorunlar	153
Şekil 6.35.	Sorunların sebepleri	154
Şekil 6.36.	Problemlerin çözümü	154
Şekil 6.37.	Gelecekte nasıl bir Meydan görmek istersiniz?	155

1. GİRİŞ

Geçmişin kültürlerinde toplumsal yaşam alanını oluşturan ortak mekanlar bireysel konaklama birimlerinin arasında yer almıştır. Bunun nedenini, çevre koşullarına (yırtıcı hayvanlar, dış saldırılar, hava şartları, vb.) karşı korunma, barınma içgüdüğü oluşturmıştır. Daha sonraki kültürlerde ise kentlerin yalnızca insanların barınma, korunma gereksinimini karşılayan yapı kütlelerinden, bu kütleler arasında kalan ve sirkülasyonu sağlayan “boşluk” lardan oluşmadıkları anlaşılmaktadır.

Uygarlık derecesi, kültür yapısı, yaptırımların etkisi ya da ekonomik yapı farklılıkları şehirlerde değişiklikler yaratmaktadır. Bununla birlikte ortak yaşam sonucu bir dizi kişisel veya toplumsal gereksinimler de doğmuştur. Kentte toplumsal yaşamın zorunlu hale getirdiği bu gereksinimlerden en önemlisi “mekan” dır.

Mekan, insanların içinde hareket edebileceği, eylemde bulunabileceği; ya düzlem elemanlarının bir araya gelmesiyle, ya da üç boyutlu kitlelerin oyulmasıyla elde edilen kavramsal bir varlıktır.

Yerleşim birimleri içerisinde, yaşayan insanların sirkülasyon, vb. gibi işlevsel, dinlenme, eğlenme, bir araya gelme, vb. gibi sosyal, korunma, sığınma, vb. gibi psikolojik amaçlarla kullandığı ve yapı (üç boyutlu herhangi bir nesne, mimari yapı, ağaç, vb. gibi) kütleleri arasında kalan “mekan”lara “kentsel mekan” ismi verilmiştir. Aynı zamanda “kamu mekanı”, veya “kamusal mekan” isimleri de zaman zaman bu kavram yerine kullanılmaktadır. Yine kullanım özelliklerine göre kentsel mekanlar; kentsel dış mekan ve kentsel iç mekanlar olarak ayrılabilirler. Pazar, meydan, cadde, sokak, avlu, vb. gibi mekanlar kentsel dış mekan; alışveriş merkezi, çarşı, vb. gibi kapalı mekanlar kentsel iç mekan olarak nitelendirilebilir.

“Kentsel boşluklar”, “kentsel mekanlar” ın varlığı, kentin içindeki aktivitelerin gerçekleşmesi için önkoşuldur. Günümüzde sokaklar, avlular, pazar alanları, parklar, meydanlar, vb. insan yaşantısının büyük bir kısmının geçtiği “kentsel dış mekanlar” haline gelmiştir.

Kentsel dış mekanların en karakteristiklerinden olan “meydan”, çoğu kentte sosyal ve kültürel yapının mekana yansımaya en güzel örnektir. Kentteki sosyal yaşantının resmi olan, genelde tarihsel-fiziksel özellikleriyle öne çıkan meydan, “Kent imajı” (Lynch,1960) için oldukça önem taşımaktadır.

Toplumsal yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan bir araya gelme ihtiyacı, kent içinde toplanma mekanı olarak meydanları ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden meydanlar kentsel yaşamda önemli bir yere sahiptir.

Zaman içinde diğer kentsel mekanlar gibi meydanlar da dini inançlar, toplumun ekonomik ve politik yaşamına ve bireylerin ihtiyaçlarına bağlı olarak bir değişim göstermiştir. Meydanlar her dönemde, toplumsal deneyimlerin sağlanmasında ve kentsel kimliğin oluşumunda önemli bir öge olarak ele alınmıştır.

Kentsel meydanlar insanların karşılıklı etkileşimi ve iletişimi için etkin bir zemin hazırlar. Bu nedenle kentlerin toplumsal karakterinin ve kültürel kimliğinin belirlenmesinde önemlidir. Kentsel meydanlar, toplumsal deneyimler ve çevreyle doğrudan ilişki içinde olan bireylerin ilişki kurabilmesi için uygun bir ortam sağlayabilir. Bu yüzden, meydanlar modern toplumun tamamen korunaklı mekan anlayışından daha çok sosyal deneyimler için imkan sağlamaktadır.

Çoğu Avrupa kentlerinin tersine, Geleneksel Anadolu kent dokularımızda, toplumsal deneyimlere bağlı olarak ortaya çıkmış ve içinde bulunduğu kente bir kimlik kazandıran düzenli bir kentsel mekan anlayışı yoktur. Meydanların varlığı, toplumumuzda bir ihtiyaç haline gelmiş olmasına rağmen, toplumsal yaşamda hızla değişen yapıdan dolayı son dönem kentsel tasarım pratikleri tarafından hala ihmal edilmektedir.

Günümüzde toplumsal değişme, kentleşme, endüstrileşme, teknoloji ve küreselleşme olguları kentsel mekanları dönüştürmekte ve farklı mekan gereksinimlerini ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de yukarıda sayılan tüm bu aktivitelere mekan olan çoğu

“meydan”, günümüzdeki gelişmelerle giderek “kayıp mekanlar” (Trancik,1986) haline dönüşmeye başlamıştır.

Bu fiziksel anlamdaki yitirilmenin yani “mekanın erozyona uğraması”nın yanı sıra kavramsal olarak “meydan”ın içinin boşaltılması başka bir deyişle sosyal anlamını yitirmesi, yaşanan diğer bir önemli dönüşümdür.

Türkiye’nin çoğu kentlerinde yaşanan bu dönüşüm, tarihi özellikleri ve kent imajı açısından iyi vasıfları olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı mekanında da yaşanmaktadır. Birçok açıdan “meydan” özelliklerini yansıtabilme potansiyeli olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı ‘nın bugünkü durumu, diğer kent meydanlarınınki ile benzer özellikler göstermektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, fiziksel çevreyle bütünleşmiş, mekansal deneyimlerin kazanıldığı Kayseri Cumhuriyet Meydanı mekansal yapısında; meydanın, mekansal ve sosyal anlamını yitirme süreci ve sebeplerini incelemektir.

Hedefler

Çalışmanın kapsamı dışında olmamak kaydı ile, daha önce belirlenen, amaca ulaşmayı sağlayacak diğer bilgiler hedefler başlığı altında sunulmuştur.

Bu hedefler;

- Fiziksel çevreyle bütünleşmiş, meydanın mekansal yapısını incelemek,
- Meydanın sosyal ve mekansal anlamını araştırmak, toplum ve şehir kimliği oluşumundaki rolünü ortaya koymak,
- “Meydan” mekanındaki mekansal gelişim, dönüşümleri ve bu dönüşümlerin sebeplerini araştırmak,
- Kayseri için ortaya çıkan dönüşümlerin planlı ya da fiziksel koşullara dayalı gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırmak

- Meydanlara anlam ve nitelik kazandıran özellikleri (ölçek-oran, fiziksel boyutlar, doluluk-boşluklar, işlevsel nitelik, ışık, renk, geometri, vs.) ortaya koymak,
- Şehirsel ve toplumsal dönüşümlerin göstergesi meydanın, toplumsal iletişimi sağlamadaki rolünü, toplum yaşamı ve şehir strüktüründeki önemini araştırmak,
- Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın 1900-2002 yılları arasında geçirdiği mekansal dönüşümleri belgelemek,
- Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nı kullanan insanların istek, gereksinim ve önerilerini belirlemek,
- Bu gereksinim, önerileri belirlemek için yapılacak anketin çalışmayı doğru bilgilere ulaştıracak kalite, titizlikte olması,
- Anket çalışmasının ortaya koyduğu sonuçlara sadık kalarak, çalışmanın değişik aşamalarında bu tür verilerden yararlanmak, olarak ortaya konmuştur.

Kapsam

“Kentte yaşayan insanların yaşamını tanımlayan, sınırlayan bir "territory" (arazi, toprak) olarak mekan, biçim ile doğrudan etkileşim içindedir. Bu nedenle "mekan ve "kentsel mekan" kavramlarına bir açıklık getirilmesi ve bu yolla da kent mekanları örüntüsünün biçimlendirilmesinde temel çıkış noktalarının belirlenmesi zorunlu görülmektedir.” (Çakmaklı,1991,s.25)

Mekan üzerine birçok çalışması olan C.Norberg-Shulz (1979) mekan kavramını; makro ölçekten, mikro ölçeğe doğru, insanın çevresiyle etkileşimini de göz önünde tutarak şu düzeylere ayırmıştır.

- a) Coğrafya
- b) Peyzaj
- c) Kent
- d) Cadde/Sokak
- e) Ev

Kentsel mekanla ilgili olan bu çalışmada; ev, kent düzeyiyle etkileşim içinde olan sokak/cadde düzeyiyle ilgilenilecektir.

Bunlarla ilişkili olarak çalışmanın kapsamını;

- Mekan, kentsel dış mekan, meydan kavramlarının evrensel tanımları, başta olmak üzere fiziksel-işlevsel-sosyal özellikleri ;
- Kentsel dış mekan olan meydanın fiziksel özellikleri, algısal ve fonksiyonel açıdan incelenmesi;
- Mimari yapı-kentsel dış mekan ilişkisi , meydan sınırlarını oluşturan üç boyutlu yapıların özelliklerini ilgilendiren açıklamalar;
- Kayseri özelinde Türkiye genelinde yaşanan meydanın sosyal ve mekansal anlamını yitirme sürecinin incelenmesi;
- Meydanın mekansal ve sosyal etkilerini azaltan genel anlamda toplumsal, kültürel, politik sebepler;
- Çalışma alanı olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın tüm fiziksel-sosyal-mekansal çözümlemeleri ve bunlara girdi sağlayacak tüm tarihi bilgiler;
- Mekanı kullanan insanların görüş, istek ve önerileri,
- Kullanıcılardan anket yoluyla alınan sonuçların incelenmesi, oluşturacaktır.

Yukarıda sıralanan ve çalışmanın kapsamını oluşturan maddelerin büyük bir kısmı konuyla ilgili kaynaklara, daha önce yapılan araştırmalara, dünyada son dönem kentsel tasarım teorisyenlerinin ortaya çıkardıkları fikirlere paralel bilgilerden oluşmaktadır. Belirlenen değerlendirme kriterleri ve bazı kavramlar, öncelikle Türk ve yabancı araştırmacıların çalışmalarından yararlanılarak, ortaya çıkarılmıştır. Bazı kriterler ise, kaynakçayı oluşturan kitaplardan özümzenerek; çalışma alanı, Türkiye şartları, kullanıcı ihtiyaçları ve buna benzer noktalar göz önüne alınarak, çalışma içerisinde kendine yer bulmuştur. Bunun dışında, tarihi bir çalışma alanının seçilmesi arşiv-belge taramayı zorunlu kılmıştır. Çalışmanın görsel algıya dayalı maddeler barındırması (değerlendirme kriterleri –ölçek, oran, ışık-renk –doku, vb. gibi) ve çalışma alanı tanıtımının (Kayseri Cumhuriyet Meydanı) daha önce bu alanı görmemiş insanlar için, yapılma zorunluluğu fotoğraf kullanımını gerektirmiştir. Bu materyaller dışında kullanıcı ile yapılan anketin çalışmaya katkısının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kullanıcıların beğeni düzeylerinin, algılama ve saptama

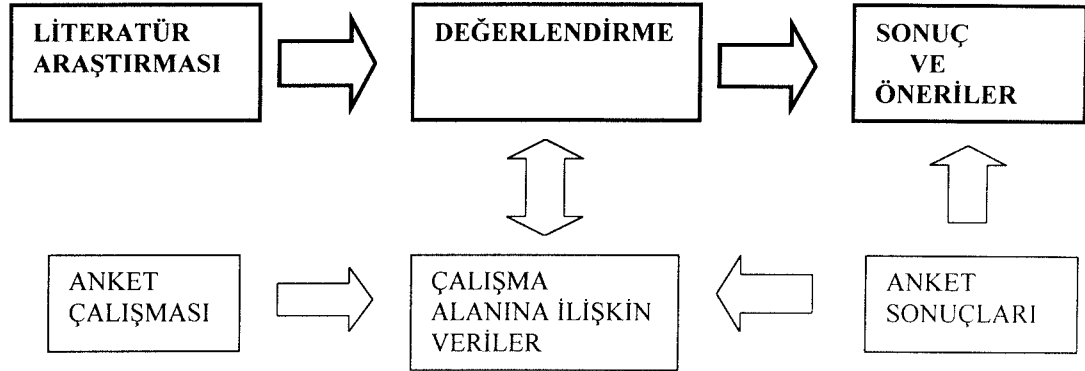
yeteneklerinin bilinmesi, bu bilgilerin belli yöntemlerle incelenerek teze katılması, çalışmanın daha somut verilere dayandırılması açısından gerekli bulunmuştur.

Bu amaçla yapılan çalışmanın; ikinci bölümünde bu çalışma için temel kavramlar olan mekan,kentsel dış mekan ,meydan kavramları tekrar gözden geçirilmiş, üçüncü bölümde, kentsel dış mekan olan (kamusal mekan) meydanın incelenmesini sağlayacak algısal-fiziksel özelliklerini ortaya konulmuş; ve dördüncü bölümde tespit edilen özelliklere göre örnek alan olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı incelenmiştir. Beşinci bölümde Kayseri genelinde diğer Türk kentlerinde de yaşanan meydanın sosyal ve mekansal anlamını yitirme süreci anlatılmış ve nedenleri açıklanmıştır. Altıncı bölümde kullanıcı anketi sonuçları değerlendirilmiştir. Yedinci bölümde ise çalışmanın sonuçları ortaya konmuştur.

Yöntem

Çalışmanın amacına uygun, hedefleri atlamamak kaydıyla, kapsam içerisinde, çalışma alanı ve konuyla ilgili literatür çalışması yapılmıştır. Bilimsel geçerliliği olan tüm belgelere, kitaplara, internet yoluyla erişilebilecek bilgilere, insan kaynaklı bilgilere, çalışma kapsamında ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunların yanında, çalışmaya yakın tezler incelenmiş, yöntemleri, konuyu ele alış biçimleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın büyük bir kısmı literatür araştırmasına dayalı olmak zorundadır. Diğer bir deyişle ankete girdi sağlayacak bilgilerin büyük bir kısmının yazılı kaynaklardan alınması, yazılı olamayan gözlem, görüşme, anket gibi bilimsel araştırma yöntemlerinin çalışmayı destekleyecek kadar girdi sağlaması uygun görülmüştür. Kullanıcıların ihtiyaç, istek ve düşünceleri çalışma için yeterince önem taşımalarına rağmen, bütüncül olarak, çalışma içerisindeki teknik bilgilerin yoğunluğu kullanıcıların katkısının, bilimsel değerlendirme içerisindeki yerinin ancak bu şekilde olabileceğini göstermiştir. Çalışma anket üzerine kurulu bir çalışma olmamasına karşın, yöntemin, teknik bilgilerin yoğunluğu dışında, çalışma mekanının subjektif veya yoruma açık öğeler içermesi, anket sonuçlarının değerlendirme, yorumlama, şeklinde tezde kullanılmasını gerekli kılmıştır.

Bu tez çalışmasında izlenen veri toplama ve değerlendirme aşamalarına ilişkin şema aşağıdaki gibidir:

Şekil 1.1. Yöntem

Özetle, bilimsel olmak koşuluyla, çalışmanın amaç, yöntem ve kapsamına uygun bilgi ve kavramların irdelenmesi yapılacak ve çalışma için kabul edilen metodolojiye uygun olarak meydan için seçilen kriterler ile Kayseri Cumhuriyet Meydanı incelenmiştir. Bundan sonra meydanın mekansal ve sosyal anlamını yitirmesine yol açtığı düşünülen nedenler, gerek Kayseri örneğinde gerekse genel anlamda irdelenmiştir.

2. KURAMSAL BİLGİLER

2.1. Mekan

2.1.1. Tanımı ve özellikleri

Amerikan "Heritage" sözlüğünde "mekan" (space), Latince "spatium", "gündelik yaşam alanında geometrik durumu üç boyutlu sağlayan noktalar veya elemanlar dizisi; belli sınırlar arasında kalan hacim" olarak tanımlanır. Oxford sözlüğünün mekan tanımında, içerisinde nesnelerin var olduğu ve hareket edebildiği sürekli alan; bu sürekli alanın belli bir amaç için sınırlandırılmış veya koparılmış bir parçası; noktalar veya nesneler arasındaki uzaklık olarak geçmektedir. Mekan; İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk. Mimari bir mekan yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekanından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır. Ünlü mimar Bruno Zevi (1957)'ye göre "iç mekanı, kentsel mekanı, ekonomik, toplumsal, entelektüel, teknik, işlevsel, mekansal dekoratif değerleri ile coşku ve hayranlık yaratan yapı, mimarlık yapıtıdır". (<http://www.asa.com.tr/mimariterimler.htm>) Mimarlık sözlüğünde ise mekan, insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk olarak tanımlanmıştır (Hasol, 1990). Bacon'a göre mekanın oluşması için kesin sınırlamaların gerekliliği yanında, yalnızca belli noktalarla verilecek bir sınırlama hissi, insan algılaması için yeterli olacaktır.

Mekan kavramının tanımı, tarih boyunca çeşitli gruplar ve felsefeciler tarafından yapılmışsa da, kesin bir tanım çıkarılamamıştır. Platon "Timatus"ta mekan ilmine ait bir geometri ortaya koyduğunu iddia etmiştir. Ancak ilk olarak mekan tanımını Aristotile yapmıştır. Ona göre mekan; tüm yön ve özellikleri içeren yerlerden oluşan dinamik bir alandı. 17.yy.a gelindiğinde teorisyenler mekanı, mekanı sınırsız ve homojen olarak tanıtan Euclid geometrisine dayandırmışlardır. Bu teoriler de 19.yy. non-Euclid teorilerinin mekanı, fiziksel boyutlarda sınırlanan alan ve daha sonra hacim olarak tanımlamalarıyla sona ermiştir.

Mekan sözcüğü Fransızcada “espace” İngilizcede “space” olarak kullanılmaktadır. Türkçe’de konuşma dilinde “yer” olarak düşünülse de, tasarımcıların (mimarların, kentsel tasarımcıların) dilinde kelime “mekan” olarak kullanılmaktadır ve halen kullanılmaktadır. Oxford İngilizce sözlüğünde en az 19 anlamı verilen bu karmaşık kavram üzerinde tartışmalar antik dönemden günümüze kadar süregelmiştir. Kavramı daha da karmaşıklaştıran bir diğer olgu ise kavramın kendisinin diyalektik bir bileşen olarak karşıt kavramların tanımlanmasında da kullanımından kaynaklanmaktadır (Madanipour, 1996). Bunlardan "zaman-uzay", "yer-alan", dolu-boş" gibi ikili tanımlamalarda genelde "mekan" olarak dilimize çevrilen İngilizce "space" kavramının uzay, alan ve boşluk anlamında kullanıldığı görülmektedir.

J. Cousin, Bacon gibi, insanın algılayabildiği sınırlar içindeki hacme “mekan” demek ve karanlık bir mum ışığının tanımladığı hacimden; vadiler içinde kalan hacme kadar, insana sınırlılık hissi uyandırabilecek tanımlamalarla çevrili her hacmi, “mekan” olarak göstermektedir.

İnsan ilk zamanlardan beri mekanı yalnızca algılamak, içinde yaşayıp onun tanımını düşünmekle kalmayıp, kendi yaşantısı için yaratmıştır, aynı zamanda. Bu da; karşımıza “mimari mekan” kavramını ortaya çıkarır. İnsan mekanı kendi ihtiyaçları, konforu doğrultusunda şekillendirip aynı zamanda onunla etkileşim kurduğu için, mimari mekan, varoluşsal mekanın somutlaşmış şekli olarak da tanımlanabilir. Zevi (1957) ise mekanla boşluğu eş anlamlı kullanır. Ona göre mekanın, yani boşluğun, mimarinin öncülü olması son derecede doğaldır (Zevi, 1957, s.32). Kuban' a (1990) göre mimari, içinde yaşanan, insanı doğal çevreden ayıran bir özel boşluğun ortaya çıkması ile başlar. "Mekan" diye adlandırdığımız bu özel boşluk, mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırmaktadır. Rasmussen (1962), "Mekan kelimesini iki boyuttaki zemin kavramının üç boyuttaki karşılığı olarak, boşluk kelimesini de mimari anlamda biçimlendirilmiş mekan anlamında kullanıyorum" demiştir. Sonuç olarak; belli bir amaçla insan eylemlerine dönük olarak düzenlemiş olan çevreye mekan denir. Mekan, kullanım amaçları ve teknolojik verilere göre farklı biçim ve boyutlarda tutulabilir. Mimari mekan, içinde yaşayan kullanıcıların fizyolojik,

psikolojik ve toplumsal gereksinmelerini karşılayan bir uzay parçasıdır. (Norberg-Schulz,1979)

Mekan tanımlanmış üç boyutlu bir alandır. Bir mekana girilir. Onu tanımlamak için aşağıdaki öğelerden en az birinin olması gerekmektedir.

1. Zemin
2. Düşey elemanlar
3. Çatı örtüsü.

Genel anlamda mekan, insanların içinde hareket edebileceği, eylemde bulunabileceği; ya düzlem elemanlarının biraraya gelmesiyle, ya da üç boyutlu kitlelerin oyulmasıyla elde edilen kavramsal bir varlıktır. Mimaride, iyi bir tasarımın yalnızca hoş giden şekiller yaratma sorunu olmadığı; duygusal etkilere sahip mekanların yaratılması gerektiği giderek önem kazanmaktadır. Duygusal etkinliği olan bir mekan, derinlik, genişlik ve yükseklikten başka boyutları da beraberinde getirmektedir. Winston Churchill, insanın fiziksel çevresinin, davranışında ve dış görünüşündeki zorlayıcı etkisini; “biz yapılarımızı biçimlendiririz ve daha sonra onlar bizi biçimlendirir” şeklinde bir özdeyişle kısaca açıklamaktadır (Kling, 1971).

Steve Peterson mekanı tanımlarken; “mekanı mekansızlıktan ayıran en önemli özelliğin; mekanın ölçülebilir, algılanabilir, sınırlarla çevrili, kapalı, statik ve kesin oluşudur” demektedir. J. Piaget (1953) kitabında, mekan algısının salt fiziksel duvarlarla değil, aynı zamanda çevreden gelen sosyal ve kültürel değerlerle, insanın kendi algılamasının etkileşiminden oluştuğunu vurgulamaktadır. C.Norberg –Schulz bu olguyu varoluşsal (existential) mekan olarak adlandırılır.

Daha açık bir tanımda Relph (1987), “Place and Placeless-ness” adlı çalışmasında, varoluşsal mekanı; insanın her an içinde yaşadığı, etkinliklerini yaptığı, çevresiyle iletişim sağladığı ve bu iletişimin etkisiyle de her an yenilenen, biçimlenen mekan olarak yorumlamaktadır.

Mimaride Mekan, insan boyutunun var olmasıyla anlam kazanmakta ve buna bağlı olarak farklı mekan kavramları ortaya çıkmaktadır. Bu konuda değişik düzenlemelerin veya fikirlerin “somutlaşması” ile bazı mekan kavramları önem kazanmaktadır:

1. Fiziksel mekan: Ölçülebilen ve geometrik kavramlar yardımıyla saptanan mekandır. Hareket ve ışık mekanın varlığını güçlendirmektedir.
2. Mevcut mekan: İnsanla çevresini bütünleyen, psikolojik bir kavram olan mevcut mekan, çevrenin somut yapısıyla saptanmaktadır. Mekan içindeki insanın psikolojik gereksinimleri ve istekleri bir geri besleme oluşturarak insan ve mekan arasında iki yönlü bir etkileşim süreci ortaya çıkmaktadır. Bir takım istekleri ve düşleri kapsayan mekansal izlenimlere göre insan, çevresini - bulunduğu mekanı- değiştirmeye çalışmaktadır. İnsanın çevresinin değişmeyen bir izlenimini oluşturan mevcut mekan, onun kültürel ve sosyal bir bütünlüğe ait olmasını sağlamaktadır.
3. Kavramsal mekan: İnsan, yalnızca mekanda eylemde bulunmamakta; mekanı algılamakta ve mekan hakkında düşünmektedir. Mevcut mekanda oluşan bir izlenim-görünüm bazı koşullarda kavramlaşmakta ve bireyin zihninde bir kavramsal mekan oluşturmaktadır.
4. Algılanan mekan: İçinde bulunan insan tarafından gözlenen, yaşanan ve algılanan bir mekandır. Yaşanan bir mekan olarak da nitelendirilen Algılanan Mekan, hem uyarıcının fiziksel özelliklerinin, hem de algılayanın öznel değerlerinin bir işlevidir (Norberg-Schulz, 1979). Mekanın yapısal -renk, form ve doku gibi elemanlarının- düzenini kavramak üzere bazı sistematik yaklaşımlara gereksinim duyulmaktadır. Mimari mekan ve insan arasındaki karşılıklı ilişki, bir taraftan kişisel düzenlemeleri, mekanın bünyesi içinde bütünleştirme; diğer taraftan da bu düzenlemeleri somut mimari elemanlara dönüştürme çabalarını kapsamaktadır. Mevcut mekanı geliştirmeye yönelik katkılar, özel veya bireysel düzey; sosyal

veya toplumsal düzey; nesnel veya bilimsel düzey olmak üzere genel bir sonucu hedef alan üç düzeyde gerçekleştirilmektedir.

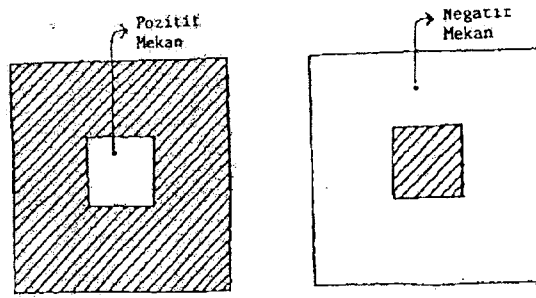
Mekan kavramı sosyal etkileri ve mahremiyet olguları dikkate alınarak incelendiğinde; Mekanların genelde, özel, yarı-özel ve kamusal olarak üç gruba ayrıldığı görülmektedir (İngilizcede private, semi-private ve public olarak). İnsanların bazı davranışları özel mekanları gerektirir. Sözü edildiği gibi (örneğin yapıları gruplayarak yaratılmak istenen) mekanlar sosyal bir boyut taşıdığı için bu şekilde düzenlenmektedir. Oysa günümüzde tasarım öğrencisi bunu, bilinçsizce, bir alışkanlık eseri olarak geliştirebilmektedir. Ancak çoğu kez ve esasen bir mekan yaratma endişesinin altında insanların sosyal iletişimlerinin artacağı, komşulukların, arkadaşlıkların çoğalıp düzenli alacağı, yani genelde uygun sosyal bir düzenin geleceği varsayımı yatmaktadır. Binaları bir avlu, otopark, meydan vb. açık bir alan etrafında gruplaştırmamanın, gizli kalan sosyal hedefin gerçekleşmesine ne kadar katkı yaptığı araştırma konusudur. Bu çalışmada özellikle üstünde durulacak olan mekan kamusal mekandır.

Mekan kavramı üzerine yapılan bu tanımların dışında, literatürde yeri olan ve mekansal özelliklerine ve insan algısı üzerindeki etkilerine dayalı olarak mekan; çeşitli kavramlar ile sınıflandırılmıştır.

2.1.2. Mekan çeşitleri

-Pozitif-negatif mekan kavramı

Bu kavramların açıklaması yapılmadan önce, sert mekanlarda pozitif-negatif mekan kavramının (Şekil 2.1) da üstünde durmakta yarar vardır. C. Alexander (1981) “A new theory of Urban Design” çalışmasında sert mekanı kesin, belirgin, kolay anlaşılabilir, okunabilir mekanlar olarak tanımlamıştır. Negatif mekan ise; binalar arasında kesin bir tanımdan uzak, insanların kendilerini rahat hissetmedikleri mekanlardır.

Şekil 2. 1. Pozitif ve negatif mekan, Ashihara,1981 (Çakmaklı,1991,s.27)

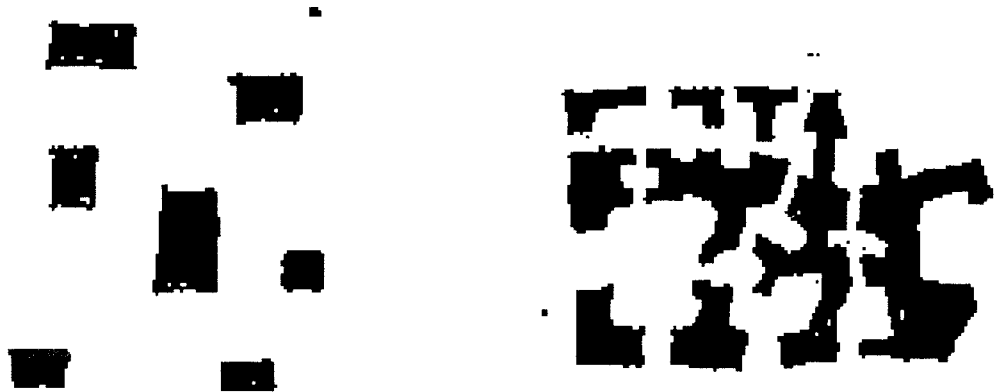
Bu tanımdan yola çıkarak pozitif-negatif mekan tanımları aşağıdaki gibidir:

-Pozitif mekan: Boşluk, görsel olarak biçimsel bir nitelik kazanabildiği ölçüde mekana dönüşebilmektedir. Bu açıdan mekansal olarak biçimlenmenin genel ölçütü, üç boyutlu çerçeveyi oluşturan sınır elemanları veya referans noktalarının algılanabilirlik düzeyidir. Biçimsel açıdan bu tür nitelikler taşıyan boşluğun yönelme, güvenlik, ve bireysel eylemler ve sosyal ilişkiler açısından olumlu değerler taşıdığı söylenebilir. İşlevsel açıdan türlü yararlar sağlayan boşluğun biçimsel algılanabilirlik düzeyi, görsel algılama ve mekansal algılanabilirlik düzeyi ile doğrudan ilişkili olup, görsel kalite açısından da önem taşımaktadır. Salingeros (2000) ve Alexander'a (2000) göre kent bir bütün olup, mekansal etki için gereken biçimsel oluşumların tüm ölçeklerde algılanabilir olması gerekmektedir. Bu açıdan endüstri öncesi dönem kentlerinin başarılı örnekler oluşturduğu genel olarak kabul edilen bir gerçektir. Jean Cousin de negatif-pozitif mekan tanımında; C.Alexander'in kullandığı noktalara değinmiş, pozitif mekanın kesin ve kapalılığının yanında, insani ölçekte olduğunu vurgulamıştır.

Boşluğun hemen her ölçekte biçimlenebilmesi, doluluklarla olan ilişki düzeyine bağlıdır. Kentsel mekanı oluşturan fiziksel bileşenler olarak doluluklar, görsel açıdan noktalar, doğrular, yüzeyler ve hacimler topluluğu olarak algılanabilmektedir. Boşluk, bu bileşenlerin organizasyon düzeyine bağlı olarak biçimlenerek ve biçimsel niteliğine göre pozitif mekan olarak tanımlanabilmektedir. Trancik'in (1996) tanımlamış olduğu üç tür kentsel boşluktan sokak ve caddeler doğrusal, avlu ve

meydanlar merkezi ve merkezci nitelikte olup, kentsel dokunun düşey boyutu ile oranlandığında genelde üst ölçekte yatay biçimler olarak belirlenmektedirler. Oysa boşluğun, dolu-boş ilişkisinin orta ve alt ölçeklerde daha yoğun olduğu düşey yüzeylerde, biçim olarak algılanabilme düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Günümüz kentlerinde pencereler topluluğu olmaktan ileri gidemeyen biçimsel niteliğin, geleneksel dönem kentlerinde çok daha çeşitli ve karmaşık düzeyde olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan özellikle Ortaçağ ve Barok, doluluk ve boşlukların, Eisenman'ın (1998) ifadesi ile, "biçim-biçim" ilişkisi içerisinde hemen her ölçekte algılanabildiği dönemlerdir. Bu dönem kentsel mekanlarda, büyük nişlerde ve derin pencere boşluklarında, sık kolon dizileri arasında ve dekoratif yüzeylerde, boşluğun, biçim olarak algılanabilirlik düzeyi hemen her ölçekte yüksektir.

-Negatif Mekan: Fiziksel çevrede tüm nesneler doluluk olarak boşluk içerisinde bir yer tutarlar. En küçük kentsel elemandan, en karmaşık doku ölçeğine kadar boşluk içerisinde yer alan her nesne, belirgin olsun veya olmasın, bir biçim ifade eder. Bu nedenle biçim-zemin ilişkisi açısından bakıldığında nesneler, kendilerini çevreleyerek "zemin" olarak algılanan boşluk içerisinde bir takım görsel güçler oluştururlar (Şekil 2.2). Tek başına algılanabilen bir obje veya yapının noktasal biçimsel niteliği olan nesne doluluk olarak pozitif bir değer taşıırken, kendisini kuşatan boşluk negatif değer almaktadır.

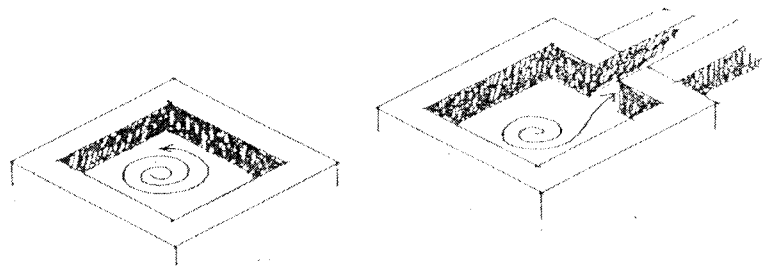

Şekil 2.2. Negatif ve pozitif mekan olarak boşluk (Alexander,1977,s.78)

Ching'e (1996) göre mimarlıkta biçim olarak hem doluluğun hem de boşluğun arasında oluşan devingen ilişki, farklı pek çok ölçekte yer alarak gözlemlenebilir. Her ölçekte yapılar ile, yalnızca, biçimleri açısından değil aynı zamanda çevreleyen boşlukta oluşturdukları görsel etkiler açısından da ilgilenilmelidir. Bu anlamda kentsel ölçekte herhangi bir yapının, var olan dokunun devamını oluşturmak, diğer yapılara fon oluşturmak, kentsel bir mekan tanımlamak veya bağımsız bir obje olarak tek başına boşlukta durmak gibi görsel etki açısından olası işlevlerinin son derece dikkatli bir biçimde irdelenmesini gerektirmektedir (Ching,1996,s.96).

-Statik-dinamik mekan kavramı

Michael Leonard (1969), Steve Peterson (1981) gibi sınırlarla çevrili kapalı mekanı statik; sınırlanmamış açık mekanı ise her türlü hareket ve yöne imkan sağladığı için dinamik olarak nitelemiştir. Ancak Jean Cousin (1980) pozitif-kapalı-statik olarak tanımlanan mekanların beklenmedik bir şekilde, yönlendirme aksları yaratılmasıyla, mekana bir çekim kuvveti eklemenin ve o mekanı statikten dinamiğe dönüştürmenin mümkün olacağını vurgulamaktadır (Şekil 2.3). Böylece kapalı mekanın durağanlığı, yönlendirme aksının insanları çekim kuvvetleriyle yok olacak, insanlar diğer bir aksa yönleneceklerdir.

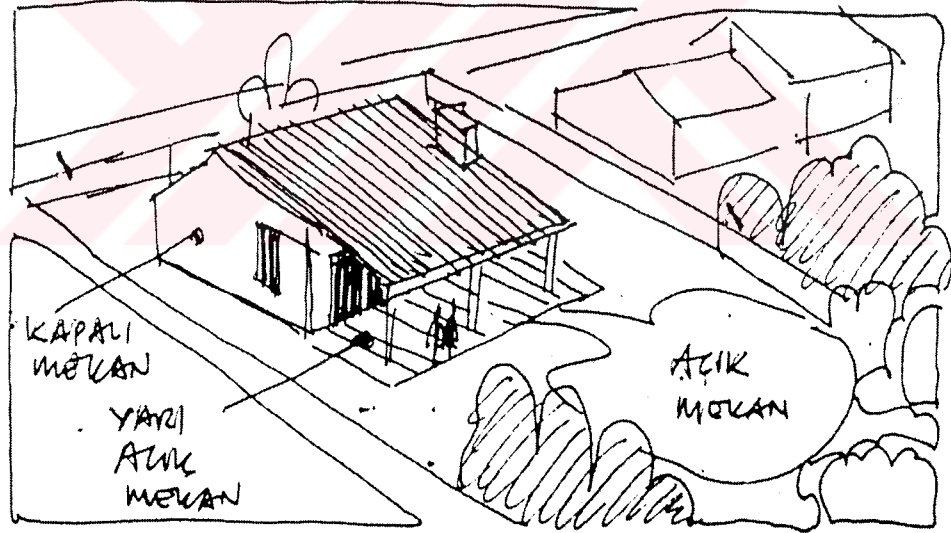

Şekil 2.3. Statik-dinamik mekan

Negatif mekanın ise; sınırsız yönleri sahip olduğu ve bu yüzden dinamik olarak görüldüğü halde, yönlendirmeyi kanalize eden bir aksı bulunmadığı için statik karakterinin ağır basacağını vurgulamaktadır.

-Kapalı - yarı açık - açık mekan

Mekanlar bu farklılaşmaya göre değişik isimler almaktadır. Sadece düşey elemanları bulunduran mekanlar açık, sadece çatı örtüsü olan mekanlar ayrı açık, hem düşey hem de çatı örtüsü olan mekanlar ise kapalı mekan adını alırlar. Örneğin ağaçlarla kuşatılmış bir bahçe açık, bir sundurmanın (pergolenin) bulunduğu kısım yarı açık ve bir binanın veya odanın içi kaplı mekan tanımlar. Tanımlama bir mimari anlayışla yapılmasına rağmen, kentler de bu üç farklı mekan türünün bir silsilesi durumundadırlar. Kent mekanı örneğinde ise düşey elemanlar binalar olup, bunların tanımladığı zemin ise bir sokak olabilir. Bu düşey elemanlar arttıkça (örneğin, üç veya dört tarafı binalarla kuşatılan bir alan) mekan bir kent meydanına dönüşmektedir (Şekil 2.4).

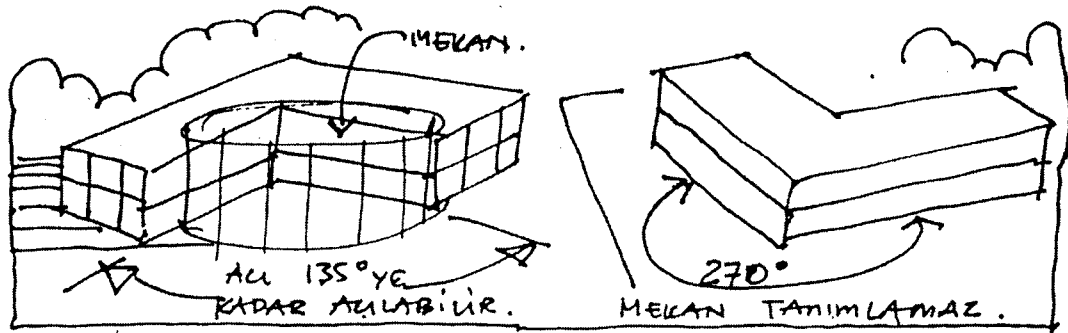

Şekil 2.4. Kapalı-yarı açık-açık mekan (Şehir ve mekan-D.Ü. Mimarlık ders notları)

-Kavrayıcı-itici mekan

Mekan tanımlamada iki düşey eleman paralel olabileceği gibi, birbirine dik de olabilir. Ancak bunların oluşturduğu dik açı içerisindeki alan “mekan” oluştururken, arka yüzleri mekan oluşturmaz (Şekil 2.5). Çünkü, bunların kavrayıcı değil, itici

etkisi vardır. "Dairesel yapılar çevreye doğru genişlerken, içbükey duvarlar yapıyı kentsel mekana açarlar (Arnheim,1977,s.31).

Şekil 2.5. Kavrayıcı-itici mekan (Şehir ve mekan-D.Ü. Mimarlık ders notları)

Yukarıda sayılan mekan çeşitlerinin insanlar üzerinde yarattığı etkiler dışında, insanların mekan içerisinde deneyimledikleri farklı etkiler de vardır. Bunlar aşağıda açıklanacaktır.

-Mekansal etkiler

Düşey elemanlar birbirlerine ne kadar yakın olurlarsa, kuşatma etkisi (İngilizce’de “enclosure”) o kadar artar. Bu yakınlık arttıkça, mekan sıkıntılı (sıkışık) bir hal alır. Eğer bir de çatı elemanı bunlara eklenirse ve bu çatı basık (alçak) olursa, o takdirde mekanda “klastrofobi” (sıkışıklıktan korkma) etkisi oluşur. Bu etki asansörde kalmış bir insanın duygularıyla açıklanabilir (bunun ötesi durumlar, bilindiği gibi işkence aracı olarak bile kullanılmıştır).

Gerçekten de sınırlılığın sağlanması yanında, bu sınırlılığın o mekana kapalılık hissi, insana rahatlık-güven hissi sağlayabilmesinde “ölçek”in de çok önemli etkisi vardır. Her ne kadar kentsel mekan mimari öğelerle sınırlı olsa da, gerek yatay, gerekse düşeyde insan ölçeğinden çok farklı boyutlamalar, oranlar, o mekanın kullanım ve insanı çekme özelliğinden uzaklaştıracaktır.

Mekansal etkiyi inceleyen bazı yazarlar mekan elemanlarının oranları arasından bazı ipuçları çıkarmaya çalışmışlardır. Mekansal etki (veya kuşatma etkisi) düşey elemanların yüksekliği (y) ile, bunların arasındaki genişliğin (g) eşit olduğu veya $g=2.5$ veya 3 (y) olduğu durumlarda uygun olmaktadır. (Sperirgen,1965) Oran “bir”den küçük olursa etki olumsuz yönde güçlenir (klastrofobiye doğru). Eğer (g), (y)nin üç katını aşarsa, bu taktirde “görsel sızma” başlar. Yani, kişinin o mekandan algıladığı yerler çoğalır, arka plandaki elamanlar görülür ve böylece mekanı oluşturan elemanlara olan ilgi azalır. Görüldüğü gibi tasarımcı üç mekan elemanının malzemesinin seçimi ile ve bunların sağırlıklarının, en,boy ve yüksekliklerinin denetlenmesi ile aynı soruna çok sayıda alternatif üretebilme olanağına sahiptir.

Kentsel mekanda, mekansal etkiyi üç ayrı yoğunlukta yaratmak mümkündür. Yapılar arasında büyük boşlukların olması durumunda, kuşatma etkisi zayıflar. Güçlü bir mekanı ise örneğin, dört tarafını binaların çevrelediği bir alan oluşturur. Zayıf bir mekansal etkinin ancak bitkilendirme (veya diğer yöntemlerle) ile güçlendirilmesi mümkündür.

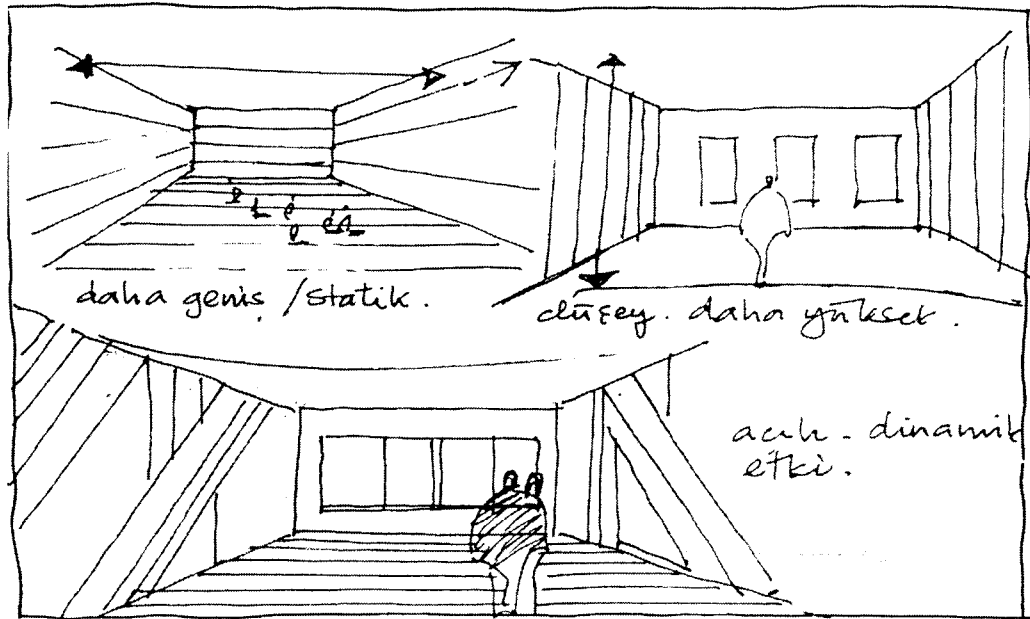
Mekansal etkinin gücü sözü edilen oranlar ile, mekanın kaplılık düzeyine bağlıdır. Boşluksuz duvarlarla (sağır) yaratılan etki kapalılık hissini artırır. Boşluklar arttıkça mekan yarı-şeffaf olur. Yani bu durumda arka plandaki öğeler kısmen algılanabilir. Veya mekan cam gibi saydam malzemelerle oluşturulmuş ise, aynı arka plan tamamen algılanabilir ise, o taktirde şeffaf bir mekan yaratılmış olur.

Yine aynı anlayışla, mekandaki kullanım türü informalleştikçe, mekanın formu, ona yaklaşım biçimi ve girişler de yumuşatılabilir veya informalleşebilir. Örneğin, Hükümet Meydanı ile karşılaştırıldığında bir parktaki oluşum, kullanımına paralel olarak çok daha yumuşak biçimde tasarlanacaktır. Ona aksiyel yollarla ulaşmak, vurgulanmış kapılardan girmek ve geometrik yeşil alan mekanları tasarlamak günümüzün dinlenme anlayışı ile ters düşecektir (ancak geçmişin kraliyet bahçelerinde bu yaklaşımın uygulandığı bilinmektedir).

Şehirlerin kullanıcıları insanlar olduklarına ve şehirler bu insanlar için tasarlandıklarına göre, her şeyden önce insanın algılama yetenekleri hakkında bazı şeylerin bilinmesi gerekmektedir. Algılama sadece görme duyusuna değil, aynı zamanda duyma, dokunma ve koklamaya da bağlıdır. Dolayısı ile tasarımcı mekanda yaratmak istediği etkiyi kokuyla (çiçek kokuları), dokunma ile (malzemelerin yüzey dokularını farklılaştırarak), işitme ile (su sesini kullanarak) pekiştirebilir.

Çevre koşulları ve bunlardaki değişim de önemli bir özelliktir. Bu koşullarda yaratılacak bir geçiş kontrastı algılanabilirliği veya vurgulanmak istenilen şeye olan dikkati artırır. Örneğin basık (alçak) mekanlardan geçilip girilen büyük bir hacim olduğundan daha büyük görülür.

Mekan tasarımında kullanılabilecek diğer tasarım boyutları da bulunmaktadır. Örneğin yatay hatlar (çizgisel değerler) o mekanı daha geniş gösterirken, dikey hatların hakimiyeti mekanın yükselmesi yönünde etki yapar; ilki statik, ikincisi daha dinamiktir (Şekil 2.6). Herhangi bir diğer açıdaki elemanlar veya çizgiler ise hepsinden daha dinamiktir.

Şekil 2.6. Mekansal etkiler (Şehir ve mekan-D.Ü. Mimarlık ders notları)

İnsanlar monotonluktan kaçarlar. Diğer bir deyişle tekdüzellik sıkıcıdır. Bu nedenle insanların yaşadığı mekanların da monoton olmaması gerekmektedir.

Algılama sadece estetik boyutları içermemektedir, rahat etme, yönlenme, insan ilişkileri gibi diğer boyutları da kapsar. Lynch (1960) bu konuda şöyle demektedir:İhtiyacımız olan, teknik olarak organize edilmiş ancak birlikte çalışan parçaları düzenlemektir. Bu parçaların algısal bütünlüğü olmalı ve onların yaşamı ile uyumlu görsel imajı bulunmalıdır (Lynch, 1960).

Bilinçli olarak tasarlanan bir mekanı, içerisine bilinçsizce yerleştirilen öğeler parçalayıp öldürebilir. Bir ilke olarak, tanımlanmış bir mekanın içerisine gelen öğeler o mekanın tümünün algılanmasını engellememelidir. Aksi halde mekan parçalara bölünür. Örneğin orta yerde konumlandırılacak bir ağaç grubu, yüksek bir duvar veya kolonsal bir anıt mekanı ikiye böler. Müdahale biçimine göre mekan istenirse daha çok alt parçaya da bölünebilir.

2.2. Kentsel Dış Mekan

2.2.1. Kentsel dış mekan tanımı ve özellikleri

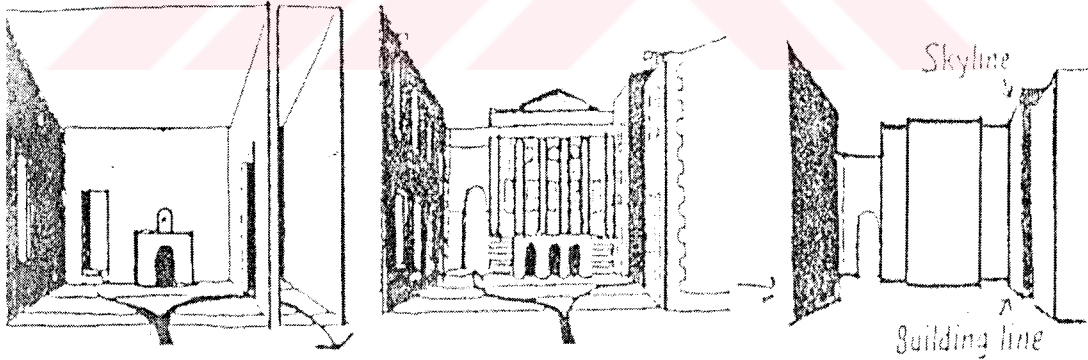
Doğal bir çevre içinde yapılanmış çevre dışında kalan mekanlar dış mekan (exterior space); olarak tanımlanırlar. Bir başka anlatımla, kentsel dış mekan: insan yapıtlarının arasında kalan ve bunlarla sınırlanan mekandır (<http://www.asa.com.tr/mimariterimler.htm>). Kentsel dış mekanlar özel yaşamın aksine toplu yaşamın tüm etkinliklerin süregeldiği, her yaş cins ve meslek grubunun yararlanmasına açık kent strüktürü içerisinde yer alan mekanlar olarak tanımlanabilir. Hillier' e (1987) göre kentsel mekan, öz anlamı ile, binalarla tanımlanan fakat binaların dışında kalan alanlardır (Hillier,1987,s.217).

Bakan ve Konuk ise kentsel dış mekanları, kentsel yapıların dışında kalan kent arazisi üzerine kurulu, kentlilerin kullandığı, kentle ilişkili olayların yer aldığı

alanların tümü olarak tanımlamakta ve bu tanımdan farklı olarak kentsel dış mekanı şöyle açıklamaktadır:

“Kentsel dış mekan demekte amaç kentlilerin nefes aldığı ve yapılar dışında yaşamlarını sürdürdükleri mekan demektir. Kentsel mekan; kentsel alanlardan farklı olarak eni, boyu, yüksekliği (mekan olmasını sağlayan 3 boyutu) yanı sıra üzerlerinde tüm kentsel olayların geçmesi kentlilerin onu kullanmaları, yararlanmaları ile yeni bir boyut kazanmış olmaktadır. Örneğin kentteki boşluklar kentsel alan olmasına karşın, bir kent meydanı kentsel mekandır. Kentsel mekanlar (meydan, park) değişik amaçlarla planlanmış olabilir, (yol, sokak) değişik kullanımları bulunabilir, ya da bir amaç için özellikli bir alanda yer alır (açık hava tiyatrosu, plaj gibi).” (Bakan, K., Konuk, G., 1987, s.)

Ching'e (1996) göre mimarlıkta çevrelenerek tanımlanmış boşlukların varlığı, büyük kentsel alanlardan küçük iç avlulara kadar çok çeşitli ölçeklerde görülebilmektedir. Kentsel kapsamda böylesine tanımlanmış boşluk, çevresi boyunca bir dizi yapı grubunu organize edebilir. Bu tür mekanlar genelde merkezçilliği, biçimsel düzeni ve çevreleyen birimlere oranla daha büyük olmak gibi özellikler ile tanımlanmaktadır (Ching, 1996, s.154).

Şekil 2.7. Ashiara'nın dış mekan betimlemesi (Ashiara, 1981)

Kentsel mekanı, Ashiara kentlerde yerleşim birimleri arasında kalan tüm alanlar diye tanımlamakta ve bu alanları “çatısız mimari” olarak adlandırmaktadır (Şekil 2.7.). Rob Krier, kentsel mekanın; çeşitli cephelerle geometrik olarak sınırlandırılmış alanlar olduğunu söylemekte, onun başarılı bir kentsel mekan olup olmadığını, geometrik karakterlerinin okunabilirliğine bağlamaktadır. Zevi (1957) ise, Ashiara'nın kentsel mekan tanımına benzer bir tanımlamayı şöyle yapar:

"İster taş duvar ister ağaç dizisi, isterse de toprak set olsun tüm kentsel mekanlar mimari mekanlarda bulguladığımız benzer tüm özellikleri sergilerler Mimari bir mekanın altı yüzey tarafından sınırlandırılmış olması, altı yerine beş yüzey tarafından sınırlandırılmış olan boşluğun, örnek olarak çatısız bir avlu ya da meydanın, mekan olarak eşdeğer nitelikler taşımadığı anlamına gelmez" (Zevi,1957,s.29-30).

Krier (1979) ise kentsel dokuyu oluşturan iki elemanı (sokak ve meydan) mimari ölçekteki mekanlara benzeterek; Şu tanımlı yapar:

"İç mekan kategorisinde, oda ve koridordan söz edebiliriz. Geometrik özellikler her iki mekansal biçim için de aynıdır. Sadece bunları sınırlayan duvarların boyutları ve bunları oluşturan işlevsel ve sirkülasyon dokusu farklılık gösterir." (Krier,1991,s.16)

Kardeşi Leor Krier ise bu sınıflandırma ve işlevsel benzeşimden yola çıkarak tanımlamayı bir derece ileri götürerek; cadde/sokak-meydan ayırımını, düğüm noktaları ve dağıtım alanları şeklinde vermektedir. Dağıtım alanları (Cadde/sokak) insan ve taşıtları ulaştırma görevindedirler. Bu tanımlamaları biraz açmak için gerek işlevsel, gerekse biçimsel olarak meydan ve cadde/sokak kavramını yakından incelemekte yarar vardır.

Spreiregen, açık mekanlar ile kentsel mekanlar arasında ayrımı netleştirmektedir. Bu kapsamda açık mekanların kent içinde ya da dışında, yeşil dokunun egemen olduğu park benzeri mekanlar, kentsel mekanların da binaların bir araya gelmesiyle oluşan mekanlar olduğunu belirtmiştir. Başarı kentsel mekanların, oranları ile yeterince kapalılık etkisi vermesi, amacına uygun bir döşemesi, çevreleyen duvarları, yeteri kadar kentsel donatım elemanı ve hizmet ettiği belirli bir amacı olmalıdır (Spreiregen,1965, s.76-77).

R.Trancik(1986) "Finding Lost Space" adlı kitabında, dış mekan kavramını, sert ve yumuşak mekanlar (hard space, soft space) adı altında 2 ayrı grupta toplamaktadır. Sert mekanlar duvarlarla sınırlandırılmış ve sosyal etkinliklerin ana toplanma alanlarıdır. Yumuşak mekanlar ise, şehrin içinde veya dışında yeralan, sınırları daha belirsiz, doğal çevrenin egemen olduğu alanlardan oluşur ki; bunlar parklar bahçeler, yeşil alanlardır.

Kente biçimsel özellik veren en önemli etkenin, binaların getirdiği kütle yoğunluğu olduğundan burada üstünde durulacak kentsel mekan, çevresiyle birlikte algılanan ve onu şekillendirmeye yardımcı olan “sert kentsel mekan” kavramı olacaktır.

Trancik, başarılı kentsel mekanların özelliklerini 3 ana gruba ayırmıştır:

- a) Üç boyutlu iskelet: Kentsel mekanın sınırlarını, kapalılık derecesini ve mekansal duvarın karakterini belirler. Geçirgenlik, açıklıklar veya yüzeysel süsler tıpkı dikey kütlelerin, yatay mekanla ilişkisi gibi kentsel mekanın karakterinin belirlenmesinde etkili olur.
- b) İki boyutlu doku: Yer düzleminin kompozisyonu, malzeme ve dokusu, kentsel mekana çok değişik etkiler vermede yardımcı olur.
- c) Mekan içindeki objeler: Heykel, su, ağaç gibi objeler mekanda daha akılda kalıcı mekanı organize edici bir rol oynarlar (Trancik,1986).

Tarih boyunca başarılı sayılan kentsel mekanlar, bu üç organizasyonel kavramın zengin kombinasyonlarından meydana gelmiştir. Ancak tüm bunların yanında, kentsel mekana karakterini veren, insan faktörüdür.

Kentsel dış mekanlar’ı dört ayrı grupta inceleyebiliriz. Bunlar:

- Düzenlenmiş yaya alanları parklar, dinlenme eğlenme ve spor alanları
- Alışveriş alanları çarşı, alışveriş sokağı, pazar yerleri
- Geçiş alanları sokaklar, yollar, ulaşım alanları, kaldırımlar
- Bölgeler meydanlar, kentteki açık prestij mekanları

Kentsel mekanlar, meydanlar ve cadde/sokaklar başlıkları altında toplanabilir. Dış mekan ve çevresini düşündüğümüzde üç önemli özelliği; “özgünlüğü”, “işlevsel niteliği” ve çevreyi kullananlarda oluşturduğu “çevre imajı”nı gözardı edemeyiz.

Kentsel mekanlar özel mekanlar ve kamusal mekanlar diye iki gruba ayrılır. Her iki tür mekanlar da yapılmış ya da yapılmamış olabilirler. Yapılmış özel

mekanlar sırasıyla; konut, işyeri, tarım hizmet, sanayi yapıları olabilirler. Yapılanmış kamusal mekanlar ise yine kent yapılarını oluşturan diğer hizmet, sanayi, dinlence eğlenme yapılarıdır. Bizleri asıl ilgilendiren bunlar dışında kalan yapılanmamış alanlardır. Bunlar içinde yapı bulunmayan özel mekanlar arsa, arazi, bahçe ve kişiye özel diğer mekanlardır. Kamusal mekan, herkesin, her kentlinin tartışmasız, girebildiği, serbestçe hareket ettiği, kamuya ait mekanlardır (sokaklar, meydanlar, yollar gibi) (Konuk, G., Bakan, K., 1987). Kamusal alan toplum için planlanan, düzenlenen veya kendiliğinden oluşmuş, toplumun yararlandığı alan olarak tanımlanabilir. Bu alanların hiçbir zaman planlandığı ya da düzenlendiği söylenemez.

Kamusal mekan hem iç hem de dış mekan olabilmektedir. Kent mekanları çeşitli özelliklerinden dolayı kamusal mekan olmaya daha elverişlidir. Önür (1994), bu özellikleri şöyle sıraya koymaktadır:

- Açık olması (ulaşılabilirlik) veya ortak olarak paylaşılması (kullanım ve anlam olarak) (Open and commoly shared),
- Birbirine yabancı insanların bulunabilmeleri (A world of strangers),
- Kalıcılık (permanent background to change),
- Toplumsal insan davranışlarına yön vermesi (Guiding and facilitating our actions in public),
- Bireysel denetimin ötesinde bulunması (Beyond the limit of individual control),
- İçinde olunan çevreyi tanımada önemli rol oynaması (An Access to learning a settlement),
- Macera kaynağı ve ortamı oluşu (A venue of adventuring),
- Özel-bireysel mekanlarda olan ilişkileriyle algılanması (Mutually releated with private space),
- Kullanım tipolojisi bakımından çok çeşitlilik göstermesi (Widely varying in kind),
- Kolektif olarak kurulmuş olması ve kolektif hatıraları yaşatması (Social ambience) (Önür, 1994, s.455-456, Önür, 1992, s.12-22)

Kamusal mekanlar hem iç hem dış mekanlarda yer alabildiğine göre kentsel tasarım, bina, bina grupları, yollar, sokaklar, meydanlar, avlular gibi doluluk ve boşlukları

kamunun kullanımını yöreklendirecek şekilde tasarlama eğiliminde olmalıdır. Kentsel tasarım ile kentsel mekanlarda verilen fonksiyonlar bu mekanların kullanımlarını önemli derecede etkileyecektir.

Lynch, yukarıda sayılan etkinliklerin bir yerleşmeyi değiştiremeyeceğini, değişimin insan eylemleri sonucunda olabileceğini söyler. Ani etkiler akan bir nehre atılan taştan yayılan halkaların yok oluşu gibi hissedilir ancak derin bir iz bırakmadan geçer gider (Lynch, 1981, s.5).

Kentsel dış mekanlar; yapıların oluşturduğu, kentlilerin algıladığı ve tüm kentsel olayların ilişkilendiği bir bütündür. Kentte bir iletişim aracı olarak sokaklar, caddeler ve meydanlar kısaca tüm kentsel dış mekanlar büyük önem kazanmaktadır. Bu mekanlar aynı zamanda insan-çevre etkileşiminde ve insanın yaratıcı güç kazanmasında etkin rol oynayan bir öge olmaktadır.

Yapı ölçeğindeki eleştirel yaklaşımlar ve/veya boşluğun önemini tekrarlayan sorgulamalar, kentsel mekandaki boşluk üzerine de söz konusudur. Bu bağlamda Arendt'e (1958) göre, "güç" ün ön koşulu olan bir arada yaşama ve bunun fiziksel bir görünümü olan kent mekanı, varoluş amacı ile çelişircesine, başlangıçta sahip olduğu "kenetlenmiş mekan" özelliğini yitirerek, "mekansal erozyona" (Krier,1991) uğramasının nasıl bir sosyal sürecin sonucu olduğu Venturi'nin (1966) şu ironisinde yanıtını bulur: "Amerikalıların meydanlara gereksinimi yok, çünkü evde oturup televizyon izliyor olmalı" (Frampton,1979,s.25).

Ayrıca, Ford, L.,R.(2000), kentsel mekanda boşluklara değil binalara ilgi gösterilmesini eleştirerek; boşluğun, geleneksel dönem kentsel dokularındaki dokusal yoğunluğa bağlı olarak sıkı ilişkilerin günümüzde önemini yitirmesi ile ne kadar göz ardı edildiğini ileri sürmektedir. Ford'a göre karmaşık ilişkiler içerisinde olan mekansal bileşenlerin oluşturduğu yoğunluk aslında toplumsal ilişkinin sosyal yaşamın fiziksel mekana yansımından başka bir şey değildir (Ford, L.,R.,2000).

Kentsel dış mekanlar için en önemli sorun; çok çeşitli kullanımlar ve çok farklı grupları bir araya getirmesi, birden fazla kullanım üzerinde yer almasının yanısıra; sorumlusu, ya da mülkiyetinin de farklı ellerde bulunmasıdır. Böylesine karmaşık işlevler bünyesinde toplanmış olmasına karşılık kentsel dış mekanları düzenleyen bütünleyici bir yasa bulunmamasıdır (Konuk, G.,Bakan, K., 1987).

Geleneksel kentsel mekan:

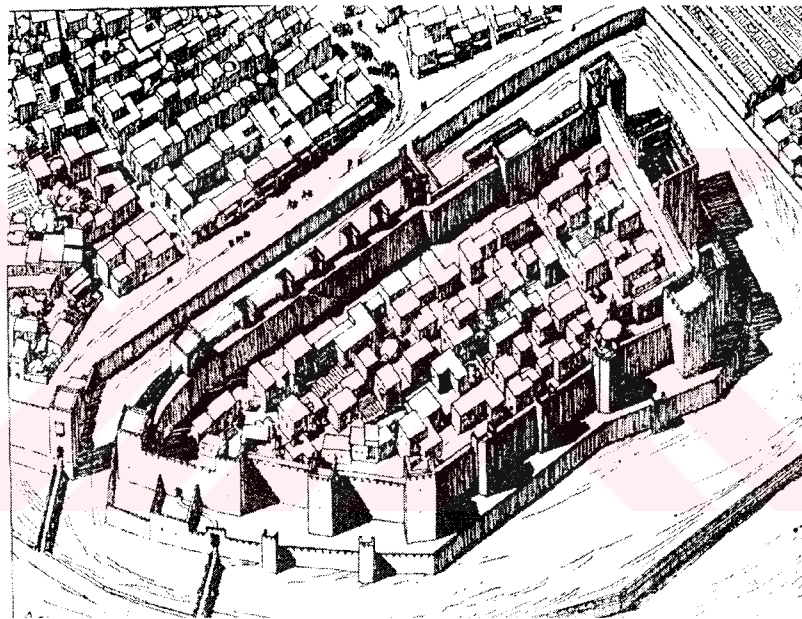
Avrupa ve Amerika'da endüstri öncesi dönemi kentsel mekanlarını tanımlamada başvurulan "geleneksel" sıfatı, batıya paralel bir süreç geçirmemiş olan ülkemizde genellikle cumhuriyet öncesi dönemleri ifade etmektedir. Aktüre S. (1987) 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi adlı kitabında; Üç bin yılı aşkın bir yerleşme geleneğine sahip olan Anadolu'da, bugün içinde yaşadığımız kentlerin mekansal yapılarının temel ilkelerini belirleyen dönem hiç kuşkusuz Osmanlı döneminin olduğunu vurgulamış ve Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunun tamamlandığı ve en parlak dönemini yaşadığı 15. yüzyıldan, çökmeye yüz tuttuğu 19. yüzyıl ortalarına kadar çok uzun bir dönem toplumun oldukça farklılaşmış yapısına karşın, kentlerin mekansal yapısı durağan niteliğini korumaya devam ettiğini yazmıştır. Anadolu kentinde mekansal farklılaşmanın ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonundan günümüze kadar devam eden bu süreç (Aktüre,1987,s.1), aynı yaklaşımla Kuban (1990) tarafından şöyle değerlendirilmiştir:

“Türkiye’de toplum yapısı değişiklikleri uzun yüzyıllar çok hızlı olmamıştır. Anadolu’nun, betonarmenin girmesinden önce yani yaklaşık İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar, geleneksel yapı düzenini değiştirmedigini biliyoruz” (Kuban,1990,s.78).

Genellikle, 19. yüzyıla kadar "ortaçağ-feodal" karakteristik özelliklerini korumuş olan kentlerde değişimin, 19.yüzyılda ve Batı Dünyası'nın etkisi ve yeni işlevlerin bir sonucu olarak ızgara sistemin yavaş yavaş kent dokusuna girmesi ile başladığı görülür. 1950'lere kadar olan Cumhuriyet döneminde de kentleşme hızının yavaş olmasına bağlı olarak geleneksel niteliklerini genellikle koruyabilen kentlerin, 1950'lerden sonra hızlanan değişim sürecine bağlı olarak yeni bir döneme girdiği

anlaşılır (Günay, 1988). Tüm bu değerlendirmelere bakılarak Türkiye'de geleneksel kentsel mekan olarak 19.yy sonlarına kadar genel özellikleri belirlenmiş olan kentsel alanlar tanımlanabilmektedir.

Geleneksel kentsel mekanlar biçim-zemin ilişkisi açısından incelendiğinde, Anadolu kentlerinin endüstri dönemi öncesi Avrupa kentleri ile benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Anadolu'da hemen her bölgede -kale içi veya kale dışı- dolu-boş ilişkisi açısından fiziksel dokuda belirgin bir yoğunluk gözlemlenmektedir (Şekil 2.8.).

Şekil 2.8. Kayseri Kalesi restitüsyon resmi (Cezar,1985,s.66)

Burada "yoğunluk", fiziksel ve sosyal açıdan, nicelikten çok, niteliği tanımlayan bir anlam içermektedir. Bu anlamda tarihsel belgelere dayanılarak, fiziksel olarak yoğun yapılaşmış çevre, dokuyu oluşturan yapılar arası uzaklığın azlığı, görsel algılanabilirliği yüksek yakın çevre, sık kesişen dolaşım ağı ve yoğun yüzey kullanımı gibi özellikler ile tanımlanabilmektedir. (Maller,1999;Hisarlıgil.,2001)

Az katlı ve yüksek yoğunlukta kentsel bir dokunun iç ve dış mekan ayırımını belirleyen temel unsurun bir "üst örtü" olduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür (Zevi,1957, Norberg-Schulz,1979, Ashihara,1981). Arnheim'a (1977) göre kentsel

mekanın tavanı gökyüzüdür ve görünümü genellikle binaların en üst sınırlarıyla belirlenmektedir. İç veya dış, mekansal biçimlenmelerin genelde merkezi ve doğrusal olarak iki temel türü olduğu gözlemlenebilmektedir. Arasta ve kapalı çarşıların üstü örtülü bir sokak; bedesten ve camilerin üstü örtülü bir avlu veya meydancık niteliğinde oldukları düşünülürse, pozitif bir biçim olarak boşluğun algılanma düzeyine bağlı olarak mekanların, doğrusal veya merkezi, görsel açıdan benzer özellikler taşımakta olduğu söylenebilir (Arnheim, 1977).

Geleneksel kentsel dış mekanlar Norberg-Schulz'un (1971) tanımlamış olduğu bu iki temel biçimlenme türü açısından incelendiğinde, cadde ve sokakların doğrusal biçimlenmiş boşluklara, avlu ve meydanlar ise merkezi olarak biçimlenmiş boşluklara örnekler oluşturdukları söylenebilir. Trancik (1986) benzer şekilde, biçimlenmiş boşluklar olarak sokaklar ve meydanları geleneksel kentsel dokuyu oluşturan temel biçimsel bileşenler olarak tanımlar. Geleneksel kentsel dokularda, kentsel dış mekan olarak tanımlanan dokusal birimleri, merkezi ve doğrusal olarak biçimlenen boşlukların oluşturdukları Arnheim (1977), Norberg-Schulz (1979), Krier (1979), Trancik (1986) ve Ching (1996) tarafından genel olarak kabul edilmekte olup, Lynch (1989) bu genel görüşü özetle şöyle ifade etmektedir:

"Klasik Avrupa kentlerinde kentsel dokunun iskeletini içerisinde kamusal yaşamı barındıran sokaklar ve meydanlar oluşturmaktaydı. Yapılar bu mekanları içerisine alan ve bezeyerek donatan yüzeylerden başka bir şey değildi." (Lynch, 1989, s.407-408).

Geleneksel şehirlere bakıldığında binaların kendi işlevlerine karşılık veren tekil elemanlardan çok, bir bütünü tanımlayan, bir geometrinin oluşumuna katkıda bulunan mozağin bir parçası olduğu gözlenmektedir. Bu mozaik oluşturulurken de ancak dış mekanlar sayesinde binaların kentsel geometriye bağlanabileceği ortadır. O halde gerek insan yaşamının çeşitli etkinliklerini barındırmada, gerekse şehirlerin oluşumunda, bir kentsel mekan olgusundan söz etmek yerinde olur.

Günümüze gelindiğinde ise; modern mimarlık kavramlarıyla belli bir süre ihmal edilen kentsel mekan tasarımının, şehirlerimizin genel dokusunda yol açtığı

şekilsel/işlevsel/sosyo-kültürel kayıplar nedeniyle, son yıllarda, yine üstünde tartışılmaya, öneminin irdelenmeye başlandığı görülmektedir.

Kentsel kamusal mekan ve kentsel tasarım ilişkisi ise aşağıdaki gibi gelişmiştir. Postmodern tasarımcı ve düşünürlerin modernist kent planlama anlayışına getirdiği eleştiriler ve çözüm önerileri kentsel tasarımın yeni bir disiplin olarak çıkışını hızlandırmıştır (Harvey, 1990, s.40-67). Bugün, kentsel tasarımın kesin bir tarifi sınırlarının ve çalışma ölçeğinin tam olarak belirlenememesi yüzünden yapılamamaktadır.

- Kentsel tasarım kentsel çevrede bir tasarım faaliyetidir.
- Kentsel tasarım kamusal mekanın tasarımıdır.
- Kentsel tasarım daha geniş çerçevede tanımlanmış mimarlıktır.
- Kentsel tasarım kent planlaması ve mimarlık arasında yer alan yeni bir meslek olarak algılanabilmektedir.

Kentsel tasarım: mimarlığa bağlıdır ve esas konu pek çok binanın tek bir kompozisyon oluşturacak şekilde düzenlenmesidir. Kentsel tasarım, düzen, birlik, ölçek, oran, simetri, denge, ritm, armoni, kontrast gibi temel tasarım kavramlarına bağlı olarak; sokaklar ve meydanlar olmak üzere iki ana grupta; kentsel tasarımda organize edici kuvvet olarak mekan ile binalar ve onların oluşturduğu kompozisyonlardır (Moughtin, 1992, s.2). Spreiregen'in kenti beş temel kavram çerçevesinde bir bütün olarak yorumlama eğilimindedir.

- Ölçek kavramı,
- Kentsel dış mekanlar (yollar, sokaklar, meydanlar, avlular, v.b.),
- Kentsel doluluklar (bina ve bina grupları),
- Kentsel aktiviteler,
- Sirkülasyon (Spreiregen, 1965, s.70-80)

Lynch, (City Sense and City Design, 1990) adlı eserinde kentsel tasarım elemanlarını şöyle sıralamaktadır.

- Mekan (Space): Kamuya açık mekanların konumlanması, ölçek ve biçimi ile aralarındaki bağlantıları kurmak,
- Görünür aktivite (Visible activity): Çeşitli aktivite grupları için mekan yaratmak ve mekanı bu aktiviteler uygun kılmak,
- Seri Perspektifler (Sequences): Ardarda gelen, diziler oluşturan görüntüler yakalamak,
- İletişim (Communications): Semboller yoluyla kullanıcıya anlam iletmek,
- Kaya, toprak ve su (Rock, earth and water),
- Bitkiler (Plants),
- Detaylar (Details): Izgaralar, oturma elemanları, panolar, merdivenler, levhalar, v.b. (Lynch, 1990, s.511-516)

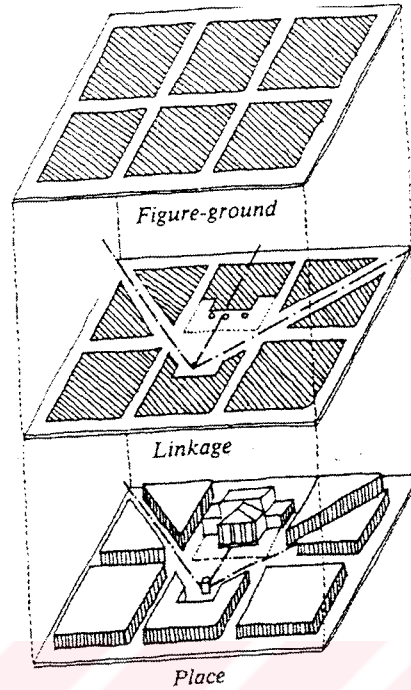
2.2.2. Kentsel tasarım teorileri

Etkin bir kuram ve yöntem olan biçim-zemin kuramı, kentsel mekan çalışmalarında da kendisine uygulama alanı bulmuştur. Bunlardan en belirgin olanı, bir felsefe ve hareket olarak "contextualism" adı altında kentlerin mekansal okunaklılık sağlayan çeşitli ikili dokulardan oluştuğu anlayışından hareketle, 1960'lı yılların başlarında Cornell Üniversitesinde başlamıştır. Alvin Boyarsky ve George Collins, eş zamanlı olarak Camillo Sitte'nin(1985) çalışmalarındaki anlam ve içerik üzerine çalışarak, temel karşıtlıkları oluşturan çiftleri Sitte'nin çizimlerinden ortaya çıkarmışlardır: "biçim ve zemin", ve "dolu ve boş" karşıtlıkları. Bu değerlendirmeye göre kentsel dokuları oluşturan esas, "gestalt" görünüm ilkelerinden biçim-zemin ikilisidir (Jencks,1978,s.46). Graham Shane'e göre dolu veya boş, ya da, siyah veya beyaz olarak okunulabilen bu doku, kentsel mekana "contextualist" bakışın anahtarını oluşturmaktadır (Shane,1976,s.676).

Bununla ilişkili olarak Roger Trancik (1986), kentsel tasarım teorilerini;

1. Biçim-zemin (figure-ground), kuramı
2. Bağlantı (linkage) kuramı
3. Yer (place) kuramı

olarak üç başlık altında toparlamıştır.

Şekil 2.9. Trancik'in teorileri (Trancik, 1986, s.98)

Biçim-zemin kuramı: Her şehir kütle (şekil) ve boşluklardan (zemin) meydana geldiğinden, şekil-zemin kuramı bu dokuda bazı ekleme ve çıkarmalara gidecek, doluluk-boşluk dengesini ayarlamaya çalışır. Ayrıca, bu yöntemin amacı, bireysel olarak "kapalı", ancak birbiriyle ilişkili kentsel mekanların strüktürünü belirginleştirmektir. Özetle şekil-zemin yöntemi, kentteki doluluk-boşluk oranını gösteren ve şehirdeki kentsel mekanların yerini belirginleştiren grafiksel bir araçtır.

Modern mimarının aksine, binalar değil, yaratılan kentsel mekanlar figürseldir, odak noktası ve asıl yaratılmak istenen açık kentsel mekanlardır. Mekanlar, doluluk-boşluk dengesi sağlanarak iyi tanımlanmışsa, tüm kent boşluklarını organize edici, mekanların hiyerarşisini sağlayıcı bir etki de yaparlar.

Şekil-zemin yönteminin geleneksel şehirlerde uygulandığında vardığı sonucu, yatay yerine dikey karakterde gelişen kentsel dokunun önemsenmediği modern şehirlerde vermesi güçtür.

Trancik biçim-zemin kuramını şu şekilde tanımlamıştır:

"Bu yaklaşımda, kentsel formu anlamada başlangıç noktası yapı kütleleri ile açık alanların aralarındaki dolu-boş ilişkilerini analiz etmektir. Biçim-zemin analizi kentsel dokuların yanı sıra, mekansal düzenlemeye ilişkin sorunları tanımlamada da etkin bir yöntem olmakla birlikte, durağan ve iki boyutlu bir mekan anlayışı oluşmasına neden olabilir." (Trancik,1986,s.98)

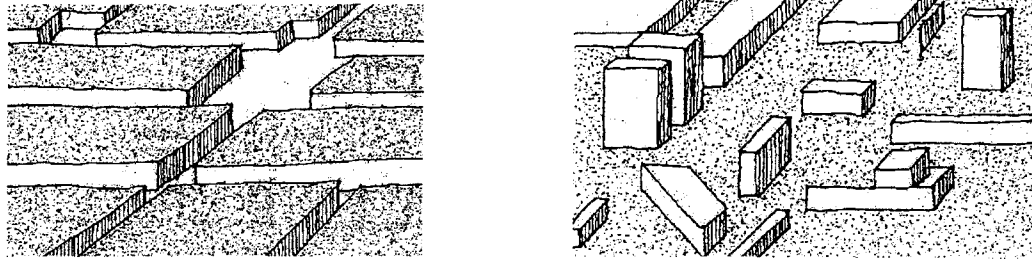
Modernizmin, kent mekanı bütünü, son ürün olarak, tüm ayrıntılarıyla toptan tasarlama gayretine başka deyişle total-tasarıma karşın, post-modern eleştiri ile gelen yaklaşımda "tarihsel olarak başarısı sınanmış kentlerden yola çıkılarak" Koetter ve Rowe'un 'brikolaj-kent' diye adlandırdıkları, farklı eğilimlerin bir arada bulundukları bir tutum geliştirmektedirler. (Rowe&Koetter, 1978, Bilsel, 1996)

Geleneksel ve modern kenti uzlaştırmaya yönelik "kolaj kent" kuramını geliştirirken Colin Rowe (1984), iki temel kavram olarak oluşturduğu modern ve gelenekseli şöyle tanımlamaktadır: 1)Kendi başına duran, bitmiş nesne olarak "tip" (type); Bramante'nin Tempietto'su ya da Le Corbusier'in Villa Radieuse'ünde olduğu gibi büyük yeşil parklar içinde tek tek bloklar, bağımsız nesneler, 2)Doku içine oyulmuş boşluklar; sokaklar, meydanlar, bağlantılardan oluşan "bağlam" (context), az katlı yüksek yoğunluk. Bu da dolu-boş ilişkisinde oransal açıdan "yarı saydam" (transparency) hacimsel bir kompozisyon ifadesi demektir. Gestalt algılama ilkelerinden biçim-zemin çizimleri kullanılırken, dolu-boş ilişkilerini öne çıkaran grafik bir anlatıma dönüştürülerek, modern kent/geleneksel kent ayrımı yapılmaya çalışılıyordu (Rowe,1984,s.49).

Holston, endüstri öncesi dönem ve modern dönem kentsel çevreleri arasında bir karşılaştırmayı yalnızca mimari bir anlayışla değil, aynı zamanda planlama ve sosyal süreç açısından da yapmıştır. Holston'un tezine göre endüstri öncesi dönemde sokaklar, avlular ve diğer mekanlar belirgin biçimleri olan boşluklardır ve binalar bu biçimlere zemin oluştururlar (Şekil 2.10). Bunun tersine modern kentte ise, biçim olan nesneler ve binalardır; sokaklar ve diğer mekanlar ise bu biçimlere zemin oluştururlar. Holston (1989) şöyle devam eder:

"Endüstri öncesi dönem kentlerinde sokaklar biçimlenmiş boşluklar olarak algılanırken, binalar ise kesintisiz bir zemin olarak algılanmaktadırlar. Modern kentte ise sokaklar sürekli bir boşluk, binalarsa heykelsi birer biçim olarak görünürler.

Önceki durumda sınırlanmış mekan, dolu kütleler tarafından tanımlanırken, sonrakinde izole olmuş binalar, sınırsız boşlukta bağımsız olarak yer almaktadırlar" (Holston,1989,s.125).

Şekil 2.10. Geleneksel-modern kentsel dış mekan (Trancik,1986,s.19)

Modernizm'in etkilerine bağlı olarak mekan, geleneksel bir dolu-boş organizasyonu olma özelliğini yitirerek, bağımsız yapı kütlelerinin belirginleşmesine bağlı olarak görsel açıdan belirgin bir çözülmeye gitmiştir (Giedon,1967;Trancik,1986). Mekansal bir bileşen olarak boşluk, biçimsel niteliklerinin ötesinde, günümüzde simgesel niteliklerini de önemli ölçüde yitirmiştir. Salingaros (2000) kentsel dokuda boşluğun mekansal bir bileşen olarak önemini şu sözlerle belirtir:

"Herhangi bir kentin planında biçim-zemin ilişkisine bakın: dış mekanlar kentsel dokunun oluşmasına herhangi bir katkıda bulunabiliyor mu, yoksa tamamen otomobil tarafından istila edilmiş durumda mı? Yapılar arasında oluşan ve kentsel yaşamın özünün oluşmasını sağlayan boşlukların kentsel dokuya katkısının önemi tam olarak kavranamadan, bir kentsel çevre tasarlama veya onarabilmenin mümkün olabileceğine inanmıyorum" (Salingaros,2000,s.291).

Gestalt araştırmacılarından Wolfgang Kohler (1940), Michael Faraday'ın elektromanyetik alanlar üzerine deneylerinden hareketle deneysel olarak her nesnenin görsel çevrede diğer nesneler ile ilişkiler oluşturan güçler yaydığını düşünmüştür (Wenger,1997,s.37). Paolo Portoghesi (1974), Albert Einstein'ın "Enerji yoğunlaşmasının yüksek olduğu durumda maddeden, yoğunlaşmanın az olduğu durumda ise alanlardan söz ederiz" formülünden hareketle, boşlukta görsel güçler alanlarının varlığından söz eder. Dolayısıyla boşluk, görsel olarak algılandığı gibi boş olmayıp, nesneler arası etkileşimlere bağlı oluşan güçlerin yayıldığı görsel bir enerji ortamıdır (Arnheim,1977,s.30). Ching'e (1996) göre boşluk, bedenimizi sürekli kuşatan yapısal özelliği ile taş veya ahşap gibi katı olmayan yoğunluğu az, esnek,

belirgin bir biçimi olmayan nesnel bir maddedir. Boşluğun görsel açıdan biçimsel niteliği, biçimi oluşturan bileşenler ile tanımlanabilen hacimsel sınırların algılanma düzeyine bağlıdır (Ching,1996,s.92).

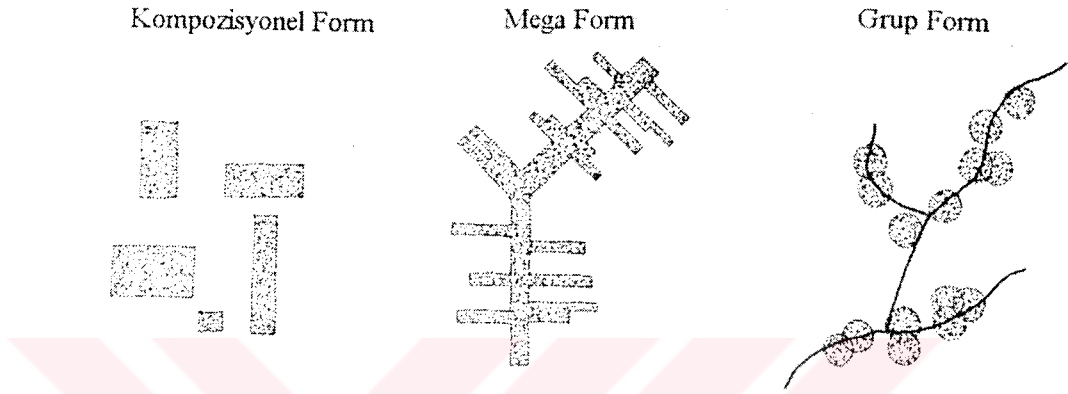
Fumihiko Maki (1964) tarafından bağlantı kuramına (linkage theory) göre kentsel alanda tanımlanmış olan üç tür örgütlenme biçimlerinden birisi olan "kompozisyon formu", doluluklar olarak algılanan bağımsız yapı ve objelerin biçim ve konumları ile, bunların boşlukta bir arada oluşturdukları "karşılıklı gerilim"lerdir (Trancik,1986,s.107).

Bacon (1981) kentsel mekan açısından bunu şöyle örneklemektedir: Bu antik dönemde Yunan tasarımcıları tarafından son derece başarılı bir biçimde kullanılmış bir yöntemdir. Her yeni yapı mevcut yapılarla öyle ilişki kuracak bir biçimde konumlandırılmıştır ki, birbirleri arasında açısız hacimler oluşturulmuştur. Böylece uyum, açılı hacimsel boşlukların, tek bir aks boyunca, yapılar arasında oluşturdukları gerilimlerle sürdürülmüştür (Bacon,1981,s.82).

Mimari tasarımın kelime dağarcığında üç boyutlu bir eleman olarak bilinen hacim, "dolu" (kütle tarafından işgal edilmiş boşluk) veya "boş" (düzlemler tarafından kuşatılarak kapanmış) olarak algılanabilir. Buna bağlı olarak yerin üzerinde çöktürülmüş hacimler olarak boşluklar, yerin üzerinde yükseltmeler ile oluşan hacimler olarak da doluluklar biçime dönüşebilmektedir (Ching,1996,s.28).

Bağlantı kuramı: Doluluk-boşluk paternine dayanan şekil-zemin kuramından farklı olarak bağlantı kuramı; çizgilerin organizasyonuna dayanır. Bu çizgiler; cadde/sokak, yaya yolları lineer açık mekanlar ve şehir kısımlarını birbirine bağlayan, diğer elemanlardan oluşur. Bağlantı kuramı; daha önce de özetlendiği gibi, şehir ve buna bağlı şehir mekanlarının birbirine bağlanabilmesi için oluşturulan bir çizgiler organizasyonudur. Tasarım alanı üzerindeki arazi çizgileri, hareket yönleri, organizasyonel aks veya bina kenar ve köşeleri gibi özelliklerden yaratılan çizgiler, tasarımın başlatıldığı referans noktalarıdır.

“Investigations in to Collective form” adlı kitabında Fumihiko Maki, mekansal bağlantının dizayn kuramını açıklarken; bu yöntemin şehrin tüm aktivitelerini ve bunun sonucu ortaya çıkan fiziksel formları birbiriyle birleştiren bir yapıştırıcı olduğunu belirtir.

Şekil 2.11. Fumihiko Maki (Maki, F., 1964)

Bu strüktürden yola çıkarak Maki, bağlantı kuramını 3 ayrı tipe ayırmıştır.

- a) Compositional Form
- b) Megaform
- c) Group Form

Yer kuramı: Yer kuramı (Place Theory) ise; şekil-zemin ve bağlantı kuramlarından da öteye giderek, tasarıma insanın algılamalarını (kentli insanın gereksinimlerinin değerlendirmeye katılması anlamında), kültürel ve sosyal değerleri, tarihi ve doğal çevreleri de katar (Broadbent, 1990).

Trancik'in “Finding Lost Space” adlı kitabında savunduğu gibi; tasarımcılar, kentsel mekanı yaratırken; hem fiziksel, hem kültürel değerleri de, göz önüne almak zorundadırlar. Sadece, daha önce şekil-zemin teorisinde anlatılan, doluluk-boşluklarla yaratılan fiziksel mekanla kalmayıp; tüm çevrenin sosyal ve kültürel sentezini, mirasını bu mekana yansıtmalıdırlar. Sözü edilen her üç kuramı bir arada değerlendirerek bir senteze giden Trancik, kentsel mekanda işlevsizleşerek önemini

ve anlamını yitiren kent parçaları için ‘yitik mekanların yeniden bulunması’ kuramını geliştirmektedir (Trancik, 1986).

Yer teorisi konusunda birçok kitabı bulunan şehir teorisyeni, yazar Kevin Lynch ise; “yerelliğin yakın geçmişte olduğu gibi, yakın gelecekle de ilişkili olması gerektiğini, yer ve zamanın insanın küçüklüğünden beri yaşadığı tecrübelerde var olan, ayrılmaz bir ikili olduğunu belirtmektedir.

Böylece bağlantı kuramıyla sirkülasyonu ve bağlantıların sağlıklı olmasını, kesilmeden istenilen yerlere ulaşılmasını sağlarken; şekil/zemin yönteminden yararlanarak tasarlanan, kütle ölçek ve boyutlarının çevresel doluluk-boşluk dengelerine, yerellik verileriyle de, kültürel/işlevsel/sosyal dengelerine ters düşmeyecek bir tasarıma imkan verecektir.

Kentsel imajının analizi konusunda, en çok tanınan iki isim Kevin Lynch ve Gordon Cullen’dir. Lynch şehri incelerken, onu belli bileşenlere ayırmıştır. 60’lı yıllarda kentsel dizayn teorilerine yeni bir yön veren kitabı “Image of the City”de, bir şehrin imajının kuvvetli olmasını kent formunun elemanları olarak adlandırdığı, beş ayrı elemanın okunabilirliğine bağlı olduğunu savunmaktadır.

Gordon Cullen ise; semt mekanlarının analizinde, değişik perspektiflere göre algılama yöntemini uygulamıştır. Obje-hareket, 2. boyutun yanında 3. boyutun mekana kattıklarını incelemiş, perspektiflerin mekan algılanmasında, imajın kuvvetlenmesinde; etkili olduklarını vurgulamıştır. Mekanın ‘modernist’ anlayışla biçimlendirilmesine tepki olarak önerdiği ‘geleneksel’ yaklaşımında Cullen, getirdiği ‘kent-görünüm’ (townscape) kavramı ile ‘bir dizi ardışık mekanın seri olarak algılanmasına bütünleşik kent imgesi’ kuramını geliştirmiştir. (Cullen, 1986/1971)

Dış mekanın görsel kalitesinin vurgulanmasında, ardışık bir dizi algılamının analizi yoluyla, Cullen’in getirdiği özgün kuram, bütüncül bir kentsel tasarım yöntemi oluşturmada önemli katkıları olan kuramlar arasında yer almaktadır.

Kent imgesini canlandırmada, yaya yolları ve yaya mekanları ile kentsel değerdeki yapıların bütünleşmesi de rol oynar. (Lynch, 1960 ,Bakan, K., Konuk, G., 1987). Tarihsel surlar, su kenarları, önemli topoğrafik eşikler bu gruptandır. Arazi işaretleri, boyutları ile çevrelerinde fark yaratırlar. Bunların içerisine girilmek değil, uzaktan fark edilmesi önemlidir. Kuleler, anıtlar, cami minarelerini sayabiliriz. Odak noktaları kent içinde hareketin kaynaştığı kenetlendiği noktalardır. Önemli meydanlar, kavşaklar da bu gruptandır. Kentsel mekanlar, cepheler, meydan, sokak, çeşme, ağaç, köprü, tekil ya da grup olarak tarihsel yapılar ile ayrıntı kazanır. Bu öğeler yayanın yönlenmesi, özdeşleşmesi için önemli çıkış noktalarıdır. Bunlar kentte röperleri oluştururlar. Dolayısı ile yaya yolu ve sisteminin planlanmasında kentsel öğelerin analizi temel konu olmalıdır (Bakan, Konuk, 1987).

Kentsel mekanın yaşantısı kentsel yapılarda ve kent bütününde çok önemlidir. Kentsel imge kent yaşantısının algılanması ile oluşur. Yayanın küçük ölçekteki yaşantısı ve yaşantı mekanı, giderek mimari biçim ve mekan dizileri oluşturur. Kentsel mekansal oluşumu belirleyen öğeler ise meydanlar, yollar ve parklardır. Tüm bunlar yaya yollarının özellikli parçalarıdır (Cullen, 1971; Bakan, Konuk, 1987)

Etkileşim biçimi bu mekanların eylemi özendirme nispetine göre şekillenebilir. Mekanın kurgusu ve içinde bulunan işaret ve semboller anlamın yaratılmasında etkili olabilir. Kitlelere ulaşmanın en rahat mekanı olarak her türlü iktidar mücadelesinin verilebileceği yegane yer kentsel mekanlardır. Kent meydanlarının ve sokaklarının oluşturduğu örüntü farklı kişi ve grupların “bizim” diyebilecekleri bir mekanda eylem yapmalarına olanak sağlar.

Tüm bu açıklama ve tespitler ışığında, kentsel mekan ilkelerinin; dış mekanın yaratılmasında, çevrenin sosyal/kültürel/işlevsel yapısının korunması ve geliştirilmesinde, teknolojinin etkisini artırmasıyla gün geçtikçe karmaşılaşan insan yaşamının çeşitli etkileşimlerini belli estetiksel değerler içinde düzenlenmesinde kısaca günümüz ve yarının şehirlerinin sağlıklı bir biçimde şekillendirilmesinde çok önemli bir rol oynadığı ve oynayacağı kaçınılmazdır.

2.3. Meydan: Tanımı ve Özellikleri

Birçok Türkçe sözlükte meydan; Halkın toplandığı, çoğu binalarla çevrili, düz, açık ve geniş yer; alan olarak geçmektedir. Meydan kelime anlamı olarak Latince “platea” (geniş sokak) kelimesiyle ilişkilidir. İspanyolca’da “plaza”, İtalyanca’da “piazza” ve Fransızca’da ise “place”, meydanı tanımlayan kelimelerdir. İngilizce’de kullanılan “place” kelimesi ise, çok kullanıldığı ve birçok anlamı ifade ettiğinden tam olarak İspanyolca ve İtalyanca kelimelerin ifade ettiği anlamı veremez (Jensen, R., 1981).

Ersağdıç ‘ın (1998) tanımına göre, meydanlar, aynı şehirde yaşayan insanların kendi aralarında ya da dışardan gelenlerle buluşarak ihtiyaçlarını karşıladıkları özel olarak düzenlenmiş alanlardır. Tüm kültürlerin şehir anlayışında meydanlar yerini almıştır. Roma ve Yunan kültürlerinde olduğu gibi meydan, şehrin temel ögesidir. Meydan, kent içinde etrafı yapılarla çevrili boşluklar değildir. Genellikle ana cadde ve yolların kesiştiği yerlerde gelişen ve kent merkezinde bulunan, kentlinin pek çok sosyal ihtiyacını karşılayan açık mekanlardır. Bu anlamı ile meydanları kent strüktüründen bağımsız düşünmek olanaksızdır. Büyük şehirlerde, farklı yönlerden, ülkelerden ve kültürden gelen insanlar meydanda buluşarak karşılıklı ihtiyaçlarını giderirler. Kentin tanıtımını sağlayan meydanlar, her türlü müşterek faaliyetin buluşma noktasıdır (Ersağdıç 1998).

Bir meydan, sınırlandırılmış bir alanı, fakat öncelikle mekanı sınırlayan yüzeyle ağırbaşlı bir etkileşimi sergileyen plastik elemanlarıyla birlikte mekansal gerilimi ve mimari büyüklüğü tanımlar (Ulman.,1989).

Paul Zucker ise meydanı tanımlarken; şu özelliklere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

1. Mimari elemanlarla sınırları belirlenmiş,
2. Toplumsal işlevi olan,
3. Belli şehir dokusuna entegre olmuş kent parçası.

Zucker'in meydan tanımından yola çıkarak meydanları işlevlerine göre 3 ana bölümde toplamak mümkündür. Böylelikle meydanların tasarımında bir işlevler karışıklığı önlenmiş ve meydanın amacına göre tasarlanması kolaylaşmış olacaktır.

- a) Trafik meydanları: İşlevi günümüz hayatında önemli yeri olan trafik araçlarını toplayıp, belli yönlerle dağıtmak olan, genellikle odaksal ve yuvarlak bir şekle sahip mekanlardır.
- b) Konutsal (residential) meydanlar: Yine bir kent dokusu içinde binaların yoğunluğunu azaltıp, doğayı ve insanların dinlenme mekanlarını arttırmak için, kent dokusundaki bina içlerinde veya aralarında tasarlanan tanımlı mekanlardır.
- c) Yaya meydanları: Amaçları insanları çekmek, toplamak ve tutmak olan, kentsel bir doku içinde iyi tanımlanmış mekanlardır. Bunun sağlanabilmesi için, insanları o mekanda tutabilecek işlev ve etkinliklerin düşünülmesi gereklidir. (Lokanta, cafe vs.)

Meydanlar, yerleşme strüktürünün en seçkin elemanıdır ve sınırları açıkça belirlenmiş bir yer olarak imajları en kolay belirlenir. Pek çok eski yerleşmede, sokaklar doğal bir şekilde bu odak noktasına yöneliktirler. Meydan da sokağı sınırlayan biçimsel faktörlerle belirlenir. Ancak meydan bir toplanma mekanı ve odak noktası olma özelliğindedir.

Bu arada merkezlerle ilgili çalışmaları olan iki mimar teorisyenin bu konudaki fikirleri önemlidir. Lynch ve Alexander. Lynch kenti tanımlayan elemanlardan birinin de “node” düğüm noktaları, kavşaklar veya meydanlar olduğundan bahsetmektedir. Kısacası düğüm noktası güçlü bir imaj veren en önemli elemanıdır. Düğüm noktaları ayrıca kavramsal noktalardır. Alexander'da aynı noktaya değinmekte olup, “Her bütün merkez olmalıdır ve bunun etrafında merkezin sistemlerini ayrıca üretir. O merkez simetrik düzenlemeye doğru yönelir.” denmektedir. Düğüm noktası için gerekli olan duvarların esneklik niteliği, zemin, detay aydınlatma, topografya gökyüzü temel gerekliliktir (Kostof, 1993).

Meydanlar kentsel dış mekanların kentte en belirgin örneğidir. Kentte meydanın durağan yapısı "statik" bir mekan türü yaratılmasını sağlar. Sokağın akıcı (dinamik) yapısına meydanlar zıtlık oluşturur. Sokak, belli bir doğrultuda yönlenmeyi sağlarken, meydan bu davranış sonucunda dinlenme ihtiyacının ve hareket serbestliğinin sağlandığı mekan işlevini üstlenir. Sokaklar, kıvrılan ve bükülen yol yönlendirici şehrsel mekan elemanları olarak, çok çeşitli şehir görünümüleri sunar. Bu görünümelerin, en yoğun biçimde yaşandığı yer ise, şehir insanının dar mekan tanımlayan sokaklardan açık serbest mekana geçişinin sağlandığı anlamsal etkilere sahip yapılarla belirli bir forma ulaşmış meydan alanıdır (Mender, 1986).

Meydanın mekansal kalitesi, yalnızca tanımlanan alanın geometrik bileşenlerine ve mekansal kurguyu oluşturan elemanların mimari özelliklerine değil, aynı zamanda şehrsel mekanla olan bağlantısına bağlıdır. Şüphesiz bir meydanın mimari kalitesi ve şehrsel kalitesi arasında, uyarıcı veya rahatsız edici yönde mekansal etkinin oluşmasını sağlayan sayısız değişken söz konusudur.

Kentlilerin dini, siyasi, kültürel ve ticari nedenlerle açık bir mekanda toplanma gereksinmesi kentsel hayatla yaşattır. Meydanın biçimlenmesinde, fiziksel özelliklerin dışında, sosyal davranış biçimlerini, nedenleriyle birlikte içine alan şehir kültürü ve şehir yaşamının dolaysız olarak, kazanılmış deneyimlerinin de etkisi büyüktür (Ulman, 1989).

Meydanın işlevi, insanları bir araya toplamaktır. Bu işlev, her defasında farklı amaçlar için olabilir ve bunun gerçekleştirildiği meydan, kullanıcı yoğunluğuyla kendi özel ve değiştirilemez görüngüsünü koruyarak önemli, akıllarda kalır meydan olma özelliğini kazanır.

Kent dokusu içinde bir bütün olarak düşündüğümüz dış mekanlara, biçimsel niteliklerinin dışında çevresinin sosyal anlamı, işlevi, tarihi ve hatta adı bile belli bir kimlik kazanmasına yardım eder. Strauss, Amerikan şehirlerinin görsel görünüşünü tartışırken, şehirlerin kişiliğinin, fiziksel biçimlerine olduğu kadar, tarihsel geçmişlerine de dayandığını belirtmektedir.

Şehirliliğin insanlık için en gelişmiş hayat tarzı olduğunu fark edebilen, hukuka bağlı, millet idaresine saygılı, demokratik devlet yönetimlerinde meydan, toplumun genelinin dinlenme ve eğlenme yeridir. Demokratik toplumlarda meydanın resmi niteliği azalır, sivil özelliği ön plana çıkar.

Şehirsel mekanın önemli elemanı meydan, bugünün şartlarında halen geçmişteki anlamını ve mimari formunu koruyup koruyamama konusunda birtakım sorularla karşı karşıyadır. Bu nedenle meydanın mekansal ve sosyal anlamını kaybetmeye başlamasına neden olan etkenler belirlenmiş ve günümüzdeki uygulamalar değerlendirilerek, meydanın yeniden yükselen değerine işaret edilmiştir.

Kent meydanları, kent dokusundaki yapıların sıkışıklığı ve sıradanlığı içinde oluşturduğu geniş ve ferah mekanları, barındırdıkları sanat eserleri ile kente estetik güzellikler katmaktadırlar. Kentsel mimari doku ile birlikte yeşil doku da kent meydanlarının estetik işlevlerinde önemli rol oynamaktadır. Meydanda bulunan mimari öğelerin kullanılması ile oluşabilecek yorucu, monoton görüntüler, canlı malzeme olan bitkilerin kullanımı ile önlenabilir (Ersağdıç, 1998).

Meydan mekanı, insanların herhangi bir zorlama ile gerçekleşmeyen istekleri doğrultusunda diğer insanlarla karşılaştığı ve böylece farklı kişilikleri tanıdığı mekan olması nedeniyle aktif yaşamın odak noktası, uzlaşmanın sağlandığı ve insana özgü becerilerin geliştirdiği ve sergilendiği bir kentsel alandır. Bu suretle, meydan alanı, kent yaşamının bir kesitini sergilemekte, sosyal yaşamı yansıtan bir ayna görevi görmektedir.

İletişim amaçlı mekanlar, buluşma, sosyal etkileşim, oyun, rekreasyon ve eğitim imkanı sağlayan alanlar oluşturur. İletişim için hazırlanan mekanlar olan meydanlar, şu özelliklerinden dolayı kent için gerekli olmaktadır:

1. Bu mekanlar, bir arada olma ve öğrenme imkanı sağlar.
2. Şehirsel açık alanlar, kültürel katılım ve kültürün korunmasında uygun mekanlar sağlar.

3. Kentsel açık alanlar, bireysel kimliğin oluşumunda ve geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Bu tür alanlar, bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerinde kendi kimliğini teşhis etmede önemli rol oynar. Her insan, çeşitli nedenlerden dolayı diğer insanlarla ilişkilerini sürdürme ihtiyacı duyar.
4. Şehirde topluma açık alanlar, kentsel tiyatro alanına benzetilebilir. Bu mekandaki oyun sanatı, toplumsal hazzın oluşumunda önemli rol oynar.
5. Bir meydan, politik gösteriler için etkili bir zemin oluşturur.
6. Kentsel açık alanlar, sosyal deneyimlerin oluşmasını sağlar. İletişim amaçlı bu tür alanlar, çevre ile doğrusal bir ilişkinin kurulmasını sağlar.
7. Kentsel açık alanlar, insanlar arası için uygun ortamlar sağlar. Bu etkileşim sürecinde, fiziksel kent ölçeği ile insan ölçeği arasındaki uyum önemlidir.

Sivil peyzaj içinde psikolojik park alanı olarak tanımlanabilen meydan, tarihsel süreç boyunca şehirdeki açık alanların çekirdeğini oluşturarak, yalnızca ticari yaşamın sürdürüldüğü değil aynı zamanda iletişim yoluyla düşünce ve bilgilerin aktarıldığı bir çeşit borsa niteliğine de sahip olmuştur. (Zucker, 1989)

Meydanlara mekansal evrim ve bunları etkileyen koşullar açısından bakacak olursak; meydanların ya fiziksel koşullara bağlı ya da planlı geliştiğini görürüz.

Bir başka deyişle, şehir içinde meydanın gelişimi iki şekilde olmuştur.

- 1) Aşamalı olarak koşullardan kaynaklanan organik gelişim
- 2) Bir bütün olarak planlanmış olanlar-iktidar güç sembolü olanlar gibi.

Doğal gelişim sürecinde etkili olan koşullara örnek olarak; işlek sokaklara açılan kavşaklara ve köprülere yakınlık ya da kiliselerin batı cephesinin önünde yer alma gibi özellikler sayılabilir. Bazı örneklerde bu tür özellikler, üç boyutlu formda sanatsal anlama sahip meydanların gelişim sürecinin çekirdeğini oluşturmuşlardır.

Meydanın fiziksel yapısı ise şu şekilde oluşmuştur: Merkezi dış mekanlar, Anadolu'da geleneksel kentsel mekan dokusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Doğrusal mekanlar ile karşılaştırıldığında, merkezi mekanların

biçimlenmesinde farklı faktörler etkin olmakla birlikte, görsel açıdan temel farklılık, boşluğun, sınırlandığı yüzeyler tarafından çevresel bir süreklilik oluşturacak biçimde düzenlenerek kapatılmış olmasıdır. Merkezi dış mekanlarda boşluğu çevreleyen yüzeylerdeki karakter bütünlüğü, biçimsel nitelik açısından önemli bir koşul olarak kabul edilmektedir. Geleneksel Anadolu kentlerindeki merkezi mekanlar boyut veya ölçek itibarı ile Avrupa kentlerindeki ile karşılaştırıldığında Anadolu'da büyük ölçekli meydanlara benzer örnekler bulunmamasına rağmen, genelde sokakların kesiştiği noktalarda oluşan meydancıklar ile yapı yüzeyleri tarafından kuşatılarak tanımlanan orta ve küçük ölçeklerdeki boşlukların, belirgin benzerlikler içerdiği söylenebilir. İşlev ve ölçek farklılaşmalarına bağlı olmaksızın, kamusal veya özel, genelde "avlu" olarak tanımlanan bu tür boşluklar, geleneksel kentsel dokunun karakterinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Merkezci olarak belirlenen kapalı formlar genelde, pozitif mekan olarak tanımlanmıştır. Alexander (1977) merkezi, insanların çevresinde dolaşabileceği bir ağaç, heykel, anıt, su veya benzeri elemanlarla tanımlanmamış herhangi bir meydanı "boş" olarak tanımlayarak şu örneği verir:

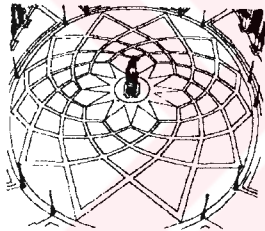
"Evinizde boş bir masayı ele alın. Bir, bunun tam ortasına bir mum veya vazo veya herhangi bir şey koymanızı söyleyen içgüdüleriniz gücünü, bir de bunu yaptıktan sonra oluşan görsel etkinin gücünü düşünün. Oluşan etki tamamen geometrik olup, masanın duyumsanabilen merkezi, yerleştirilen noktasal bir nesnenin çevresindeki boşluğu tanımlayarak organize etmesi ile dengeye ulaşır. Benzer durum, herhangi bir avlu veya meydan için de geçerlidir" (Alexander,1977,s.606).

Temel olarak bir şehir meydanı, bir çocuğun çizimi ya da yaptığı resim kadar basit bir biçimlenişe sahiptir. Bunu, kısaca sınırlayıcı duvarlara giriş ve çıkışı sağlayan kapılara ve gökyüzünden oluşan tavana sahip bir açık alan olarak açıklamak mümkündür (Webb, 1990).

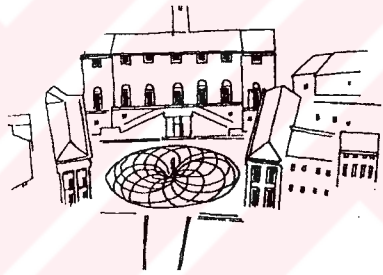
Klee, tek bir noktanın, boşlukta düzenleyici bir güç olarak karmaşayı düzene dönüştürebilecek güçlü bir tasarım elemanı olabileceğini ileri sürer (Bacon,1986,s.131). Bu anlamda kentsel ölçekte, yatay dokuya egemen olarak yükselen kule veya yapıların benzer bir işlev görebildikleri söylenebilir. Theodor Lipps (1897) benzer bir ifade ile şöyle demektedir:

"Meydanı oluşturan boşluk vektörel güçler ile birlikte genişir, fakat çevreleyen yüzeylerde de meydanı denetim altına alarak yayılan karşıt güçler bulunmaktadır. Böylece, devingen bir biçimde, meydanın kavranışı basitçe geometrik alanı ile değil, merkezkaç genişleme ile meydanı çevreleyen yüzeylerin oluşturduğu karşıt hareketler ile sağlanabilir. Oluşan denge karşıt güçlerin arasındaki oranı yansıtır" (Arnheim,1977,s.86).

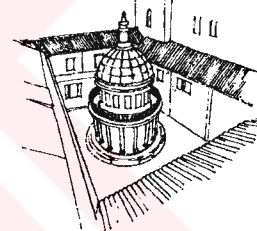
Arnheim'e (1977) göre bireysel (oda) veya kamusal (meydan), herhangi bir mekanda merkezci ve merkezkaç güçlerin karşılıklı etkileşerek oluşturdukları gerilim, belli bir genişleme ve büzülme oranına bağlı olarak mekanın görsel boyutlarını devingen bir biçimde tanımlar. Norberg-Schulz'a (1971) göre merkezkaç (centripetal) ve merkezci (centrifugal) arasında oluşan gerilimler, "yer" kavramının özünü oluşturmaktadırlar. Meiss (1991) bu türden dengelenmiş bir gerilimin oluşturduğu etkiyi 'hacimsellik etkisi' olarak tanımlamaktadır.

M.Aurelius Anıtı
(Meiss,1991,s.6)

Montorio, Roma S.Pietro
Tapınağı
(Arnheim,1977,s.23)

.Piazza del
Campidoglio, Roma

Şekil 2.12. Hacimsellik etkisi

Duvarlar doğru ya da yuvarlak hatlara sahip olabileceği gibi, yüksek veya alçak, kapalı ya da boşluklu olabilir. Bir meydan, mutlaka duvarlarla sınırlandırılmayabilir. Ağaçlar ya da sınırlayıcı özelliğe sahip daha alçak şehirselsel mekan elemanları, bir çeşme ya da bir heykel gibi merkezi noktada gözü çeken bir nesne onu, daha önemli ve tanınır kılabilirler. Giriş yolları, arkadaşlarla gizlenebilir veya açık bir aks oluşturabilir. Meydan zemini için bir döşeme kaplaması söz konusudur ya da yeşil olarak düzenlenebilir, yüzey tamamen bir açık alan görünümünde olabilir veya ağaçlarla gölgeli alanlar oluşturulabilir. Bu değişkenlere bağlı olarak; büyüklük, form ve fonksiyon olarak meydanlar için sonsuz çeşitlilik söz konusudur.

Üç boyutlu büyüklük olarak meydan mekanı, insan aktiviteleri için strüktürel bir organizasyonu tanımlar ve çok kesin olan faktörlere dayanır (Zucker, P., 1959)

- Sınırlayan yapıların formları arasındaki ilişki
- Yapılar arasındaki birlik ya da çeşitlilik
- Açık alanını boyutlarıyla karşılaştırıldığında yapıların mutlak boyutları ve göreceli oranları
- Açık alanla sokakların birleşme açısı
- Heykel, çeşme veya diğer üç boyutlu plastik vurgu elemanlarının konumu.

Tarihsel şehircilik sürecinde oluşmuş ve mimari formu kazanmış meydana, meydana kuşatan yapıların oluşturduğu meydan duvarlarının, kapalı karaktere sahip oldukları ve az ya da çok aynı yükseklikler içerisinde bulundukları söylenebilir (Schmidt, 1968)

Anıtsal etkiyi oluşturmak için meydanın bir ya da daha çok sokak aksına göre yer değiştirmesi gerektiği fikrinin gittikçe daha çok benimsendiği görülüyor. Bu yaklaşım biçimi ise, trafiğin meydan üzerinden akışı sonucunu doğurmuş ve gerçekte insanlar için belirli bir mekanı tanımlayan meydanlar bir trafik meydanı görünümüne kavuşmuşlardır. Berlin’de Karl-Marx-Allee’ye açılan Frankfurt Kapısı yönündeki meydan ile bir trafik kavşağı görünümündeki Strausberg Meydanı, bu dönüşüme örnek teşkil eden meydanlar arasında sayılabilir (Schmidt, 1968).

Tarihten günümüze meydan anlayışı: Meydanlar, bulundukları mekanın özelliklerine uygun olarak yapıldıkları dönemin kültürünü en iyi şekilde yansıtmaktadır. Bu nedenledir ki Antik Yunan kentlerinde çeşitli toplumsal konuların tartışıldığı agoralar, daha sade ve işlevsel yaşam tarzını, Ortaçağ’da düzgün geometrik formlara sahip olmayan ancak birçok heykelin sergilendiği meydanlar, Rönesans’da denge unsurunun egemen olduğu ve öncelikle yayalara hizmet eden meydanlar, şekilciliği temel alan yaşam tarzını ve hareketliliği en iyi şekilde ortaya koyan meydanlar, modern dönemde artan iş yaşamı ile birlikte yoğun araç trafiğine cevap veren ve kent

dokusu içinde sıkışıp kalmış meydanlar, daha mekanik bir yaşam tarzını ortaya koymaktadır.

Tarihi dönemlerde hayat bulan bu meydanlarda, o dönemlere ait bir olayı, kişiyi sembolize eden bir heykel ya da tarihi bir öneme sahip hükümet binası, kilise, cami, opera gibi yapılar kent içinde bulunan bir açık mekanı tanımlamakta ve kalitesini arttırmaktaydı (Ersagdıç, 1998).

Hayatı bütünüyle karşılama ilkesi üzerine kurulan antik kentlerde meydan, kenti ilgilendiren her türlü faaliyetin yapılabilirdiği bir merkez olarak yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. Eski Yunan'da "agora", Roma'da "forum", Osmanlı'da saray ve cami avluları ile pazar yerleri, okul, çarşı gibi toplumun genel ihtiyacını karşılayan ve kente yeni bir fiziksel görünüm kazandıran mekanlar olarak gelişmiştir. Antik kentlerin meydanlarında yılın belli günlerinde toplanan vatandaşlar, sosyal statülerine uygun ölçülerde iktidarın kullanılmasına katılırdı. Resmi törenler ve geçitler bu alanlarda yapılır, meydanda nutuklar söylenir, halkın katılımı ile kararlar alınır, siyasi kararlar halka duyurulurdu. Bilinen en eski çağlardan beri batıda meydanlar, insanların hiçbir gerekçe göstermeden gidebildiği, büyük kalabalıkların beraber düşüncelerini ve hareketlerini paylaştığı mekanlardır. Siyasetin kalbi meydandır ve siyasi iktidarın gözü meydandadır. Meydanda olabilecek her türlü protesto, eylem ve miting iktidarın hareketlerini kısıtlayıcı ya da yönlendirici etkiler taşımaktadır. İktidarın ve muhalefetin törenleri, mitingleri meydanda yapılır. Siyasi rejimler, halka güçlerini meydanlarda gösterirler. Otoriteye karşı gelmenin en yaygın yöntemi meydanda izinsiz gösteri yapmaktır. Tarih boyunca meydana inmenin ve gösteri yapmanın çok sayıda etkili örneği vardır. Fransız İhtilali'nde Bastil Meydanı, Rus İhtilali'nde Kızıl Meydan, Pekin'in Tienanman Meydanı, Osmanlı'da Yeniçeri ayaklanmalarında Sultanahmet Meydanı, Cumhuriyet döneminde Beyazıt, Taksim, Tandoğan ve Kızılay meydanları, hükümet ve rejim değiştiren siyasi hareketlerin başlama noktası olmuştur.

Batı tarihi boyunca meydanlar, buluşma, konuşma, dolaşma, haberleşme, siyasi karar alma, malları ve hizmetleri sergileme merkezi oldu. Nakit akımını ve ekonomiyi

etkileyen önemli olayları meydanlar yönlendirmekteydi. Etkili toplumsal olaylar meydanlarda başladı ve meydanlarda başarılı oldu. Başarısız girişimlerin cezası yine meydanlarda verildi. Önemli kiliseler, mabetler meydan çevresinde yapıldı. Eğitim, sağlık, kamu binaları meydanlarla birlikte anılır oldu. Meydana kurulan kürsülerde önemli toplantılar yapıldı. Eğitim, sağlık, kamu binaları masraflarla birlikte anılır oldu. Meydana kurulan kürsülerde önemli toplantılar yapıldı ve nutuklar burada söylendi. Kısacası tarih boyunca meydan, toplumsal, siyasal, ekonomik hareketlere zemin oluşturan bir kentsel açık mekan olarak karakter kazanmıştır.

Geleneksel İslam şehirlerinde kamunun ihtiyaçlarını karşılayan batılı anlamda meydana rastlanmamaktadır. İslam kentlerinde, iktidarın siyasi gücünü sergilemesine olanak tanıyan özel kent meydanları yoktur. Kentin Cuma Camisi'nin avlusu, bu anlamda birlikteliğe meydan sağlayan bir meydan görünümündedir. Camiler ve avluları, kentin hareketli bölümleridir. Klasik İslam kentlerinin meydanı, dini mekanların önleridir.

Dini mekanların, din dışı faaliyetler için kullanılmasına İslam öncesi topluluklarda da rastlanmaktadır. Boğazköy'de tapınağın avlusu pazar yeri ve meydan olarak kullanılırdı. Hristiyanlık dininde de dini mekanlar meydan olarak kullanılmıştır. Büyük kilise ve katedraller meydan üzerindedir ve dini faaliyetler meydan alanında gerçekleşebilir. İslamiyet'te cuma namazı, devlet kararlarının halka iletildiği bir ibadet olduğundan, büyük camiler doğal olarak meydan işlevi yüklenmişlerdir. Bunun yanında çarşı ve bedesten girişleri, Pazar yerleri (At pazarı, Samanpazarı) gerektiğinde meydan işlevi görmekteydi. Askeri eğitim ve spor gösterileri, "At medanı", "Ok meydanı" gibi özel düzenlenmiş alanlarda yapılırdı. Osmanlı şehirciliğinde "meydan" ifadesi, okçuluk, cirit ve at yarışı gibi sporların yapıldığı yerler için kullanılırdı.

Fiziki yapıları, büyüklükleri ve toplumun ihtiyaçlarını karşılama biçimlerindeki farklılık dikkate alınmaz ise, her kentin kendine özgü bir meydanı olduğu söylenebilir. Antik toplumlarda meydan politik ağırlıklıydı. Ortaçağ meydanlarında dinin etkileri görülmektedir. Yönetim şekli nedeniyle saray ve resmi faaliyetlerin

yapıldığı yer meydandı. Kentlerin özerk birimler olarak güçlendiği dönemlerde meydan, çevresinde odaların, sivil kuruluşların ve belediyenin bulunduğu resmiyetin zayıflatıldığı bir alandı. Modern totaliter sistemlerde ise meydanlar, merkezi iktidarı temsil eden hükümet konaklarının önleridir (Özdemir, 2000).

Meydanları tarih içinde geçirdikleri evrim ve gelişimler; kentsel mekan olan meydanların, kentler için kullanım ve anlam bakımından çok önemli bir noktada bulunduğunu göstermektedir.

3. KENTSEL DIŞ MEKAN OLARAK MEYDANIN DEĞERLENDİRİLMESİNİ SAĞLAYAN ÖZELLİKLER

Çalışmanın bu kısmında fiziksel çevre bileşeni mekan (obje), çevre davranışsal bileşeni olan insan-toplum (özne) ve bunların arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik bir üçlü formül önerilmektedir. Bu üçlü organizasyon bağlamında mekansal kurgunun fiziksel kurgu ile tutarlılığının sağlanması amaçlanmaktadır.

Binaların ve kentsel çevreyi oluşturan diğer bileşenlerle sağlıklı ilişkisini ortaya koyan ilkeler, kentsel mekan tasarım ilkeleridir. Kenti oluşturan parçaları birbirleri ile ilişkilendirerek bu örüntü dilini oluşturan bazı tasarım ilkeleri; mekansal kapalılığın sağlanması, sınırların sürekliliğinin sağlanması, görsel aks ve perspektif yaratma, yönlendirme, dolaşımda sürekliliğin sağlanması, işlevselliğin sağlanması, farklı düzlemlerde tasarım yapma, yer düzlemi ve objelerin kullanımı, insan ölçeğini yakalamak, çevresel karakterin korunması, mekanlar arasında sürekliliğin sağlanması, içerisi-dışarısı ilişkilerinin sağlanması, yer özelliklerinin yorumlanması, kentin okunabilirliğinin sağlanması, kentsel dokunun sürekliliğinin sağlanması, hizalama, vb. gibi olabilir.

Bu ilkeleri bu çalışma için daha kolay tanımlanabilir ve hiyerarşik olarak düzenlersek; meydanın değerlendirilmesini sağlayan özellikleri üç ana başlık altında toplayabiliriz.:

1-Mekansal algıyı sağlayan fiziksel nitelikler (özne-obje arasındaki ilişki)

2-İşlevsel nitelikler (obje)

3-Toplumsal boyut (özne)

Bu hiyerarşik yapının içerisinde; boyut,ölçek-oran, doluluk-boşluk, geometri, ıstık-renk-doku, mekansal algıyı sağlayan fiziksel özellikler, kullanım, dolaşım sürekliliği (yaya, taşıt trafiği), meydan-sokak ilişkisi, işlevsel nitelikler, toplumsal iletişim mekanı olarak meydan, anlamlı olma, tarih ve koruma,yerellik karakterinin yorumu, sosyal yapıya bağlı dönüşümler, toplumsal boyut başlıkları altında incelenecektir.

3.1.Mekansal Algıyı Sağlayan Fiziksel Nitelikler

Hançerlioğlu, ‘Algı’yı (Perception/Capere “.... dış dünyanın duyulara gelen imgesi bilinçte gerçekleşen tasarımı” olarak tanımlamaktadır (Hançerlioğlu, 1978). Buna karşın ‘İmge (Image) “... duyulur kaynaktan gelen her tasar”dır. İnsan bilgisinin ilk aşaması duyuların getirdiği imgelerdir (Hançerlioğlu, 1978). ‘Kent imgesi’ ise, “tasarımı, düzenlemesi, görünümü ve yapısal özellikleriyle bir kentin insanda bıraktığı izlenim” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1980).

İnsanlar üzerindeki bu kent imgesini canlı tutan meydanlar, bir şehir sistemi ve toplumunun anahtar mekanları olarak kabul edilebilir. Diğer şehirselsel mekan elemanlarına göre meydan, daha fazla canlı tutulmak ve toplumsal deneyimlere ulaşmak için daha fazla yaşanılması gereken mekandır. Bu nedenle o, kullanıcıları tarafından hem değişik bakış açılarıyla hem de adım adım etrafıca tanınmak ve algılanmak zorundadır (Schmidt-Grohe, 1991).

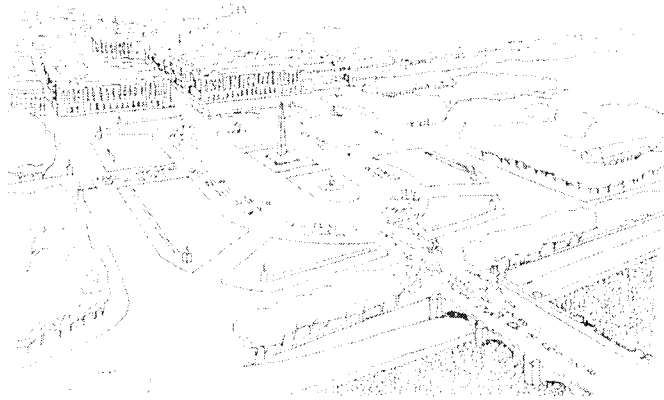
Meydanın işleyen çarkı içerisinde gözlemci, ilk olarak mekansal soyutlamanın kavramsal düzleminden, anlamsal deneyimler düzlemine geçmesini sağlayan mekan hissini geliştirir. Her hareket, yer değiştirme olarak tanımlandığı ve bunun her zaman mekan içinde icra edildiği düşüncesinden yola çıkarak; meydanın hareketlerimiz için bir tür oyun alanı olduğu sonucuna ulaşabilmektedir. Gözlemci meydana karşı varlığını tanımlamayı öğrenir ve bu kütle içerisinde davranışta bulunduğu oyun alanını her defasında yeniden kazanır (Ullman, 1989).

Sokak ve meydanın çeşitli işlevsel belirleyicileri, onların algılanmasında, mekan formu ve sanatsal açıdan önemli farklılıkların ortaya çıkmasını sağlar. Sokak, perspektifte belirli bir odak noktasına bakış doğrultusu olarak algılanır. Zaman içerisinde bakış doğrultumuzu değiştiriyorsak, bu algılama biçiminin kıvrımlı sokaklar içinde geçerli olduğu söylenebilir. Gözlemcinin konumlandığı nokta, yani sokağın ortasında ya da sınırlarında hareket edip etmediği kesin değildir. Buna karşılık meydan, tek bir bakış doğrultusu ve konumlanma noktasından algılanamaz ve kavranamaz (Schmidt, 1968). O, gözlemciyi, konumlandığı noktayı her defasında

yeniden değiştirmeye, mekanın her noktasında bulunmaya ve bütün bunların sonucu olarak, ayrı ayrı algıların bir araya gelmesiyle zihinde oluşan ardışık resimleri, mekansal bir bütünlük içinde bir araya getirmeye zorlar. Bunların sonucunda gözlemci, meydana ilişkin bir izlenime sahip olur (Ullmann, 1989).

nl meydanların tanınmış görünümleri, insanın, yalnızca belirli görüş açılarındaki görüntüleri, tekrar hatırlayabilmesine bağlanabilir. İnsan, yatayda görüş açısının 42 derece, dikeyde ise 37 derecesini kullanabilmektedir. Fakat göz hareket halindeyken yataydaki aı, 90 dereceye kadar genişleyebilmektedir. Eğer insan, yataydaki bakış açısını, 90 derecenin üzerindeki açılara doğru genişletebilirse, mekan hakkındaki izlenimi de değişebilecektir.

Bu görüş, insanı, meydanın algılanmasında; meydanın ortası veya meydanın dış sınırları gibi önceliği olan bir konumlanma noktasının olup olmadığı sorusuna yöneltmektedir. Meydan büyüklüğünün yapı yükseklikleri ile ilişkisine bağlı olarak biçimlenen mekansal izlenim, konumlandığımız noktaya bağlanmaktadır. Eğer meydanın ortasında konumlanıyorsak, bütün bir çevresel etkiye sahip olmaktadır. Buna karşılık; meydanın sınırlarında bir nokta, gözlem noktası olarak tercih ediliyorsa, meydanın orta noktasında alınan duyumlar ve sonucunda elde edilen deneyimlerden farklı olarak, meydanı, geometrik sınırları belirgin bir alan olarak algılarız. Dolayısıyla; meydandaki mekansal algılarda, konumlanma noktasının önem kazandığı ifade edilebilir.

şekil 3.1. Concorde Meydanı Paris, Fransa

Meydan mekanında gökyüzü yüksekliğine ilişkin izlenim, çevreleyen yapıların yükseklikleri ve açık alan boyutları arasındaki karşılıklı ilişkiyle ortaya çıkar. Bu izlenim aynı zamanda, bütün bir mimari strüktüre de bağlıdır ve bina konturları, çatılar ve kuleler de etkileyen diğer faktörleri oluşturur (Arnheim, 1977). Örneğin; kapalı karaktere sahip bir meydan için bu genellikle en yüksek binanın üç-dört katıdır. Oysa çok geniş açıklığın söz konusu olduğu Concorde Meydanı (Şekil 3.1.) gibi alanlarda, gökyüzünün görsel büyüklüğü belirsizdir.

Psikolojik ve fiziksel açıdan mekan algısı, yalnızca algılanabilir nesnelerin varlığında ortaya çıkar. (Arnheim, 1977). Nesneler genellikle izole edilmiş olarak değil, sınırlar ya da kütleler grubu içinde yer alırlar. Nesneler arasındaki ilişkiler ve yüzeyler, mekan kavramını doğurur. Bu ilişkiler, algılanan deneyimlerde devam eder. Gestalt psikolojisine göre, bir bütüne anlam veren, onu oluşturan parçalar değil, parçaların ne şekilde biraraya geldikleri bir diğer anlamda parçalar arasındaki ilişkidir. Parçalar arasındaki bu ilişki, dinamik bağları tanımlar (Meiss, 1990).

Sonuç olarak, şehirselsel mekan boyutunda, yapılar arasındaki ilişkilerle oluşturulan mimari bir kompozisyon mekansal sistemin kuruluşu itibarıyla çok karmaşık bir yapıya sahiptir. Bazıları, ikinci derece önemli, bazıları koordine olmuş, bazıları birbirini sınırlarken, bazıları sistemin içinden geçer ya da diğerlerini çevreler. Bu noktada, Kevin Lynch'in şehir elemanlarına özgü klasik tanımı, bu açıklamayı daha iyi tanımlar ve bu şehir elemanlarının, çeşitli düzeylerinin mekansal sistemin ya çok düzenli ya da karmaşık olmasını sağladığını açıklar (Arnheim, 1977).

Bu bilgiler ışığında, meydana mekansal algının sağlanmasında etkili olan özellikler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

3.1.1. Boyut

Yeni yerleşim mekanları yaratılmasındaki önemli sorunlardan biri; toplumsal yaşamın mekana hiçbir etki yapamayacak şekilde yerleşme yüzeyine dağılmasıdır. Bu sebeple bu mekanlar topluma hizmet edememektedir. Araştırmalar, insanların

insan kalabalıklığı istediklerini yani diğer insanlarla etkileşim içinde olmak istediklerini belirtmektedir (Alexander, 1977). Burada mekan boyutlarının insanın her türlü ayrıntıyı kavrayabilmesine olanak verecek mesafeler içerisinde olma zorunluluğuna dikkat çekilmelidir. Örneğin, belirli bir mesafede konuşulanlar duyulabilmeli ve insanlar karşılarında kimin olduğu rahatça anlayabilmelidir. Mesafe arttıkça bu insancıl iletişim kopmaktadır.

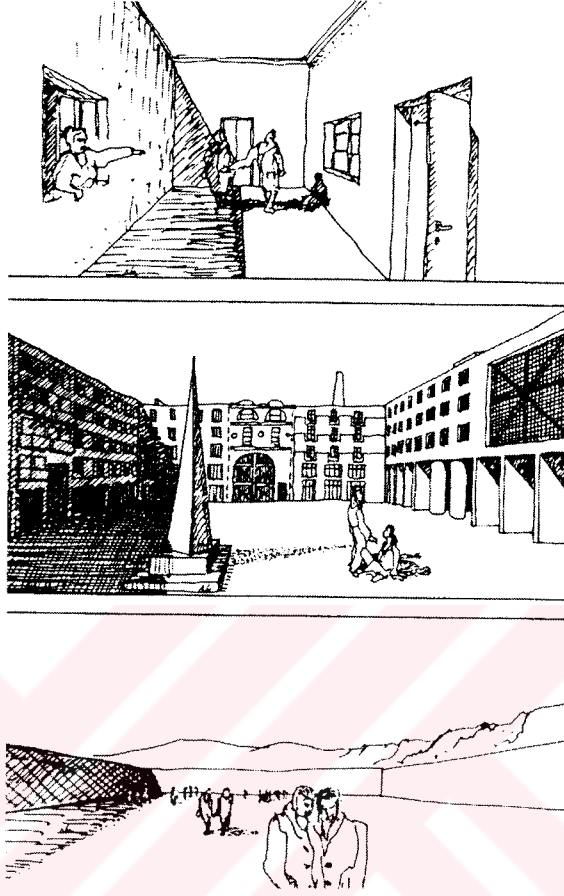
Algılama prensiplerinden farklı olarak mekan boyutunu belirleyen diğer bir unsur ise mekanı kullanan insanların sayısıdır. Bu büyüklük kent mekanı olan meydan için kentin fiziksel ölçüleri ve yoğunluğuyla ilişkilidir.

C.Alexander'a göre; yaya meydanı olarak düşünülen açık yerler fazla büyük olmamalıdır. Bir genel kural olarak meydanların fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için kısa kenarının ortalama 60 ft (yaklaşık 18,5 m.) olması gerekir.

Lynch'e göre bir cismin insan olduğu 1350 metreden anlaşılabilir, o kişi 25 metreden tanınabilir; ve 1 ile 3 metre arasında ayrıntıları ile algılanabilir. Lynch dış mekanlarda 25 metre (80 ft.) ölçüsünü savunmakta ve geçmişteki açık alanların enlerinin 150 metreyi (450 ft.) geçmediğini belirtmektedir.

Bir meydanın büyüklüğü konusunda öncelikle işlevsel belirleyiciler ölçü verebilir. Meydanın işlevi değişebilir ve sınırları içerisinde tüm fonksiyonların saptanması mümkün değildir. Bu nedenle, fonksiyonlardan yola çıkarak meydan büyüklüğünün saptanması bazı koşullarda mümkündür.

Bununla birlikte meydana özgü optik algılardan yola çıkılarak, meydanda mekan etkisini oluşturan sınırlar tespit edilebilir. Otto Wagner, 12 ha.'ı üst sınır bir büyüklük olarak adlandırmaktadır. Yapılar arası uzaklık, 300-400 m.'den fazla ise meydan artık mekansal sınırlar içerisinde hissedilmemektedir (Schmidt, 1968) (Şekil 3.2.).

Şekil 3.2. Meydan boyutu (Krier, 1991)

Tarihsel öneme sahip birçok meydan üzerinde yapılan araştırmalar, en ünlü meydanların büyüklüklerini, 0.5 ile 5.0 ha. arasında değiştiğini göstermiştir. Otto Wagner tarafından kabul edilmiş en üst sınır olan 12.0 ha. hiçbir zaman ulaşılammıştır. Alanı, merkezi yapıların yoğunluk ve yüksekliklerine bağlı olarak belirlenmiş olan 35.0 ha. büyüklüğe sahip Warschau Defilad Meydanı, bunlar arasında bir istisna teşkil eder. Brezilya’da üç yönetim binasının yer aldığı meydanın etkisi, yalnızca o mekanda tespit edilebilir. (Schmidt, 1968)

İnsanların algılama mesafesinin dışında olan durumlarda bu iletişim kopar ve mekanın dili (verdiği mesaj) değişir. Moskova’nın uçsuz bucaksız Kızıl Meydan’ı, bir anlamda Kayseri ‘nin Talas ilçesinde bulunan bir meydandan tamamen farklı bir anlatım taşır. Birinde birey yoktur, otorite vardır; diğesinde ise birey bütün özellikleri

ile o mekandır. Bunlar meydan mekanının boyutlarının algılama açısından ne kadar önemli olduğunu tekrar vurgulamaktadır.

3.1.2. Ölçek-oran

Mekanların tanımlanabilmesi ve insanların bu mekanlarla ilişkilenmelerinde önemli bir faktör de ölçektir. Tanımlama tek başına çevrenin tanımlanması olarak gerçekleşmez, insanın öncelikle kendisini tanımlaması ardından çevreyi tanımlaması ve böylelikle içinde bulunduğu çevre ile ilişkilenebilmesi gerekmektedir. Mekanların ölçekleri bu ilişkilene sırasında büyük rol oynamaktadır. İnsani ölçekteki mekanlarda ilişkilene daha kolaydır. Ters durumlarında ise insan mekanla ilişkilene memekte ve kendini mekana ait hissetmemektedir. Bu konudaki en güzel örnek, Hitler devri Almanya'sının insanları ezen, askerin ve rejimin gücünü kanıtlayan devasa meydanlar ve bu meydanlardaki elemanlardır. Benzer yaklaşımları S.S.C.B.'deki rejimde de görmek mümkündür.

“Kentte bir seri mekanlar dizisi vardır. Bunlar insan ölçeği ile ilişkili olmalı, zıtlık ile değişkenlik yaratmalı, durağan ya da hareketli olmalıdır. Bir diğer aşamada ise meydanlara ölçek verecek fiziksel boyutları ve oranları tanımlamak gerekir.” (Bakan, K., Konuk, G., 1987)

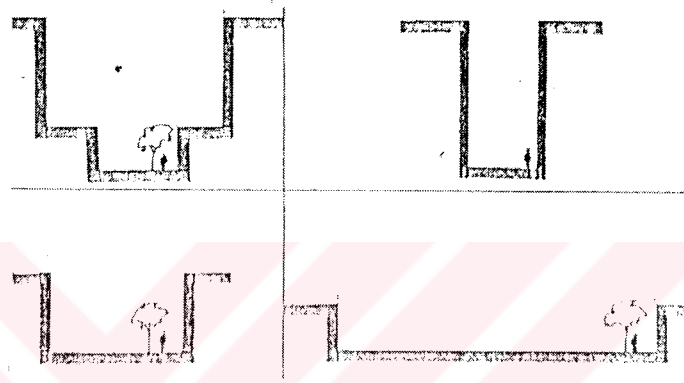
Meydanların karakterini etkileyen imgelerden biri ölçek ve oranların insan ölçülerine yakın olmasıdır. Bu hem insanların mekanda kendilerini rahat hissetmelerini sağlamakta hem de mekanın etkisini kuvvetlendirmektedir. Yatay ve düşeydeki orantısızlığın insan sağlığı ve psikolojisi açısından olumsuz etki yarattığı düşünülmektedir.

Mimaride oran kavramı bir mekan veya objenin kendi dışındaki bir başka mekan veya obje ile ilişkisidir ve büyüklükten bağımsızdır. Ölçek kavramı ise büyüklük ile ilgilidir.

İnsan ve bina boyutları arasındaki ilişki meydan düzenlemelerinde çok önemlidir. Bina boyutları insan ölçeğini aşmayacak şekilde tasarlanırsa meydanın karakterini

olumlu yönde etkiler. Binalar arası uzaklıkta insana bir mekan hissini duyumsatmalıdır.

“Eğer uyumlu bir mekan yaratmak istenirse, yapının yüksekliği ile mekanın derinliği arasındaki oran önemlidir. Duvarların yüksekliği yapılar arası mekanın üçte biri veya fazlası olursa mekan kapanmış demektir, oran dörtte bire inerse kapanma etkisi ortadan kalkar.” (Bakan, K., Konuk, G., 1987) (Şekil 3.3)

Şekil 3.3. Ölçek-oran

Bir meydandaki mekansal etki, onun boyut, açıklık ve kapalılık sınırlarına bağlıdır. H. Maertens'in sokak için yaptığı gözlemler, meydan için de geçerlidir. Buna göre; gözlemcinin meydan sınırında bir yerde konumlandığı ve bakış doğrultusunu, karşısındaki sınıra yönlendirdiği düşünülürse, dikey doğrultudaki bu bakış alanının maximum 27 derece olduğu görülür. Meydanı sınırlayan duvarların meydan genişliğine oranı, aşağıdaki mekansal ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Schmidt, 1968):

Oran 1:1: Gözlemci duvar yüksekliğinin yalnızca yarısını algılıyor. Mekan, meydan olma özelliğine sahip değildir, yalnızca bir yapının önündeki açık alan olarak etkilidir.

Oran 1:2: Gözlemci duvar yüksekliğinin tamamını algılıyor. Mekan, kapalı alan etkisi uyandırır ve meydan için çok dar bir alandır.

Oran 1:3: Gözlemci duvar yüksekliğiyle birlikte gökyüzünden bir kesit algılıyor. Mekan artık, tam olarak kapalı alan etkisi uyandırmaz. Bu ölçekte bir meydan için optimal koşullar sağlanmış olur.

Oran 1:6: Meydan duvarları ve gökyüzü kesiti arasındaki oran tersine dönmüştür ve bu ölçekte meydan çok geniştir (Schmidt, 1968).

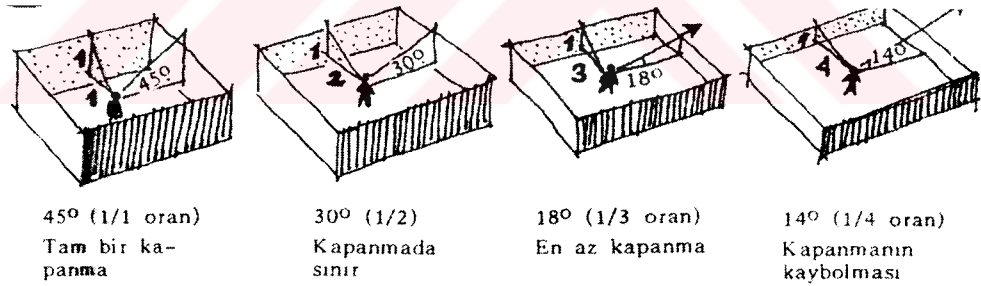
Bu oranlara daha alt düzeylere indikçe, meydan etkisinin kaybolduğu görülmektedir. Bu teorik, yaklaşımı, ünlü meydanlar onaylamaktadır. Optimum çözümü sunan ve en çok karşılaşılan mekansal ilişki, 1:3 ve 1:6 arasındadır. L.B. Alberti, meydan duvarları için, forumun üçte biri veya en az onikide ikisinden daha az olmayan yüksekliğin gerekli olduğunu savunur. Örneğin, Roma'daki Peter Meydanı'nda uzun aks 1:10 ve kısa aks 1:7 veya Moskova'daki Kızıl Meydanda Kremlim Duvarları ve alışveriş merkezi Gum arasındaki aks 1:6 çok geniş bir meydan izlenimi hakimdir. Aynı izlenim, Paris'teki Concorde Meydanı için de geçerlidir, kuzeydeki kapalı meydan duvarları ve meydan genişliği arasındaki oran 1:16 Krakow'da yenilenen pazar meydanı için önceleri 1:8 olan bu ilişki, meydanın ortasındaki yapının meydanı ikiye bölmesi ile 1:4 e indirgenmiştir. Notre dame Meydanı içinse oransız bir büyüklük söz konusudur ve ölçek kaybolmuştur. Önceleri Katedralin batı cephesi için bir ön alan olan meydan, genişletilerek bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Batı cephesindeki ana giriş kapısının aynı zamanda ilk galeri (22.50 m.) olduğu nokta, meydan için duvar yüksekliği olarak alınırsa; ilk meydan için bu ilişkinin 1:3 olduğu ortaya çıkar. Bugünkü meydan için bu oran, 1:7 dir. Bu nedenle Ortaçağ döneminde biçimlenen ilk meydan için, o dönem içinde tahmin edilmeyen yeni görünüş koşulları oluşmuştur (Schmidt, 1968).

Büyük meydanlar, genellikle gereken ilgiyi görmemektedir. Sosyal canlılığı koruyamamakta ve bu nedenle boş anlamsız mekanlar olarak kalmaktadırlar. Şehir hayatına, dolayısıyla da insanlara hizmet etmesi gereken meydanların, bu nedenle çok büyük olmaması gerektiği genelde kabul görmüş bir kuraldır. Fakat alışılmış olanın dışındaki büyüklüğü, özel ve belirli zamanlardaki toplantılar, festivaller

sırasında ortaya çıkan meydanların, bu düşünceden yola çıkılarak, ana hatlarıyla tanımlanması yanlış olmaktadır (Schmidt, 1968).

İnsan bütün şeylerin ölçü birimidir. Binalar öncelikle insan oranlarına uygun olmalı, ikinci olarak etrafındaki binaların ölçeğine saygı göstermelidir. Her alan uygun ve yöresel yükseklik sınırına ihtiyaç duymaktadır. Şehirlerdeki bina yükseklikleri genellikle yönetimlerin getirdiği kanunlarla sınırlı tutulmaktadır. Bu kurallardan ortaya çıkan ince detaylı planlama kuralları ile yer değiştirdiğinden, uygun olmayan yerlerdeki bina ölçeğinin yükselmesi görülmektedir.

Leon Krier ölçekle ilgili sadece tarihi bir kaderi tanımlamayı değil aynı zamanda bir hipotez kurmayı amaçlamaktadır. Şehrin sosyal ve kültürel karmaşıklığı, şehrin fiziksel, strüktürel karmaşıklığı ve yoğunluğu ile uğraşmak zorundadır. İdeal bir şehir bloğunun ölçüsü, insan vücudunun ideal yüksekliğine uyum gösterdiği sürece daha doğru bir ölçü aramaya gereksinim duyulmaktadır.

Şekil 3.4. Psikolojik açıdan ölçek

Aldo Rossi'nin ölçek konusundaki görüşleri ise şöyledir: İnsanlarla ilgili olan coğrafyanın konusu, meydana gelen yerlerin biçimi ile ilişkili olan şehirlerin yapısını araştırmaktadır. Bu, yer denilen alanın sosyolojik araştırmasını gerektirmektedir. Fakat bir yer analizine başlamadan önce alanın tanımlanabildiği belli bir sınır oluşturmak gerekmektedir. Tricart'ın bu amaçla oluşturduğu 3 farklı düzen ya da ölçek Rossi'nin şehir tasarım ölçeğine uymaktadır:

1. Sokak ölçeği: Yapı alanlarını ve etrafındaki boş alanları içermektedir.

2. Bölge ölçeği: Yaygın karakterli bir grup bloğunu içermektedir.
3. Bütün şehir ölçeği: Bir bölge grubu olarak göz önünde bulundurulmaktadır.

Değişik örneklerde anlaşılabacağı gibi, mekanın üstlendiği işlev ile ölçek arasında bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin kentin bir bölümüne hizmet veren bir alış-veriş kompleksinde insan ölçeğinde mekanlar yaratmak doğal iken, binlerce insanın zaman zaman toplandığı ve dini liderlik sembolü olan Vatikan'ın St. Pierre Meydanı'nın veya Moskova'nın Kızıl Meydanı'nın insan ölçeğine uyması beklenemez.

Sonuç olarak başarılı kent meydanları oluşturulması birçok sebeplere bağlı olmakla birlikte, meydanın kendi içinde ve çevresiyle olan oranları ve insancıl ölçeği en önemli kriterlerden biridir.

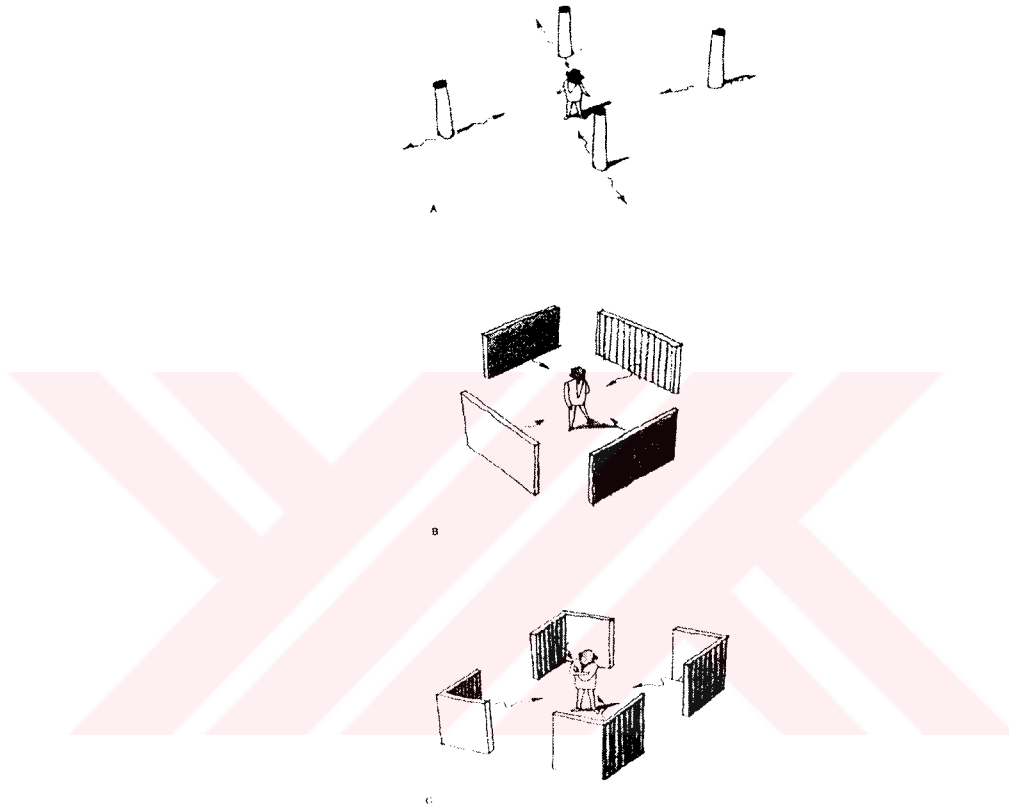
3.1.3. Doluluk-boşluk

Meydan, insanlığın kent mekanıyla tanıştığı en önemli mekan tipi olmuştur. İçerideki kişi mekan üzerinde yüksek bir kontrole sahip olmaktadır. Dıştan gelebilecek saldırılara karşı en az saldırma yüzeyi elde edilmiş olur. Kent meydanları insanların göçebe hayatlarında bu prensiplerden hareketle yarattıkları mekan şeklidir. Çadırlar ortada bir meydan oluşturacak şekilde daireye yakın bir formun çevresinde düzenlenmiştir, şefin çadırı merkeze yakın kurulmuştur. Hemen hemen tüm toplumsal eylemler merkezde oluşan mekanda geçmektedir (Krier, 1979, s.17).

Kentsel mekanın kapalılık etkisine sahip olması, mekanın kolay okunabilmesini sağlamakta ve insanı saran, içine alan, “kuşatılmışlık” etkilerini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca, bir kentsel mekanı aktif ve sosyal bir mekan yapan etkenler arasında da doluluk-boşluk oranının yarattığı etki yüksek bir değer taşımaktadır (Yıldız, 1996, s.33) (Şekil 3.5.).

Meydanlar için çevreleme, doluluk-boşluk ilişkisi mekan kalitesi açısından önemlidir. Bu önemi prens Charles şöyle vurgulamaktadır:

“Eğer bir mekan bahçe, heykel ya da bir çeşmeyi çevreliyorsa çok daha fazla ilgi görür. Çevreleme insana mahremiyet, güzellik ve bütünü güvenlik hissini vermektedir. Ayırdedilebilir bir komşuluk toplumu yaratan, yüzyıllık çevreleme koşullarını pek çok durumda yeniden canlandırma, kesinlikle harcanan para ve emeğe değerlidir.” (Prince Charles, 1989, s..)

Şekil 3.5. Kapalılık (enclosure), (Ashiara, 1981,s.79)

Doluluk-boşluk ilişkisini anlamak için Contextualism'deki siyah-beyaz ya da figür-zemin ilişkisine dönmek gerekir. Süreksiz bir biçimi anlatan figürlerin şehir mekanındaki düzenleri Le Corbusier'in gökdelenlerinin yerleştirilmesine benzemektedir. Zemin sonsuz açık bir alandır ve binalar bu zeminde belli bir şekilde oturmaktadır ve her bina birbirinden bağımsızdır. Binalar arası boşluğu dolduran yeşil alanlar ya da yollar olabilir. Ancak contextualism modelinde bu figürleri birbirine ince hatlarla bağlayan figür-fon şemasında binaların belirli bir sınırı vardır. Bu çizgi oluşturan hatlar bahçe sınırını göstermektedir ve bu sınır halka açık alanlarla özel alanları birbirinden ayırarak bir mahremiyet sağlamaktadır. Örneğin

özel bir dokuya sahip Türk evlerinin oluşturduğu bir şehir mekanında bu şemayı görmek mümkündür. Kendi içinde bahçesi olan, halka açık alanlardan ayrılan mekanlar contextualism modeline uygundur. Oysa modern mimaride özel alanla halka açık alanlar arasında bir çizgi yoktur. Sadece figürler yani binalar özel bir mekan sağlamaktadırlar. Bu durum doluluk ve boşluğun bir mekana kazandırdığı çok farklı iki özelliği açıklamakta ve böylece şehir mekanında doluluk boşluk ilişkisinin önemini artırmaktadır.

Şehir elemanlarından olan sokak ve meydan ilişkisinde de çevreleme ya da kuşatmanın önemli bir rolü bulunmaktadır. Örneğin Roma periyodundaki meydan ve sokakların kendi kendine yeten sistemlerine göz atıldığında meydanların her zaman sokaklara bitişik uzandığı ve sokakların da meydanların içerisinden geçmediği görülmektedir (Krier, R., 1975).

Mekansal oluşumlarda çevreleme, doluluk ve boşluk kavramları kadar önemlidir. Mekanların anlamı bu üç kavramın yarattığı kompozisyonlardan ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle mimari tasarımda ya da şehirselleşimde doluluk boşluk ya da doluluk boşluk oranlarının uygunluğuna, mekanı algılamayı kolaylaştıran çevreleme düzenine özen gösterilmelidir. İç mekanla, dış mekanı ayıran çizginin önem derecesi, dolu ile boşun anlatmak istediği tasarım durumu, mimaride mekan kavramının amacını belirlemektedir. Örneğin yarı açık bir mekanda iç ve dışı ayıran çevreleme zayıf olabilirken, mahremiyet gerektiren bir mekanda bu çevreleme çok daha kuvvetli olmaktadır. Yoğun bir insan trafiğine ihtiyaç duyulan bir mekanda boşluk oranı fazla iken, özel bir mekandaki boşluk oranı sadece mekanın amacına hizmet edecek seviyededir. Çevrelemenin de, doluluk boşluk oranının da varış noktası, tasarımda ihtiyaç duyulan belli kriterlerin sağlanmasına hizmet etmektedir.

İki nesne arasındaki alanın doluluk derecesi, yalnızca o alanın genişliğine bağlı değildir. Görsel olarak iki nesne, bu alanı eğer birbirini tamamlar bir biçimde sınırlandırıyorsa, daha aktif ve yoğun olarak doldurulan bir alandan söz edilir. Algısal boşluk, mekansal karakteristikleri, çevreleyen yapılar tarafından kontrol edilmeyen bir alanın kalitesi olarak tanımlanabilir. Hiçbir nesne söz konusu değilse,

boşluk hissi uç noktalardadır. Bütün referans ve oryantasyon noktalarıyla, çekme ve itme kuvvetlerinin yokluğu, tanımlanmamış boşluklar, çözümsüzlük ve korku anlamına gelir. Bunun sosyal anlamdaki karşılığı ise, insanın tamamen terk edilmişlik hissine kapılmasıdır. Dış mekandaki tanımsızlık, insanın kimlik bilincinin yok olmasına neden olur, çünkü insan, doğayı ve onun bir parçası olan mekanı, kendi varlığı ile daha geniş anlamda ise bireysel ilişkiler ağındaki yeriyile tanımlar (Arnheim, 1977). Bununla beraber meydana sınırların sürekliliğinin sağlanması diğer bir deyişle boşluk-doluluk arasındaki orana dikkat edilmesi ve bunun, mekandaki aktiviteler açısından incelenmesi konusunda Trancik (1996):

“Kent duvarlarının sürekliliğinin ve kesilmeden devam ettirilmesinin mekanda yanal kapanmayı sağlamak ve sokak seviyesindeki aktivitelere bir zemin oluşturma açısından önemlidir. Bu kapsamda, kentsel mekanın başarısı ya da başarısızlığı, büyük ölçüde mekanı sınırlayan duvarlarının sürekliliğine ve cephelerin karakterine bağlıdır. Bu duvara karakter veren açıklıkların ritmi, oranları, malzeme, renk ve sistemleri, çıkmaları, kolonadları, saçakları ve duvarın oluşturduğu siluet, kentsel mekana ölçek veren duvarın yüksekliği kadar önemlidir. Çünkü bir taraftan da kamusal ve özel mekanlar arasında görsel ve fonksiyonel bağları kurmaktadır. Diğer bir deyişle kent duvarları hem içerisindeki özel yaşamla dışardaki kamusal yaşamı birbirinden ayıran, hem de birbirleriyle buluşturan bir ortam oluşturmaktadır. Bu nedenle, kente duvar oluşturan cepheler, değişik opaklık, saydamlık dereceleriyle ve biçimlenişlerindeki farklılıkla iç mekanın ihtiyaçlarına olduğu kadar dış mekanın ihtiyaçlarına da cevap vermeli, bu iki farklı dünya arasındaki ilişkileri anlatmalıdır.” (Trancik, 1996, s. 220,222)

demektedir.

Mekandaki kapalılık etkisinin sağlanması konusunda ise Ashiara (1983):

“Fiziksel elemanların eklemlenişinin kapalılık etkisinin yaratılmasında önemli rolü bulunmaktadır. Köşeleri sütunlarla belirlenen mekan neredeyse hiç kapalılık etkisi yaratmamakta, duvarlarla tanımlanan fakat köşeleri açık olan mekan daha fazla kapalılık sağlamakta ve son olarak iç köşeleri tanımlanmış mekandan kapalılık duygusunu vermektedir.” (Ashiara, 1983, s. 57-61)

demektedir.

İyi düzenlenmiş bir mekanı çevreleyen bina grupları incelendiğinde mevcut binaların belirgin bir devamlılığı, düzenli bir doluluk-boşluk dengesinin sağlandığı dikkati

çekmektedir. Sonuç olarak yukarıdaki örneklerle doluluk-boşluk oranının meydanların mekansal etkisinin gücü için ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

3.1.4. Geometri

Rob Krier, estetik kriterinin konu dışı bırakılması halinde, kentlerdeki binalar arası bütün boşlukların kentsel mekan olduğunu belirtmektedir. Bu mekanın başarılı bir kentsel mekan olup olmamasını da estetik kalitesine ve geometri formlarının okunabilirliğine bağlamaktadır (Krier, R., 1984).

Mimarlıkta, şu ana kadar sözü edilen kriterlerin hepsi mimari ve şehirsal mekanın biçimlenişini etkileyen faktörlerdir. Bu kriterlerin şehir biçimlenmesinde birbirinden ayrılması söz konusu değildir. Her biri birbiriyle doğrudan ya da dolaylı olarak fakat kesinlikle ilişkilidir.

	TEMEL FORM	MERKEZ AKS İLİŞKİLERİ	MERKEZ DİŞİ AĞIRLIK NOKTALARI VE AKS İLİŞKİLERİ	TEMEL FORM İÇİN DE, TEMEL FORMA BAĞLI BÖLÜNMELER	TEMEL FORM İÇİN DE KONTAS FORMLARLA BÖLÜNMELEF
KARE					
KARE - DİKDÖRTGEN					
DİKDÖRTGEN					
YAMUK					
BİRLEŞİK DİK KÖŞELİ FORM					
BİRLEŞİK DAR AÇILI KÖŞELERDEN OLUŞAN BİÇİM					
DAİRESEL MEYDAN BİÇİMİ					
DAİRESEL • AÇILI BİRLEŞİK BİÇİM					

Şekil 3.6. Meydanın geometrisi (Krier, 1991)

Bugün mimarlıkta ve şehircilikte bir kaos yaşanmaktadır. Bu durum farklı akım ve biçimlerin çelişkisi ile ifade edilmektedir. Modernizm-postmodernizm, fonksiyonalizm-tarihçilik, rasyonalizm-eklektisizm vb. bunun en açık örneği olan mimari akımlardır ve şehrsel biçimlenişi etkilemektedirler.

Jules mekansal ya da biçimsel eleman tiplerinde hacim boyutunu ele alarak bu tiptelemde üçüncü boyuttan da bahsetmiş olmaktadır. Rob Krier de bu tip bir sınıflamayı biraz daha değişik bir biçimde ele almıştır. Rob Krier elemanların temel biçimlerini düzenli ya da geometrik, düzensiz ya da karmaşık, ya da her ikisinin karışımı olarak ayırmaktadır.

Mimarlıkta iç mekan ve şehir mekanı birbiriyle çok yakından ilişkilidir. Arkitektonik sistem fiziksel biçimi içine alır almaz, nokta, doğru ve düzlem modelleri sistemin iç ve dış alanında etkili olurlar (Krier, R., 1988).

Şehirde insanlar üzerinde etkili olan mekansal doğanın fiziksel görünümüdür. Rob Krier'e göre sokak ve meydan şehrin iki temel elemanıdır. İç mekan kategorisinde koridor sokağa, meydan ise odaya karşılık gelir. Bütün mekansal biçimlerin geometrik karakteri aynıdır. Sadece bu biçimi saran duvarların boyutları, fonksiyon modelleri ve onları belirleyen sirkülasyon modelleri farklıdır.

Krier, şehri sokak, meydan ve diğer açık alanların oluşturduğu şehrsel mekanların bir bütünü olarak ya da çeşitli formlarda; dörtgen, dairesel veya üçgen alanlardan oluşmuş şehrsel mekanlar olarak tanımlıyor. Bu alanlar, belirli bir biçim ya da çeşitli kombinasyonlar bir araya geliyor, ikiye ayırabiliyor, bölünebiliyor, diğerlerine ekleniyor veya üst üste gelebiliyorlar. Bu analizler, daha detaya inilerek, üç boyutlu mekan etkisini belirlemede etkili olan kesit tipolojilerine doğru genişletilebilir.

Bu üç temel şekil açılma parçalanma, ekleme, birleştirme, çakışma ve çarpma-bükülme durumlarından etkilenir. Bu durumlar, bütün mekansal tiplerde geometrik olarak düzenli ya da düzensiz sonuçlar üretebilirler. Bütün kesitler temel olarak bu

mekansal biçimlere uygulanabilir. Kesitlerin açık ve kapalı biçimleri de şimdiye kadar tanımlanan bütün mekansal biçimlere uygulanabilir (Krier, R., 1975).

Leon Krier şehir alanını üç temel biçimde fakat geometrik açıdan da farklı bir şekilde yorumlamaktadır.

1. Şehir blokları sokak ve meydan modellerinin sonucudur. Model tipolojik olarak sınıflandırılabilir.
2. Sokak ve meydan modelleri, blok pozisyonlarının bir sonucudur. Bloklar tipolojik olarak sınıflandırılabilir.
3. Meydan ve sokaklar, belli biçimsel tiplerdir. Bu halka açık mekanlar tipolojik olarak sınıflandırılabilir.

Böylece bir şehirdeki bina blokları hem sokak ve meydanları biçimleyen bir eleman; hem de sokak ve meydan modellerinin sonucu ortaya çıkan bir elemandır. Şehir karakteristiklerinden önce, bir alan daha genel ve coğrafi anlamda tanımlanmalıdır (Krier, L., 1980).

Kevin Lynch ise biçim niteliği konusundaki tasarımıla ilgili kategorileri; biçim özelliği, biçim yalınlığı, süreklilik, baskınlık, ek yerlerinin açıklığı, yönetim farklılığı, görsel kavrama gücü, devinim, zaman dizisi ve isimler-anlamlar başlıkları altında incelemiştir.

Lynch' in önem verdiği bir diğer konu şehirde elde edilmek istenen biçimle ilgili özelliklerdir. Lynch tasarımın bir şehirde yaratmak istediği imajı verecek olan şehir elemanlarının bu imaj ve anlamları hangi koşullarda sağlayabileceğini incelemektedir. Topografya, şehir elemanlarını (yol, sınır işareti, bölge, kenarlar ve düğüm noktaları) kuvvetlendirmede önemli rol oynar. Topografya göz önüne alınmadan tasarım yapmak düşünülemez. Çünkü bir şehir, içerisindeki odak noktaları, tarihi eserleri, peyzaj alanları, doğal elemanları ve içinde yaşayan insanların yaşam şekilleri ile biçimlenir ve bir bütün olarak algılanır (Lynch, K., 1960).

Sınırlayıcı öğelerin parçalı kompozisyonlarda oluşması meydan mekanını kullanan bireylerde gerginlik yarattığından dikkatle kullanılmalıdır.

Meydanların formlarını incelersek; çeşitli meydan formlarının tarihsel süreç içerisinde sosyo-ekonomik yapı, kentin fiziksel dokusu, yönetim biçimi, yol dokusu, mülkiyet gibi birbirinden çok farklı etmenin sonucunda ortaya çıkmış olduğunu görürüz. Yukarıda şehir teorisyenlerinin yaptığı geometrik sınıflamanın dışında; pek kapsamlı olmasa da önemli meydanların geometrisine göre de sınıflamalar vardır:

- a. Üçgensel Meydan
- b. Trapezoid Meydan
- c. Dikdörtgen Meydan
- d. L Biçimi Meydan
- e. Daire ve Elips Meydan
- f. Hemicyle (yarı daire) Biçimli Meydan

Açıklamalardan anlaşılacağı gibi meydanın geometrik yapısı çok farklı etkenlere bağlıdır. Bu sebeple “meydanın ideal geometrisi şöyle olmalıdır” gibi bir yargıya varılamaz. Fakat meydanların genellikle içinde bulundukları yapıları çevre şartlarına ve kullanıma göre şekillendiği düşünülebilir.

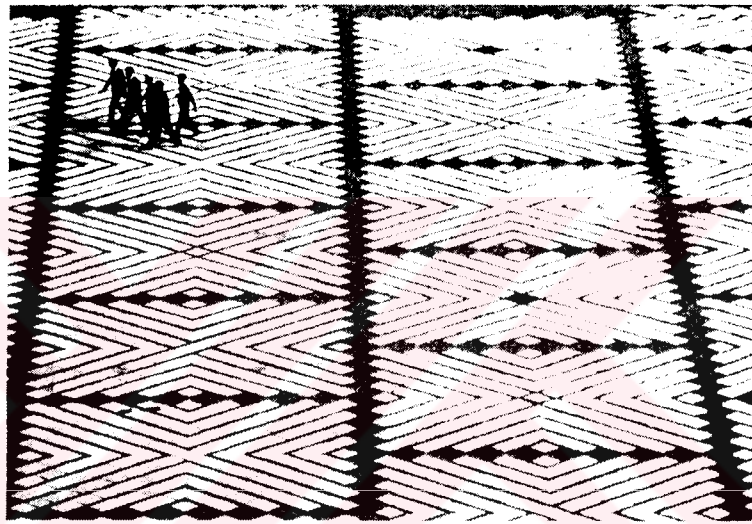
3.1.5. Işık-renk-doku

Bir sokak ya da bölge, insanların koydukları işaretler, alışveriş noktaları, özel ışıklandırma modeli, rengi ya da dokusu ile ve çevredeki blokların yükseklikleri ile kimlik kazanır ve insanların hafızasına yerleşir (Lynch, K., 1960)

Işık ve zemindeki doku yönlendirmenin önemli iki elemanıdır. Karanlığa karşı şehirleri aydınlatmak kaçınılmaz olmakla birlikte ışıklandırmanın çevreye farklı bir anlam getireceği çok açıktır. Şehirlerin ihtiyaçtan kaynaklanan aydınlatılmasının yanısıra tarihi şehir elemanlarının saraylar-müzeler ya da şehre özel bir karakter sağlayan elemanların (köprüler-camiler, vb.) aydınlatılması da önemli bir

ışıklandırma konusudur. Bu elemanlarda elde edilmek istenen ışık ve gölgenin ayarlanması gerekmektedir.

Şehrin yaşanılır boyutlarda olabilmesi için oturma alanlarının "koridor sokaklar" boyunca gürültülü ve ışıktan yoksun bir şekilde inşa edilmemesi gerekir. Doğal ışık her zaman için yaşanan ortama doğal bir anlam katacağından suni aydınlatmaya tercih edilmektedir (Le Corbusier, 1987).

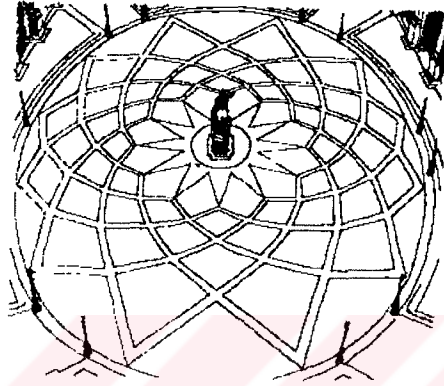

Şekil 3.7. Zemin dokusu (Ashiara, 1981, s.60)

Malzeme ve renk bir bölgenin karakterini belirleyen en önemli elemanlardan ikisidir. Bir bölgedeki etkili malzeme karakterini ve rengini belirleyen, o bölgede en yoğun şekilde kullanılan malzeme türüdür. Malzeme seçimi iklim, çevresel koşullar ve jeoloji gibi doğal etkenlere bağlı olabildiği gibi gelişen teknolojinin ürettiği malzemelere de bağlıdır (Prince Charles, 1989).

Döşeme dokusu iki boyutlu olmasına rağmen üç boyutlu yapısal çevreyi birbirleriyle ilişkilendirerek mekanın tanımlanmasında gözün takip edeceği hatlar yaratarak ya da tamamen nötr kalarak mekanda bulunan objelerin ve sınırları oluşturan yapıların öne çıkmasına yardımcı olur. Siena il Campo meydanına hakim olan midye kabuğu gibi merkeze doğru odaklaşan döşeme tekstürü meydanı tanımlamakta ve Gotik sanatın önemli unsurlarından olan göğe doğru yükselişi sembolize eden kule önünde dikkati

odaklaştıran bu olguya atıfta bulunmaktadır. Michelangelo'nun Compidoglio (Capitol) Meydanı'nda bulunan döşeme günümüzden yaklaşık 60 yıl önce tamamlanmıştır. Meydana hakim olan Marcus Avianus'un at üzerinde heykelini ön plana çıkartırken elips form arka taraftaki saray ve meydana inşa edilen yapılarla ilişkiler kurmaktadır.

Şekil 3.8. M. Aurelius Anıtı (Meiss, 1991 s.6)

Kent zemininin farklı dokularından ve renklerinden oluşan ikinci boyutundaki kompozisyonunun ilkeler kapsamında kentsel mekan tasarımı üstlendiği işlevleri ve kentsel mekana katkılarını şöyle özetlemek mümkündür:

- Kentsel mekanı görsel olarak zenginleştirmek ve ortak bir mimari dilin oluşmasını sağlamak.
- Kentsel mekanda dolaşım sürekliliğini sağlamak.
- Ağaçlar ve su gibi elemanlarla kentsel mekanın algısal özelliklerine katkıda bulunmak; su elemanlarının sesiyle, ağaçlarında çiçekleriyle, kokularıyla, gölgeleriyle, zengin bir kentsel mekan algısı oluşturması yanında kentsel mekana doğayı da getirmek.
- Mekanın odak noktasını belirleyerek vurgu oluşturmak, böylelikle kentsel mekana düzen ve hiyerarşi kazandırarak, mekanın strüktürünü güçlendirmek.
- Kentsel mekanda objeleri odak noktası olarak kullanarak, röper (landmark) işlevini üstlenmelerini sağlamak ve böylelikle kentsel mekan içinde yön bulmaya yardım etmek.

- Objeleri taşıdıkları semboller yoluyla kentsel mekanda, mekana kimlik ve anlam kazandıran birer eleman olarak kullanmak, bu yolla insanlarda, bilişsel olarak mekana ait belirli bir imge oluşmasını, mekanın da bu imgeyi oluşturan özelliklerle anılmasını sağlayarak, kent mekanlarını hatırlanabilir kılmak.
- Kentsel mekanda farklı aktivitelerin gerçekleşmesine olanak veren alt mekanları tanımlayarak, mekanın organizasyonunu sağlamak, mekanda gerçekleşen aktiviteleri desteklemek ve böylelikle mekanın kullanım değerini arttırmak (Cullen, 1971, s.139-150)

3.2. İşlevsel Nitelikler

Tarihin her devrinde, mekanların bir varoluş sebebi vardır ve işlevi olmayan bir meydan istediği kadar iyi tanımlanmış olsun, bu amacı yerine getiremez.

Örnek olarak; mekan bir toplanma mekanı olarak düşünülmüşse, insanı o mekana çekecek sergi, sinema, konser gibi kültürel etkinlikler yanında, insanı o mekanda tutacak kafe, lokanta, çarşı gibi sosyal işlevler getirilmelidir. Mekanın amacını saptırmamak, bu yüzden işlevleri de karıştırmamak önemlidir; aksi takdirde mekan işlerliği yok olacaktır. Yaya meydanı olarak düşünülen kentsel mekana taşıtların sokulması gibi.

İşlevler; fiziksel farklılıklarından dolayı kentsel mekanı ve dolayısıyla onu tanımlayan kütlelerin şekillenmesini etkileyecektir. Örneğin; bir trafik meydanı ile düşünülen gaye meydana aralarında hem boyutsal hem de yapısal farklar getirecektir.

Yaya ticaret aksları, özellikle Avrupa'daki örneklerinde eski tarihi kent alanının tamamen yayaların kullanımına açılması ile oluşturulmuştur. Sokaklar ve meydanların ilişkisinde sokaklar daha çok insanı merkeze yönlendiren, meydanlara götüren öğeler olarak kullanılmışlardır (Brambilla and Longo, 1977, s.24-42).

Kamusal mekanlara kullanıcıların çekilebilmesi için onların ihtiyaçlarını karşılayacak fonksiyonların mekana getirilmesi gerekmektedir. Yaşayan, canlı mekanlar yaratmanın koşulu, kentsel mekanı bölgedeki insan yaşayışına ve gerçekleştirilecek amaca uygun olarak işlevlendirilmesidir.

Şekil 3.9. Kullanım (Krier, 1991)

Öte yandan, işlevselliğe bağlı olarak kentsel tasarımın karma (mixed use) ya da birleşik kullanım (integrated use) özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Kentsel çevrede mevcut kamusal işlevleri zenginleştirmeyi, tasarlayan bölgeye yeni işlevler kazandırmayı ve kullanımın çeşitlilik göstermesini öngören bu özellik, kentsel yaşamın canlılık ve çekicilik kazanmasını sağlamak ve kentsel mekanın kullanım değerini arttırmak bağlamında önem kazanmaktadır. Çünkü tek bir fonksiyona sahip mekanlar, belirli periyodlar içinde kullanılmaları nedeniyle mekana canlılık kazandırmak açısından yetersiz kalacaklardır (Trancik, 1986, s.219).

3.2.1. Kullanım

Meydanların, pek çok farklı kullanım şekli vardır. Bu mekanlarda yaşanan aktivitelere örnek vermek gerekirse; sokak satıcılarını, sergilerini, müzisyenlerini, festivalleri, gösterileri ve daha pek çok örneği saymak mümkündür. En genel kullanım şekillerinde bile insanların davranışlarında farklılıklar gözlenmektedir. Toplumsal örf ve adetlerin gösterdikleri farklılıklar, insanların kamusal mekanlardaki

davranışlarına yansımaktadır. Bazı toplumlarda bu mekanlarda yapılması uygun görülen davranışlar, diğer bazılarında tuhaf veya ayıp olarak kabul görebilmektedir. Bunun sonucu olarak da kamusal mekanların kullanımı ve paralel olarak şekillenişleri toplumlara göre farklılık göstermektedir. Kamusal mekanların en yoğun olarak kullanıldığı toplumlarda kent farklı bir görünüm kazanmaktadır.

Meydanlar çoğunlukla değişik zamanlarda farklı işlevleri karşılarlar. Genel olarak meydanlar, pazar yerlerinin çevrelediği alanlar olarak ve hükümet binalarının, okulların, tiyatro, sinema ve benzeri sosyal aktivitelerin önündeki geniş alanlar olarak oluşmuşlardır. Bir diğer işlev olarak, askeri geçitlere yer sağlarlar, bu amaç için oluşturulmuş meydanları anıtsal meydanlar şeklinde adlandırmak da mümkündür.

Açık kamusal mekanlarda festival ve kutlamalar tasarlayan Bacon, “Sabit değişimlerin hayatın bir parçası olduğu kentlerde, senelik festival ve geçitlerin geçmiş ile bir devamlılığın sağlanmasını ve kalıcılık hissini uyandırdıklarını” belirtmektedir (Bacon, 1979).

Bazen hiç hoşumuza gitmeyen, bize sıkıcı ve rahatsız edici gelen hareketlerle karşılaşırız. Bu açıdan, Kostof bu mekanların en belirgin özelliğinin hareketin özgürlüğü olduğunu belirtmektedir. Bu mekanların bir diğer yönüyle festivaller, kutlamalar, ayaklanmalar vb. toplumsal aktivitelerin gerçekleştiği mekanlar olmaları gerektiğini eklemektedir. (Kostof, 1991)

Fiziki çevre kalitesi; bu aktivitelerin yaşadıklarında, diğer aktiviteleri de içerip içermemesini etkilemektedir. Fiziki çevre kalitesine bağlı olarak zorunlu aktiviteler aynı zamanda sosyal aktiviteleri de içerebilecek iken kalitenin düzeyine bağlı olarak sadece zorunlu aktiviteler bazında kalabilmektedir.

Her ne kadar yaşamı oluşturan aktiviteler tek başlarına yaşanmazlarsa da Gehl bu aktiviteleri üç başlık altında topluyor. (Gehl, 1977)

1. Zorunlu (ihtiyaçsal) aktiviteler: Günlük yaşamda en çok karşımıza çıkan okula- işe gitme, alışveriş yapma, otobüs veya birini beklemek, postayı dağıtmak gibi zorunlu aktiviteler.
2. Tercihe bağlı aktiviteler: Zaman ve isteğin yanısıra gerçekleşmesi için uygun mekan gerektiren yürüyüşe çıkma, hava alma, güneş banyosu yapma gibi aktiviteler.
3. Sosyal aktiviteler: Diğer insanların varlığını gerektiren çocukların oyun oynaması, kutlamalar, konuşmalar gibi çok basit olarak birbirini duyma ve görme bazındaki aktiviteler.

Bu aktivitelerden tercihe bağlı olanlar dış mekan özelliklerinin en uygun olduğu duruma ve hava şartlarına bağlıdır. Dış mekan kalitesinin düşük olduğu zamanlarda sadece zorunlu aktiviteler yaşanmaktadır. Kent mekanlarındaki düşük kalitenin sonucunda asgari düzeyde aktivite yaşanmakta ve insanlar evlerine koşturmaktadırlar. Çevre karakterine bağlı olarak dış mekan aktivitelerinde ki yoğunluk aşağıdaki şemada ifade edilmektedir.

J.J. Gibson, sokağı akan bir şehirsal mekan elemanı, meydanı ise davranışlar için hareket alanı olarak tanımlıyor (Rudez, 1988). Sokak belirli bir yönde harekete yönlendirirken, meydan R. Krier'in ifadesiyle hareketliliğe zorlamayan, sürekli yönlendirilmiş bir hareket düzeninden çok, durma imkanı veren mekandır (Krier, 1979). Bu iki şehirsal mekan elemanının ilişkisi , değişik mekan kurgularının oluşumuna imkan verir. Bu şema aynı zamanda hakim eleman ve etki alanlarının, konumlarıyla ilişkilerini de ortaya koyuyor. (Giritlioğlu, 1991)

Meydan kullanıldığı oranda, sosyal yaşantıyı biçimlendiren buluşma ve diyalog ortamlarına sahne olduğu oranda canlı tutulabilir. Şehir meydanlarının toplumsal ve şehirsal kaliteleri, çok fonksiyonlu olmalarına ve bireylerin toplumsal ve özel faaliyetlerini bu mekanlarda gerçekleştirme isteğine bağlıdır. (Less, 1994) Ancak burada, meydanın toplumun bütün bireyleri için ulaşılır olması ve toplumsal aktiviteler için varolması gerektiği de önemle vurgulanmalıdır (Webb, 1990).

3.2.2. Dolaşım sürekliliği

Kentlerimizdeki karışıklığın büyük bir bölümü yaya dolaşımını ihmal etmekten ve çoğunlukla da yaya ve taşıt dolaşımının birbirini kesmek suretiyle, sürekliliğinin sağlanamamasından kaynaklanmaktadır (Spreiregen, 1965, s.61, 62).

Gerçekte, kentsel mekanların pek çoğunun, yaya ve taşıt dolaşımının bir karışımını içermesi gerekmektedir. Dolayısıyla yaya dolaşımına zarar vermeden, taşıt-yayaların bir arada çözülmesi ve bütünleştirilmesi gerekmektedir (Trancik, 1986, s.219).

3.2.3. Meydan-sokak ilişkisi

Meydanın biçimlenişinde; meydanın yol ile olan ilişkileri ve meydanda yeşil-ağaç kullanımı etkili olmaktadır. Bu ilişkilere bağlı olarak meydan mekanının kapalı veya açık mekan olma niteliği değişiklik göstermektedir. Yol mekanı ile meydan mekanı ara kesitlerinin biçimsel gruplaması olasıdır. Her bir birleşme biçiminin mekansal etkinliği doğal olarak birbirinden farklıdır, zira algılanan öğeler ve öğeler arasındaki ilişkilerde farklı konumlar söz konusudur.

Rob Krier sokak ve meydanların kesişme biçimleriyle ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Bir ya da daha fazla sokağın meydanla kesişebildiği 4 muhtemel biçimi bulunmaktadır.

1. Merkezde dik açı ile kesişen
2. Merkez dışında dik açı ile kesişen
3. Köşede dik açı ile kesişen
4. Herhangi bir açıda ve herhangi bir noktada kesişen

3.3. Toplumsal Boyut

Çevrenin insan ve toplum kültürü tarafından algılanan yaşama dönüştürülen görünümünü mekan olarak nitelendirilmekte ve çevre sisteminin tüm soyut öğeleri

mekanda somutlaşmaktadır. Doğal-yapay öğeler, insanlar, insan grupları ve toplum ilişkileri, etkinlikleri zaman içinde birleşerek kentsel mekanları oluşturmaktadır.

Toplumla, kültür ve gelenek arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumların yaşamları üzerinde hakimiyet kuran gelenekler ve toplumun; sanat, mimarlık, ekonomi ve politika gibi entelektüel konulardaki birikimi, kültürü oluşturmaktadır. Toplumun açıklanması yerleşik gelenekler ve kültür birikimiyle yapılabilir.

Geçmişte binalar politik ve kültürel gücün sembolünü oluşturuyorlardı. Yarı açık alanlar Kafka'da sembolik kurumsal baskı alanlarını oluşturmuşlardır. Bu durum kapalı toplum geleneğinin yarattığı bir kültürü göstermektedir. Sokaklar sadece giriş yönüne indirgendiği için sokağa açılan kapı en az sayıdadır. Bina biçimleri ve halka açık alanlar arasındaki iletişimde, geleneğin yarattığı ilk ve belirli bir kopukluk bu noktada göze çarpmaktadır (Krier, L., 1980).

Asıl yaklaşım, “kent mekanının bir toplumsal yapılanma olduğu” savından yola çıkılarak, kentsel mekanın toplumsal pratiklerle olan karşılıklı ilişkilerinin irdelenmesi ile yaşam biçimi ve mekansal kurgu olarak “kentsellik” (urbanity) kavramı ve bunun bileşenleri üzerinde olacaktır.

Kamusallık, toplumda çok geniş bir dengenin parçasıdır. Ayrıca politik davranışlar, haklar kavramı, ailenin düzenlenmesi ve devletin sınırları gibi daha geniş bir bütünün parçası olarak taşıdığı anlamlar vardır (Sennett, 1996a, s. 119).

“Doğal yaşama halinde toplum düzenine geçiş, insanlarda çok önemli bir değişiklik yapar: Davranışlardaki içgüdünün yerine adaleti koyar, daha önce yoksun olduğu değer ölçüsünü verir ona, insanın toplumsal sözleşmesiyle yitirdiği şey, doğal özgürlüğüyle isteyip elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız bir haktır. Kazandığı şeyse, toplumsal özgürlükle, elindeki şeylerin sahipliğidir.” (J.J. Rousseau)

Demokratik olma, ulaşılabilirlik (fiziksel ulaşılabilirlik, görsel ulaşılabilirlik, sembolik ulaşılabilirlik), eylem özgürlüğü, talep edilebilme, vb. gibi özellikler toplumsal ihtiyaçlardan çıkan ve meydanın taşıması gereken özelliklerdir

‘Kent, karmaşık ilişkilerin içinde yer aldığı, birbirleriyle çelişen-paralel süreçlerin belirlediği, tarihsel/toplumsal/kültürel katmanlardan oluşan kompleks bir yapı’ olarak tanımlanmaktadır. “Değişik çıkar guruplarının, istekleri/özlemleri/çıkarları doğrultusunda mekan bütününde birbirleriyle yarışma durumunda” olmaları söz konusudur.” “Kentin parçalanmış mülkiyet dokusunda, kent toprağından olası en üst düzeyde yararlanma amacı, kenti biçimlendirmede önemli bir belirleyici” olmaktadır (Bilsel, F.C.,1997).

Topluma açık mekanlar, yüzyıllardır şehrin fiziksel ve metafiziksel merkezinde yer alırlar. Diğer şehrsel mekan elemanları olan cadde ve sokak ağlarına göre meydanlar, sosyal yaşamın daha fazla yansıtıldığı ayna görevini üstleniyorlar.

Eski yunan şehrinde agora, Roma döneminde forum, sosyal yaşantının geçtiği mekanları tanımlar. Avrupa meydanları ise, Ortaçağdan bu yana festivallere, seremonilere ve özellikle son yıllarda politik gösterilere tanık olmuştur. Avrupa’nın ve Latin Amerika’nın eski şehir meydanlarındaki sosyal yaşantıların birbirine benzediği görülür. Birçok meydanda en az yılda bir kez özel bir kutlama, gösteri ya da toplantı gerçekleştirilir: Fransa’da en küçük köy meydanında gerçekleştirilen Bastille Baskınının yıldönümü kutlamaları, Moskova’da Kızıl Meydan’da Mayıs Geçidi, Marostica’da Castello Meydanında, figürlerinin insanlardan oluştuğu satranç oyunu, buna örnek verilebilir.

Bu kutlamalar belli bir ülke ya da şehir için geleneksel hale gelmiş olan ve o meydanın karakteristikleri arasında sayılabilecek etkinlikler olarak tanımlanabilirler. Orta Avrupa’daki meydanlarda Noel döneminde oluşturulan Pazar alanları da, bu mekanlardaki etkinlikler için düşünüldüğünde; sosyal yaşamın ritminin değiştiği zamanlara işaret ederler. Bununla birlikte, geniş bir zaman dilimi için tekrarlanan bir sosyal yaşantı örneğini tanımlarlar (Webb., 1990).

Başarılı meydanlar, şehrsel yaşamın mikrokozmozudurlar. Onlar, birçok yönleriyle teşvik edici ve gerilimi yok edici özelliklere sahiptirler. (Webb., 1990) Alışveriş ortamı, toplantı, konferans ve gösterilerin gerçekleştirildiği mekanlar olma özelliğiyle insan için, sevinç ve haz ortamının olduğu ve toplumla dolayısıyla da dünyayla bütünleşilen mekanlardır.

Meydan mekanı, insanların herhangi bir zorlamayla gerçekleşmeyen istekleri doğrultusunda diğer insanlarla karşılaştığı ve böylece farklı kişilikleri tanıdığı mekan olması nedeniyle; aktif yaşamın odak noktası, çıkar çatışmalarının sonuçlandırıldığı ve uzlaşmanın sağlandığı, ayrıca insana özgü yetkinliklerin ve imkanların sergilendiği bir şehir alanıdır (Heck., Schmidt, 1989).

Bu suretle toplumsal yaşam ve sosyal yaşamı yansıtan ayna olma özelliğiyle ayrı bir öneme sahip olan meydanları ile şehir ve şehrsel biçim mutlaka varolacaktır. Topluma açık olanla özel olan arasındaki ilişki, bir taraftan toplum içindeki diğer taraftan ise aile ile küçük bir topluluk arasındaki gerilim alanına benzer. Aile ve arkadaşların oluşturduğu özel çerçevenin, içinde farklı gruplarının ilişki içinde bulunduğu toplumsal yaşamın karşısında bulunduğu söylenebilir. Bu koşullarda topluma açık olma, birbirine yabancı insanlar arasında değiş tokuşu, düşüncelerin yüzleşmesini ve çatışmaların ortaya dökülmesini mümkün kılıyor (Heck-Schmidt, 1989).

Giderek, günümüzde izlenmeye başlanılan uluslararası bölgeselleşme yanısıra, yerel renkleri ve özgünlüklerin de korunmasına yönelik girişimlerin varlığı, büyümüş, azmanlaşmış kentsel bütünlerde, topluma, kültüre uygun farklılaşmış, özgün tanım ve anlamlar içeren mekan biçimlerinin (yeniden) üretilmesini gerektirmektedir.

3.3.1. Toplumsal iletişim mekanı olarak meydan

Geleneksel şehir iletişim sistemi , ulaşım ağına bağlıydı ve haberler bir şehir meydanından diğerine, bu ağı tanımlayan şehir sokaklarıyla ulaştırılıyordu. Bugün

ise, elektronik medyanın her bireye direkt ve eşzamanlı ulaştığı bir süreç yaşanıyor. Fakat bu iletişim biçimi, fiziksel çevreden bağımsız geliştiğinden, iletişimin fonksiyonel dağılımında, mekansal deneyimlerin direkt etkisi de söz konusu olmayacaktır. (Banz, 1970) Bu düşüncelerden yola çıkarak yaşantımızda iletişimin çeşitli anlamlarının varolduğu düşünülürse; elektronik anlamına paralel olarak bu anlamla yarışabilecek mimari anlamından söz edilebilir.

İletişim amaçlı mekanları, buluşma, sosyal etkileşim, oyun, rekreasyon ve eğitim imkanı sağlayan alanlar oluşturur. Duyma ve görme duyularına hitap etmesi ve iletişim için hazırlanan mekanlar olan meydanlar, şu karakteristiklerden dolayı gereklidir (Tavakolian, 1990).

- 1) Bu mekanlar, bir arada olma ve öğrenme imkanı sağlar. İletişimin gerçekleştiği meydanlar, sosyal katılım için uygun ortamlar doğururlar. Uygun bir mimari mekan, diyalog ortamına katılmayı kolaylaştırabilir ve bu etkileşim yaş, cinsiyet ve farklı sosyal statüleri biraraya getirerek, çeşitli görüşteki insanları keşfetme ve farklı perspektiflere sahip olma imkanı doğururken insanlar arası ilişkide sosyal etkileşimi gündemde tutar. Katılımcılar, daha spontanedir, statüleri ile ilgili olarak daha az tedbirli ve meşguldürler. Toplumsal deneyimler, şehirde bireylerin işlevlerini ve eksikliklerini dengeleme eğilimindedir.
- 2) Şehirsel açık alanlar, kültürel katılım ve kültürün korunmasında uygun mekanlar sağlar. Bir meydan üzerindeki etkileşim, genellikle formel ve informal ilişkiler arasında nöbet değişimini mümkün kılar. Sosyal döngü, politik eğitimsel ve kültürel orijinde gerçekleşebilir. Bu bağlamda; şehirsel açık alanlar, katılımı etkili bir zemin hazırlar ve sosyal organizasyonların kurulmasını ekonomik, eğitimsel mümkün kılar. Bir arada bulunma, bilgi geçişini sağlandığından paylaşılan bilginin artmasına yol açar. Böylelikle paylaşılan bilginin, kültürel değerin yükselmesine yardımcı olduğu ifade edilebilir.
- 3) Şehirsel açık alanlar, bireysel kimliği muhafaza eder. Bu alanlar, hem mekan kimliğinin hem de bireyin diğer bireylerle ilişkilerinde, kendi kimliğini teşhisinde

ilişkiler zinciri sağlar. Örneğin; iletişim amaçlı mekanların mimari anlamı, bir meydanı tanımlıyorsa konut blokları arasında bu alan, kesin sınırları tanımlanabilen fiziksel form ve peyzaj objeleri ile tanımlanmış bir mekanı oluşturur. Tanımlanmış mekan, o alanı anlamlı kılar ve monotonluktan uzaklaştırır. Bu farklılıklar, o alan için algılanabilir kimliğin oluşmasını sağlar. Söz konusu mimari ve peyzaj elemanlarının yer aldığı mekan içindeki toplumsal buluşmalar, tercih edilen toplumsal alanla özdeşleşme ve sahiplenme hissini kuvvetlendirir. Her insan, çeşitli nedenlerden dolayı diğer insanlarla ilişkilerini sürdürme ihtiyacı duyar. Aynı zamanda başkalarını tanıma ve onlar tarafından tanınma, özel bir grup içinde özel bir kişi olarak kimliğin korunması ve onaylanması demektir. Mimari, mekansal kimlik için uygun ortamı sağlayabilir ve insanlara, kişisel tercihlerine ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren spesifik konumlarını seçmede olanak sağlar.

- 4) Şehirde topluma açık alanlar, şehrsel tiyatro alanına benzetilebilir. Bu mekandaki oyun sanatı toplumsal hazzın oluşmasında önemli rol oynar. Aristotle, insanların bu mekandaki oyuna rekreasyon amacıyla katıldığını ifade eder. Şehrsel tiyatro sahnesi olarak ifade edilen bu alandaki oyunlar, mekanda bulunanların rol paylaşımıyla ve davranışta bulunmalarıyla gerçekleşir. Toplumsal alanlarda iki çeşit mekansal kimlik söz konusudur: Algılanabilir yetkinlik olarak kimlik ve sosyal statü ve personalizasyonun barometresi anlamındaki kimlik. Kavram olarak kimlik konusunda Peter Berger; düzenli olarak sosyal ortamlara katılanların, kendi oluşturdukları geçici bir dünyaya girdiklerine ve önemli kimlikler sergilediklerine işaret eder. Bu nedenle, açık alanlar günlük yaşam gerçeğinin dışına çıkmak için şans yaratırken şehrsel tiyatro sahnesindeki oyuna katılma olanağı sağlıyor. Bu tür tiyatrolar, kişiye seyirci ya da aktör olarak rol tayin ederken bu iki rolün dönüşümlü oynanmasına fırsat tanır. Toplumsal beraberlikten soğuma ve oyun zevkinin kaybolması, şehir meydanlarının aktif kullanımındaki asıl güçlükleri oluşturuyor. Şehir meydanında toplumsal aktivitelerin canlılığı, kişisel statü ve ideolojik pozisyondan bağımsız olan davranışları destekler. Şehir tiyatrosu olarak tanımladığımız meydana, toplumsal rollerin yerine getirilmesini sağlayan pratik zeminin oluşturulmasında;

iletişim amaçlı meydanların demokratik toplumlar için önemli olduğu ifade edilmelidir.

- 5) Paylaşılan alanlar, zevkli ortamlar oluşturur. İyi planlanmış bir meydanın diğer bir yararı, insanlara moral düzeylerini yüksek tutacak fırsatlar sağlayabilmesidir. İnsanlar, yiyip-içmek, diğerlerini seyretmek, dinlemek ya da arkadaşlarıyla buluşmak için biraraya gelirler. Memnuniyet derecesi, toplumsal kutlamalar ve aktiviteler sırasında daha yüksek düzeye ulaşır. Toplumdaki sosyal etkileşim, G. Simmel'in de ifade ettiği gibi; sosyal yaşantının oyun modunu temsil eder ve onun bir ön çalışmasını oluşturur. Sokak ve meydan eğlenceleri, katılımcıları, toplumsal olma arzusuyla birleştirir ve çeşitli aktivitelerin yer aldığı sosyal atmosferin oluşmasını sağlar. Böylece paylaşılan deneyimler, toplum hissini oluşturur. Bu aynı zamanda geçmişten gelen sürekliliği de yansıtabilir. Bir topluma ait olma hissi, insanlara güven verirken yalnızlık hissini engelleyici unsur özelliği taşır.
- 6) Bir meydan, politik gösteriler için de etkili bir zemin niteliği taşır. Eğer Habermas'ın işaret ettiği gibi politik güçler toplumsal istek ve ilgilerin ifade edildiği toplumsal tartışma ortamları doğurabiliyorsa; bir meydanın bireysel özgürlük üzerinde köklü bir etkisi olabilir. Meydanlar, toplumu bilgilendirmeyi amaçlayan politik katılımlarla düşüncelerin paylaşımı ve tartışılması uygun zemini sağlayabilir.
- 7) Açık şehirsal alanlar, spontane sosyal deneyimleri mümkün kılarlar. İletişim amaçlı alanlar, kitle iletişim araçlarından farklı olarak, çevre ile direkt ve kesintisiz bir ilişkinin kurulmasını gerçekleştirebilirler. Kitle iletişim araçlarında toplumsal katılım söz konusu olmazken, meydanlar, bireylere çeşitli ve kesintisiz insan ilişkileri içinde bulunma olanağı sağlar ve bu ilişkiler spontane gelişirler. Topluma açık alanların özelleştirilmesi, bireyin diğer bireylerden izole edilmesine yol açar ve sosyal yaşamda gözlem ile aktif katılım arasındaki boşluğu arttırır.

Şehirsel açık alanlar, insanlar arası etkileşim için uygun ortam sağlar. Bu etkileşim sürecinde fiziksel şehir ölçeği ile insan ölçeği arasındaki uyum önemlidir. Meydanlar, toplumsal mekanlarda gerekli olan bu ahengi sağlarken, kitle iletişimin bunu başaramadığı ifade edilebilir.

3.3.2. Anlamli olma

Bir yerleşmenin simgesel anlamı sadece kendi sabit sınırı ve ufuk çizgisini içeren tekil elemanlar tarafından belirlenmez. Anlamlar ve çağrışımlar ister sosyal, tarihi, fonksiyonel ve ekonomik olsun, isterse kişisel olsun fiziksel niteliklerin arkasında yer alan bütün gücü temsil etmektedirler.

İnsanlar kendi içinde yaşadıkları çevre ile bağlar kurmak isterler. Bu bağların bir kısmı alışkanlıklardan ya da mekanda bulunan aktivitelerden kaynaklanır. Kamusal mekanda yaşayan deneyimler zamanı aşan anlamlara meydana getirirler. Kamusal mekanda ortaya çıkan anlamlar kullanıcının hoşuna giden, onda heyecan yaratan “pozitif anlamlar” iseler mekanın ve çevresinin anlık deneyimlenmesini aşan, kalıcı ve zaman içinde değişen bağlar kişi ve mekan arasında kurulmuş olur (Rapaport, 1982, s.158).

Lynch, 1981 yılında yazdığı “Good City Form” adlı eserinde şöyle söylemektedir: İyi bir mekan kişiye ve onun kültürüne uygun olan, kendi içinde yaşadığı toplumun geçmişinin, hayat içindeki yeri ve tüm bunları kapsayan zaman-mekan evreninin farkında olmasını sağlayan mekandır (Lynch, 1981, s.142).

Bir mekanın anlamli olabilmesi için bazı temel özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerden ilki mekanın okunabilir olmasıdır. Okunabilirlik terimi Lynch’in 1960 yılında yapmış ve yayımlanmış olduğu araştırmadan alınmıştır. Çevre kullanıcı tarafından anlaşılabilir bazı ipuçları vermelidir. Okunabilir mekan, mekanın kullanıcıya açık olup olmadığını, orada hangi eylemlerin gerçekleştirilebileceğini anlatmalıdır. Her mekan bütün kullanıcıların ilgisini çekmeyeabilir, ancak bir kez kişi mekan hakkında bilgi sahibi olduğunda en

mekana girdiğinde bundan sonraki gelecek kullanımların önü açılmış olur (Carr, 1992, s.187-193).

İkinci özellik, mekanın bireyin yaşam şekline hitap edebilmesidir. İnsanlar mekanda diğer insanlarla ortak amaçları paylaşma olasılığı gördüklerinde mekana olan ilgileri artmaktadır.

Üçüncü olarak tarihten gelen bazı anlamlı işaretlerin mekanda varlığı önemlidir. Bu yüzden ABD’de uygulanan pek çok kamusal ve kentsel mekan tasarımı Avrupa’daki mekanlara ve oradaki simge ve işaretleri öykünmektedir.

Dördüncü olarak fiziksel bağların kurulması açısından çevre, yer ve içerik ilişkisini iyi kurulması gerekmektedir.

Son olarak, mekanın kullanıcının ihtiyaçlarına cevap vermesi ve demokratik olması gerekmektedir. Kişi kendi evinde bulduğu ya da bulamadığı fiziksel çevre kalitesini kamusal mekanlarda bulmalı, haklarının korunacağını bilmelidir..

Meydanda anlam; meydana kullanan insanların taşıdıkları bağlara: bireysel bağlar, grup bağları, daha büyük toplum ile kurulan bağlar, biyolojik-psikolojik bağlar, farklı dünyalar ile kurulan bağlar, gibi; dayalıdır.

Bireysel bağlar:

“Mekan ile kullanıcı arasında bir ilişkiden söz edersek, kullanımdan doğan sembolik bağlar ön plana çıkmaktadır ve bu bağlar bireysel düzeyde kurulmaktadır. Lynch’e göre: Günlük yaşamımızda hissettiğimiz duyguların neler olduğuna bakarsak, tarihi anıtlardan kaynaklanan duygulanımlar küçük bir yer tutar. En kuvvetli duygulanımlar kendi hayatımız, aile ve yakın arkadaşlarımızın hayatları ile ilişkilidir. Geçmişin en önemli hatıraları ve bu yüzden kendi çocukluğumuz, ebeveynlerimiz ve belkide dedelerimizin yaşamları ile ilgilidir.” (Lynch, 1972, S.60,61)

Sosyal bilimciler mekanın, bireyin duygularını ve kendi gelişiminde oynadıkları rolü belirtmek için, “mekansal kimlik (spatial identity)” ya da “ yer kimliği (place identity)” terimlerini kullanmışlardır. Pek çok kişi üzerinde yapılan araştırmada

önemli gün, olay sonradan gelişen ilgilerin mekanla bağımlı olduğunu ve kişilerin çocukluk mekanlarını nostaljik bir anlatımla sunduklarını göstermektedir.

Grup bağları: Mekansal kimlik büyük ölçüde diğer insanlarla kurulan sosyal ilişkilerin ürünüdür. Biraraya belirli bir amaç için gelen grup mekanda bir eylemde bulunur, kamusal mekan bireylerin birbirleri ile kurdukları ilişkiler ve eylem şekli ile farklı bir biçimde algılanır, kurulan bağlar farklı bir nitelik taşır. Mekan bu ortak yaratılan atmosferin bireysel algılanması ile grup üyeleri için farklı anlam taşır. Bu gruplar birbirlerine güçlü veya zayıf olarak bağlanmış üyelerden meydana gelebilir.

Grubun mekanla kurduğu ilişkiler sonucunda grup mekanın değişmemesini ve sürekli aynı kalmasını güvence altına alınmasını, paylaşılan anlamların sürekli olmasını istemektedir.

Daha büyük bir toplum ile kurulan bağlar: Kamusal alanlar daha büyük ölçekte kurulan bağları teşvik etmektedir. Dinen kutsal kabul edilen alanlar bunlara en iyi örneklerdir. Diğerlerini grubun dışında tuttuklarından aynı mekanı paylaşan insanlar ortak tarihi, ortak dili, ortak inancı ve gelecekle ilgili olarak ortak amaçları paylaşıyorlar demektir.

Kamusal mekanlar (meydan,sokak gibi), planlanmış ya da toplumsal, halka ait etkinliklere ev sahipliği ederler. Festivaller, kutlamalar, ayaklanmalar, toplumsal eylemler gibi. Bu yüzden böyle yerler ortak başarılarımızın kayıtlarını ve törensel davranışlarımızın tasarlanmış tanıklığını üzerine alır. Sözgelimi zararı büyük bir savaşta, şehit olanları anmak için seçtiğimiz önemli kişileri adlarına bir anıt dikerek onurlandırdığımız yerler bu kategoriye girer (Kostof, 1991, s.127).

Biyolojik ve psikolojik bağlar: Doğal verilerin insan psikolojisi üzerinde etkileri kamusal mekanlarda kullanılmalıdır. Doğa ile etkileşim insanları canlandırmakta duyularını keskinleştirmekte, kendine güven duymasını sağlamakta ve gerilimi azaltmaktadır.

Daha farklı dünyalar ile kurulan bağlar: Dinsel törenler için biraraya gelmeyi sağlayan bağlardır.

3.3.3. Tarih ve koruma

Rob Krier'e göre eğer bir toplum kendi şehirlerindeki yaşama değer veriyorsa, şehir mekanının restorasyonu için birtakım harcamalar yapmak zorundadır. Aksi takdirde zamanla bölgenin ve toplumun özünden, geleneklerinden ve kültüründen uzaklaşmak kaçınılmaz olur.

Şehirselleşmenin genel sürecinde tarihin ya da tarihsel değerlerin önemi büyüktür. Çünkü bugüne nereden geldiğini bilmek nasıl bir gelecek oluşturmak gerektiğine ışık tutmaktadır. Bu anlamda mimarlık Palmanova ya da Brezilya gibi yeni şehir tasarımlarına doğru gelişmektedir.

Gerçekte bölgesel tarihi ve kültürel değerler çok özel örneklerin biçimleriyle biraraya getirilmektedir.

Mekansal biçimlerin sırası basitçe temel şekillerin geometrik karakterine göre sınırlanmaktadır. Mimari teorisyenlerin ve tarihçilerin gelecekte, şehir planlama ve mimarlığın bir uçtan bir uca görünüşünün içine tam olarak giren mekansal görüşleri biraraya getirmeleri gerekmektedir. Ancak bu tür düşünceler pek çok plancı ve mimar tarafından ihmal edilmektedir. Tarih içerisinde düzensiz ya da organik mimarlığın bu biçimi aynı anda planlanan bir grup şehir binasından çok daha güzeldir. Hemen hemen bitmek tükenmek bilmeyen biçim ihtimallerinin silsilesi, tarihi şehirlerdeki kanıtlarda çok daha açıkça görülmektedir (Krier, R., 1975)

Her meydan kendine özgü heykeltarihi ve epik resimlere sahiptir. Uzunluk, genişlik ve yükseklikler, doğru oranlarda biraraya gelmişlerse, bu değişmez mekan resminden olayların sahnelendiği mekana ve bu sahnedeki resimlere ulaşılır. Trafik gürültüsü ve onun arkadlar arkasındaki rezonansı, meydan ve sokak arasındaki karmaşa: Bütün bunlarla birlikte meydan, gün boyunca kulaklarda tınlarının taşındığı akustik bir

vücut gibidir. Böylece meydan için gerçek resmin yanında, sürekli olarak sergilenen ve değişen, otantik hayali olanı biraraya getiren bir başka resim daha söz konusudur. Bu resim, sürekli olarak değişir ve sayısız resimden oluşan bir film şeridine benzetilebilir. Meydan üzerinde oluşan bu yaşayan resimler, sürekli olarak sergilenmeye devam eder (Ullmann, 1989; Webb, 1990).

Meydanlar, taşlardan oluşturulmuş şifrelere benzetilebilir (Ullmann, 1989) ve bu şifrelerle, onu canlı tutan insanların arzuladığı, meydandan geçmişe uzanan hayali seyahat başlar. Bu seyahat bizi o mekan üzerinde daha geniş boyutlu düşünmeye teşvik ederken, düşünce sınırlarımızı zorlar ve meydanı, mimarlık, şehircilik ve sanat tarihindeki zaman kavramından koparmamıza izin verir. Meydanlar, bu düşüncelerin ışığı altında; değişen toplum sistemleri içinde, düşünceyi taşıyan ve aktaran araçlar olarak görülebilir.

Görme işitme duyuları (aura) ile çevrelenen meydanlar, çevresini ve bu çevrenin yaşamını kendi içlerine çekerler. Meydanın sınırları içerisindeki kişi, kendini , hakimiyeti elinde bulunduran gizli bir gücün çekim alanında hisseder. Dar sokaklar ve geniş akslar arasında bu gücün etkisini, özellikle de tarihi resim olarak isimlendirilebilen eski toplumsal yapıyı sezinler.

3.3.4. Yerellik karakterinin yorumu

Yer kuramına göre, yer kavramını mekan kavramından ayıran önemli nokta, mekanın fiziksel özelliklerine dayanan kategorilerle tanımlayabilmesi, yerin ise çevresiyle anlam kazanarak farklı yorumlara açık olmasıdır. Bu nedenle yerellik ilkesi, bölgenin sosyo-kültürel yapısına uygun bir çerçeve içinde değerlendirilmeli, kamusal mekanın tasarımında çevrenin tarihsel, kültürel ve toplumsal değerleri göz önünde bulundurulmalıdır (Trancik, 1986, s.112-113).

Çağ farklılıkları, kenti karakterize eden bölümleri daha da zenginleştirir. Tarihsel büyümenin, bir ağacın yaşlanma halkalarıyla kıyaslanabilir karakteristik alanlara sahip olduğu geniş bir metropolde, her yeni bina, görsel ve anlamlı bağları olan bir

süreklilik tarafından soğurulur ve bütünün zenginliğine katkıda bulunur (Kepes, 1996, s.183).

Birisi çıkıp kentin kendi başına içinde yaşayanlarının kolektif belleği olduğunu söyleyebilir ve bellek gibi nesnelerle ve mekanlarla tek vücut olmuştur. Kent kolektif belleğin “locus” udur. Bu yüzden kentin hem mimarisinde hem de peyzajın “locus” ve kent sakinleri arasındaki ilişki kentin öncelikli imajını oluşturur. Belli insan yapısı eserler kentin belleği olduğu zaman yerini yenileri alır. Bu tümüyle pozitif duygu içinde büyük fikirler kentin tarihi içinden geçerler ve ona formunu verirler (Rossi, 1982, s.130).

Çevresel karakterin korunması konusunda birlik içinde çeşitlilik kavramı ortaya atılmaktadır. Bu kavram, tasarımın çevredeki binalarla görsel olarak hem ortak bir dili konuşup birbirleri ile uyum içinde olmasını, hem de yeni tasarımın kendini çevresi içinde tek ve özel kılacak bazı küçük farklılıklara, dil oyunlarına sahip olmasını anlatmaktadır. Ancak kentte meydana gelen değişimler ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik alanda meydana gelen köklü değişikliklerin sonucudur. Kentlerde amacımız artık farklılıkları yaşatmak yönündedir. Farklılıkları ne kadar iyi sergileyebilirsek, insanları o kadar çok kent ile tek vücut olmaya yöreklendirebiliriz.

3.3.5. Sosyal yapıya bağlı dönüşümler

Kent mekanları yaşanmışlıkların ve farklı yaşam biçimlerinin uzantısında biçimlenirler. Kentin değişen toplumsal yapısı ile bu mekanlarda değişim göstermektedir. Kültürel veriler doğrultusunda belli biçimlenişler, belli kültürler için anlamsal olarak etkili olabilmekte ve yaşama farklı boyutlarda yansımaktadırlar.

Bir kentin mekansal yapısı, kentsel mekana bağlı eylemler, bu eylemler arasındaki ilişkiler ve bunların kent mekanındaki görelî yer seçimi olarak tanımlanabilir. Kentsel işlevler ise kentin toplumsal yapıdaki yerine veya rolüne bağımlı olarak belirlenmekte ve kentin belirli bir zaman kesitindeki mekansal yapısı toplumsal yapıdaki ilişkilerin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal yapıyı, somut bir biçimde, tarihsel bir sürecin ürünü olarak, temelinde belirli bir teknolojiye dayanan kurumlar, bunların bütünleşmesiyle örgütlenmiş eylemler ve bu eylemler sonucunda ortaya çıkan ilişkilerin göreceli bir düzeni olarak ele aldığımızda, toplumsal yapıdaki değişimler bölgesel ilişkileri etkilemekte, ortaya çıkan yeni ilişkiler ise kentsel işlevlerde farklılaşmayı gerektirmektedir.

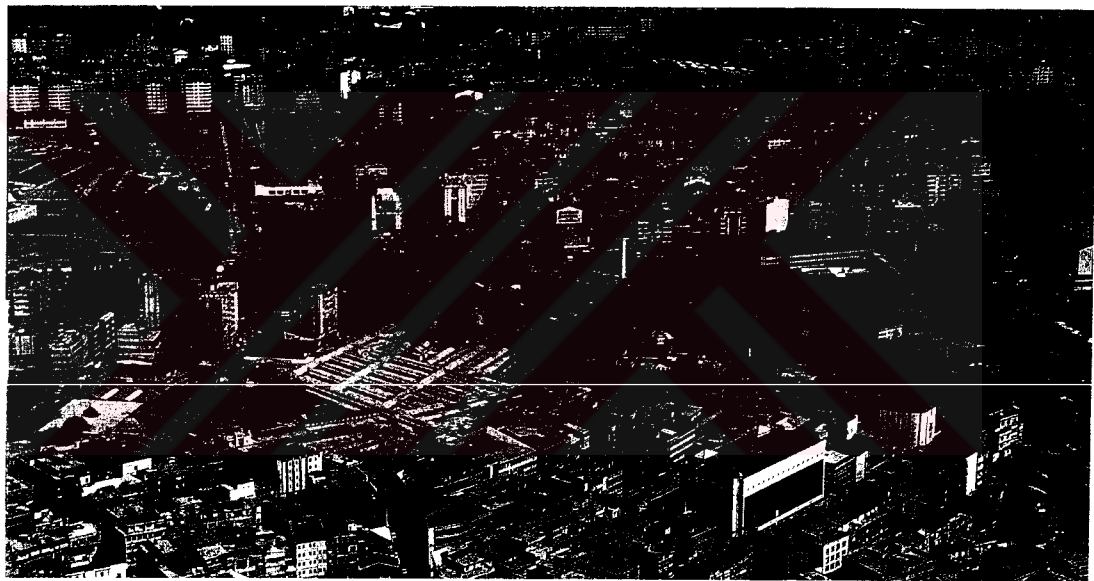
Yerleşimlerin farklı formlarda oluşması, tek bir veri grubu ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Bununla beraber olası bütün açıklamalar tek bir temaya dayanır; farklı değerlere sahip insanlar ve değişik fiziksel çevreler (Rapaport, 1969).

4. ÇALIŞMA ALANI OLARAK KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI VE DEĞERLEDİRİLMESİ

4.1. Çalışma Alanı Tanıtımı ve Tarihçe

Tarihi Kayseri kalesinin kuzeybatı kenarında yer alan Cumhuriyet meydanı, kenti güneydoğu-batı doğrultusunda bölen Talas yolu, kentin doğu açılımı olan Sivas Caddesi ile kuzey yönünde çevre yoluna birleşen istasyon caddesinin kesiştiği noktada yer almaktadır.

Şekil 4.1. Meydanın hava fotoğrafı, Kayseri (Foto.:Karakaya, N., 1997)

Günümüzde Cumhuriyet Meydanı, batıda Düvenönü meydanı, doğuda Orduevi, güneydoğuda Hunat Hatun Külliyesi, kuzeyde Sahabiye Medresesi, kuzeybatıda Almer Otel'i ile sınırlanmaktadır. Meydanın güney sınırı için Kayseri Kalesi verilebilirse de; meydanla gerek işlev gerekse fiziki açıdan doğrudan bağlantılı olan Kapalı Çarşı' yı kapsayan ticari alan da Meydanın sınırları dahilindedir.¹

¹ Cumhuriyet meydanının çeşitli yönlerde açılımları olması meydanın fiziki sınırlarının kesin olarak belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle, sınırlar çalışmanın kapsamı ve amaçları doğrultusunda belirlenmiştir.

Yönetim, ticaret, alışveriş, toplantı, tören, ulaşım ve benzeri fonksiyonların yerine getirildiği önemli bir merkez olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı, Tarihi Sur Kalıntıları, Hunat Külliyesi, Turizm Danışma Binası, Zeynel Abidin Türbesi, Orduevi Binası, Hükümet Konağı, Adliye Binası, Sahabiye Medresesi, Almer Oteli, Çifte Medrese, Kurşunlu Camii, Kapalı Çarşı, Bürüngüz Camii, Yer altı Çarşısı, Saat Kulesi, tek ağaç ve Atatürk Anıtı gibi yapı ve objelerle tarifiilmektedir.

Şekil 4.2. Kayseri Cumhuriyet Meydanı (www.kaynet.com/resimler, 1994)

Düvenönü caddesi ve Sivas Caddesi bağlantısı, Kayseri'nin Doğu-Batı istikametindeki en önemli ulaşım arteridir. Güneydoğudan Talas Caddesi, Kuzeyden İstasyon Caddesi bu artere dik bir kavşakla bağlanmaktadır. Bu nedenle Meydan araç sirkülasyonu bakımından Kayseri'nin en yoğun alanıdır. Bu alanın ortasında Tarihi Saat Kulesi, Atatürk anıtı, Tek Ağaç ve Yer altı çarşısının ısı merkezine ait baca yer almaktadır.

Uygulanmakta olan imar planında Kale Surları, Kapalı çarşı girişi, Atatürk Anıtı, Hükümet Konağı, Adliye Binası ve Kurşunlu Camii ve önündeki parkı yaya sirkülasyonu ile birleştiren bir meydan önerisi bulunmaktadır. Bu öneriye bağlı olarak doğu-batı istikametindeki motorlu araç sirkülasyonu ve raylı ulaşım sistemi

yer altından geçirilmiştir. İstasyon caddesi de Mimar Sinan Caddesine dik olarak bağlanmıştır. Kutlama törenleri, miting ve toplantıların yapıldığı günlerde alanda araç sirkülasyonu kesintiye uğramakta, dolayısıyla ulaşım olumsuz etkilenmektedir.

Meydanda trafiğin yer altına alınmasının kültür varlıkları açısından engeli vardır. Anıtlar Kurulu saatin 25 metre kuzeyde bir noktaya nakline izin vermemiştir. Heykel ve çınar ağacı da anıtsal eserdir ve kaldırılması kolay olmayacaktır.

Bugün gelinen noktada Kayseri kenti, yukarıda belirtilen etki alanı içerisinde ulaşmış olduğu sosyo-ekonomik düzeyi itibari ile merkezi iş alanı niteliğine ulaşmıştır. Geçmişten günümüze süregelen özelliği ile ekonomik faaliyetleri Kale ve yakın çevresinde niteliğini her geçen gün daha da arttırarak geliştirmiştir. Ana merkez Kapalıçarşı ve Kale gününbirlik ve lüks tüketim mallarının satıldığı ve dokuma ve tekstil ürünlerinin toptan pazarlandığı alan olmuştur. Merkezin uzantısında bulunan Sivas Cad., İstasyon Cad., Hastane Cad. ve Osman Kavuncu Bulvarı ise büro faaliyetlerinin yol aksı üzerinde yer aldığı alanlar olmuşlardır. Bu alan üzerinde yapılaşma niteliği de değişmekte, kamu yapıları da dahil olmak üzere, günün teknolojik olanaklarından faydalanan ve Kayseri için yeni olarak ifade edilebilecek mimari arayışların da denendiği örnekler son dönemde daha yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kent tarihi gelişim süreci içerisinde tek merkezli bir gelişme göstermiş ve bu durum da kent ekonomisi ve yaşamının ayrılmaz bir unsuru olan ekonomik faaliyetlerinin sürekli tanımlanan alan olan Cumhuriyet Meydanı ve çevresinde yer almasına neden olmuştur. Bu niteliğin uygulanma gelen imar planlama faaliyetlerinde de sürdürülmüş olması ve etkin bir desantralizasyonun başırlanamamış olması, ekonomik faydaların kültürel faydaların aleyhinde gelişmesine yol açmıştır. Bugün artık, kent merkezi, büro faaliyetleri, üst düzey bankacılık ve alışveriş imkanlarıyla kentin en önemli bölgelerindendir (Yücel, 1995).

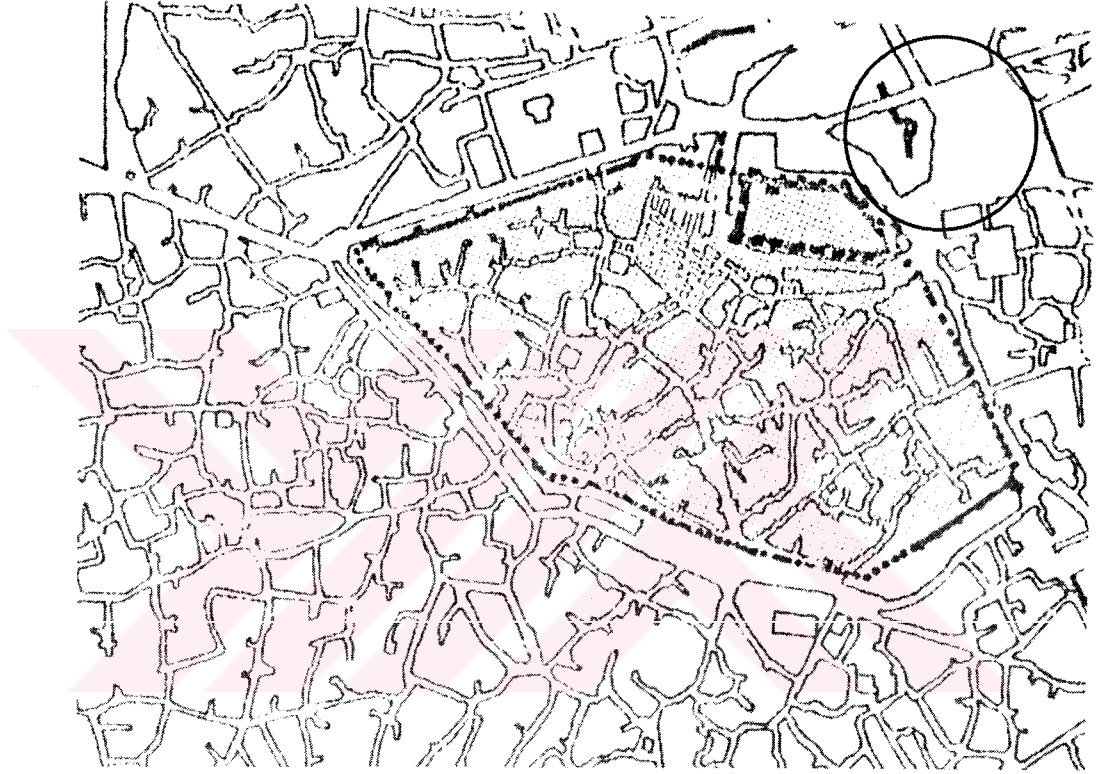
Tarihçe

Tarihi çok eski devirlere dayanan (İlk Tunç Çağı) Kayseri şehrinin şu an bulunduğu yerde gelişmeye başlaması Roma Dönemine kadar uzanmaktadır (Gabriel, A.,1954). Justinianos döneminde Kayseri (Kaesareia) şehrinin Şekil 4.3. de, restitüsyon çizimindeki gibi olduğu varsayılmaktadır. Bu çizimden, şu an meydan olarak nitelendirdiğimiz bölgenin yapı yoğunluğunun az ve bu alandaki boşlukların ise fazla olduğunu görmekteyiz. Ayrıca günümüze kadar gelebilmiş olan Roma Mezarı ve Selçuklular tarafından yenilenen Romalılara ait Kale bu alanın Roma döneminde de kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 4.3. Justinianos döneminde Kayseri (Kaesareia) (Erkiletlioğlu, H.,1993, s.45)

Kale ve çevresi 10. yüzyıla kadar fazla bir değişikliğe uğramamıştır. İçkale'nin doğusunda bulunan açıklığın (bugün Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu yer) ne amaçla kullanıldığı, bugün kesin olarak bilinmemekle birlikte, toplanma, alışveriş-ticaret, vb. faaliyetler için kullanılan bir kentsel boşluk (mekan) olma ihtimali vardır. (Şekil 4.4.)

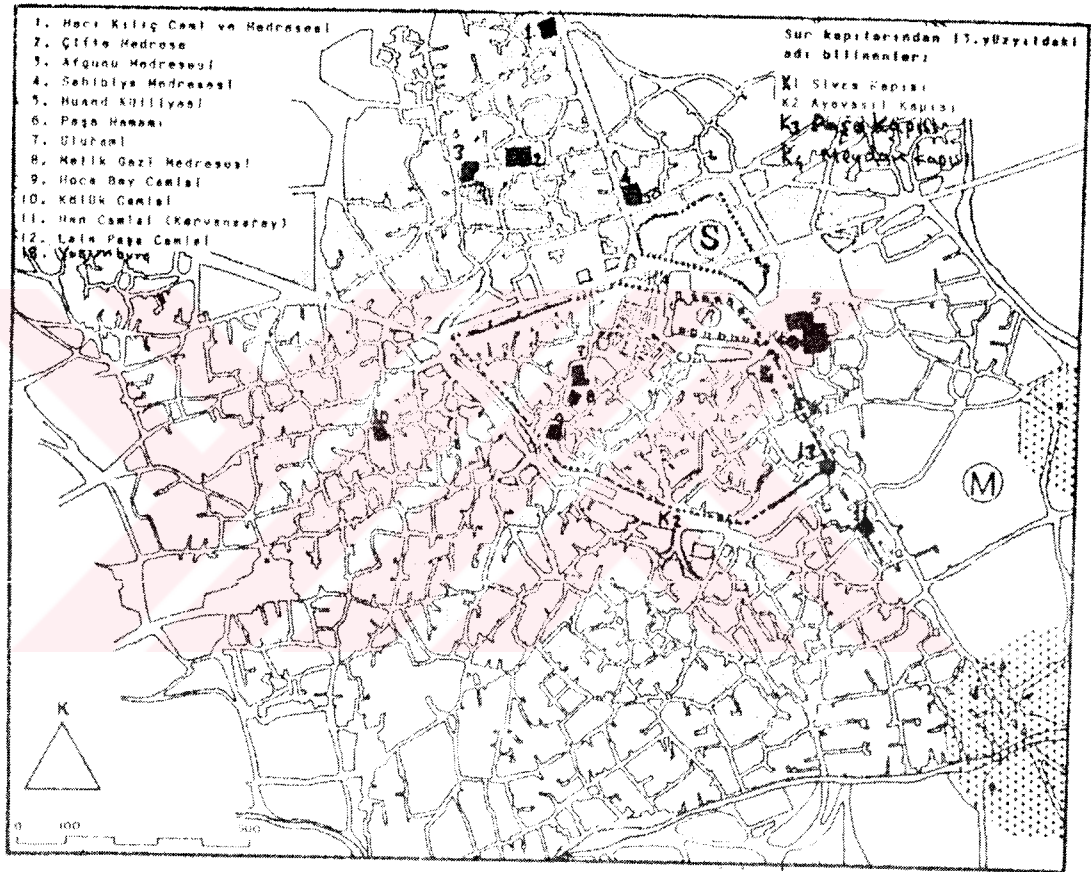

Şekil 4.4. 10. yy sonunda Kaesareia (Erkiletlioğlu, H., 1993, s.71)

Kayseri'nin tarihi kent merkezinde bulunan; Cumhuriyet Meydanı, Düvenönü Meydanı, Kışıkapı Meydanı ve Kağrı Pazarı'nın, geçmişteki kullanımları da "meydan"dır. Bunlardan her dönemde önemli olanı, Cumhuriyet Meydanı'dır. Eski dönemlerde Saray'ın burada bulunması nedeniyle 1970'li yıllara kadar Cumhuriyet Meydanı, yoğun olarak Sarayın önü diye anılmıştır (Karatepe, Ş.,1999)

Kayseri'de çeşme ve mescid çevresinde oluşan açıklıklar dışında iki tür meydan bulunmaktaydı. Surların kuzeyinde bulunan meydanın bir sur ile çevrili olduğu (Edhem, H.,1982) belirtilmekte ise de bu mümkün gözükmemektedir (Akşit, A.,1998). Zira, Anadolu'da Avrupa şehirlerinde görülen üç tarafı binalarla çevrili bir

şehir meydanı oluşmamıştır. Burada tanımlanmaya çalışılan sur, aslında meydan değil, Saltanat sarayını ihata etmektedir.(Tanyeli, U., 1987) yukarıda da işaret edildiği gibi söz konusu alanın Osmanlılar devrinde *At Meydanı* ve *At Pazarı* (Gündüz, A., 1994) olarak adlandırılması ilk devirlerden itibaren meydanın fonksiyonunu göstermektedir (Akşit, A.,1998).

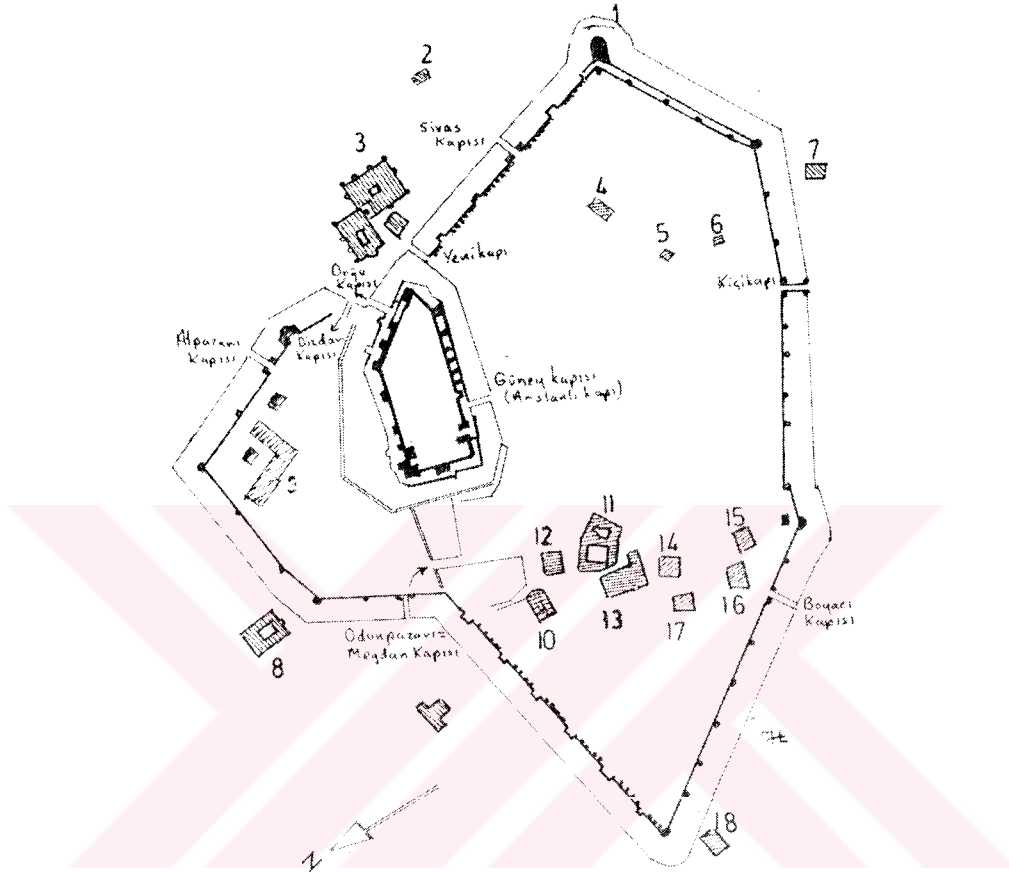

A: İç kale, S: Saray, M: Meydan

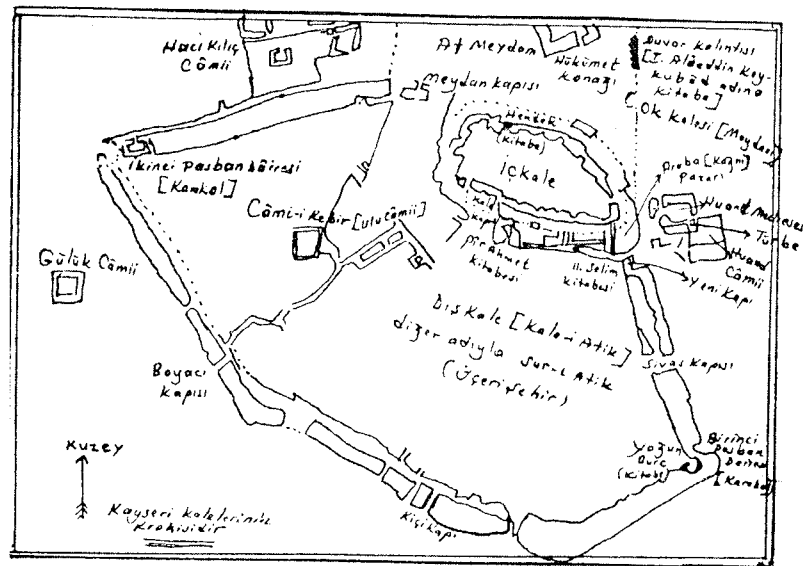
Şekil 4.5. 13. yy. sonunda Kayseri (Erkiletlioğlu, H.,1993, s.152)

XII. yüzyıldan itibaren Selçuklu şehirlerinin hemen hemen tamamında bir At Pazarı bulunmaktaydı (Baykara, T.,1987, s.401). Osmanlılar zamanında varlığı kesin olarak bilinen Meydan Kapısı civarındaki At Pazarı da bunlardan olmalıdır. At Pazarı veya At Meydanı olarak da adlandırılan meydanın yeri Gabriel A.'nın (1954) çizdiği planda sur içerisinde gösterilmesine rağmen buna ihtimal verilmemektedir. Şekil 4.6.'da 13. yüzyılda Dış Kale- İç Kale-Meydan' ı detaylı şekilde gösterir restitüsyon

çizimi yer almaktadır. Çizimde şu an meydanın bulunduğu yere açılan *At Pazarı Kapısı* ve kenarında bulunan hendekler görülmektedir.

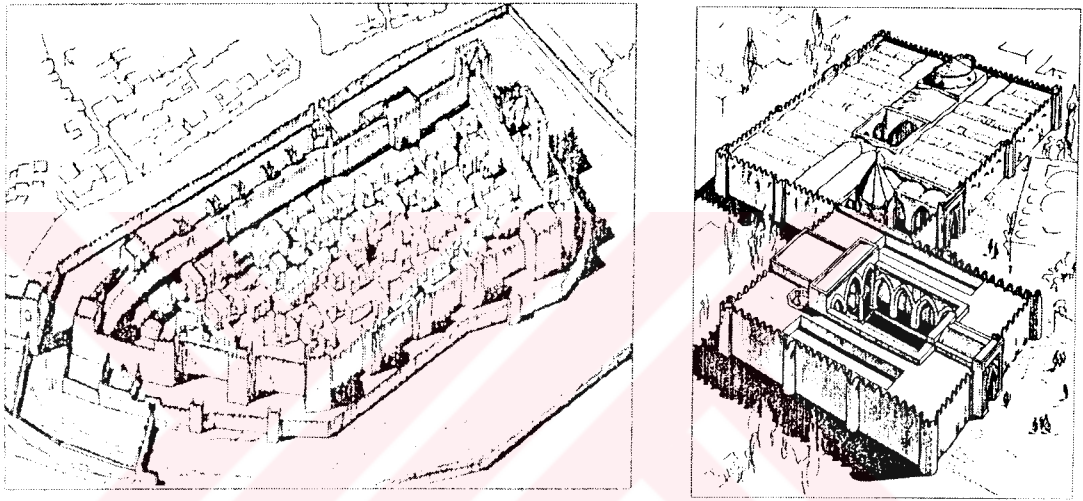

Şekil 4.6. 13. yy'da Kayseri (Erkiletlioğlu, H, 1993)

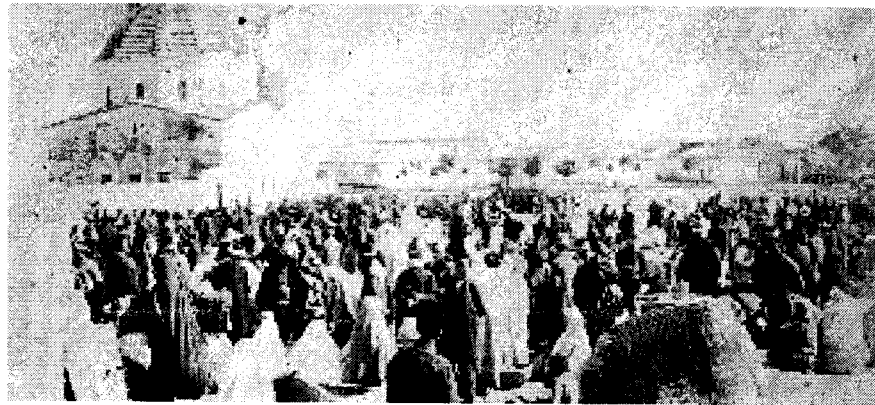
Şekil 4.7. Kalelerin krokisi (Edhem, H., 1982, s.157)

Osmanlı döneminde ise; etkileşim-biraraya gelme ihtiyacını karşılayan ve Avrupai anlamda sosyal kaynaşmaya (Avrupai anlamda meydan tanımına karşılık gelen, mekan olarak) mekan olan Pazar Yeri, Cami gibi karakteristik mekanlar Kayseri kentinde şu an meydan olarak kabul edilen alan veya yakınlarında yer almaktadırlar(Ergeç, Ö.,1979). Önemli bir toplanma mekanı olan At Pazarının yanında yer almış olan İç Kale ve yoğun olarak kullanılan Hunad Hatun Külliyesi'nin ortaçağdaki görüntüsü aşağıdaki gibidir.

Şekil 4.8. Ortaçağda Kale ve Hunad Hatun Külliyesi (Giovannini, 1971)

Yukarıda anlatıldığı gibi, Cumhuriyet Meydanı'nın Kale, Ok Burcu, Hükümet Konağı ve Saat Kulesi arasında kalan bölümünde Selçuklular zamanında At Meydanı yer almıştır. Aynı zamanda Pazar yeri olan At Meydanı Kayseri'nin en canlı ticaret merkezi olmuştur (Şekil 4.9).

Şekil 4.9. Meydanın pazar yeri olarak kullanımı: 1915-20 (Foto: Güpgüpoğlu,A.)

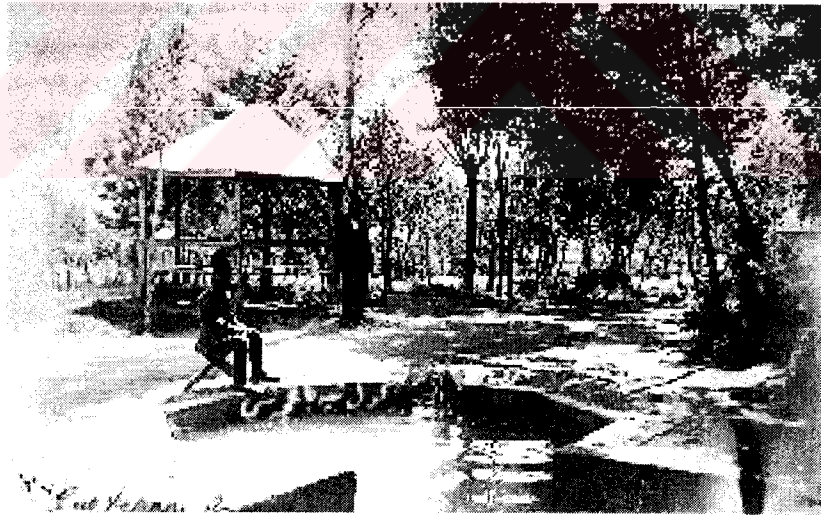
Paşa sarayı, Askeri Kışla ve diğer resmi daireler At Pazarı çevresinde yer almıştır. At Meydanı'na dış surlara Yavuz sultan Selim zamanında açılan kapıdan girilmiştir. Meydan özelliğini, 19. Yüzyılın sonlarına kadar korumuştur. Bu tarihten sonra çevresinde, batı tarzı yönetiminin gerektirdiği resmi binalar yer almıştır (Karatepe, Ş.,1999). Cumhuriyete kadar olan süreçte Kale, Kapalıçarşı, Hunad Hatun Külliyesi ve Sahabiye Medresesi ticari ve sosyal aktivitelerin yer aldıkları alanlar olmuş, etrafı ise tipik Orta Anadolu kenti karakterinde dar ve hareketli sokaklardan oluşan karakteristik kent dokusu ile çevrilmiştir (Edhem, 1982). 1882 yılında Fransız seyyah Jean S. Euthycides tarafından Kayseri'ye ait ilk halihazır harita (şekil 4.10.) çizilmiştir (Eravşar, 2000)

Şekil 4.10. Kayseri'ye ait ilk halihazır harita (Eravşar, 2000)

Sur içinde ve çevresinde bulunan, Osmanlıdan kalma han, hamam, bedesten, çarşı ve camilerden tamamına yakını bugün kullanılmaktadır. Bu yapılar bize meydanın o zamanlarda da aktif olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır.

1881-1990 tarihleri arasında 20 yıl belediye başkanlığı yapan Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi zamanında meydanda tarihinin ilk köklü değişikliği yapılmıştır. Mehmet Ali Efendi, büyük bir sebze bahçesi olan Cumhuriyet Meydanı'nın, Yer altı çarşısının bulunduğu yere isabet eden büyük bir bölümünü valinin yardımıyla istimlak etmiş, istimlak edilen yere, Sultan Ahmet Meydanı örnek alınarak "Millet Bahçesi" adı verilen bir park yapılmıştır (Şekil 4.11). Parkın içine büyük bir havuz, iki katlı bir kıraathane ile Hükümet Caddesi'ne bakan kısma otel yaptırılmıştır. Otelin zemin katında eczane ve lokanta yer almıştır. Otel ve lokantayı kiraya veren belediye, eczaneyi bir süre kendisi işletti. Bu bina belediye olarak da hizmet vermiştir (Subaşı,M.İ.,1986).

Şekil 4.11. Millet Parkı 20. yy. başları (Foto.:Güpgüpoğlu,A.)

Sultan Abdülhamid, büyük şehirlere birer saat kulesi ve muvakkithane yapılmasını emretmişti. Bu emir gereğince Mutazarrıf Haydar Bey'in gayretiyle 1906'da Hükümet Konağı'nın bahçesinde Saat Kulesi'nin yapımına başlanmıştır. Tavlusunlu Salih Usta tarafından yapılan kule aynı yıl tamamlanarak hizmete açılmıştır.

Muvakkithanesiyle 26 bin liraya mal olan Saat Kulesi'nin bedeli özel idare tarafından karşılanmıştır (Subaşı,M.İ.,1986)

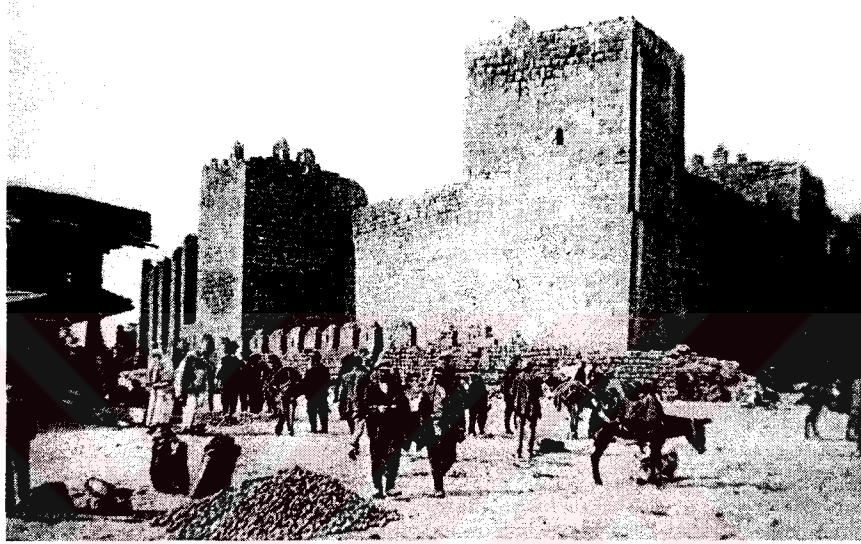
1914'te belediye başkanı seçilen Rıfat Çalika zamanında, meydan ve çevresinde önemli değişiklikler olmuştur. 1915'te içindeki evler boşaltılan Kale, hapishane ve askeri garnizona dönüştürülmüştür. Kale mahallesi sakinlerine Suriye'ye göç ettirilen Ermenilerin evleri verilmiştir. Kalenin etrafında hendeklerin bir kısmı doldurulmuştur, Kağrı Pazarı'nda Zeynel Abidin Türbesi'nin batısında bulunan medrese ile güneyinde bulunan mezarlıklar tamamen yıkılarak kaldırılmıştır. Medresenin yerine 1942'de tekeli Binası yaptırılmıştır (Şekil 4.12) (Çalika, 1992). Tekel Binası Büyük Meydan Projesi içinde kaldığı için 1996'da Büyükşehir Belediyesi tarafından yıktırılmıştır (Karatepe, Ş.,1999).

Şekil 4.12. Tekel Binası (Foto.:Karakaya, N., 1985)

Kalenin etrafında doldurulan hendekler üzerine (Şekil 4.13), kalenin meydana bakan kenarına “Şule Parkı” adı verilen bir küçük bahçe ve içerisine de mermerden güzel bir çeşme yaptırılmıştır. Yapım giderleri Sultan Abdülaziz' in oğlu Yüzbaşı Cemaleddin Efendi tarafından karşılandığı için çeşmeye “Şehzade Çeşmesi” adı verilmiştir. Dr. Hıfzı Nuri'nin 1922'de Kayseri Sancağı için hazırladığı raporda belirtildiğine göre, o tarihte at Meydanı'nda “Hükümet Konağı, Adliye, Jandarma, Matbaa, Belediye Daireleri, Hapishane, İslahhane, Saat Kulesi, askerlik Dairesi ve

Askeri Ambar gibi büyük ve yeni tarzda binalar ve Mensucat Fabrikası, Otomobil Garajı, Hükümet Konağı ile Belediye Bahçesi vardır. Kayseri'nin Cuma Pazarı bu meydanın bir kısmında yer almıştır. Bu kısımda Kağnı Pazarı denilen, sebzeler ve her nevi dakik ve hububatın toptan satıldığı mahal ile külliyyatı miktarda at, sığır, merkep alım satımı olan Pazar kurulurdu (Karatepe, Ş.,1999).

Şekil 4.13. Doldurulan hendekler 20.yy başları (Foto: Karakaya N.)

Cumhuriyet kurulduğunda, Dr. Hıfzı Nuri Bey' in raporunda isimleri tek tek sayılan, şehirdeki tüm askeri, mülki ve mahalli nitelikli resmi kuruluşlar, At Meydanı çevresinde yer almaktaydı. Raporda doğrulanan önemli bir konu da Kağnı Pazarı'nda hayvan, hububat, hayvan yemi ve un ticareti yapılmış olmasıdır. Kağnı Pazarı'nda, Zeynel Abidin Türbesi'nin doğusundaki dükkanlarda ve güneyinde Sait Azmi İş Merkezi'nin altında, 1995'te belediye tarafından yıkılana kadar hububat ve un ticareti yapılmıştır. Buna ek olarak Karatepe(1999) kitabında;

“...Hıfzı Nuri Bey' in raporundaki tek eksiklik, Cuma Pazarı ile Kağnı Pazarı'nın farklı mekanlar gibi gösterilmesidir. Aslında Cuma Pazarı, Kağnı Pazarıdır. Meydanın o bölgesinde Pazar Cuma günleri kurulduğundan, Kağnı Pazarı halk arasında Cuma Pazarı olarak da anılıyordu...” (Karatepe, 1999, s.155) demektedir.

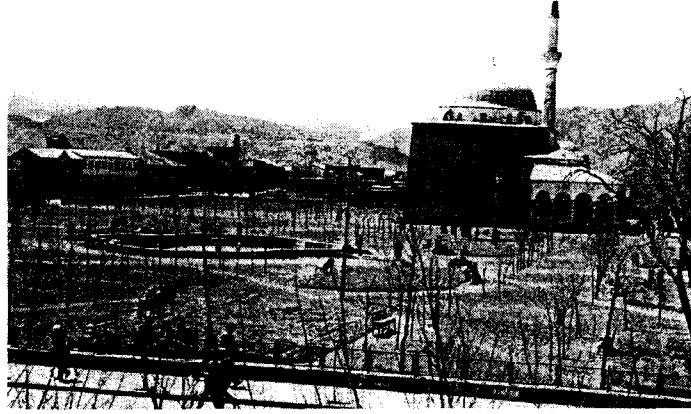
Kale'nin güney çevresindeki moloz taştan yığma duvarlardan, kuzey bölgesinde de yer almaktaydı. Bu duvarlar 1930'da belediye başkanı olan Necmettin Feyzioğlu tarafından yıktırılarak Şule Parkı genişletilmiştir. 1940'lerden itibaren şehrin tüm

cadde ve sokaklarına döşenen Kayseri'nin ünlü bazalt kesme taşı, ilk olarak 1932'de Hükümet Konağı'nın önünden Kapalı Çarşı girişine kadar ki yüz elli metrelik yola döşenmiştir.

1933-1936 yılları arasında belediye başkanlığı görevini de yürüten tek parti rejiminin asker kökenli valilerinden Nazmi Toker zamanında, meydan ve çevresinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Nazmi Toker'in emriyle Şule Parkı içindeki Şehzade Çeşmesi kaldırılarak Kurşunlu Cami'nin bahçesine taşınmış,. kapalı çarşının üzerindeki tonoz (tol örtü) yıktırılmıştır. Nazmi Toker, Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi'nin yaptırmış olduğu, belediyeye ait otel ve eczaneyi yıktırarak, bunların yerlerine Tan Sineması'nı yaptırmıştır. Tan Sineması, günümüzde yer altı çarşısı bacasının yerinde bulunmaktaydı.

Meydan'a ilk heykel Nazmi Toker zamanında dikilmiştir. Güzel sanatlar Akademisi'nde öğretmen olan Tavlusunlu Hekeltraş Nazmiye Hanım'ın yapmış olduğu heykel, 1 Mart 1935'te yapılan bir törenle Yer altı Çarşısı'nın batı girişinin olduğu yere dikilmiştir. Tunçtan dökülen ve bir ton ağırlığında olan heykelin kaidesini Mimarsinanlı Usta Hasan Özkara yapmıştır. Heykelin kaidesi, şehrin ilk planını hazırlayan Kemal Ahmet Aru'nun çizdiği projeye uygun olarak Tavlusunlu Hasan Usta tarafından 1946'da yeniden yapılmıştır (Karatepe, Ş.,1999). İlk heykel 1976'da yerinden kaldırılarak Büyükşehir Belediyesi'nin önündeki, caddenin orta refüjüne dikilmiştir. 1935'te ilk heykelin dikilmesiyle, o güne kadar eski At Meydanı'nın bulunduğu bölgede yapılan resmi törenler, heykelin çevresine kaymıştır.

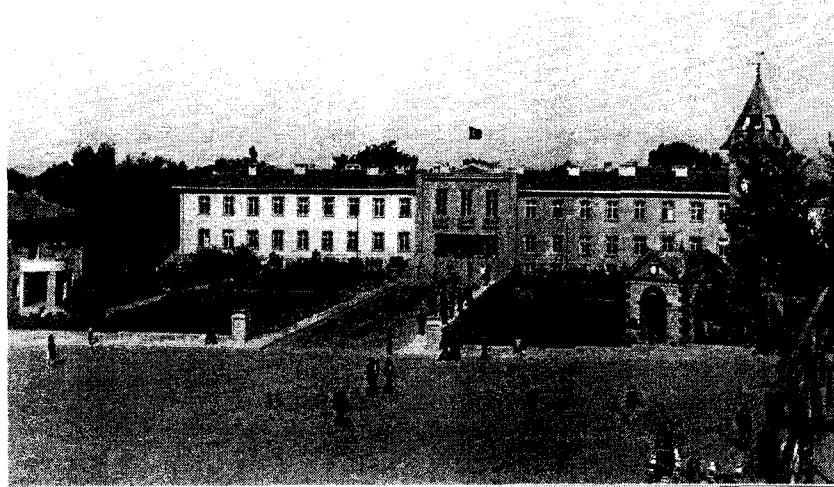
Heykelin bulunduğu yer ile Kurşunlu Cami arasında mezarlıklar yer almaktaydı. 1936'da belediye başkanlığı görevini de yürüten Vali Mahmut Adli Bayman'ın talimatıyla Kurşunlu Camii çevresi yeniden düzenlenmiştir (Şekil 4.14). Cami çevresindeki arsalar düzeltilmiş,. mezarlar kaldırılmıştır. Kurşunlu Camiinin güney doğusunda bulunan ve daha önce yıktırılmış olan Paşa Hamamı'nın yeri de eklenerek elde edilen alan park olarak düzenlenmiştir.

Şekil 4.14. Kurşunlu Cami ve düzenlenen park, 1938 (Foto.: Karakaya, N.)

Belediye Başkanı Hayrullah Ürkün, 1937’de meydanın Sahabiye medresesi önünde geniş bir bahçe içine iki katlı modern bir bina yaptırmıştır. Binanın zemin katı şehir kulübü, üst katı ise şehir oteli olarak düzenlenmiştir. 1950’de otel boşaltılmış ve yeri Demokrat Parti İl Başkanlığı olarak kullanılmıştır. Bu bina da 1960’da, belediye başkanlığına vekaleten bakan vali Sedat Tolga zamanında diğer binalarla beraber yıkılarak meydana katılmıştır (Karatepe, Ş.,1999).

Necmettin Feyzioğlu’nun belediye başkanlığı sırasında İstasyon ve Talas Caddeleri ile meydan çevresini içine alan bölge için hazırlanan kısmi imar planı gereğince, 1939’da Hükümet Konağı yıkılarak yenisinin temeli atılmıştır. Yeni hükümet Konağı Tekel binası ve postane 1942’de tamamlanarak hizmete girmiştir.

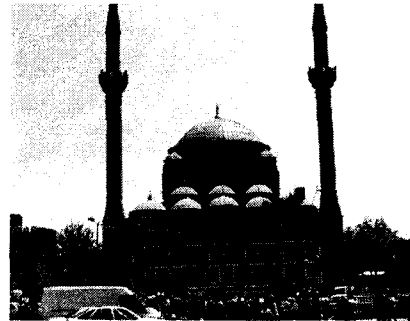
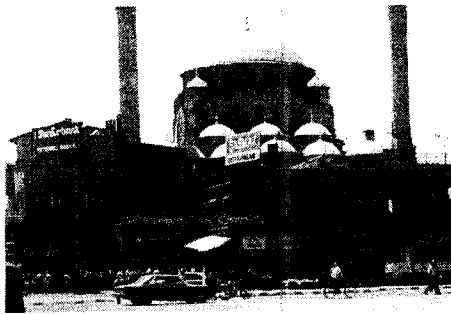
Şekil 4.15. 1942’de biten Hükümet Konağı (Foto.: Karakaya, N.,1945)

1963 yılında Ok Burcu'nun doğusu ile Zeynel Abidin Türbesi'nin kuzeyinde kalan dar arsa üzerine İl Halk Kütüphanesi yaptırılmıştır. 1997'de Kayseri Büyükşehir Belediyesi ile Kültür Bakanlığı arasında yapılan protokol gereği kütüphanenin yeni binasına taşınması üzerine, belediye bu binayı yıktırılmıştır (Karatepe, Ş.,1999).

Hükümet binası ve Adliyenin kuzeyinde iki katlı bir yapı olan özel idare binası, 1965'de hizmete girmiştir. Aynı yıllarda belediye başkanı olan Mehmet Çalık tarafından temeli atılmış olan yer altı çarşısı 1973'de belediye başkanı seçilen Niyazi Bahçecioğlu zamanında tamamlanarak hizmete girmiştir.

1976'da vilayet ve belediye tarafından yeni bir heykelin yaptırılmasına karar verilmiş ve heykeltıraş Gürdal Duyan' a Atatürk heykeli yaptırılmıştır. İnşaat demiri üzerine çimento kullanılarak hazırlanan heykel, meydana 1935'de yapılan heykelin oturduğu alanın kuzey ucuna dikilmiştir. Bu heykel, 1995 yılında vali Saffet Arıkan Bedük' ün başkanlığında, askeriye, belediye ve üniversite temsilcilerinden oluşan bir kurulun kararı ile Fuar Kültür Parkı içerisine taşınmıştır (Karatepe, Ş.,1999).

İki Kapılı Camii yıkılarak yerine yapılan Bürüngüz Camii, 1977'de hizmete girmiştir. Hizmete girdiğinde meydan ile cami arasında işyeri olarak kullanılan binalar yeralmaktaydı. Dış kale surlarından başlayarak kapalı çarşının ve Bürüngüz Camii'nin önünü kapatan eski iş yerleri 1985 yılında belediye başkanı Hüsametdin Çetinbulut tarafından mülk sahipleri ile anlaşmaya varılarak yıktırılmıştır. Böylece meydanın Düvenönü'nden itibaren Dış Kale Surları, Kapalı Çarşı, Bürüngüz Camii ve İç Kale'den oluşan güney sınırı kesinleşmiştir (Karatepe, Ş.,1999).

Şekil 4.16.Bürüngüz Cami 1980 ve 2002 (Foto.: Karakaya, N.)

Büyükşehir Belediye Meclisi 1995'te almış olduğu bir kararla, "Meydandaki Kemerli Justinianus Surları, Kapalı Çarşı, Bürüngüz Camii, İç kale, Kurşunlu Cami, Sahabiye Medresesi, Hükümet Konağı, Ok Burcu, Zeynel Abidin Türbesi ve Hunat Külliyesi'nin çevrelediği 100 bin metrekarelik alan içerisinde bir daha yapı yapılmamasına, mevcut ticari yapıların yıkılmasına" karar vermiştir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi imar yönetmeliği, 1997). Meclis kararı gereği, Ok Burcu ile Zeynel Abidin Türbesi'nin önünü kapatan Sait Azmi İşhanı, Alemdar Sineması, Tekel ve Postane binaları kamulaştırılmıştır.

Meydanın peyzajı yapılırken, yukarıda belirtildiği gibi 1935'te dikilen ilk heykelin 1946'da kaidesi yenilenmiştir. 1976'da ilk dikilen heykelin kuzey ucuna figüratif özellikleri olan at üstünde kalpaklı ve kılıçlı Atatürk Heykeli dikilmiştir. İki heykel meydanda bir süre beraber kalmıştır. Kılıçlı Atatürk Heykeli yerine 1984'te Haluk Tezonar'a Atatürk Heykeli yaptırılmıştır. Meydanda Saat Kulesi ile ulu çınar ağacının arasındaki refüje dikilen heykelin ağırlığı 6.5 ton, yerden yüksekliği ise 15.8 metredir. Karatepe (1999) kitabında bu heykelle ilgili şöyle demektedir:

"Zamanının valisi Yüksel Çavuşoğlu ve Belediye Başkanı Hüsamettin Çetinbulut'un katıldığı bir törenle açılan heykel, tören alanında planlanan yere değil, dört yol kavşağına dikilmiştir. Meydan projesinde yer altı çarşısının üzerinde ve Sahabiye Medresesi'nin önüne isabet eden bölgede 24 bin metrekarelik tören alanı vardır. Heykelin yeri de tüm önemli meydanlarda olduğu gibi tören alanının ucundadır. Heykel ile tören alanı farklı yerlerde olamayacağına göre, meydan düzenlemesinde bu iki unsurun bir araya getirilmesi gerekir." (Karatepe, 1999, s.160)

Şekil 4.17. Atatürk Heykeli (Kayseri Valiliği İl Yıllığı, 1994)

Şehir merkezinde halka açık park olarak düzenlenen ilk yeşil alan, Yer altı Çarşısı'nın Saat Kulesi'nin batısına düşen bölümü üzerinde düzenlenmiş olan Millet Bahçesidir. Dönemin belediye başkanı Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi, o güne kadar büyük bir sebze bahçesi olan, Cumhuriyet Meydanı'nda bu bölümü park yapmak için kamulaştırmıştır. Fakat Kayseri'de yeşil alandan söz edilince ilk akla gelen, ayak altında olması, iyi koruması ve fazla kullanılması nedeniyle Meydan Parkı'dır. 1930'larda yolun genişletilebilmesi ve meydan düzenlenmesi yapılabilmesi için Kurşunlu Camiinin güneydoğusunda bulunan Paşa Hamamı ile Kurşunlu İlk Mektebi yıktırılmıştır. Cami çevresindeki mezarlıklar kaldırılmış ve park yapılmıştır. Şehrin merkezinde bulunması nedeniyle çok yıpranan park, Osman Kavuncu ve Mehmet Çalık zamanında tamir ve bakımı yapılarak yenilenmiştir. Meydan Parkı'nda en köklü değişiklik 1996'da Kocasinan Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından yaptırılmıştır.

4.2. Değerlendirme

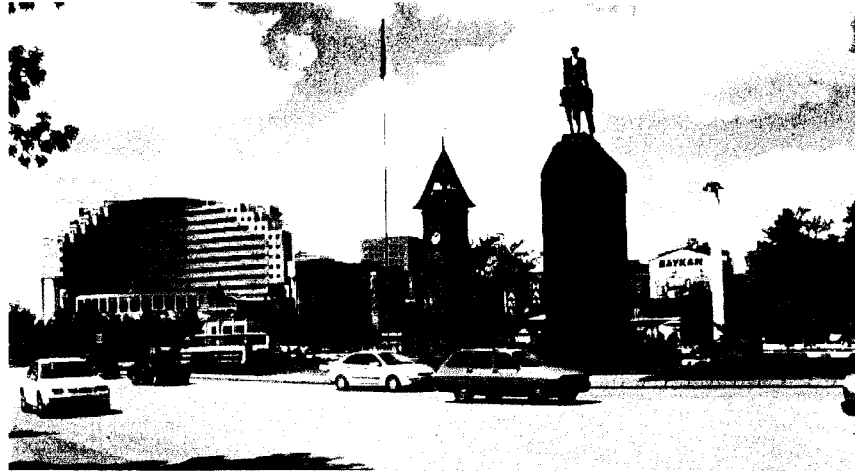
Tarihi bir kimliğin yanı sıra kültürel, turistik ve ticari değerlere sahip olan Cumhuriyet Meydanı, bünyesinde çok değişik fonksiyonları barındırmaktadır. Kayseri Cumhuriyet Meydanı geçmişten günümüze, sosyal aktiviteler, ihtiyaçlar, yaya-taşıt ulaşımı, kent imajı ve kentte tek merkez olarak yer alması nedeniyle Kayseri için çok önemli bir yere sahiptir. Fakat günümüzde gerek meydanı tarifleyen objeler gerekse biçimlenişle mekansal açıdan belirli bütünlük ve anlam birliği içerisinde bulunmamaktadır.

Çalışmanın bu kısmında üçüncü bölümde sınıflandırılıp açıklamaları yapılan meydanlar için değerlendirme kriterleri, günümüz Kayseri Cumhuriyet Meydanı mekansal yapısında örneklenecektir. Bu sayede Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın mekansal, işlevsel ve toplumsal özellikleri belirlenecek böylece çalışmanın daha sonraki kısımları için altyapı oluşturulacaktır.

“Mekansal algıyı sağlayan fiziksel nitelikler” başlığı altındaki değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

-Ölçek-oran: Cumhuriyet Meydanı 1950’li yıllara kadar geleneksel dokunun çevrelediği bir yapıya sahip olmuştur. Çeşitli zamanlarda üzerinde yapılan uygulamalar ve çevresine eklenen yapılarla meydan geleneksel niteliğinden ve dolayısıyla insan ölçeğinden uzaklaşmıştır. Günümüzde meydan, insan ve çevre oranları açısından incelendiğinde; meydan ve çevresinde bulunan (meydanın genel hatlarıyla sınırlarını çizen) yapılar, objeler arasında, önceki bölümde verilen ideal meydan oranları dikkate alınarak, mekansal olarak uygun bir oranın olmadığı görülmektedir. Genişlik ile bina yükseklikleri arasındaki oran Cumhuriyet Meydanı’nda yaklaşık 1/10-1/12 civarındadır. Bu oran optimum ya da bir başka deyişle ideal oran meydanda, 1/3-1/6 civarındadır. Bunun dışında meydan boyutu dikkate alındığında meydan ortasında yer alan saat kulesi, Atatürk Heykeli ve anıtsal çınar ağacının herhangi bir mekansal etki (hiyerarşik etki, toplama (obelisk) etkisi, gibi) tanımlamadıkları görülmüştür. Ayrıca Almer Otelin, meydan-yakınındaki tarihi eserler üzerindeki ezici etkisi ve oransızlığı meydanın silüetini kötü yönde etkilemektedir (Şekil 4.18).

Sonuç olarak Cumhuriyet Meydanı’nda oransız bir büyüklüğün söz konusu olduğu ve insan ölçeğinin kaybolduğu söylenebilir.

Şekil 4.18. Meydan-Almer Otel (Foto.:orijinal, 2002)

-Doluluk-boşluk: Cumhuriyet Meydanı gerek meydana bağlanan yolların genişliği, gerek uygulanmakta olan imar planının etkileri, gerekse de biçimsiz geometrik formu nedeniyle kapalılık etkisi yaratamamaktadır. Boşlukların büyük olması nedeniyle doluluk olarak nitelendirdiğimiz bina, objelerin meydana bakan yüzeyleri ve ağaçlar meydana yeterli mekansal çevreleme, sarma etkisi uyandırmamaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Cumhuriyet Meydanı ve çevresi - (Foto.: Karakaya, N.,1998)

-Geometri (Form- Biçim): Günümüzde meydanın belirli bir formu bulunmamaktadır. Bu sebeple bazı mekansal etkilerden yoksundur. Statik, pozitif, merkezci mekansal etkiler gibi geometrik form ile ilişkili özelliklere sahip değildir. Çok kırıklı ve düzgün olamayan bu formun oluşmasının öncelikli nedeni ilkesiz tasarımıdır. Meydana daha sonra ilave edilen, yıkılıp yenilenen yapıların, çevre dokusu ve karakteri dikkate alınmadan tasarlanması meydanın geometrik yapısını etkilemiştir.

-Işık-renk-doku: Meydan zemininde özellikli bir doku veya renk bulunmamaktadır. Kale'nin meydana bakan tarafındaki kaldırım kısım kısım parke taş ve Bürüngüz cami ile arasında kalan alan traverten kaplıdır. Bu alanlar dışındaki tüm yaya mekanları karo parke taş, taşıtların kullandığı zeminler ise asfalt ile kaplıdır. Ayrıca yayaların kullandığı zeminlerde hiçbir yönlendirici renk veya doku bulunmamaktadır

Şekil 4.20. Çeşitli zemin kaplamaları (Foto.: orijinal, 2002)

Bina cephelerindeki doku-renk ilişkisi ise zayıftır. Meydanda, Kale, dış kale surları, Sahabiye-Hunad Medreseleri, kapalı çarşı, türbenin patinalı taş cephe kaplamasına ve bu doku karakterine uygun olduğu düşüncesiyle taş kaplanan Hükümet Konağı ve Bürüngüz Cami'den farklı olarak; metal dış cephe kaplaması ile kaplanan Almer otel, granit kaplanan alışveriş merkezi, sıvanan Beğendik ve postane doku açısından çeşitliliği artırmaktadır. Bunun yanında yeraltı çarşısının cam ve metal konstrüksiyonla yapılan girişleri ve parkın köşesindeki dev ekran bu doku çeşitliliğini daha da artırmaktadır.

Kale, saat kulesi, çınar ağacı ve Atatürk heykeli gece aydınlatılmaktadır. Yakın geçmişte meydanın tamamının aydınlatılması için, Atatürk heykeli yanına yapılan ışıktandırma, aydınlatma direğinin yüksek oluşu ve görsel kirliliğe yol açtığı gerekçesiyle vazgeçilmiştir. Bunun dışında geceleri taşıt ve yaya yollarının aydınlatılmasında kullanılan elektrik lambaları ve armatürleri meydan içerisinde düzensiz sayılabilecek biçimde yer almaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4.21. Meydanın gece görünüşü (Foto.:Karakaya,N.,1998)

Değerlendirmenin “işlevsel nitelikler” bölümü ise aşağıdaki gibidir;

-Kullanım: Cumhuriyet Meydanı birçok aktiviteye mekan sağlamaktadır. Her hafta iki kere yapılan bayrak merasimi başta olmak üzere, resmi törenler, kutlamalar, mitingler ve sosyal içerikli gösteriler diğer birçok şehrimizde olduğu gibi kent meydanında yapılır. Buna ek olarak meydan içindeki otopark alanında yıl içi birçok sergi yapılmaktadır.

Günlük hayatta da insanların fazlasıyla kullandığı meydanda; yukarıda sayılan toplumsal aktivitelerin yanı sıra, seyyar satıcıların oluşturduğu küçük çaplı alış veriş, dükkanların, pastırmacıların ve Kapalı Çarşının oluşturduğu ticaret dışında, Beğendik, Almer ve Migros gibi firmaların büyük satış merkezleri vardır.

Ticaret ağırlıklı sosyal aktivitelerin yer aldığı meydanda eğlence, dinlenme ve vakit geçirmeye ayrılmış mekanların azlığı dikkat çekmektedir. Meydan Parkı içerisinde, Kale ve Hunad Hatun Medresesi etrafında bulunan oturma grupları dışında bu tür aktiviteler için mekan ve zemin bulunmamaktadır.

-Dolaşım sürekliliği: Meydan içerisinde birçok noktada yaya ve taşıt trafiği kesişmektedir. Bu sebeple her iki durum için dolaşım sürekliliği yoktur. Plansız yerleşim ve çarpık kentleşmenin getirdiği otopark sorunu ve trafik yoğunluğu meydan içerisinde kendini göstermektedir. Trafik akışı, bu akışı düzenlemek için yapılan ve meydanın dört ayrı yerinde bulunan trafik lambaları sayesinde kesintiye uğramaktadır.

-Meydan-sokak ilişkisi: Cumhuriyet Meydanı doğudan gelen Sivas Caddesi, güneydoğudan gelen Talas Yolu, kuzeyden gelen İstasyon Caddesi ve batıdan gelen Mimarşinan Caddesinin kesişme noktasıdır. Bu özelliği, meydanın caddeler ile birleşimi daha önceki bölümde açıklanan muhtemel birleşimlerden “herhangi bir açıda ve herhangi bir noktada kesişen cadde-meydan bağlantısı”na benzetilebilmektedir. Fakat mekansal kapalılığın sağlanamaması nedeniyle bu tam anlamıyla ifade edilememektedir. Meydanın caddelerle birleştiği noktalar meydanın mekansal yapısı açısından özellik taşımamaktadır.

Son olarak, “toplumsal boyut” dikkate alınarak yapılan değerlendirme:

-Toplumsal iletişim mekanı olarak meydan: Cumhuriyet Meydanı insanların etkileşimde bulunduğu, ticaret, tören başta olmak üzere kısıtlı sosyal aktiviteler ve içinde bulunan resmi binalar sayesinde sosyal iletişimi çok azda olsa sağlamaktadır. Yayalaşmamış, taşıt trafiğinden tamamen ayrılmamış, dinlenme, eğlence vb. gibi yaşam alanlarını (kafe, restoran, bar, vb.) barındırmayan bir mekan olarak Cumhuriyet Meydanı’nın sosyal iletişimi sağlamadaki rolü azdır. Daha önce pazar alanı olarak da kullanılan, kentteki önemli olayların cereyan ettiği ve sosyal iletişim için çok önemli olan meydanın bugünkü durumunun oluşmasına neden olarak; teknoloji ve kültürel etkenler de gösterilebilir.

-Anlamlı olma: Daha önceki bölümde aktarıldığı üzere, bir mekanın anlamlılığını, mekanın; okunabilir, bireyin yaşam şekline hitap edebilir, bireylerin ihtiyaçlarına

karşılık verebilir, tarihten gelen işaretler taşıyabilir ve yer-çevre-içerik ilişkisini sağlayabilir olmasına bağlayabiliriz (Carr, 1992) (Şekil 4.22).

Şekil 4.22. Meydanın 1920-1930'lardaki durumu (Foto.:Karakaya, N.,2002)

Cumhuriyet Meydanı'nda; mekanın okunabilirliği zayıftır. Bunun önemli nedenlerinden biri trafik ve onun neden olduğu kullanım alanlarının azlığıdır. Mekan, içindeki aktivitelerin özellikleri hakkında az ipucu vermektedir. Cumhuriyet Meydanı içindeki fonksiyonların azlığı nedeniyle kentteki insanlara hitap edememektedir. Fakat genel olarak tören, kutlama amaçlı toplumsal ihtiyaçlara trafik fonksiyonunu aksatarak ve ticaret gibi ihtiyaçlara ise her zaman cevap verebilmektedir. Meydan içinde barındığı tarihi eserler ve sosyal objeler açısından zengindir. Ayrıca tarihten günümüze kadar gelen bu eserlerin hala kullanılıyor olması (dini inançlar, törenler, ticaret vb. gibi) meydanın bireyler için anlamını korumasına yardımcı olmaktadır. Meydan' ın, yine bir meydan olarak geçmişinin olması, içerisinde genel (Avrupalı) anlamda iyi bir meydan için önemli-gerekli olan objeleri ve yapıları (kule, kale, hükümet konağı, heykel, cami, park) bulundurması kentteki insanların belleğinde imgesel olarak yer almasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak Kayseri Cumhuriyet Meydanı çevresel etkenler, okunabilir olma (Lynch,1960), ve bireysel-sosyal ihtiyaçlara karşılık verme özellikleriyle anlam bakımından zayıf, diğer özellikleri ile de güçlü bir anlam taşımaktadır.

-Tarih ve koruma: Tarihi eser sayısı ve özellikleri bakımından önemli bir yer olan Meydan' da tarihi koruma bilinci yoktur. Meydanda korumanın ve işlevlendirmenin bir bütün olarak yapılmaması, rant ve yoğunluk öne sürülerek revize edilen imar planları, yapılan oniki katlı Almer Oteli, yapılmayan trafik düzenlemesi ve yayalaştırma meydanaaki eserleri tehdit etmektedir.

Tarihi eserlerin yaşatılması ve canlandırılması yapıların eski işlevlerini devam ettirmekle veya yeniden işlevlendirme yapılarak sağlanabilmektedir. Meydandaki eski eserlerden Hunad Hatun Külliyesi hala eski işlevini yerine getirmekte olup, Sahabiye Medresesi ise kitap ve kırtasiye satış işlevine olanak veren şekliyle kullanılmaktadır.

-Yerellik karakterinin yorumu: Kentin kültürel, sosyal ve tarihsel değerleri göz önüne alındığında Meydan' ın mekansal yapısında bu izlerin varlığından söz edebiliriz. Meydanda Hükümet Konağı ve Bürüngüz Cami' nin cephelerinde gördüğümüz taş kaplama, Almer Otel taş giriş kapıları, Hükümet Konağı' da kullanılan kümbet formu yerel olan mimari formların ve yerel malzemenin yorumudur. Kayseri şehrinin tarihten günümüze getirdiği ticaret özelliği az da olsa mekanda Kapalı Çarşı, Yeraltı Çarşısı, pastırmacılar, seyyar satıcılar vasıtasıyla hissedilebilmektedir.

-Sosyal yapıya bağlı dönüşümler: Cumhuriyet Meydanı Kayseri kentindeki fiziksel dönüşümlerden payını fazlaca almıştır. Selçuklular zamanından beri kullanılan Meydan' ın günümüze kadar geçirdiği dönüşümlerin izlerini hala mekanda görebilmekteyiz. Meydan' da yer almış olan ve günümüzde bulunmayan Alemdar, Tan, açık hava sineması, tekel binası, karakol, eski Atatürk Heykelleri, kiraathane, belediye binası, hal binası, dükkanlar ve benzeri birçok bina sosyal-kültürel yapıya bağlı olarak eskimiş, işlevini yitirmiş veya kullanılamaz olmuştur. Sosyal yapıya bağlı bu değişimler, genel olarak tüketim alışkanlıklarında, politik anlayışlarda, üretim politikalarında kendini göstermiştir.

Değerlendirmenin sonunda; Kayseri Cumhuriyet Meydanı' nın mekansal algıyı sağlayan fiziksel nitelikler (boyut, ölçek-oran, doluluk-boşluk, geometri, ılık-renk-doku) bakımından eksik, işlevsel nitelikler (kullanım, dolaşım sürekliliğı, meydan-sokak ilişkisi) bakımından yetersiz, toplumsal boyut (toplumsal iletişim, anlamlı olma, tarih ve koruma anlayışı, yerellik karakterinin yorumu, sosyal yapıya bağı dönüşümler) açısından ise vasat olduğu anlaşılmıştır.

5. KAYSERİ'DE MEYDANIN MEKANSAL VE SOSYAL ANLAMINI YİTİRME SÜRECİ (MEYDANSIZLAŞMA SEBEPLERİ)

Bu bölümde yöntem, dünyada ve diğer Türk kentlerinde yaşanan meydansızlaşma (meydanın mekansal ve sosyal anlamını yitirme süreci) sorununun sebeplerini, daha önce anlatılan değerlendirme kriterlerini dikkate alarak, Kayseri Cumhuriyet Meydanı mekansal yapısında anlatmaktır. Çalışmanın hedefinden ayrılmamak ve kapsamından çıkmamak gerekçesiyle dünyada yaşanan durum çok detaylı incelenmeyecektir. Çalışmanın bu bölümünün içeriğinde de teorisyenlerin konuyla ilgili düşünceleri yer alacaktır.

5.1. Yaşanan Fiziksel Dönüşümler

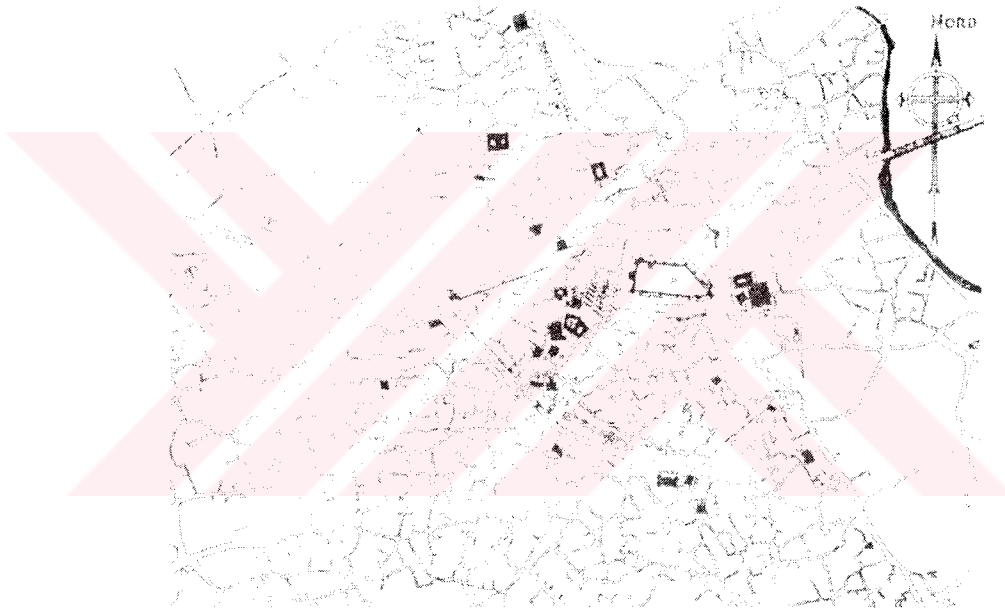
“Kamusal mekanlar kamusal eylemler sonucunda değişebilmelidir. Toplum tarafından hissedilen bir değişim aynı zamanda kamusal mekanların fiziksel yapısını da etkilemelidir. Değişim denince akla gelen şunlardır: Kamusal mekan değişime ne kadar açıktı? Değişiklikler yapıldıktan sonra bunları geri almak ve mekanı bir önceki duruma getirmek ne kadar zordur? Kullanılan mekanı kendi amaçları doğrultusunda değiştirebilmekteler mi? Değişimler kısa süreli, periodik ve uzun süreli olabilmektedirler.”(Lynch, 1981, s.171)

Kamusal mekanlarda değişim, olanakları arttıran ve kamusal kullanımı arttıran bir özelliktir. Kamusal mekanda bulunan donatılar az sayıda kullananın ihtiyacına cevap verebilmektedir. Bunun nedeni durağanlığın kamusal mekanda tasarrufu azaltmasıdır. Demek oluyor ki değişim, bütün mekanlarda özellikle meydan, sokak gibi kamusal mekanlarda, az ya da çok etkili, kısa ya da uzun süreli, ama kesinlikle kaçınılmaz bir olgudur.

Çalışma alanı olarak seçilen Kayseri Cumhuriyet Meydanı' nın mekansal anlamda dönüşümlerin sıkça yaşandığı bir alan olduğu açıktır. Bu değişimlerin büyük bir kısmı sosyal yapının değişim süreciyle paraleldir. Meydan' da görülen sosyal yapıya bağlı mekansal dönüşümlerin bir kısmına aşağıda, kronolojik sırayla değinilecektir.

16. yüzyıldan 20. Yüzyılın başlarına kadar geçen dört yüz yıllık sürede Kayseri, çekirdeği sur içi (içerişar) olmak üzere ovada tüm yönlerde gelişmiştir. Ancak

Osmanlı döneminde, bundan daha önemli olarak çarşılar, pazarlar, mescitler, çeşmeler yapılmıştır. Sur içinde bulunan ve bugün kullanılan han, hamam, bedesten ve çarşıların çoğu Osmanlı döneminden kalmıştır. Ahmet Nazif Efendi'nin resmi belgelere dayanarak verdiği bilgilere göre, 20. Yüzyıl başında şehirdeki toplam 108 mahallede 56.178 nüfus yaşamaktadır. Konut bölgeleri, dar ve çıkmaz sokaklı, düz toprak damlı mütevazı evlerden oluşmakta; sokakların kesiştiği noktalardaki, cami, mescit ve okulların önlerindeki organik meydanlarıyla, geleneksel Kayseri, şehir görünümünü, 1950' lere kadar korumuştur.

Şekil 5.1. Kayseri'de geleneksel doku (Gabriel, 1931)

Cumhuriyete kadar olan süreçte Kale ve Kapalıçarşı ticari aktivitelerin yer aldığı alan olmuş, Cumhuriyet Meydanı' nın etrafı ise tipik Orta Anadolu kenti karakterinde dar ve hareketli sokaklardan oluşan genelde 2 katlı yapıların oluşturduğu karakteristik kent dokusu ile çevrilmiştir.

Kayseri Cumhuriyet Meydanı; Kale ve yakın çevresinde yer alan ticaret fonksiyonu, son yarım yüzyıldaki planlama eylemlerinin de yönlendiriciliği ile, ana ulaşım aksları üzerinde de gelişmeye başlamış, fakat meydan, eski merkez özelliğini ve konumunu yitirmemiş ama özgün niteliklerini kaybetmiştir.

Meydan' a yaptırılan batı tarzındaki ilk resmi bina bugünkü hükümet konağının batıdaki bloğunun yerinde Nizam_ı Cedid askerleri için yaptırılan kışladır. Daha sonra, 1892'de Hükümet Binası'nın Orduevi tarafına Askeri Hastane, 1906'da saat kulesi yaptırılmıştır (Şekil 5.2).

Şekil 5.2. Meydan'da 20.yy başları (Foto.: Karakaya, N., 2002)

Otomobil geleneksel şehirlerde geniş caddelerin açılmasını zorunlu hale getirmiş, dar ve dolambaçlı şehir sokakları elverişli olmadığı için tarihi şehirlerin geleneksel dokularında otomobillerin rahatça işlemlerini sağlayacak yıkımlar yapılmasına neden olmuştur. Kayseri'ye ilk otomobil 1910'da, tren ise 1927'de gelmiştir. Kayseri şehri, geleneksel sınırların dışına sanayileşme ile çıkmıştır.

Osman Kavuncu ve Şahap Sicimoğlu'nun belediye başkanı olduğu 1950-60 dönemi Kayseri için şehircilik açısından çok hareketli geçmiştir. Hunat ve Lale Camileri'nin çevresindeki evler yıkılmış, Hatiroğlu Camii'nin önündeki cadde açılmış, Cumhuriyet Meydanı ile Kazancılar arsındaki dükkanlar yıkılmıştır.

Meydan' nın içinde Cumhuriyet Mahallesi'nde, Sultan Hamamı'ndan Kışıkapa'daki kiliseye çizilecek bir hat ile surların arasında oluşacak üçgen içerisinde kalan eski yapılar kısmen Mehmet Çalık kısmen de Niyazi Bahçecioğlu zamanında yıkılmıştır.

1960'lı yıllar kentte gerek ekonomik anlamda ve gerek ise nüfus ve yerleşme açısından ilk değişimlerin yaşandığı dönem olmuştur. Yeni ekonomik yatırımların kent mekanında yer almaya başlaması, küçük ve orta sanayi işletmelerinin kurulması, hizmet sektörünün ve özellikle büro faaliyetlerinin kent mekanındaki niceliklerini artırmaları, 3-5 katlı yapıların ortaya çıkışı bu dönemde olmuştur. Meydan' da trafiğin etkileri az da olsa görülmeye başlanmıştır.

Şekil 5.3. Meydanda trafik, 1960-1970 (Foto.: Karakaya, N.,2002)

1970'li yıllardan itibaren ise değişimin, Kale'yi çevreleyen tarihi doku üzerindeki etkisi daha yoğun olmak üzere, kent üzerinde en hızlı yaşandığı döneme girilmiştir. Merkezi ve etrafını kuşatan tarihi dokunun bir kısmı geniş trafik yolları ile çevrilmiş ve bu alanda yüksek katlı ticari yapılaşma oldukça yoğun bir şekilde yer almış ve yoğun bir kentsel yenileme söz konusu olmuştur. Kent ana ulaşım aksları üzerinde daha lineer bir forma ulaştığı halde merkez fonksiyonları olduğu yerde genişlemesini sürdürmüş ve etrafını saran geleneksel doku üzerindeki yıkıcı etkisini hızlandırmıştır. Bu yıllarda yeniden ele alınan plan çalışmalarının bu olguyu sağlıklı ele alamamaları ve bu gelişme lehinde bir tutum sergilemeleri ve yine aynı dönemde başlayan koruma faaliyetlerinin yetersizliği, doku üzerindeki baskıyı engelleyememiştir.

80'li yıllar ve sonrası ise hem ulaşılan ekonomik düzey ve hem de yaşam tarzı ile ilgili köklü değişimlerin yaşandığı süreç olmuştur. Yapım teknolojisinde yeni malzeme ve biçimlenişlerin kullanılması, modern bir kent yaratma çabasıyla geniş trafik yolu çözümlerinin sürdürülmesi, özellikle meydan ve çevresinde rant kaygısının daha da ön plana çıkması, meydanda gerek eski kent dokusu gerekse de 1940-1960 arasında yapılan daha yeni dokunun yıkılma sürecini hızlandırmıştır.

90'lı yıllardan günümüze gelindiğinde; Bu yıllar arasında Meydan' da, kentin büyümesine paralel olarak yaya ve taşıt trafiğinin düzenlenmesine ilişkin çalışmalar ön planda olmuştur. Meydandaki taşıt trafiğini engellediği ve eskidiği düşünülen Alemdar iş merkezi ve sineması, tekel binası, kütüphane, gibi yapılar yıkılmıştır. Yine bu yıllarda eski hükümet binası yerine, yeni hükümet konağı, eski hal binası yerine iki katlı alışveriş merkezi (Migros), Alemdar iş merkezi yerine zemin katları dükkan, üst katları büro olan dört katlı iş merkezi ve eski açık hava sinemasının yerine de tartışmalı bir projesi olan Almer Otel yapılmıştır. Ayrıca son yıllarda meydan parkı köşesine dev ekran, Kale ve Bürüngüz cami arasındaki tuvaletlerin olduğu kısma bayrak direği, yer altı çarşısı girişleri üzerine örtü, Hunad Hatun Külliyesinin önüne yer altı geçidi ve dükkanlar yaptırılmıştır. Bunun dışında çevre düzenlemesi olarak; İstasyon Caddesi-Mimarsinan Caddesi, Talas Yolu-Sivas Caddesi yaya yolları ve refüj düzenlemesi, tüm refüjler üzerinde ve meydan parkında peyzaj düzenlemesi yapılmıştır.

Şekil 5.4. 90'lı yıllarda meydan (Kayseri Valiliği İl Yıllığı, 1996)

Meydan' da geçmişten günümüze, Kale, Saat kulesi (1906), Bürüngüz Cami (1977-İki Kapılı Cami), Kapalı Çarşı, Yer altı Çarşısı (1973), Sahabiye Medresesi, Almer Otel (1996), Kurşunlu Cami, Hükümet Konağı (1869,1942,2000), Atatürk Heykeli (1936,1976,1990), PTT binası (1942), Zeynelabidin Türbesi ve türbedar evi, Hunad

Hatun Külliyesi, Turizm Danışma Binası(1985), Tarihi Surlar, Orduevi Binası,Adliye Binası, Beğendik (1983),Hal Binası, Tekel Binası, İl Halk Kütüphanesi, Alışveriş Merkezi, Alemdar İş Merkezi, Tan Sineması, Açık hava Sineması, dükkanlar, gibi yapılar bulunmuştur ve bulunmaktadır. Bu yapıların hepsi Meydan’ daki sosyal yapıya bağlı mekansal dönüşümlerin kanıtı niteliğindedir.

5.2. Nedenler

Günümüzde kentsel mekanların azlığı, var olanların da önemli bir bölümünün belli bir kimliğe sahip olmaması çeşitli faktörlere bağlanabilir. Genellikle planlama prensiplerine dayalı olarak ortaya çıkan sebepler arasında trafik, modern mimari anlayış, politik kararlar, yasal etkenler ve kültürel etkenler yer alabilir.

5.2.1. Trafik

Bugünkü caddeler ve düğüm noktalarındaki trafik ve otomobil park alanları için işgal edilen alanların büyüklüğü karşısında, Cumhuriyet Meydanı’ nın ne mekansal üstünlüğünü ne de eskiden sahip olduğu kapalı karakterini koruyamadığı ortadadır. Bu nedenle meydan ve trafik dolayısıyla da meydan ve sokak arasındaki ilişkide yeni çözümlere gidilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Artan nüfus ve trafik yoğunluğu, şehir içinde alan ihtiyacını doğurmuş ve insanların hareket ihtiyacı ve karşılıklı ilişkileri için gerekli olan alanların, dolayısı ile şehir meydanının işgali süreci başlamıştır. Böylece zaman içerisinde açık şehrsel mekanlardan olan meydan, trafik alanlarına dönüşmüştür. Uzun yıllar zarfında biçimlenerek karakteristik özelliklere sahip olan Cumhuriyet Meydanı, bu amaçlar doğrultusunda kötüye kullanılırken yaya olarak insan, sokak ve meydan kenarlarındaki dar alanlara itilmiştir. Bu eş zamanlı olarak “şehir görüngüsünü”nü gözlemlene olasılıkları ve görsel yaşam alanını da minimuma indirmiştir.

Otomobilin kent mekanlarında yaygınlaşması ile kentin fiziksel görünümünde köklü değişimler gözlenmektedir. Otomobiller, şehirde tur atıp çevreyi görmek için kullanılmazlar. Duraklarda durma, bekleme, bir güzergah boyunca gitme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu durum, insanlarla olan ilişkileri ve birlikte olma beklentilerini önlemektedir. İnsanlar arası ilişkilerde bir gerileme görülmektedir. Bunun sonucunda kentin sokakları ve meydanları sadece geçip gidilen mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde şu ana kadar hiçbir uygarlığın yaşamamış olduğu hareket kolaylığı içinde olmamıza karşın, hareket günlük faaliyetlerimiz içinde en çok kaygı yaratan unsur haline gelmiştir.

Şekil 5.5. Meydanda trafik (Foto.: Karakaya, N., 1995)

Artan taşıt trafiği yanında, insan trafiği de yüksek bir orana ulaştığında, ileri sürülen ilk çözüm, yaya alanlarının planlaması olmuştur. Alışveriş için adeta bir yarış alanı görünümündeki bu alanlar, trafikte nakil ihtiyacını da beraberinde getirmiş ve hiçbir şekilde meydan mekanının geniş açık alan hissi ve iletişim ortamının kurulmasını sağlayamamışlardır (Schmidt, H., 1968, Peters, P., 1986). Fakat bu sonucun, geçmişteki yaşayan şehir meydanlarının yeniden keşfini sağladığı da belirtilmelidir.

Eski kent meydanları sosyo kültürel değerleri olan kentsel dış mekanlardır. Günümüz kültürüne ve mimari anlayışına bir miras olarak geçmişten kalan katkılarını ve bugünün kentine uyum sağlayacak biçimde tasarlanarak ve yenilenerek yaşamlarını sürdürmektedir. Bu mekanları taşıt trafiğinden arındırarak canlı dinlence ve alışveriş merkezleri yaratmak olasıdır (Konuk, G., Bakan, K., 1987).

18. ve 19. Yy.da yaya yollarını trafikten ayırma düşüncesi ile gerçekleştirilen birçok trafik düzenlemesi, toplu taşımacılık ve teknik düzenlemelere ilişkin çözümlerin gerçekleşmesi sırasında şehir meydanlarının dikkate alınmadığı bir sürecin yaşandığı görülür. Yeniden yapılanma dönemlerinde şehrsel gelişim aksları, meydanlar ya da meydan serilerinin yer aldığı (Paris, Münih) önemli ve görkemli sokaklardan geçirilmiştir. Klasik şehir strüktürü, buralarda gelişim gösterdiğinden, bu akslar, Ortaçağ mekan ve yapı strüktürüne form ve ölçek olarak önemli oranda kontrast teşkil etmişlerdir. Bu kontrast şehir görünümünde önemli oranda algılanabilir düzeydedir (Mander, 1986).

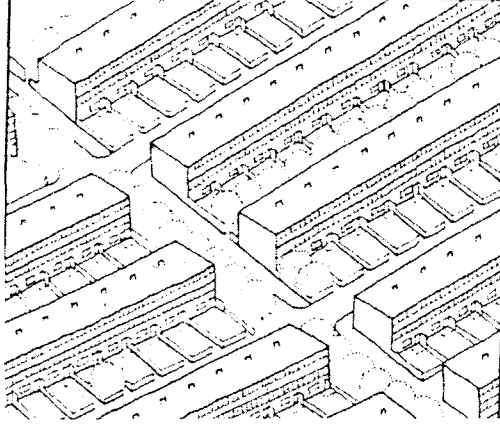
5.2.2. Modern mimari anlayış

Mimaride modern hareketin oluşmasıyla -20.yy'ın başında- özgün binaların tasarımında soyut fikirler ele alınmıştır. Bu süreçte kentsel mekanlar özellikle kentsel meydanlar ihmal edilmiştir. Mekan ve bina ilişkisi iyi kurulmamış, binalar çevrelerinden soyut olarak tasarlanmıştır.

“Modern mimarlar insanların artık asfalt üzerinde yaşamaya devam edemeyeceklerini düşünüyorlardı. Yoğun olarak yapılaşmış mekanlarda sağlıklı yaşam için gerekli havaalanı ve güneş ışığının sağlanması için park ve açık mekanlar içine yerleştirilmiş yüksek yapılar öneriyorlardı. 20’li yılların başında aralarında büyük açıklıklar olan 10-12 kat yüksekliğinde, az katlı yoğun yapılaşma ile hemen hemen aynı yoğunluğa sahip yapılar Almanya’da inşa edilmeye başlandı. Bu tip Walter Gropius ve Marcel Breuer tarafından geliştirildi. Masif, çubuk şeklinde binalar, sokaklara ya da önemli manzara hatlarına dik , birbirlerine paralel olarak yerleştirildi ve eski kent dokusuyla tamamen bir kontrast oluşturan yepyeni bir örüntü ortaya çıktı...” (Gideon,S., 1882, s.834)

19. Yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında; gerek endüstrileşme; gerekse modern hareketin yerel karakterleri hiçe sayan düşünüş tarzının hızla yayılmasıyla, şehirlerimiz geleneksel şehir karakterinden çok farklı bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Modern mimarlık akımıyla tasarımın dış mekanlardan, bina iç fonksiyonlarına kayması; bunun yanında Le Corbusier’nin yeni çağa yeni bir imaj vermek üzere savunduğu “daha fazla ışık, hava ve boş yeşil alan için yer düzlemindeki yoğunluğu binaları yükseltmek suretiyle azaltmak”; düşüncesi yerelliği ortadan kaldırmasının yanında, binaların geleneksel şehirlerde olduğu gibi bir doku

oluşturmayan ve hatta birbirleriyle veya şehir bütünüyle herhangi bir ilişkisi olmayan, bireysel objeler olarak tasarlanmalarına yol açmıştır.

Şekil 5.6. Modern mimari anlayışa ait örnekler (Le Corbusier ve Kent, 2002)

Bu gerçek içinde modern şehirlere bakıldığında; geleneksel şehrin yatay dokusunda bina kuvvetlerinin oluşturduğu, insanların sosyal ihtiyaçlarına karşılık veren sokaklar, meydanlar yerine; dışa kapalı geniş çarşılar, gökdelenler arasına sıkışmış işlemeyen plazalar, aralarında geniş otoparklar bulunan soyutlanmış binalar görülmektedir. Christian Norberg Shulz yeni yerleşmelerin artık eskisi gibi kapalılığa ve belirli bir yoğunluğa sahip olmadığını belirtir ve ilave der “genellikle binalar bir alan içinde özgürce, bağımsız olarak serpiştirilmişlerdir.” Rob Krier, Urban Space’de; kentsel mekanların son elli yıldır büyük bir erozyona uğradığını, kimliğini gittikçe yitirdiğini ifade eder. Geleneksel dokudaki cadde ve meydanlar, binalarla uyumlu görüntü vermemektedir.

1974 yılında ise Le Corbusier 1925 yılı Paris Projesinin yeniden çalışması için şemalar üretmiştir. Bu şemada çapraz biçimli kule bloklar ve Y şeklinde kalın dilimli bloklar yer almıştır. Burada Le Corbusier’in kaygısı ile şehir mekanı yüzeysel bir hal almıştır (Krier, R., 1975).

Birincisinden 35 yıl sonra Londra’da yapılan 1945 yılı CIAM konferansında, organizatör Sert’ in endişesi şehrin kalbi ve çekirdeği ile ilgilidir. Bu konferansta, bütün kent planı çalışmalarının, modern hareketin radikal sadeleştirmelerinin etkisi

altında yapıldığından bahsedilmektedir. Sert ve Rogers Akdeniz'in bağlamsal geleneğindeki meydan ve halka açık alanları savunmuşlardır.

Modern mimari anlayışın, kentsel anlamda Kayseri' de etkili olamaması, yukarıda belirtilen kent plan çalışmaları ve bina örneklerinin fazla görülememesine neden olmuştur. Bu genel bağlam içerisinde Kayseri Cumhuriyet Meydanı' na bakacak olursak; Modern mimari anlayışın etkilerinden olan “çevreden bağımsız ve yüksek katlı bina tasarımı” mekanda kendisini fazla gösterememiştir.

Meydanda bulunan kamu yapılarında ve hükümet konağında bulunan modern planlama anlayışı ve modern cephe karakteri kendini meydanda hissettirmiştir. Günümüzde Almer Otel' in çevreden bağımsız tasarımı, yüksek katlı oluşu yukardaki anlayışa benzer bir yaklaşımla meydanın mekansal etkisini zedelemiştir.

Sonuç olarak Kayseri' de geleneksel kent mekanlarının erozyona uğramasını sağlayan etkiler arasında modern mimari anlayışın rolü az da olsa vardır.

5.2.3. Politik kararlar

Şehirlerin biçimlenmesinde toplumun yaşam biçiminin yanında politik düzenin işleyişi de önemli bir rol oynamaktadır. Rönesans şehirlerinin hükümeti ifade etmesi yönetimi koruması buna en açık örnektir. Ayrıca bina ve şehirlerin gelişmesinde etkili olan kanunların toplumun politik düzeninden ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu konuda etkili olan devlet, mimarlık ve şehirciliğin gelişmesinde, ülkenin ekonomik ve toplumsal kalkınmasının genel yönetimini göze alarak gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

Türkiye' de kent merkezlerinin yaşadığı, yoğun yeniden yıkıp yapma, yeni mekan yaratma faaliyetleri kentsel politik süreçlere bağlıdır (Osmay, 1998).

“Tekeli, belli bir sistem içinde hazırlanan kalkınma planlarının gelişme ve yerleşme şekillerine ilişkin kararlarından örgütlenme olarak söz eder. Özellikle dış mekanların örgütlenmesinde ekonomik ve siyasi kararlarla birlikte imar planlarının etkisinin çok fazla olduğunu savunur.” (Gür Ş.Ö., 1996, s. 27)

Kentleşme, konut politikaları, modern hareketleri destekleyen stratejiler kentsel meydanların çevre karakterini ve kullanımlarını kötü yönde etkilemiştir. Kentsel meydanların geleneksel niteliklerinin azalmasının bir sebebi de bölgeleme politikaları ve kentsel yenileme projelerinin sonucudur. Yer düzlemindeki yoğunluğu binaları yükseltmek suretiyle azaltmak düşüncesi ile oluşturulan politikalar binaların geleneksel şehirlerdeki gibi bir doku oluşturmayan birbirleriyle hatta şehrin bütünüyle herhangi bir ilişkisi olmayan birimler olarak tasarlanmasına yol açmıştır.

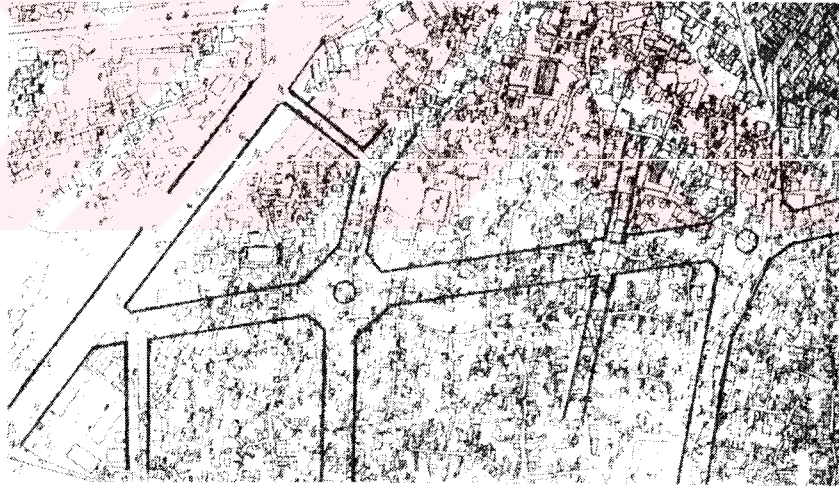
Genel anlamda Türkiye ve Kayseri için etkili olan politik kararlar, 1970' li yıllardan sonra alınmıştır. Bunun sebebini, 1970'li yıllarda yaşanan politik karasızlığa bağlı olarak, bir yönetim tarafından başlatılan uygulamaların diğeri tarafından durdurulmasına bağlayabiliriz. 1980 sonrası dönem ise özellikle çoğulcu politika ve ekonomi uygulamalarından da kaynaklanan bir değişim sürecinin yaşandığı dönemdir. Ülkenin her alanında, dış kaynaklı etkenlerden dolayı bir çeşitlilik görülmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde kentlerin sorunları yerel yönetimlere güvenmeyen anlayış doğrultusunda çözülmeye çalışılmış, araştırma ve planlama tümüyle dışlanmış (Özmen, 1995). Yerel yönetimler ise rant sağlama amacı ile; yargı kararına karşı kamulaştırma, varolan yapıları yıkma, yoğun ve çok katlı yapılaşmaya izin verme, tarihsel anıt ya da kültür varlığı sayılması gereken eski yapıları önemsememe gibi davranışlarını sürdürmüşler, böylece kent mekanlarının değişmesinde önemli bir rol almışlardır (Yücel, 1996). Kayseri' de Almer Otelin 90'lı yıllarda geçirdiği süreç yukarıda anlatılanlara kısmen benzemektedir. Otelin inşaatı, Türkiye' deki turizm politikası ve yerel yönetimlerin kaygısızlığı sonucunda, tamamlanma aşamasına gelmiştir.

5.2.4. Yasal etkenler

Yasal etkenler ve kayıtsızlık, ayrıca kentsel meydan düzenlemelerine halkın ve yöneticilerin olumlu katkılarının olmaması; bu konuda yeterli duyarlılığın gösterilmemesi, yasaların yetersizliği kent meydanlarının yerel yönetimler elinde tahrip edilmesini sağlamıştır. 1986'dan sonra yerel yönetimler "imar

planı yapma ve onaylama hakkına” kavuşmuşlardır. Bu durum bazı yerel yönetimler için çıkar ve rant sağlama aracına dönüşmüştür.

Yerel yönetimlerin mekansal dönüşümde çok rol oynadığı Kayseri kenti, planlama faaliyetlerinin özeti aşağıdaki gibidir: Kayseri kenti ile ilgili ilk planlama çalışmaları 1945 yılında başlamıştır (Şekil 5.7). Yaklaşık 800 ha.’lık bir alanda 1/5000 ve 1/1000 ölçekli olarak Kemal Ahmet Aru tarafından hazırlanan bu planlar süreç içerisinde çeşitli tadilat ve ilavelerle 1975 yılına kadar uygulanmıştır. Bu planlarda ilk önemli tadilat 1959 yılında şehir merkezi ve civarı ile bazı bölgeler üzerinedir. Kentin yaşadığı hızlı gelişme süreci planlamaya da yansımış ve kentin büyümesiyle kent eklenen yeni alanlar ilave imar planları ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Planlara yapılan belli başlı ilaveler şöyledir (Kayseri imar planı açıklama raporu ,1986):

Şekil 5.7. 1945 Planı (Karatepe, Ş.1999)

1970’li yıllarda elde altlık olarak kullanılan halihazır haritaların sadece yol akslarını gösteriyor olması ve bu nedenle uygulamayı aksatıcı nitelikte olması nedeniyle halihazır haritaların yenilenmesi ve planların yeniden ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Kayseri planlama çalışmaları 1975 yılından itibaren Yavuz Taşçı tarafından yeniden ele alınmıştır. Bu planlar, uygulama aşamasında, özellikle yerleşik alanda, mülkiyet dokusu ile olan ilişkiyi sağlıklı kuramamaları nedeniyle uygulanamaz olarak değerlendirilmiş ve 1986 yılından itibaren Bülent

Berksan tarafından Kayseri planlama çalışmaları yürütölmeye başlanmıştır. Kayseri ile ilgili hazırlanan planlarda, genelde sit alanları sınırları belirtilerek içi boş olarak bırakılmıştır. Sonuç olarak Kayseri Meydanı da etkileyen üç adet imar planı bulunmaktadır. Bunlar: 1945, 1976, 1987 imar planlarıdır.

5.2.5. Kültürel etkenler

Doğan Kuban'ın "Eski Türk kentlerinde, genellikle meydan bulunmadığı" saptamasını yapmıştır. Türk kentlerinde Avrupa' daki gibi belirgin bir meydan anlayışı yoktur. Bu meydanların işlevini yerine getiren camiler ve cami avluları vardır. Toplumsal yaşantının merkezi zaten cami olduğu için ayrıca şehir meydanını gelişmesini teşvik edecek bir toplumsal istek de ortaya çıkmamıştır (Kuban, 1994). Bu düşünce kültürel etkenlerin mekanları oluşturmadaki rolünü göstermektedir. Ayrıca meydan kültürü olmadan gelişen kentlerde meydanın sosyal ve mekansal anlamının bulunamayacağı konusunu ortaya çıkarmaktadır. Dünya kentlerinde olduğu gibi, Türk kentlerinde de ticaretin kültürel aktivitelerin en önemlisi olduğu varsayılabilir.

Şekil 5.8. Eski Hal binası (1975-1980)-Alanın yeni durumu (2002)

Toplum geliştikçe geleneksel değerler sistemi yerlerini ekonomik hareketlilikten doğan yeni biçimlere bırakmaktadır. Bunun sonucu toplumsal yapı ve değerler sisteminde görölen oluşumlar mekansal yapı da etkilemektedir.

Meydanın geçmişteki anlamını yitirmesine neden olarak gösterilebilecek önemli bir nedenini, kültürel etkenler içerisinde yer alan ticaretteki değişim süreci oluşturur. Ticari yaşam bugün de şehirlerdeki varlığını korumakta ve Pazar meydanı olarak

tanımlanabilen şehir çekirdeği, iş merkezi ve ticari trafiğin işlediği alan olarak geleneksel varlığını korumaktadır. Fakat sınırsız bir ağ olarak tanımlanabilen dünya ekonomik sistemi, ticaretin içeriğini ve biçimini değiştirmiş ve alanını genişletmiştir. Şehir ticaret ve meslekleri tekelinden çıkardığından bu yana; Pazar meydanı, metropoliten ekonominin merkezi olma fonksiyonunu yitirmiştir. (Stercken, M., 1995). Ayrıca bu süreç ve toplumsal yaşamdaki değişimle birlikte, yukarıda söz edilen ve bir çözüm olarak önerilen alışveriş amaçlı sokakları tanımlayan yaya alanları dışında, büyük alışveriş merkezleri ortaya çıkmış ve bu değişim, gün geçtikçe meydanların anlamını yitirmesine yol açmıştır (Schmidt, H., 1968). Büyük marketler ve alışveriş merkezleri, genellikle yerleşim birimlerine yakın ve insanların kolay ulaşabileceği yerlerde konumlanmış ve bütün ihtiyaçların bir defada karşılanabileceği mekanlar olarak, şehir meydanına oranla daha yoğun kullanıma sahip olmuştur. Dünyanın dört bir yanından ürünlerin sergilendiği ve birbiriyle yarış halinde olan dükkanlarıyla bu mekanlar için, kontrol edilmiş kaos benzetmesi yapılabilir. Böylece şehrsel ve toplumsal transformasyonla birlikte, ticari yaşamın şekil değiştirdiği ve birçok şehirde bu yaşamın artık büyük kapalı mekanlarda geçtiği ifade edilebilir.

Son otuz yıl içinde koşulların köklü bir değişim göstermesiyle sosyal iletişim amaçlı kent mekanı ve toplumsal bir birim olarak tanımlanan meydanlar, bireysel alandaki teknolojik gelişmelerin sonuçları olan değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu değişimlerin sonucu olarak fiziksel katılım yerini elektronik araçların aldığı ifade edilebilir (Jensen, R. 1981). Toplumsal ve politik değişimlerle olan ilişkilerin sürekliliği, artık şehir meydanlarında değil, yaşadığımız yüzyılın sağladığı teknik olanaklarla özellikle de televizyon aracılığıyla sürdürülüyor. Bu tür teknolojik yeniliklere, kişisel ulaşım, radyo, sinema, video, tiyatro, magazinler de dahil edilebilir. Çok yakınımızda olan medya açık alanların birçok asli fonksiyonlarına sahip çıkmış ve şehirde yaşayanların özel mekanlarına geri çekilmeleri ile hızlı bir toplumsal değişim süreci ortaya çıkmıştır. (Heck, Schmidt, 1989). Diğer bir deyimle; insanları bir araya getiren mekandaki mimari anlamın karşısında bugün, teknolojik anlamın varlığından söz edilebilir.

Teknolojik gelişim sürecinin sonucu olarak; çalışma hayatında seri üretime geçilmesi ve değişikliklere gidilmesi, toplum, yaşama özgü koşulların yararına olmak yerine daha çok onların zayıflaması sonucu doğurmuştur. Fonksiyonların birbirinden ayrı bölgelerde planlanması talepleriyle; açık alanların planlanması ve imarında, tarihsel gelişim süreci ve insan ölçeğine saygısız yapılanmanın gerçekleştirilmesi, bu değişimin yapısal açıdan görünen yüzünü oluşturuyor. Yine bu planlama taleplerinin sonucu olarak, içinde bulunduğumuz yüzyılda insanların, şehir merkezine çalışma amacıyla geldikleri ve yetişilmesi gereken randevular söz konusu olduğundan meydanların öğle saatleri dışında, bu geliş gidişler sırasında transit geçiş alanı olmaktan öte gidemediği de belirtilmelidir (Heck, Schmidt, 1989; Jensen, 1981).

Kültürel etkenlerin, meydanın mekansal ve sosyal anlamını yitirmesine etkisi yukarıda anlatılmıştır. Cumhuriyet Meydanı'nda bu etkilerin bazılarını görmekteyiz. Bunlar arasında; ticari faaliyetler için daha önce çok kullanılan meydanın, mekansal öneminin, tüketim alışkanlıklarının değişmesine bağlı olarak, azalması, meydandaki ticari faaliyetlerin yine aynı sebebe bağlı olarak mekan değiştirmesi, bazılarının yok olması, yer alır.

5.3. Türkiye'deki Durum

Türk kentlerinin kendi kendini yönetme geleneğinin pek eskilere gitmemesi de, meydana sızılığın bir gerekçesi olarak alınabilir. Çünkü bir çok Avrupa kentinde meydanlar, belediye yapılarının dış mekanıdır. Bizde de özellikle hükümet konaklarının inşasıyla meydanlar gerçek dışa dönüklüğe kavuşmuştur. N. Arslan'a göre meydanları simgeleştiren anıtlar ise Osmanlıya hep yabancı kalmıştır. Batı'da anıtlarla simgeleşen meydan anlayışı İstanbul'a ve diğer kentlere ancak 20. yy.da gelebilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, mimarideki batı etkileri sonucu resmi yapıların inşasıyla kentsel meydanlar yaratılmaya çalışılmıştır. Bu çabalara örnek olarak Jachmund'un Sirkeci Garı (1890), Vedat Tek'in Kastamonu Hükümet Konağı (1901-1902) gösterilebilir. Yahya Ahmet'in Ankara'daki Maliye Bakanlığı da bir

meydanı oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Ancak planlanmış özel yapıların çevrelediği meydan örneklerine bu dönemde de rastlanmamaktadır.

Cumhuriyet dönemindeki imar planlama çabaları Türk toplumunda varolan bireysel düşünceyi, arsa ölçeğinin ötesindeki kentsel gelişmelerin yönlendirilmesini sağlayacak bir kolektif anlayışa götürememiştir. Kentlerin başarılı meydanlar kazanamamalarının bu durumun bir göstergesi olduğu düşünülebilir. Çünkü kamuoyundaki etkin görüşün aksine, meydanlar bina yıkararak değil, bina inşa ederek kazanılırlar. Ortada tek hacim yaratmaya yönelik bir yapılaşma için, bu yapılaşmayı oluşturacak tek yapıların kendi aralarında ve ortadaki mekanla olan uyumu –ya da bütünlüğü- bireysel değil, ancak toplu çabalarla sağlanabilir.

Birçok imar planınca öngörülen ve genellikle idari yapıların önünde, içinde Cumhuriyeti simgeleyen anıtların yer aldığı mekanlar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu mekanlar çoğunlukla kentsel bir meydandan çok, park-tören alanı karışımı açıklıklardır. Hacim olarak değil, yüzey olarak ele alındıklarından, mekan birliğini ya da bütünlüğünü izlemek güçtür. Tanımlanmış hacim yaratmaya yönelik olmayan bitkilendirme ve düzenlemelerle, yüzeysel de olsa sağlanmak istenen mekansal kurgu bozulur. Kullanım açısından ise bu alanlarda, batı örneklerini gördüğümüz kullanım çeşitlikleri sergilemezler. Böylece, genelde kentle bütünleşmemiş, günlük yaşama yabancı, sadece resmi törenlere ayrılmış yerler olarak kalırlar (Vardar, A.,1990).

Şehirlerin nüfusunu artıran en önemli etken sanayileşme, geleneksel kent dokusuna müdahaleyi gerektiren en önemli etken ise sanayi toplumunun simgesi olarak otomobildir. 19. yüzyıl ortalarına kadar batı başkentlerinde ulaşım aracı olarak hayvanlar kullanılırken, bu tarihten itibaren kent içi toplu ulaşım aracı olarak tramvay uygulaması başlamıştır. Tramvay sisteminin kurulabilmesi için pek çok cadde ve sokakta genişletme çalışmasına gidilmiştir. Otomobil sayısının artışı ile kent için esas yıkım başlamıştır. Geleneksel dar ve çıkmaz sokaklar yıkılmış, meydan ve kavşaklar genişletilerek taşıt trafiğine uygun duruma getirilmiştir.

Yeni kent planlarında, kentsel mekanlar ve altyapı olarak otomobillere göre ayarlanmaya başlanmıştır. Buna rağmen, kentlerde yayaların kullanımına ayrılan yollar, meydanlar, kaldırımlar otomobiller tarafından işgal edilmektedir. Kent planlarında taşıtların rahat geçeceği bulvarlar ve caddeler tasarlanmasına rağmen, nüfus ve otomobil sayısındaki hızlı artış bu tür uygulamaların uzun süreli başarısını önlemiştir. Hızla büyüyen kentlerin en önemli sorunu, şehir içi ulaşım güçlüğü ve trafik tıkanmasıdır. Ancak bu güçlüklerin önlenmesi için yapılan çalışmalarda, yaya kullanımının egemen olduğu meydan gibi kentsel açık mekanlar kullanılmış ve bu alanlarda taşıt egemenliği benimsenmiştir.

Büyük şehirlerdeki tarihi meydanların çoğu, ağır trafik yükü altında ezilmektedir. Genellikle dar sokaklardan ulaşılan bu meydanlar, oluştukları dönemler boyunca yaya trafiğine hizmet etmişlerdir. İstanbul'da Taksim, Ankara'da Kızılay ve Ulus, İzmir'de Konak meydanları sadece taşıt trafiğine hizmet eden büyük birer kavşak haline gelmiştir. Meydanlarda araçlara tanınan bu tolerans, yayalardan esirgenmektedir. Batı ülkelerinde tüm önemli meydanlarda, trafik yükünü hafifletici, insanları meydandan daha fazla yararlanmasını sağlayıcı düzenlemeler yapılırken, ülkemizde meydanlaşmanın önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Meydanın trafikten arındırılmasına çözüm olarak trafiğin yer altına alınması fazla gerçekçi değildir. Bu şekli ile meydan, altından yoğun araç trafiğinin geçtiği büyük bir tünele dönüşecektir. Tünel dalışlarında meydana açılan bulvarlar yok edilecek, estetik görünüm bozulacaktır. Üstelik trafik azalmayacak, kent meydanına daha fazla aracın girmesi teşvik edilecektir. Bu da kent merkezindeki diğer önemli kavşaklarda tıkanmaya neden olacaktır. Meydan kalitesinin arttırılmasında yapılacak en önemli düzenleme, tarihi bölgelerin trafikten arındırılması olmalıdır (Özdemir, 2000).

Meydanlar, taşıt trafiğinin var olmadığı dönemlerde oluşmuş ve eski kentlerin en önemli öğeleri olarak ortaya çıkmışlardır. Ancak zaman içinde taşıt trafiğinin düzenlenmesinde işlev görmeye başlamıştır. Günümüzde meydanlar, bu işlev içinde sıkışıp kalmışlardır.

Çağımızın meydanları, toplum hayatındaki bu karmaşık düzenin düğüm noktalarıdır. Genellikle bu noktalar, kent içinde estetik özelliklerden uzaktırlar. Yalnızca isimlerinde geçen “meydan” kelimesi ve tarihi değerleri ile kentin sembolüdürler. Kentsel bölgenin çekirdeği durumunda olan bu meydanlar, yayaya yönelik işlevlerini kaybederek taşıt hızının artırılmasına yönelik uygulamalar ile parçalanmışlardır. Kent merkezindeki kesişme ve yoğunlaşmanın merkezi durumundadırlar. (Ersağdıç 1998; Özdemir, 2000)

Büyük meydanların, semt meydancıklarının önemli bir kentsel öge olarak kentlerimizin kişiliklerine olumlu katkıları olduğunu ileri sürebilmek güçtür. Hatta Türkiye kentlerinde çoğunlukla gerçek anlamda meydanların bulunmadığı, büyük kavşakların, mekan olarak tanımlanmamış geniş açıklıkların meydan olarak adlandırıldığı bile söylenebilir.

Türk şehrinin bir özelliği düzenli bir meydan fikrine sahip olmamasıdır. Fakat iyi incelendiği zaman büyük toplulukların toplanması için camilerin, cami avlularının yeterli olduğu görülür. Toplumsal yaşantının merkezi zaten cami olduğu için, ayrıca şehir meydanı gelişmesini teşvik edecek bir toplumsal istek de ortaya çıkmamıştır. Evler gibi cami ve külliyelerde kendi içlerine dönük bir mimari düzenle karşımıza çıkarlar.

Türk kentlerinin kendi kendini yönetme geleneğinin pek eskilere gitmemesi de, meydansızlığın bir gerekçesi olarak alınabilir. Zira birçok Avrupa kentinde meydanlar, belediye yapılarının dış mekanıdır.

Birçok imar planınca öngörülen ve genellikle idari yapıların önünde, içinde cumhuriyeti simgeleyen anıtların yer aldığı mekanlar gerçekleştirilmiştir. Ama bu tür mekanlar çoğunlukla kentsel bir meydandan çok, park-tören alanı karışımı açıklıklardır. Hacim olarak değil yüzey olarak ele alındıklarından, mekan birliğini ya da bütünlüğünü izlemek güçtür. Tanımlanmış hacim yaratmaya yönelik olmayan bitkilendirme ve düzenlemelerle, yüzeysel de olsa sağlanmak istenen mekansal birlik bozulur. Kullanım açısından ise bu alanlarda, batıda bütünleşmemiş, günlük yaşama

yabancı, sadece resmi törenlere ayrılmış, gösteriş düzenlemeleri olarak kalırlar. (Vardar 1990)

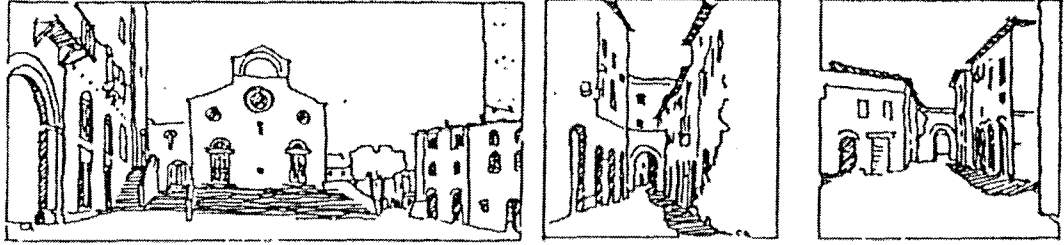
Yıllar içinde kentlerin büyümesi, artan nüfus ile birlikte özel yaşama mekanlarının ağırlık kazanması, kamusal mekan olarak tanımlanan Pazar yeri, oyun alanları gibi alanların zaman içinde yapılaşması, araç sayısındaki hızlı artış sonucu yayaya hizmet eden mekanların taşıt öncelikli tasarlanması ile birlikte kamusal yaşama açık olan pek çok mekan yok olmuştur.

Kentlerimizin sokaklarında artık, ticarete odaklanmış eksik bir kamusal yaşam söz konusudur. Sokaklar, kamusal bir işlevi yerine getirmekten çok, hareket kanalı işlevi görmektedir. Sokak gruplarının beslediği meydanlarda hareketin düğüm noktası ve dağılım mekanı olarak hizmet görmeye başlamıştır. Kamusal kullanım yoğunluğunu kaybeden sokak ve meydanlarımızın yerini, alışveriş ağırlıklı kaplı, özelleşmiş mekanlar almıştır. Sonuçta, büyük alışveriş merkezleri içinde kamusal yaşam tarzı benimsenmeye çalışılmaktadır.

Güçlü bir kamu yaşamının aşınması ile birlikte ilgi duyulan özel ilişkiler de deforme olmaktadır. Kamusal alanlarda yapılacak eylemlerle kişiliğin dışa vurulabileceği korkusuyla eylemden kaçınılmakta, kişi kendisini baskı altında tutarak sessiz kalmayı tercih etmektedir. Böylece kamusal alanda daha çok gözlem, pasif katılım ve seyretme eylemleri gerçekleşebilmektedir (Özdemir, 2000).

Özellikle son yüzyıl içinde, teknolojiye görülen hızlı gelişmelerin, insan ve toplum yaşamı üzerinde büyük etkileri bulunmaktadır. Günlük hayatta, nelerin yapıp yapılmayacağını büyük ölçüde teknoloji belirlemektedir. Teknoloji, uzak noktalara ulaşmaya imkan vermiyorsa, kitlelerin yaşam dünyası eve yakın kalmaktadır. Önce telgraf, sonra telefon ve en son olarak bilgisayar teknolojileri ile ulaşılan kitleler farklı düzeyde kamusal yaşam meydana getirmektedir. Ancak kamusal yaşamın yoğun biçimde olduğu kent meydanlarında, insanların birbirleriyle iletişim kurmaları için birlikte olma ve yüz yüze görüşme imkanları ön planda tutulursa, yeni teknolojilerin ulaştığı iletişim olanaklarının bu birlikteliği bozduğu ya da

azalttığından bahsedilebilir. Özellikle internet ağı ile çok uzaklardaki insanların iletişim kurabildiği günümüzde, kamusal yaşam mekanlarının fonksiyonlarında da bir azalma görülmektedir.

Şekil 5.9. Kent imgesi (Rapaport, 1992)

Bilgisayarın insan hayatına girmesi ile evde bulunma süresi ve evde faaliyetlerde bulunanların sayısı artmıştır. Bu, kamusal yaşamda gerilemeye neden olmaktadır. Kentsel kamu mekanlarında yapabilecekleri alışveriş, sohbet, bilgi aktarımı gibi işlevleri evde yapar duruma gelmişlerdir. Televizyon, hem günlük faaliyetlerin yerine getirilmesi hem de politik yönü ile kamusal yaşamı zedelemiştir. Kişiler, günlük dinlenme ve eğlenme ihtiyacını kendi özel mekanlarında, pasif seyirci olarak televizyon karşısında karşılamaktadır. Kitleli medya, toplumda olup bitenler üzerine insanların yorum yapmalarını ve sahip oldukları bilgiyi politik eyleme dönüştürmelerini önlemektedir.

Kent merkezinde daha çok iş merkezleri ve alışveriş mekanları yayılırken, kent dışında yeni uydu yerleşimler oluşmaktadır. Merkezdeki yoğunluk artışı ile birlikte açık mekanlarda yapılaşmaya gidilmektedir. Bu alanlar, artan otopark alanı ihtiyacı nedeniyle taşıt depolama alanlarına dönüşmüştür. Merkezdeki yayalaştırma çabaları, uygulama eksikleri nedeniyle tam olarak başarıya ulaşamamıştır.

Yerel ve merkezi yönetimler, belirledikleri politikalar ile kent mekanının kullanımına yön vermişlerdir. Baskıcı yönetimler altında kamusal yaşam gelişmemiştir. Yönetimlerin uzun süreler görevde kalma istekleri nedeniyle aynı görüşü paylaşan insanların bir araya gelmesi sakıncalı görülmüştür. Böylece büyük kalabalıkların bir arada bulunabilmesi için en uygun mekanlar meydanlardır. O halde, meydanlar

ortadan kaldırılırsa başkaldırı ve protestolarda ortadan kalkacaktır. Mekanın tamamen ortadan kaldırılması yerine fiziksel görünümünde ve işlevlerinde ki değişimler ile önlemler alınabilir. Buna karşın, batıda, demokratik dünyada düzen karşıtı da olsa bireylerin fikirlerini özgürce savunabilecekleri, çeşitli konular üzerinde konuşma yapabilecekleri, bildiri dağıtabilecekleri serbest konuşma kürsüleri ve parkları yaratılmıştır. Bu tip kamusal mekanlar turistlerinde ilgisini çekmektedir. Ancak ülkemizde bu tür bir deneyim, sadece sembolik bir karakter kazanmakta, bu tür konuşmalar tehlikeli görülmektedir.

Son dönem planlama çalışmalarında kaybolan meydanların kentsel yaşama tekrar kazandırılması amacıyla yarışmalar düzenlenerek, az da olsa başarıya ulaşılmıştır. Ayrıca son dönemlerde Türk mekan kimliğinin nasıl olması gerektiği konusunda tartışmalar yapılmaktadır.

6. ANKET SONUÇLARI ve DEĞERLENDİRME

Kentsel dış mekan olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın değerlendirilmesinde kullanılacak yöntem, ya da metodun yanısıra mekan-çevre-kullanıcı bağlamında mekanı kullanan kullanıcılara anket yapılmıştır. Kentsel çevrenin analizine insan-çevre ilişkilerini, kullanıcı istek ve gereklerinin belirlenmesine yönelik ve değerlendirme kriterlerinin paralelinde oluşturulan anket Cumhuriyet Meydanı'nı kullanan yüz kişiye uygulanmıştır. Anketin genel hedefi Cumhuriyet Meydanı'nın kullanıcı istek, beklenti ve gereksinimlerini karşılayıp karşılamadığı üzerine kurulmuştur. Bir başka deyişle Meydanın tezde belirlenen fiziksel, fonksiyonel ve toplumsal özelliklerinin kullanıcılar için yeterli olup olmadığı sorgulanmıştır. Aynı zamanda çalışmada bulunan değerlendirme kriterleri olan fiziksel, fonksiyonel ve sosyal özelliklerin bir mekanı değerlendirme için yeterli olduğu savıyla hareket edilmiştir. Çalışma alanı ile ilgili sorular yukarıda belirtilen şekilde (fiziksel, fonksiyonel, sosyal boyut) kategorize edilerek sorulmuştur. Anketin genelini kapalı (yarı kapalı) sorular oluşturmaktadır. Anketin tamamını 5 grup soru oluşturmaktadır. Kullanıcıların sınıflanmasını yani örnek alanı kullanan insanların meslek, yaş, cinsiyet, eğitim gibi bilgilerini almak için sorulan sorular 1. Grup soruları oluşturmaktadır. Bu soru grubuyla yaş-cinsiyet-öğrenim durumu-meslek farklılaşmasının istek ve beklentilerde değişime neden olup olmadığını, irdelemede hedef olmuştur. 100 kullanıcının farklı meslek gruplarından, farklı öğrenim düzeylerinden olması anketin başarısını göstermektedir.

2. grup sorular ise; kullanıcılara yöneltilen daha çok kullanıcı özel bilgilerini sorgulamaya yönelik 3 sorudan oluşmaktadır. Kullanıcıların kafasındaki ideal meydanı belirlemeye yararı olacağı düşünülen soruların var olduğu bölümdür.

3. grup sorular eğitim durumu çok farklı olan kullanıcıların bilgi-görgü seviyelerini yoklamaya dönük sorulardır. Bu soru grubuyla, eğitim seviyesi-bilgi-görgü seviyesi arasındaki ilişkilerinin açıklanabilmesi amaçlanmıştır.

Anketin ana kurgusunu oluşturan 4. Grup soruların olduğu kısımdır. Bu sorularda çalışma içinde yer alan (cumhuriyet meydanının) fiziksel, fonksiyonel, sosyal özelliklerin kullanıcılar tarafından nasıl değerlendirildiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında çalışma alanındaki sorunların neler olduğu ve çözümlerinin neler olabileceği yine bu grup sorular içerisinde yer almıştır.

Son olarak 5. Grup soruları, kullanıcıların Cumhuriyet Meydanı hakkındaki görüş ve önerilerini anlamaya dönük sorular oluşturmaktadır.

Bu anket çalışmasının pratikteki yararı çevreye (çalışma alanına) gelecekteki görsel biçimi verecek muhtemel plana ya da yeniden düzenleme fikrine temel teşkil etmek ve bu planın niteliğinin belirlenmesine yardımcı olmaktır. İnsan çevre ilişkisinin yadsınamaz olduğu, değişimin temelini kültürel faktörlerle açıklandığı çalışma alanında kullanıcıya yani insana dönük bir çalışmanın yapılması şart olmuştur. Birey ve toplulukların aktiviteleri fiziksel çevreyi ve onun en önemli elemanı olan mimariyi belirler.

Bütün çalışmanın anket çalışmasının verilerine-sonuçlarına dayandırılması, anketin, çalışma içerisinde belirlenen değerlendirme kriterlerini etkileyecek yönde ve güçte olmasını zorunlu hale getirmiştir. Bir başka deyişle tezin tamamı anket sonuçları, kullanıcı-çevre etkileşiminin sonucu olan gereksinimleri belirlemeye yönelik bilgilerden oluşmamaktadır. Anket verileri çalışmanın bütün içerisinde bir bölümü oluşturmakta olup literatürde belirlenmiş bilgilerin çalışma alanı için uygunluğunun doğrulandığı kısımdır.

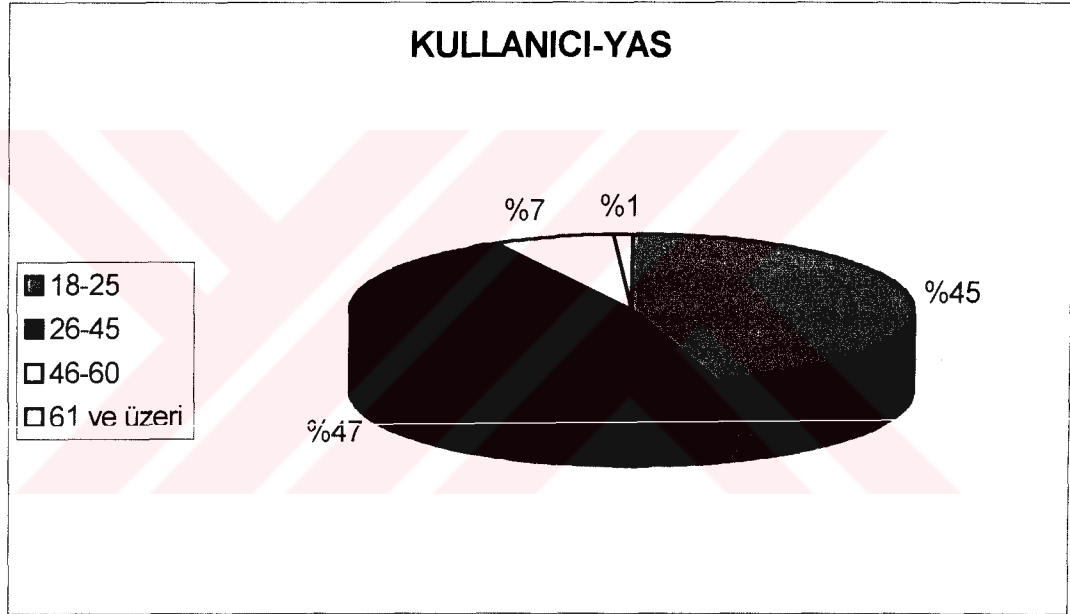
Anket sonuçları

Kayseri Cumhuriyet Meydanı ile ilgili yapılan anketin değerlendirilmesi çerçevesinde önce yerinde ön araştırma yapılmış ve daha sonra tesadüfi 85, bilinçli seçilen 15 mimar, toplam 100 kullanıcı ile anket yapılmıştır.

Anket yapılan kullanıcılar:

15 mimar, 11 işçi, 19 öğrenci, 2 tekniker, 6 serbest meslek sahibi, 2 doktor, 2 şöför, 1 bankacı, 3 mali müşavir, 3 sekreter, 4 öğretim görevlisi, 2 ev hanımı, 1 emekli, 1 bilgisayar programcısı, 6 mühendis, 2 hostes, 6 öğretmen, 2 sigortacı, 3 yönetici, 1 işletmeci, 2 garson, 1 memur, 2 stylist.

Kullanıcıların yaş dağılımı aşağıdaki şekilde verilmiştir (Şekil 6.1.)

Şekil 6.1. Kullanıcı-yaş grafiği

Kullanıcıların çoğunun genç (18-25) ve orta yaşlı (26-45) kesimden olması, Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın kullanım özelliklerini vurgulaması açısından önem taşımaktadır. Bu özelliklerin neler olduğu ve gerekçeleri kullanım özellikleri kısmında açıklanacaktır.

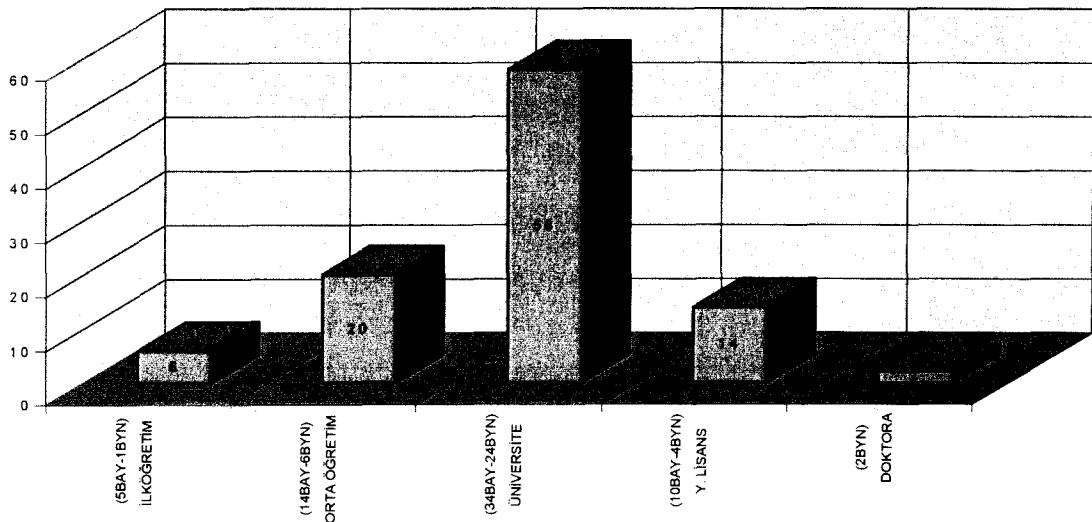
Ankete katılan kullanıcıların, büyük bir kısmının, cinsiyetinin erkek olması, farklı sebeplere (olasılık kuralları, bayanların meydanı kullanım zamanı, vs. gibi) bağlanabilir, fakat sonucun kültürel yapıya açıklanabilmesi olasılığı yazılı kaynaklarda çoğunlukla belirtilen bir durumdur.

Ankete katılan kullanıcıların cinsiyeti aşağıdaki tabloda verilmiştir (Şekil 6.2.)

Şekil 6.2. Kullanıcıların cinsiyetleri

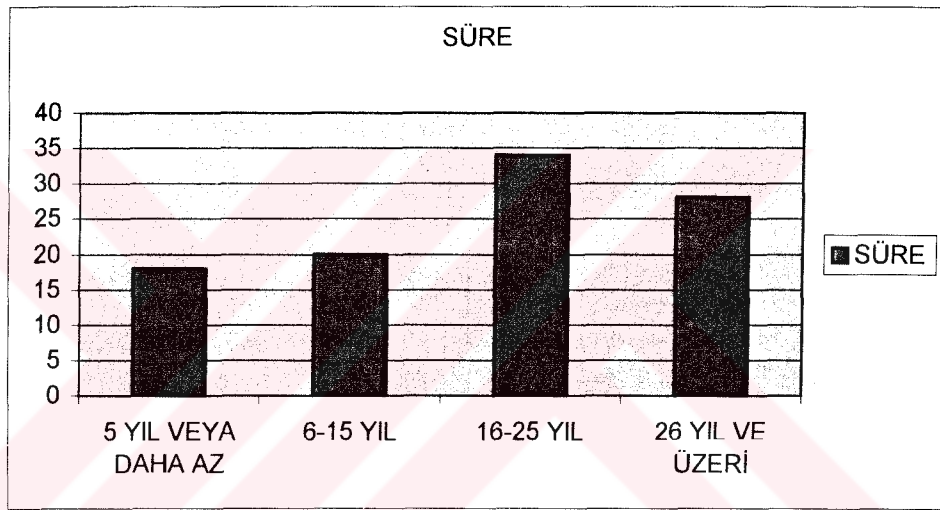
Mekanın algısında ve estetik anlayışta eğitimin rolü tartışılmaz. Bu nedenle öğrenim durumunun, beğeni düzeyi, istek ve gereksinimlerdeki etkisini tartışmak yersiz ve gereksizdir. Öğrenim durumunu ankete katılanlar için sorgulamak çalışmanın ufkunu genişletmiştir. Eğitimli kullanıcılar (estetik-oran-ölçek kavramları ile ilgili bilgilerle ve teknik bilgilerle donandığı varsayılan kullanıcılar) olarak sayılan 15 mimarın, yarı eğitimli diyebileceğimiz diğer dallarda doktora, master yapan (16 kişi) ve üniversite mezunu meslek sahibi kullanıcıların (58 kişi) belirlemiş oldukları istek, gereksinim problem ve bu problemlerin çözümleri ile ilgili cevapları çalışmanın paralelinde yer almıştır.

Şekil 6.3. Eğitim durumu

Eğitim durumu ile ilgili grafik (Şekil 6.3.) ankete katılanlardan büyük bir kısmının üniversite mezunu olduğunu göstermektedir.

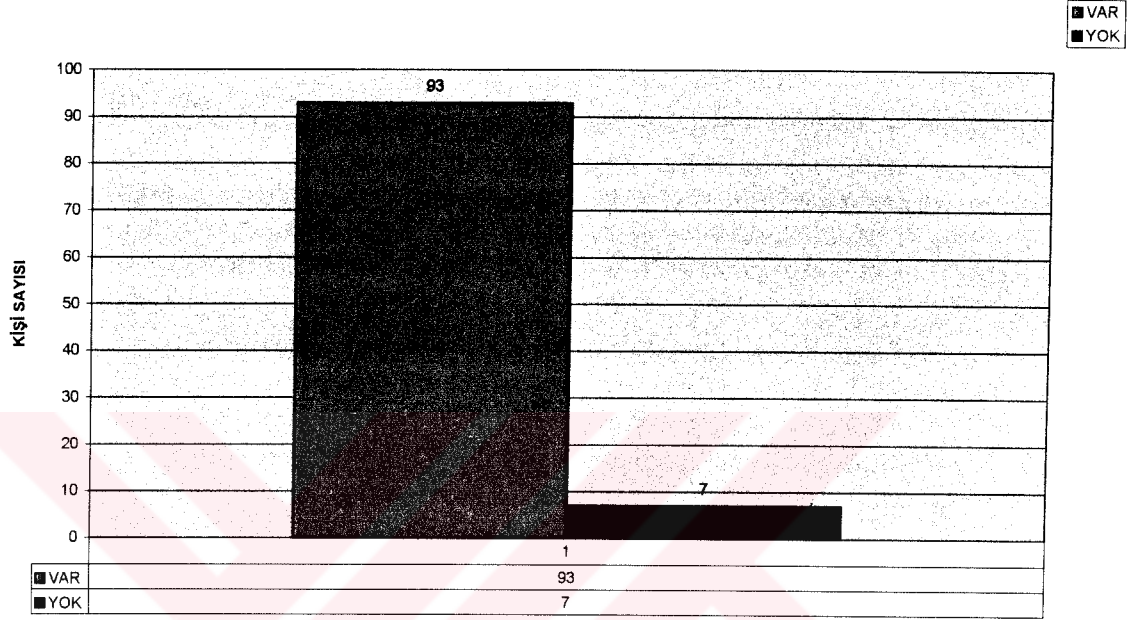
Mekanın tahlili, algılanması, problemlerin tespiti ve olası çözümlerin varlığını anlamak için Kayseri veya Kayseri dışında yaşamının önemi olup olmadığı çalışma kapsamı içinde yer almıştır. Var olan sorunları, Kayseri’de kısa süre geçiren kullanıcılar da dahil olmak üzere, bir çok kullanıcı tespit etmiştir. Kullanıcıların Kayseri’de geçirdikleri süreyi gösterir grafik aşağıdadır(Şekil 6.4.).

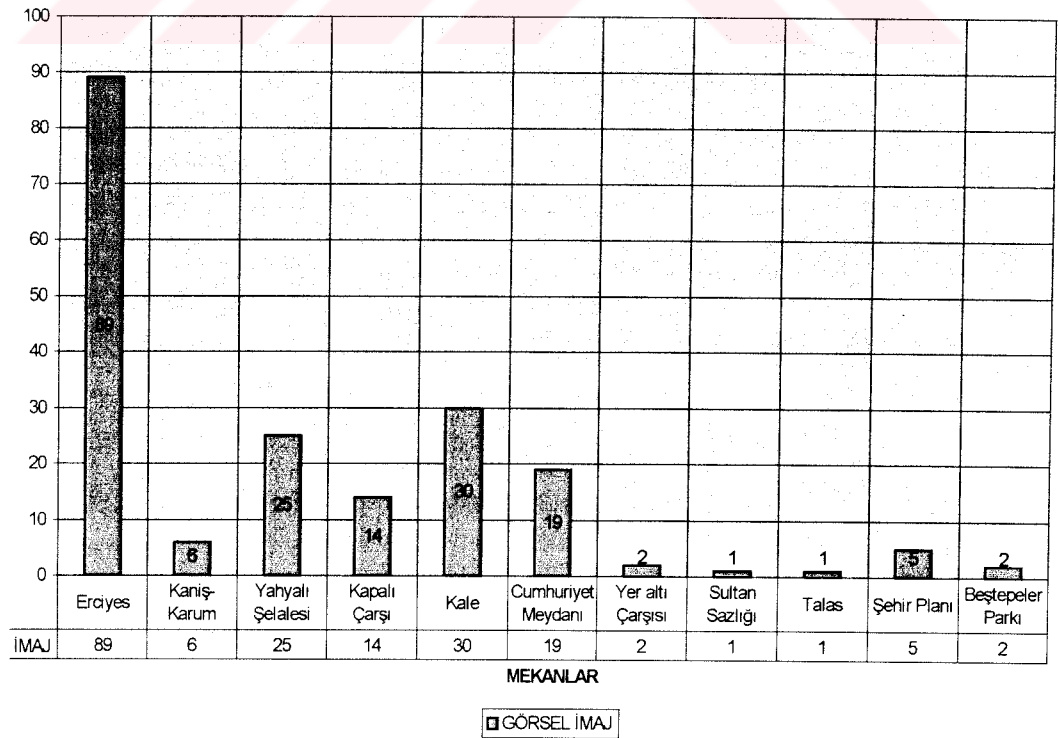
Şekil 6.4. Kullanıcıların Kayseri’de geçirdikleri süreleri gösterir grafik

Ankette kullanıcı özel bilgilerinin içerisinde yer alan 2.2. nolu soruya (“Kayseri kentinin görsel imajı var mı?” “Varsa nedir?”) verilen cevaplar doğrultusunda Kayseri kentinin görsel imajının Erciyes Dağı ile birlikte düşünüldüğü ortaya çıkmıştır. Kent imajı kavramının yalın bir anlatımla kentin içerisinde kentin ilk akla gelen mekanı olması (genellikle bu kent meydanıdır) gerekirken, kent mekanları ve yapılar dışında bir obje olan Erciyes Dağı’nın görsel imajla birlikte düşünülmesi Türk kentlerinde kentsel dış mekan anlayışını kısmen göstermektedir. Paris’in Eiffel Kulesi, Champs Elisses ile, Moskova’nın Kızıl Meydan ile, New York ‘un Özgürlük Anıtı ile, Ankara’nın Kızılay Meydanı, TBMM Binası, Ulus Meydanı ile hatırlanması, kent imajı için yapıların ve kent mekanlarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kent için önemi ve değeri tartışılmaz tarihi binalarla çevrili Meydanın kent mekanı ve yapılarla insanların aklında yer etmemiş olması bir

başka deyişle kentte yaşayan insanların imgelenmesine katkısının olmaması çalışmanın ilgi çekici sonuçlarından biridir. Görsel imaj için verilen cevapları gösterir grafik aşağıdaki gibidir (Şekil 6.5.) (Şekil 6.6.)

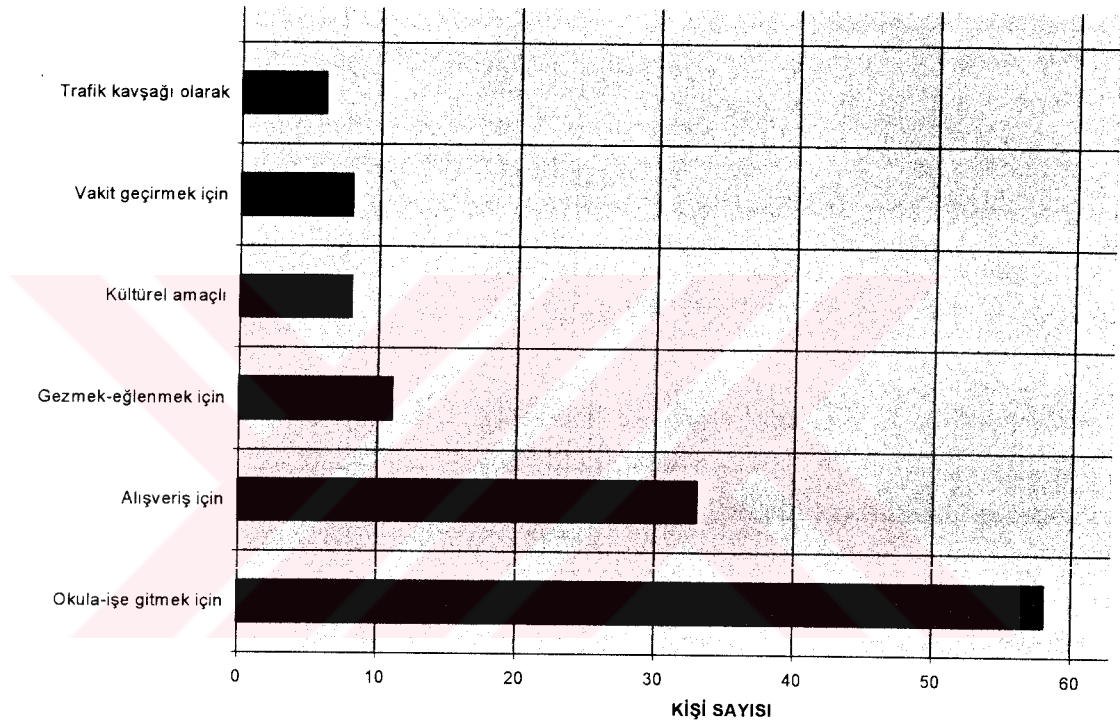
Şekil 6.5. Kayseri için görsel imajın varlığı

Şekil 6.6. Görsel imaj için seçilen-yazılan cevapları gösterir grafik

Kayseri Meydanı'ndan birkaç kez geçen veya mekan içerisinde fazla bulunmayan insanların (8 kullanıcı) aklında kalan ve kent imajı sorusu için çoğunun (6 kullanıcı-%75 oranla) verdikleri cevap; Kayseri Kalesi'dir. Bu veriler bize, tarihi kalenin, kent imajı ve imgelenme için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

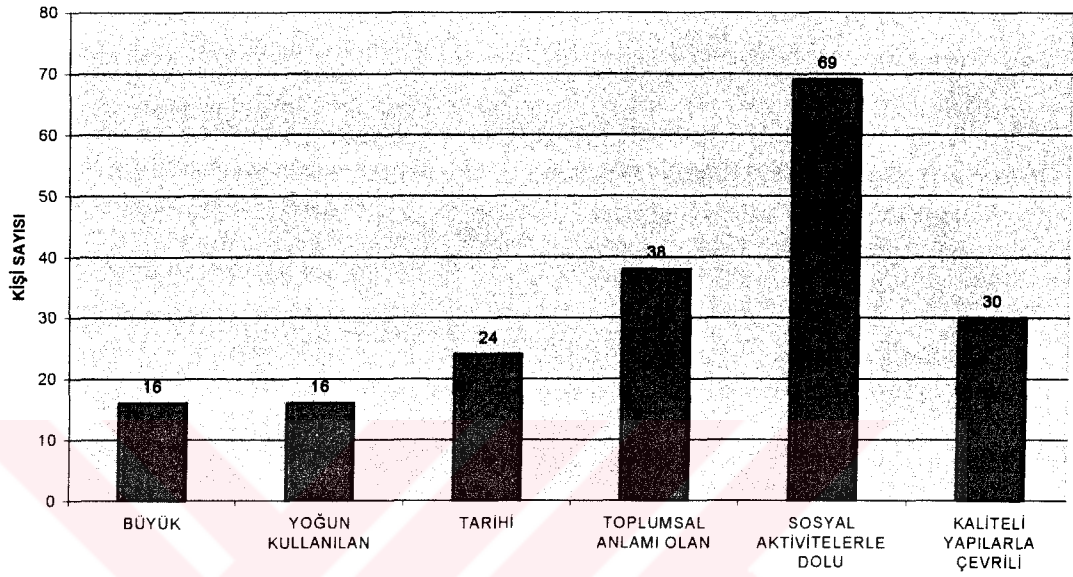
Kullanımın amacının belirlenmeye yönelik soruya verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Şekil 6.7. Kullanım amacı

Kullanıcı bilgilerini sorgulamaya yönelik sorular: Kullanıcıların bildiği ve güzel olduğunu düşündüğü meydanları sorgulamaya yönelik soruya verilen cevapların değerlendirilmesi şu şekildedir: 17 Kızıl Meydan, 48 Taksim Meydanı, 25 Kızılay Meydanı, 10 San Marco, 2 Tiananmen meydanları ve 10 adet de cevap verilmeyen anket vardır. Büyük bir çoğunlukla verilen cevapların Türkiye'deki meydanlardan seçilmiş olması kullanıcıların kent mekanı olan meydanın özelliklerini, iyi bir meydanda bulunması gereken özellikleri bilmedikleri anlamına gelmektedir. Şıklarda verilen San Marco Meydanının kentsel mekan olarak birçok özelliği olmasına ve kent meydanlarının karakteristik özelliklerini taşımasına rağmen çok az sayıda kullanıcı tarafından tanınmaktadır. Mimar kullanıcıların büyük bir kısmı (15/12) bu soruya San Marco veya kendi bildikleri meydanları yazarak cevap vermişlerdir. Yazdıkları

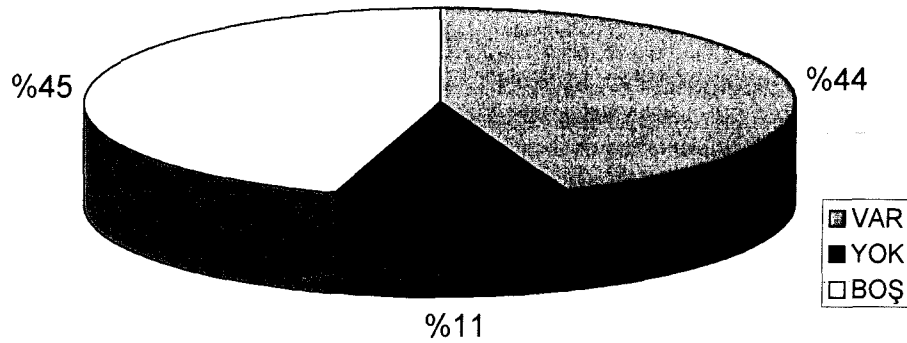
cevaplar: Tavlusun, Kocamustafa Paşa, Uçhisar, Almanya Negenstadt, Ayşepınar (Develi), Piazzanavona meydanları şeklindedir. Nitelikli meydanın nasıl olması gerektiği ise Şekil 6.8' deki gibidir;

Şekil 6.8. Nitelikli meydanın özellikleri

Bu cevapların dışında, serbest olarak cevap veren 5 kullanıcı, yaya ve araç trafiğinin dengelendiği, 24 saat yaşayan, insanda iz bırakan, orijinal bitki ve ağaçlarla bezenmiş, halkın ilgisini çekecek aktivitelerle dolu ve yeşil, olarak yazmışlardır.

Meydanın bireyleri-toplulukları kaynaştırıcı rolünün olup olmadığı soruya kullanıcılar aşağıdaki gibi cevap vermişlerdir (Şekil 6.9.).

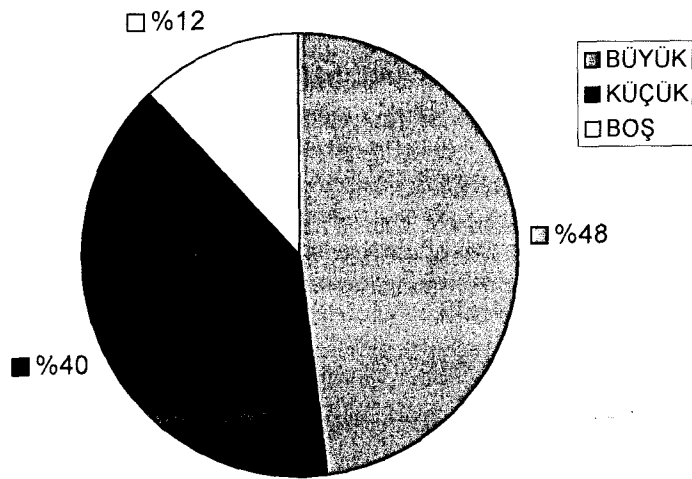

Şekil 6.9. Meydanın bireyleri-toplulukları kaynaştırıcı rolü

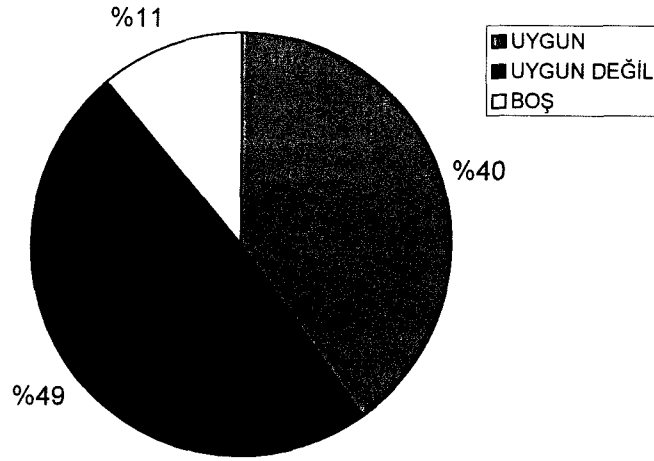
Bu soruyu olumlu olarak cevaplayan 42 kullanıcı; bu kaynaştırıcı rolün, tanışma, sohbet, aktivite, bireysel etkileşim, paylaşım, miting, eğlence, aynı amacı paylaşma, kültürel aktiviteler, sergiler, paneller, zorunlu bilgilenme, tören şeklinde sağlandığını yazmışlardır.

Bu kısımdaki sorulara verilen cevaplar, kullanıcıların büyük bir kısmının, iyi bir meydanın nasıl olması gerektiğini ve kentsel mekanların üstlendikleri rolleri bilmediklerini göstermektedir. Bu bilinçsizliğin sebeplerini kültürel etkenlere ve Türkiye’de nitelikli veya daha sonradan başarıyla düzenlenmiş meydanların sayısının azlığına bağlamak yanlış olmayacaktır.

Çalışma alanı olan Cumhuriyet Meydanı’nın fiziksel özelliklerinin kullanıcılara sorulduğu kısım anket çalışmasının 4.grup soruları arasında bulunmaktadır. Bu grup sorular, kullanıcıların, meydanın mekan olmasını sağlayan üç boyutu (3-d, 3 dimension) hakkındaki yargıları ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanmıştır. Meydan’ın boyutlarının ve bu boyutların insan ölçeğine uygunluğunun sorulduğu ilk soruya verilen cevaplar (Şekil 6.10., Şekil 6.11.) kullanıcıların büyük bir kısmının ölçek-oran-boyut bilgilerinin yetersiz olduğunu göstermiştir. Cevapların türü ve sorunun yanıtlanmama yüzdesinin yüksekliği yapılan yargının haklılığını gözler önüne sermektedir.

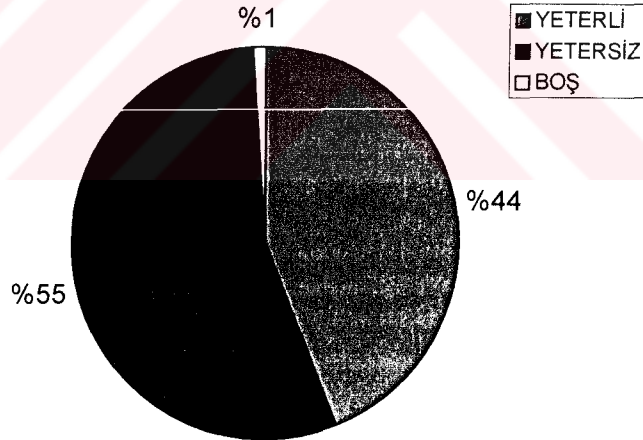

Şekil 6.10. Meydan’ın boyutları

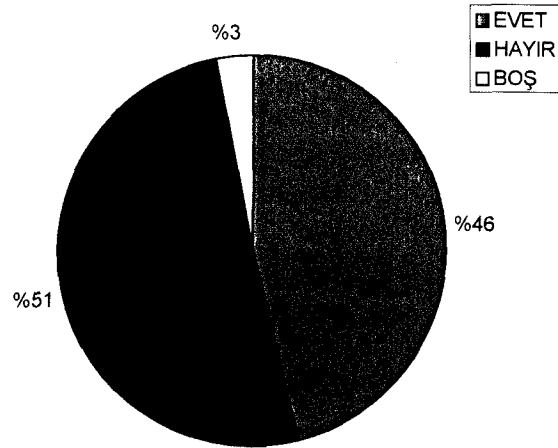
Şekil 6.11. Meydan'ın insan ölçeğine uygunluğu

Meydanı çevreleyen yapıların sınırlayıcı etkisi bir başka deyişle kapalılık (enclosure) etkisinin yeterli olup olmadığı 4.2. (bkz. Ek 2) nolu soruda kullanıcılara yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar aşağıdadır;

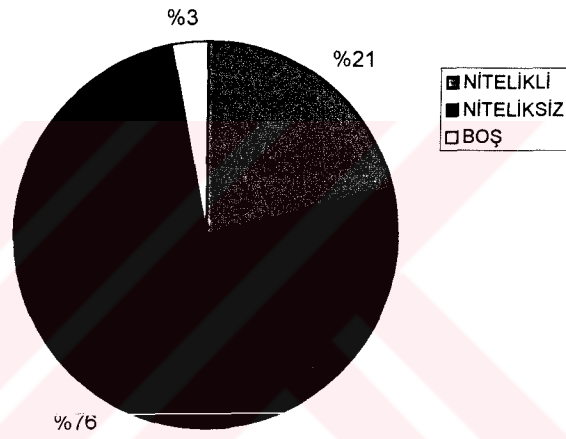

Şekil 6.12. Meydanı sınırlayıcı bina kütleleri

Işık durumunun kullanıcılar için yeterli olup olmadığının araştırmaya yönelik ve binaların cephe karakterlerinde önemli rol oynayan cephe kaplamalarının özelliklerini kullanıcı bakış açısından değerlendirmek için sorulan, sorulara verilen cevaplar aşağıdaki gibidir (Şekil 6.13. ve Şekil 6.14.). Bu sorulara verilen cevaplar, çalışmaya, ışık düzeyi-cephe kaplamalarının yetersiz olduğunu gösterir şekilde yansımıştır.

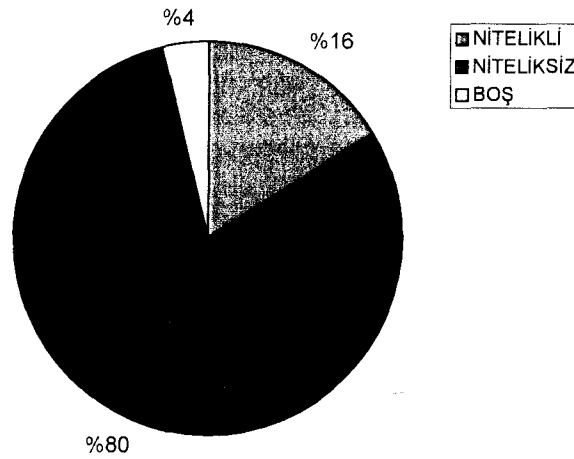

Şekil 6.13. Meydan'ın ışık düzeyi

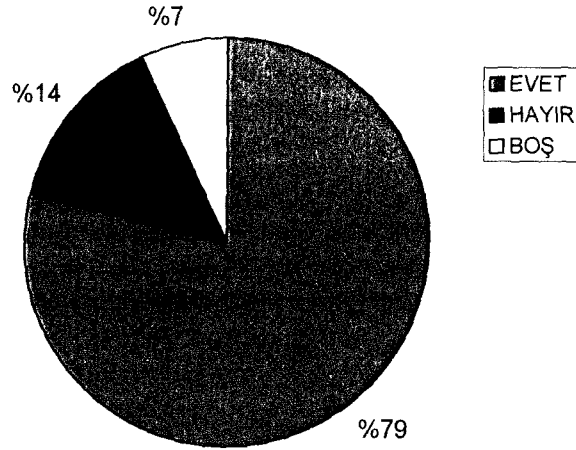

Şekil 6.14. Meydan'ı çevreleyen yapıların cephe kaplamaları

Zeminde kullanılan kaplama malzemelerinin ve bu malzemelerin çeşitli olması uyum problemi yaratıp yaratmadığının sorulduğu kısma verilen cevaplar aşağıdadır.

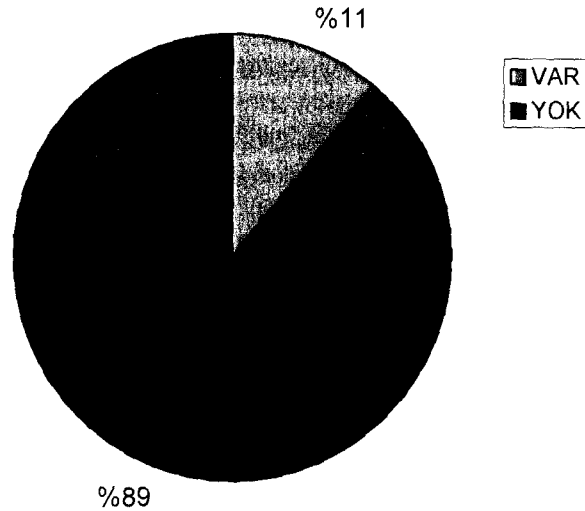

Şekil 6.15. Cephe kaplama malzemeleri

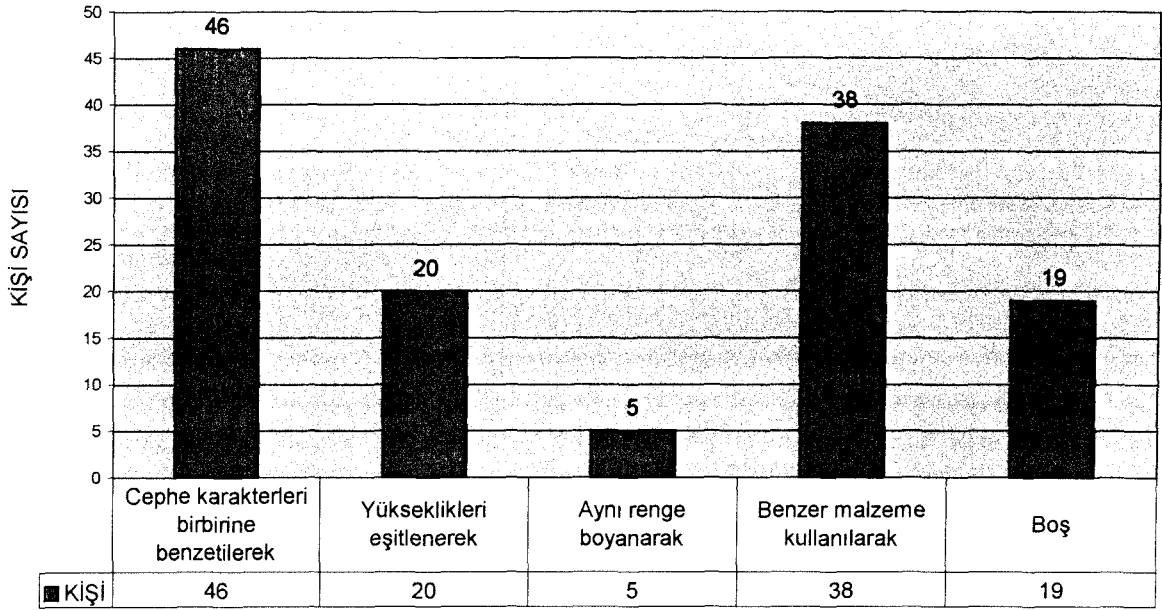
Şekil 6.16. Çeşitli kaplama malzemelerinin uyumu etkileyip etkilemediği

Avrupa'daki örneklerde benzer cephe karakteri ve uyumlu yapılarla sınırları belirlenmiş meydanların mekansal kalitesinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple anket çalışması kapsamında Cumhuriyet Meydanı'nı çevreleyen yapılar arasındaki uyumun sorgulanması kaçınılmaz olmuştur. Kullanıcıların %89'u yapılar arası uyumun olmadığını düşünmektedirler. Bu oranın yüksekliği, çevreye uyum ve tarihi eserlere saygı çerçevesinde, uyum sorunun kritik bir noktada olduğunu göstermektedir.

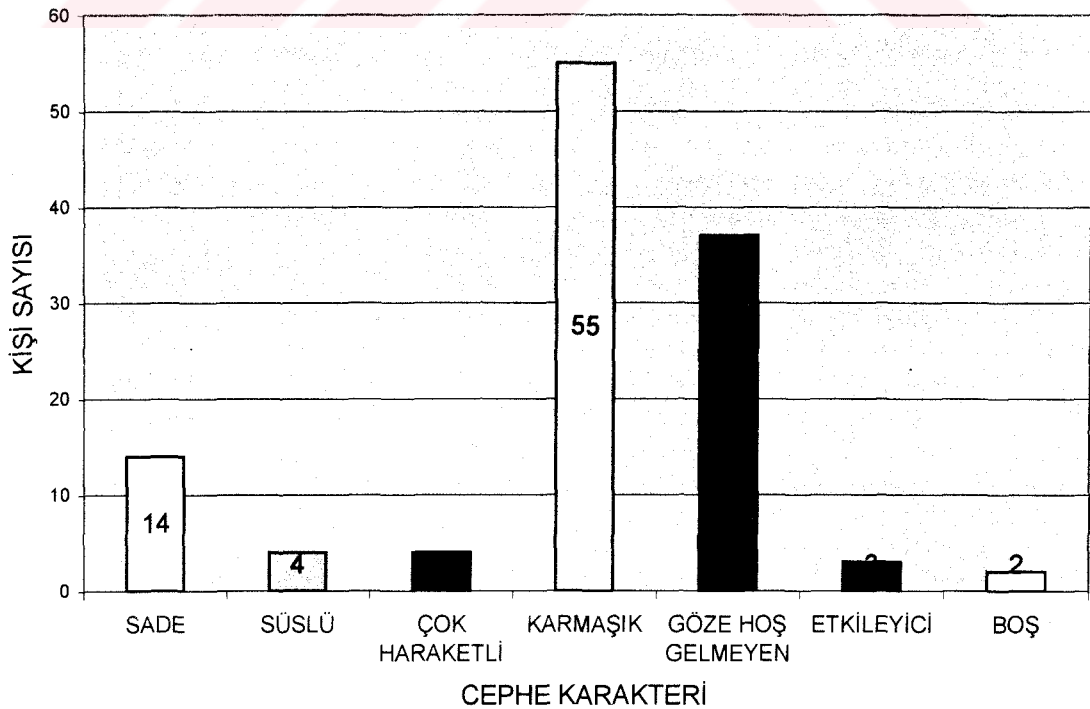
Şekil 6.17. Yapılar arasındaki uyum

Bu uyumun nasıl sağlanabileceği konusuna kullanıcılar şu şekilde yanıt vermişlerdir: (Şekil 6.18.)

Şekil 6.18. Cephelerin uyumu

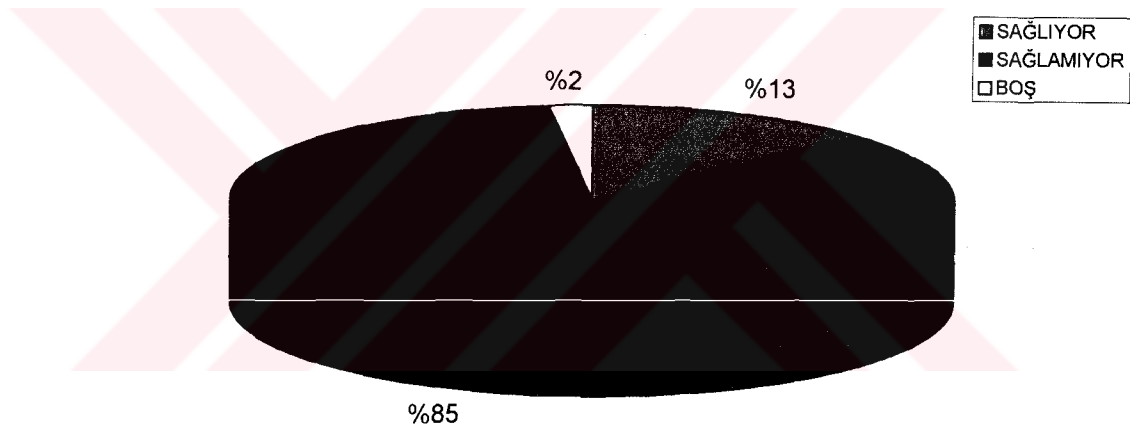
Yapıların cepheleri birbirine uygun olmasa bile, Meydanın çevresindeki tarihi yapılar dışındaki yapıların, mimari cephe karakterlerinin genel özellikleri olduğu savıyla, bu cephe karakterlerinin nasıl olduğunu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar aşağıdadır:

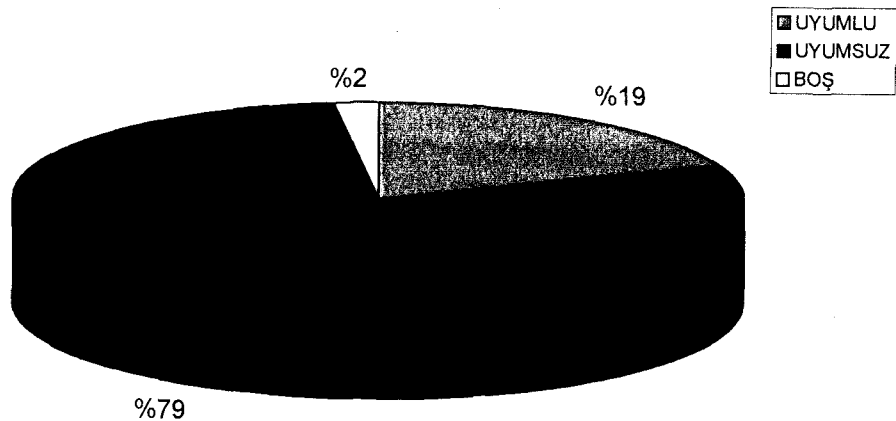
Şekil 6.19. Cephe karakterleri

Verilen cevaplar içerisinde “karmaşık”, “göze hoş gelmeyen” şıkları sayıca çoktur. Bu soruya verilen cevaplar, kullanıcıların da genel olarak meydandaki yapıların cephe karakterini iyi bulmadığını ortaya koymuştur.

Cephe karakterlerinin dışında Meydan çevresindeki tüm yapıların renklerinin ve doluluk-boşluk oranlarının birbirlerine uyumu çevresel bütünlüğü ve mekansal etkiyi artıracabilecek bir durumdur. Bu uyumun varlığının araştırıldığı soruya verilen cevaplar böyle bir uyumun söz konusu olmadığını göstermektedir. Eğitim almamış birçok kullanıcının bile olumsuz olarak yanıtladıkları soru; dolaylı olarak Cumhuriyet Meydanı’nın bu konuyla ilgili de problemler yaşadığını ortaya koymaktadır.

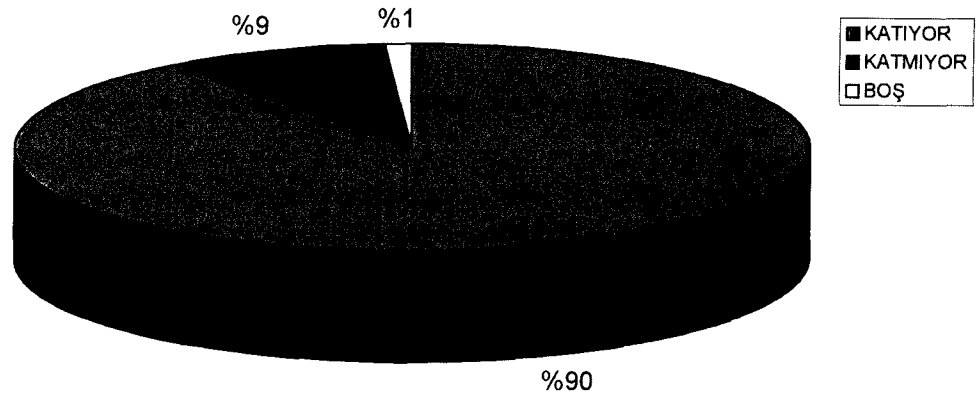

Şekil 6.20. Renklerin uyumu

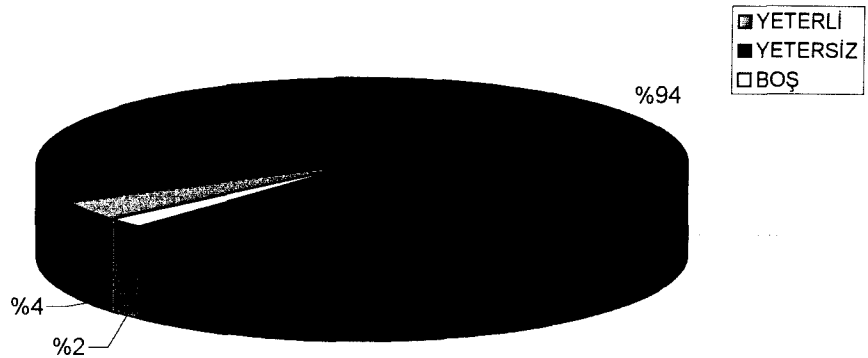
Şekil 6.21. Doluluk-boşluk oranlarının uyumu

“Saat kulesi, çınar ağacı, heykel, vs. gibi objelerin Meydan içerisinde bulunması meydana fiziksel olarak bir anlam katıyor mu?” sorusuna verilen cevaplarda %90 oranında olumlu cevap alınmıştır.

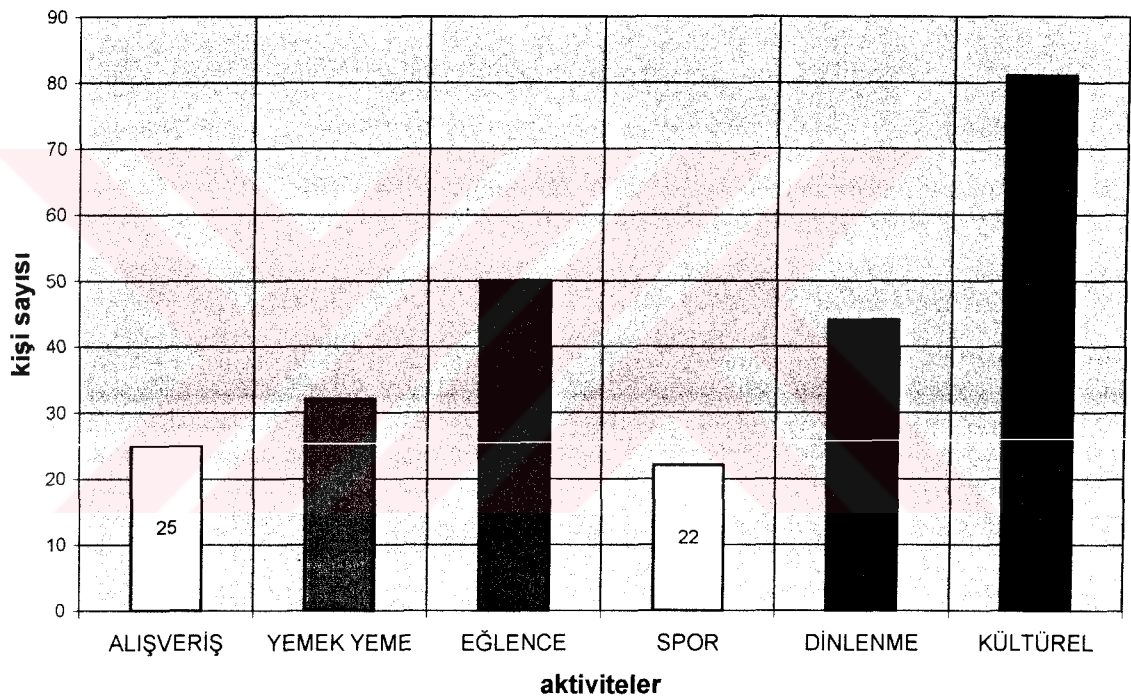
Şekil 6.22. Objelerin kattığı anlam

Fonksiyonel özelliklerin Cumhuriyet Meydanı için taşıdığı anlam diğer meydanlardan farklı olsa da, mekansal analiz yapmaya ve kullanıcı isteklerini bulmaya yönelik çalışmanın, Meydan'da bundan sonra olabilecek aktivitelere yol çizecek ve kullanıcı gereksinimlerini gösterebilecek görevleri (misyonları) yüklenmesi şart olmuştur. Bu amaçla sorulan sorularda, hedef, aktiviteler, kullanım özellikleri ve yolların niteliklerinin kullanıcı için uygun olup olmadığının bulunmasıdır.

Şekil 6.23. Meydan'daki aktiviteler

Fonksiyonel özellikleri bulmaya yönelik sorular (bkz. Ek 2) başta aktivitelerin yeterliliğini sorgulayan soruyla başlamaktadır. Bu soruya verilen %94 oranındaki yetersiz cevabı, kullanıcıların şu anda meydana olan aktivitelere (alışveriş, tören, miting, vs gibi) ilişkin görüşünü açıkça ortaya koymaktadır. Olması gereken aktivitelerin çoğunun taşıt trafiği nedeniyle mekanda bulunmaması ve kullanıcı istekleri ileride büyük bir ihtimalle meydanın bu ihtiyaçlar ve istekler doğrultusunda şekillenmesini sağlayacaktır. Sorulan sorunun devamı zaten kullanıcı isteklerinin hangi yönde olduğunu bulmaya yöneliktir. Bu soruya verilen cevaplar;

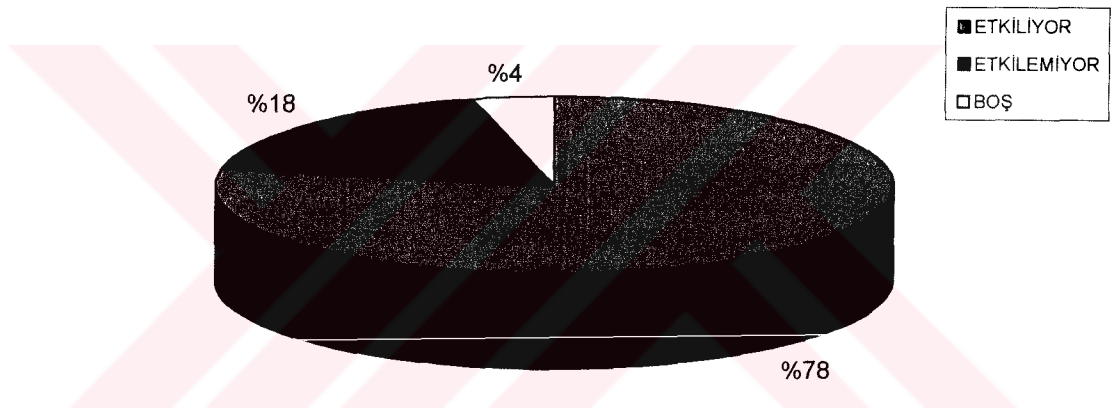

Şekil 6.24. Meydan'da olması istenen aktiviteler

bu şekildedir. Kullanıcılardan 81 kişi (Verilen 94 cevap için düşünülürse, 81 cevap yüksek bir oranı göstermektedir.) meydana kültürel faaliyetlerin olmasını isterken, kullanıcıların yarısı (50 kişi) eğlenceye yönelik yapıların olduğu bir meydan istemişlerdir. 46-60 yaş arası, 61 yaş üstü kullanıcılar bir başka deyişle orta yaş üstü kullanıcıların hepsi bu soruyu dinlenme ve kültürel faaliyetler olarak işaretlemişlerdir. Genç kesimin (45 kişi) %66'sı (30 kişi) eğlenceye yönelik faaliyetlerin meydan içerisinde olmasının uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan, kullanıcı profilinin tanınmasının, istek ve gereksinimlerin belirlenmesi

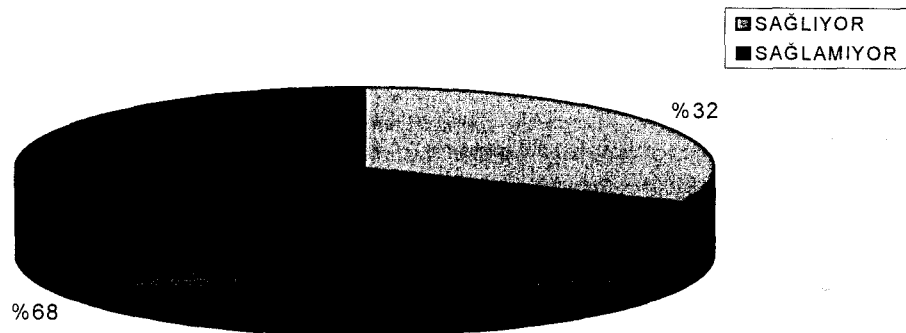
konusunda ne kadar önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Her kullanıcının profili belirlenirken yaş-cinsiyet-öğrenim durumu-meslek parametreleri önem taşımaktadır. Her yaş, her öğrenim-kültür vs. gibi özellikleri için kullanıcı istekleri değişim göstermektedir.

Meydan'ın şu andaki durumu, (daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere) taşıt öncelikli kullanım sergilemektedir. Bu durumun kullanıcıları etkiliyor olması olasılığı, ankete katılan insanlara “şu andaki durum kullanım yoğunluğunu etkiliyor mu?” sorusunun ankete yazılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu soruya verilen cevaplar aşağıdadır.

Şekil 6.25. Kullanım yoğunluğu

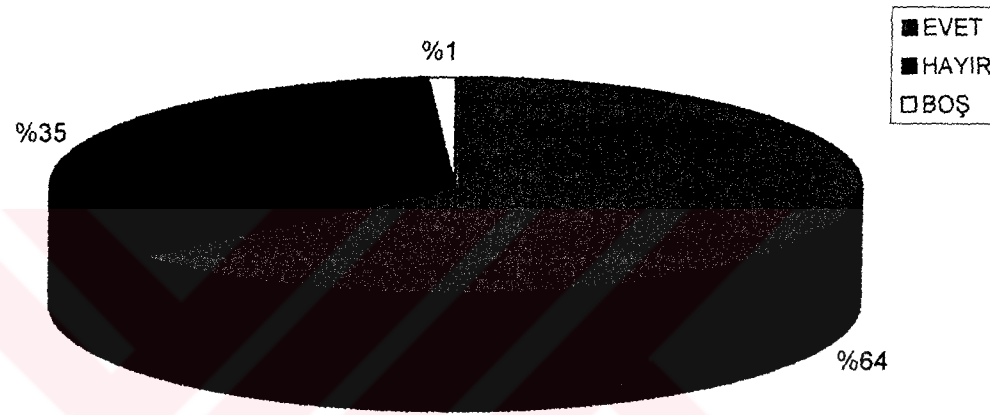
Cumhuriyet Meydanı'na bağlanan yollar üzerindeki yapı karakterinin ve yolların özelliklerinin bir bütünlük sağlayıp sağlamadığı sorulmuş. Ve şu cevaplar alınmıştır (Şekil 6.26.).

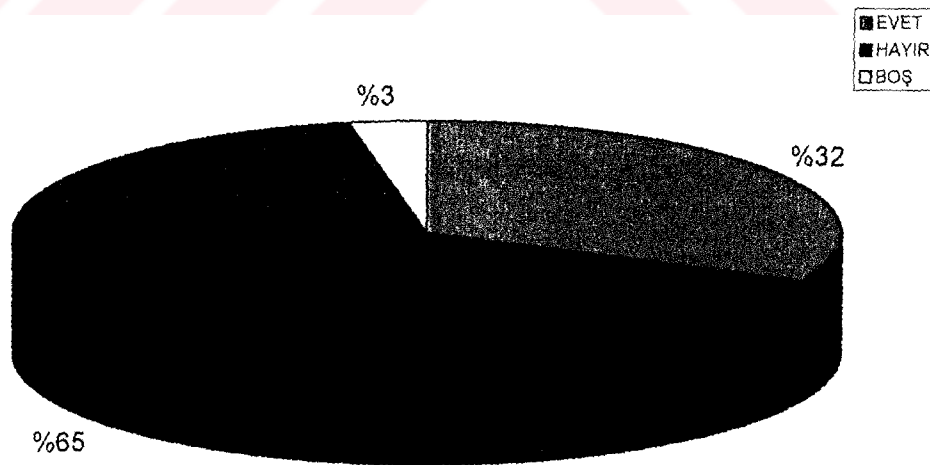
Şekil 6.26. Bütünlük

Meydan'a bağlanan 3 büyük yol olan Sivas Caddesi, İstasyon Caddesi ve Talas-Düvenönü Yolunun fiziksel-kullanım özellikleri ve bu yollar üzerindeki yapıların karakterleri ile Meydan'ın fiziksel-kullanım özellikleri ve meydanı çevreleyen yapıların mimari özellikleri-dönemleri arasında bir bütünlüğün olmadığı kullanıcı cevaplarından da anlaşılmaktadır.

Sosyal boyuta ilişkin sorulara verilen yanıtlar aşağıdaki gibidir:

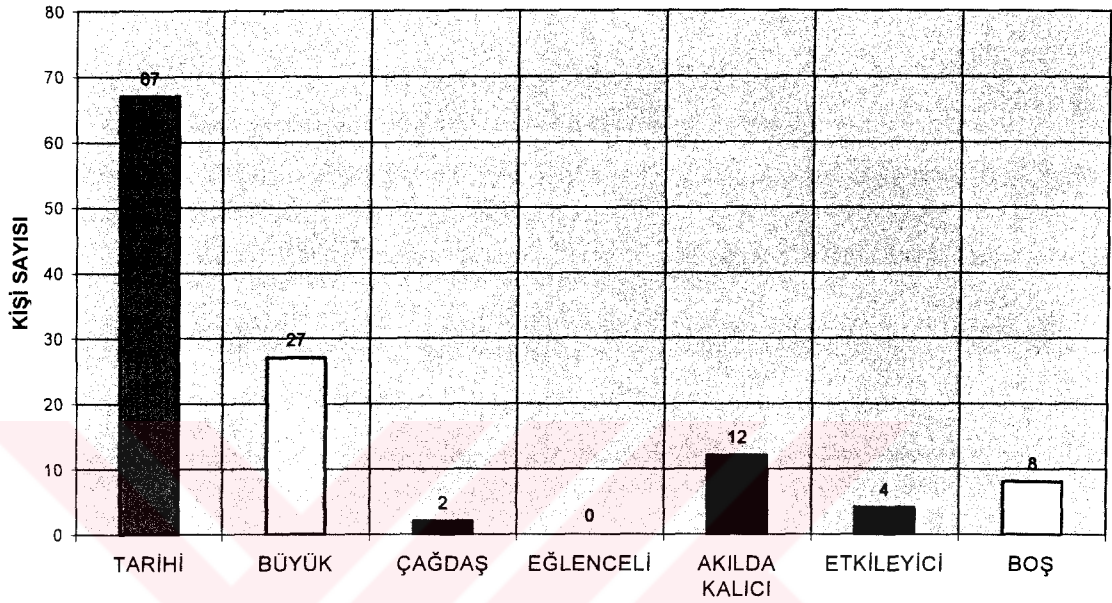
Şekil 6.27. Tören-miting-kutlama gibi faaliyetlerin etkisi

Şekil 6.28. Sosyal iletişim meydana sağlanıyor mu?

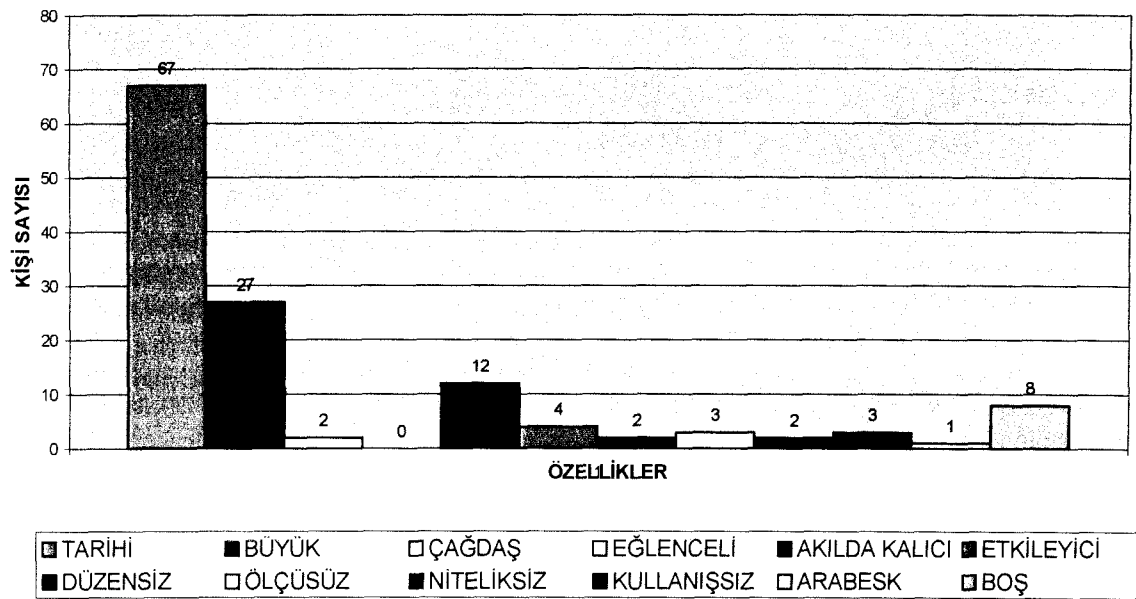
Sosyal yapının kent mekanlara olan etkisi büyüktür. Ve meydanların sosyal iletişimi sağlamadaki rolü teorideki (ideal meydanlar-literatürde açıklanan meydan kavramı) meydanlar için tartışılmazdır. Fakat bu rolün varlığını bilinip bilmediğinin sınanması için sosyal boyuta, sosyal yapı-kullanım özelliklerine ilişkin sorular ankete katılan

insanlara yöneltilmiştir. Yukarıda bu sorulardan iki örneğe verilen cevapların grafik anlatımı bulunmaktadır. Sosyal boyutla doğrudan ve dolaylı ilişkili konulara bağlı sorulara verilen cevapların grafik anlatımları da aşağıda bulunmaktadır.

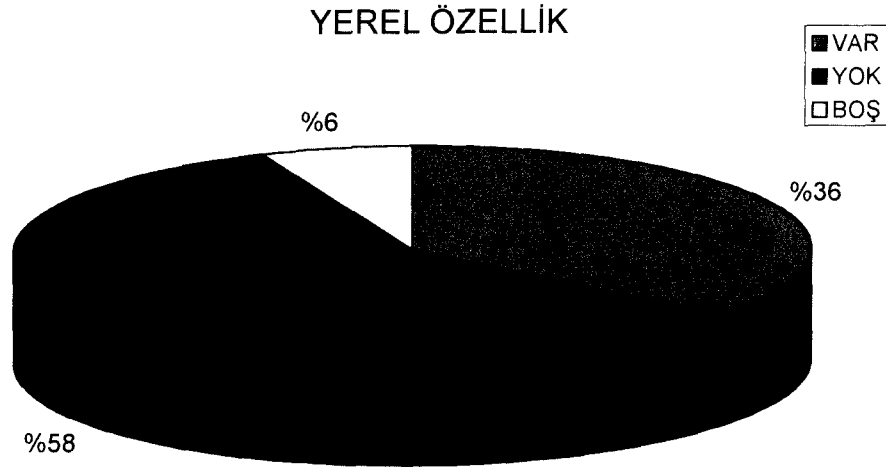
Şekil 6.29. Cumhuriyet Meydanı'nın özelliği

Bu özelliklerin dışında ankete katılan kişilerin verdikleri diğer cevapları ve halihazırda verilen cevapları gösterir grafik aşağıdadır.

Şekil 6.30. Özellikler

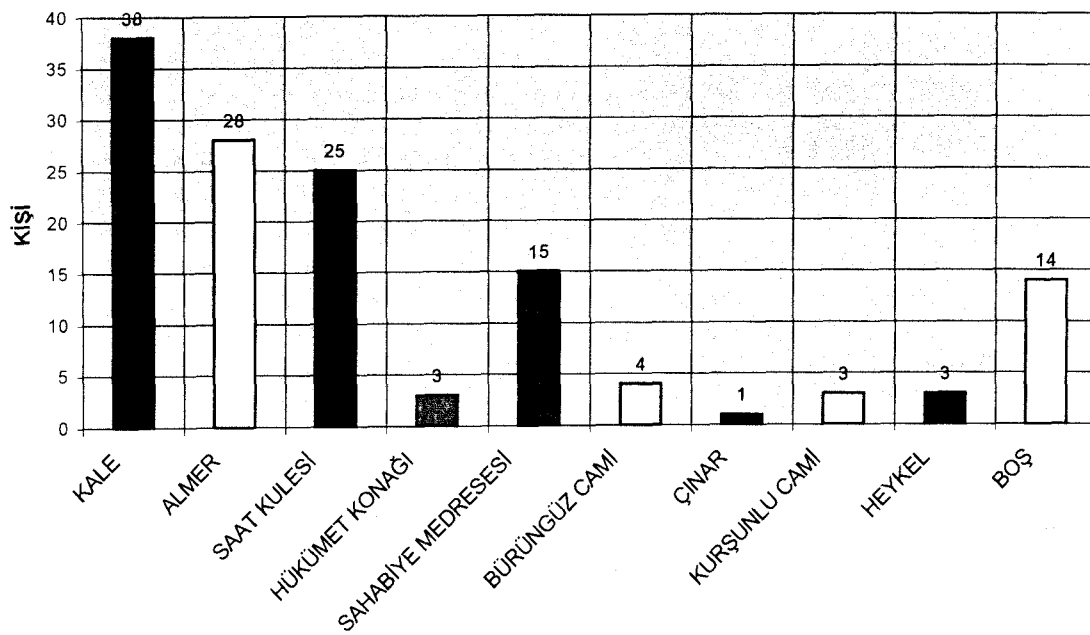
Kullanıcılar göre Meydan'da Kayseri ve yöresinin yerel karakterini gösteren özelliklerin varlığı;

Şekil 6.31. Yerel özellik

şeklinde. Bu soruyu olumlu olarak cevaplayanların (36 kişi) yaklaşık %80' i "Selçuklu mimarisi, taş işçiliği ve taş yapılar" açıklamalarını yerel karakteri gösteren özellikler kısmına yazmışlardır.

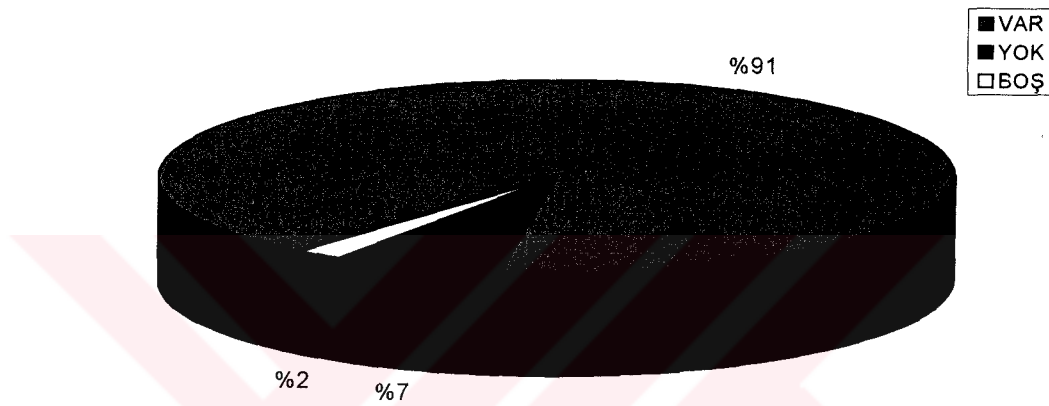
Anket çalışmasıyla, Meydan'ın kendine has mimari yapısı içerisinde, kullanıcıları en çok etkileyen binanın Kale olduğu anlaşılmıştır. Diğer sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Şekil 6.32. Etkileyici bina

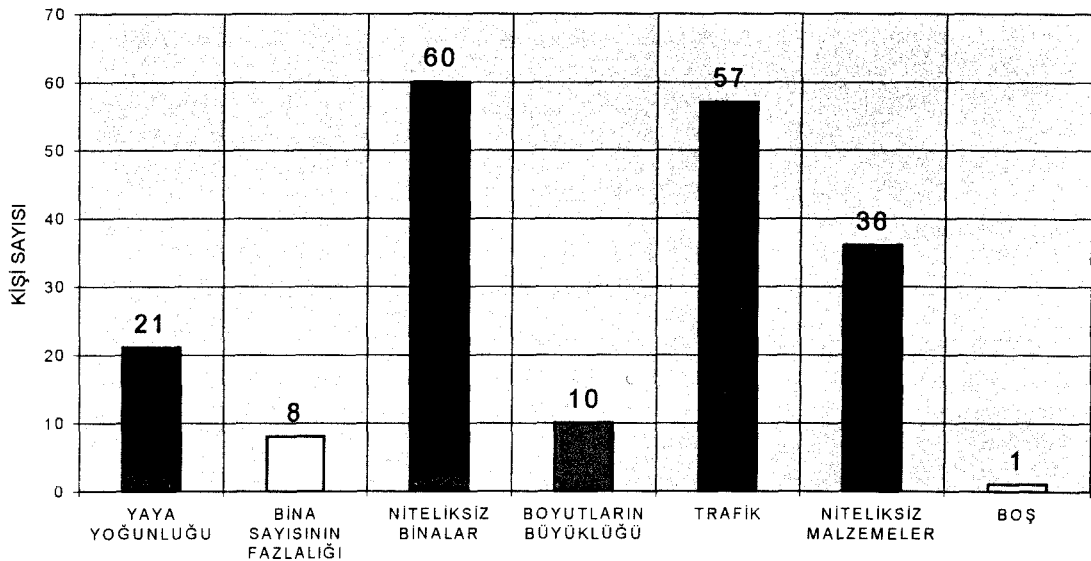
Bu soruya verilen cevaplar bir kez daha göstermiştir ki; eğitim durumu iyi olmayan insanların beğeni düzeyleri, bütüncül yaklaşım yetenekleri düşüktür. Almer Oteli seçen 26 kişinin yaklaşık %70'inin ilk-orta okul mezunu olduğu; tarihi yapıları (kale, saat kulesi, medrese, vs.) seçen kişilerin %81'inin üniversite ve daha üstü okul mezunu olduğu anlaşılmıştır.

Problemlere ilişkin sorulara verilen cevapların grafik anlatımı:

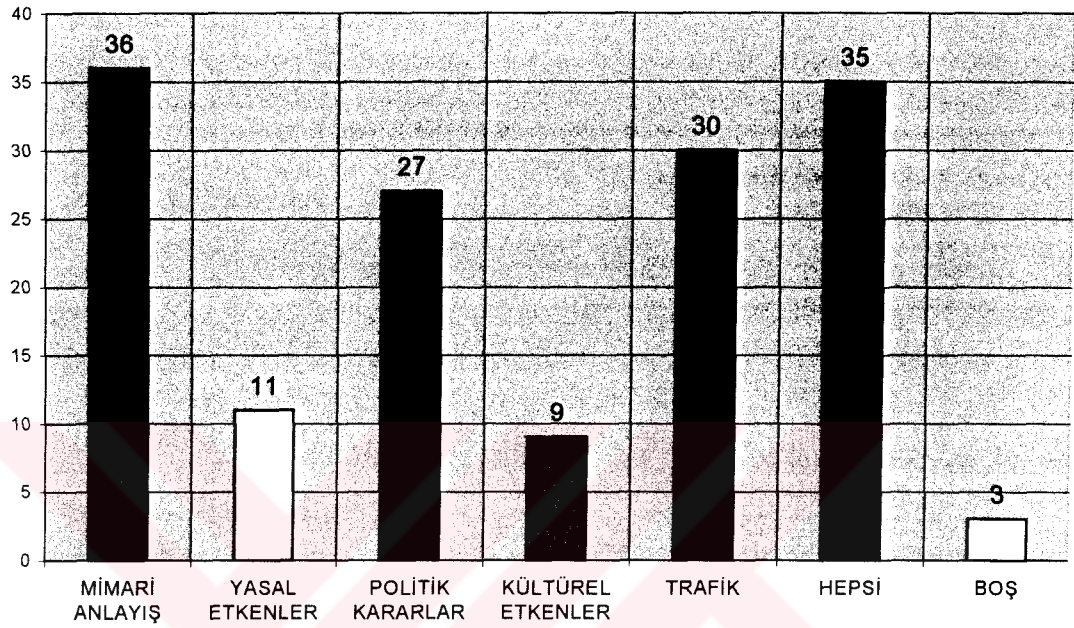
Şekil 6.33. Problemler

4.18. nolu soruya (bkz. Ekler 2) verilen cevaplar çok etkileyicidir. Bu cevaplar ankete katılan kullanıcıların %91 gibi büyük bir kısmının sorunların varlığından haberdar olduğu veya kendilerinin de problemleri tespit ettiklerini göstermektedir.

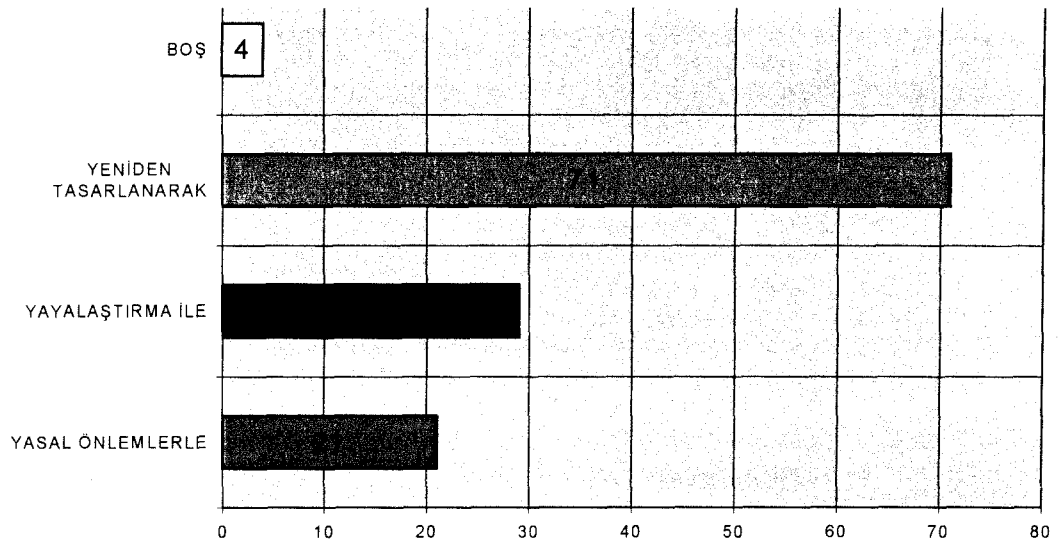
Şekil 6.34. Sorunlar

Kullanıcıların belirlediği sorunların en büyükleri tarihi binalar dışında niteliksiz binalar ve trafiktir. Bu ve benzeri sorunların sebepleri ise kullanıcılar tarafından şöyle ele alınmıştır.

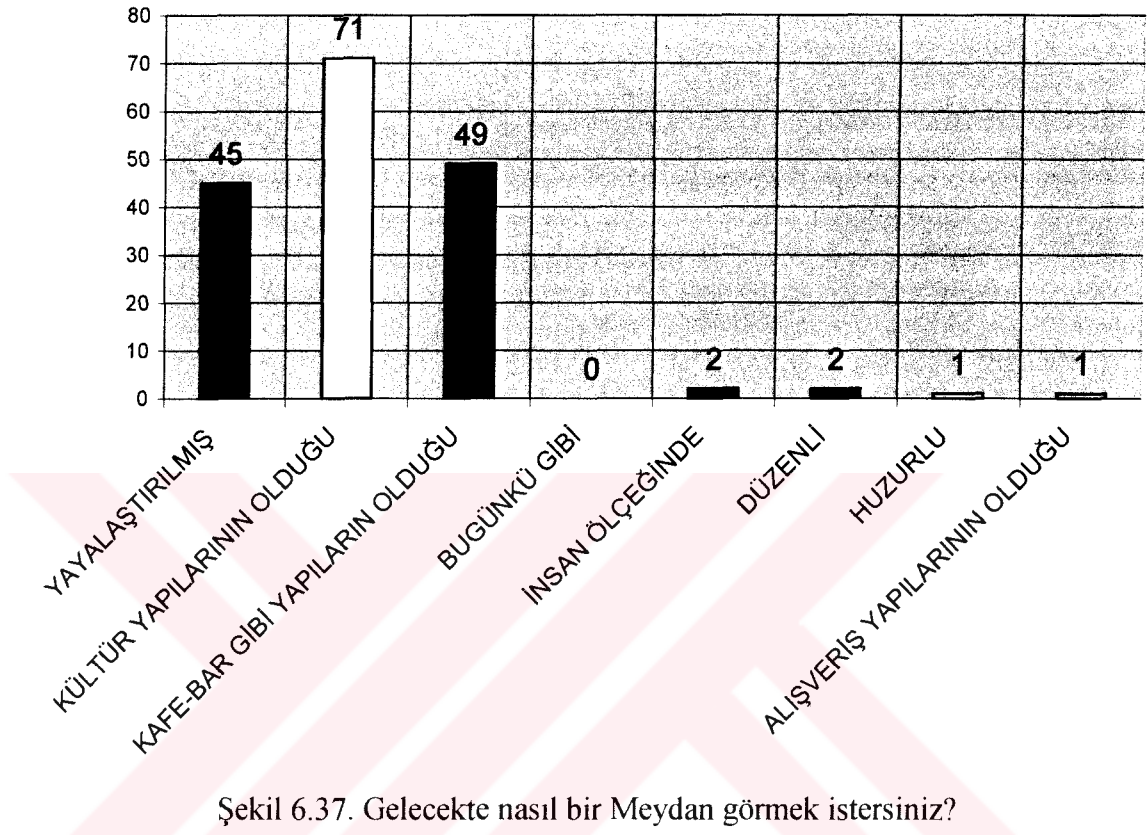
Şekil 6.35. Sorunların sebepleri

Ankete katılan kişilerin problemleri , bu problemlerin sebeplerini tespitleri çalışmanın yararlı olduğunun kanıtıdır. Buna uygun olarak görüş ve öneriler kısmında verilen cevaplar;

Şekil 6.36. Problemlerin çözümü

“Yakın gelecekte nasıl bir Cumhuriyet Meydanı görmek istersiniz?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdadır (Şekil 6.37.).

Şekil 6.37. Gelecekte nasıl bir Meydan görmek istersiniz?

Verilen cevaplar kullanıcı profiline göre değerlendirilecek olursa; genç kesim dediğimiz 18-25 yaş arası kişilerin yaklaşık % 80’i gelecekte kafe-bar gibi yapıların olduğu bir meydan görmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu oran orta yaş üstü kişiler de %10 cvarında olmakla birlikte, bu kişiler büyük çoğunlukla kültür yapılarının olduğu bir meydan görmek istediklerini belirtmişlerdir.

Anket çalışması içerisinde, kullanıcıların görüş ve öneriler kısmına verdikleri cevaplar; genellikle meydanda yaşanan sorunlarla ilgilidir. Kullanıcılar, Meydan’da yaşanan, yaya-taşıt trafiğine, yapı estetiğine, çevreye saygılı yapıların eksikliğine, meydan çevresindeki yapıların işlev sorununa, meydanda eksikliği hissedilen aktivitelere ilişkin birçok istekte bulunmuşlardır. Kullanıcılar, Kayseri Cumhuriyet Meydanı’nın, sosyal ve tarihsel özelliklerinin varlığına rağmen mekansal anlam olarak olması gereken kalitede olmadığını vurgulamışlardır. Bu sorunların çözümün

artık mümkün olmadığını ya da çözümün yerel yönetimlerin radikal kararlar alıp, bunları uygulamalarıyla, bir başka deyişle yeniden tasarlama ile mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

Bu anket ile kavramsal açıdan ideal meydan ile kullanıcı istek ve gereksinimlerine göre şekillenmesi öngörülen, meydan arasındaki mekansal kalite, fonksiyonel-fiziksel fark anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışma, kullanıcıların, ideal meydan ile şu anda kullanılan kentsel mekan arasındaki farkların, eksikliklerin veya fazlalıkların neler olduğu bilincine sahip olup olmadıklarını anlamaya yönelik yapılmıştır. Daha basit ve daha farklı bir anlatımla, çalışma, mekanı şekillendiren gereksinimlerin neler olduğunu, mekanın günümüzdeki halinin ihtiyaç ve gereksinimleri evrensel anlamıyla karşılayıp karşılayamadığını, mekan kalitesinin kullanıcılar için önemini, mekanı saran mimari yapıların bu kentsel mekan için önemini belirlemeyi amaçlamıştır.

Çıkan sonuçlar özetlenecek olursa, Cumhuriyet Meydanı şu an itibarı ile , kentsel dış mekan olarak bir çok sorunla karşı karşıyadır. Niteliklerinin çoğunu aldığı tarihsel yapılar ve mekanın tarihsel anlamı ile Meydan, sözde çağdaş mimari, modern yapılar ile, gün geçtikçe daha fazla mekan erozyonuna uğramaktadır. Alınacak önlemlerin tamamına yakını, yerel yönetimde söz sahibi olan Büyükşehir, Melikgazi ve Kocasinan Belediyelerinin elindedir.

Bu çalışmadan sonraki adım; yapılan ankete benzer anketlerin daha geniş bir kullanıcı kitlesine yapılarak, daha sağlıklı bilgiler ışığında, Meydan'daki sorunların giderilmesi, mekanın kent yaşamına daha çok dahil edilmesi, “yaşayan-yaşanan mekan” olabilmesi için, biran önce önerilerin (projelerin) yapılması ve bunların da hayata geçirilmesi gerekmektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Meydan, “şehrin ortasında, üzerinde yapı olmayan boşluk” demek değildir. Merkezi trafik kavşağı asla olamazlar. Meydan, tarihi yapıları ile bütünleşen, içindeki ve çevresindeki elemanları ile uyumlu, yayanın egemenliğinin ön planda olduğu, görsel ve estetik özellikleri ile kent görünümünü iyileştiren, yönetim-halk barışıklığında şekillenen kentsel açık mekanlar olmak zorundadır. Meydanlar, çevresinde yapıldıkları binalar ile yapıldığı dönemin mimari özellik ve güzelliklerini tüm detayı ile kullanıcıya sunmakta, o yerin kültürünü sergileyen bir açık hava müzesi şeklini almak durumundadır. Meydan, kullanıldığı oranda, sosyal yaşantıyı biçimlendiren ve karşılıklı iletişimi sağlayan bir mekan olma özelliğini devam ettirdiği sürece canlı kalabilir. Kent meydanlarının kalite kriterleri, çok yönlü olmalarına, pek çok fonksiyonu yerine getirmelerine, bireylerin toplumsal ve mekansal aktivitelerini bu mekanlarda gerçekleştirme isteklerine bağlıdır. Ancak burada, meydanın, toplumun bütün bireyleri için ulaşılabilir olması ve toplumsal faaliyetler için zemin hazırlaması gereği de önemle vurgulanmalıdır.

Toplanma yeri olarak tasarlanan meydanlar, aynı misyonu üstlenen stadyum, alışveriş merkezi, büyük ve çok amaçlı binalar ve benzerleri ile yarışmak zorunda kalmışlardır. Meydan olarak adlandırdığımız pek çok mekan, taşıtların yoğun biçimde kullandığı, yaya önceliklerinin düşünülmediği, insanların toplu etkinliklerine izin verilmediği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şehirselsel mekan elemanı olarak meydan, bugünün koşullarında yeniden tanımlanarak, kullanıcıya ve mekansal elemanlarına dönük daha kapsamlı araştırmalarla irdelenmek durumundadır.

Bu noktadan hareketle Kayseri Cumhuriyet Meydanı incelenmiş. Genel anlamda gereken, fiziksel ve sosyal koşulları sağlayıp sağlamadığı irdelenmiştir. Çalışma için seçilen bu mekanın kullanıcılar için önemi, memnuniyetleri, memnuniyetsizlikleri

anket yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Anket sonuçları, değerlendirme içerisine katılarak kullanıcı istek, gereksinim ve görüşleri dikkate alınmıştır.

Bu bölümde, kullanıcıların düşünce ve önerileri çalışmanın diğer bölümlerde etkili olduğundan daha fazla etkili olmuştur. Verilen cevaplar ve yazılan görüş-öneriler ile çalışmanın sonuç kısmı için düzenlenecek-derlenecek verilerin önemli bir kısmı oluşturulmuştur.

Meydanlara nitelik kazandıran fiziksel özellikler, ölçek-oran, fiziksel boyutlar, doluluk-boşluklar, ışık, renk, doku, geometri olarak ortaya konmuş ve bu fiziksel özelliklerden yola çıkarak Cumhuriyet Meydanı'nın mekansal yapısının, kalitesiz, düzensiz ve konfor yönünden eksik olduğu anlaşılmıştır.

Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın sınırlarını oluşturan binaların çeşitli ve birbirinden farklı karakterleri, meydanın, mekansal konforunu ve sosyal özelliklerini etkilemektedir. Ayrıca mekan konforu açısından düşünülürse; meydanın boyutlarının (en,boy), insan ölçeğine uygun oluşmadığı ve mekan içerisindeki Almer Otel kütesinin de çevredeki tarihi eserlere saygısız ve onları ezici etki taşıdığı, gibi çarpıcı sonuçlara ulaşırız. Yapılanmış çevreye uyum sağlayamayan binaların çevrelediği alan, mekansal olarak, kapalılık, kavrayıcı mekan, statik mekan etkisi vermemektedir.

Mekanda kötü anlamdaki dönüşümlerin, dünyadaki dönüşümlere paralel olarak trafik, modern mimari anlayış, kültürel etkenler, politik kararlar, yasal etkenler gibi sebeplere dayalı olduğu saptanmış ve bu dönüşüm sebepleri genel olarak ve de Kayseri özelinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Kayseri için ortaya çıkan dönüşümlerin genellikle plansız ve de fiziksel koşullara dayalı gerçekleştiği görülmüştür. Kayseri Cumhuriyet Meydanı'ndan sorumlu olan Kayseri Büyükşehir, Kocasinan ve Melikgazi belediyelerinin planlama faaliyetlerinde yetersiz ve yeniden canlandırma, yayalaştırma konusunda yapıcı olmaktan çok yıkıcı bir tavır sergiledikleri anlaşılmaktadır. Kent için önemi

tartışılmaz olan meydanın yayalaştırılması konusunda ne Kayseri sivil toplum kuruluşları ne de halk bir faaliyette bulunmuştur. Meydanın, yüzey olarak değil, çevresindeki yapılarla birlikte bir hacim olarak ele alınarak, tasarlanması; bugüne kadar üstesinden gelinememiş ve yarına ertelenemeyecek acil bir sorundur.

Genel anlamda meydanın sosyal anlamının, toplum ve şehir kimliği oluşumundaki rolünün, yetersiz olduğu görülmüştür.

Birçok sosyal dönüşümün göstergesi olan meydanın, toplumsal iletişimi sağlamadaki rolü günümüz Kayseri toplum yaşamında pek belli olmamakla birlikte, ticaret amaçlı hareketlerin az da olsa meydanda süregeldiği gözlemlenmiştir.

Cumhuriyet Meydanı'nın şehir strüktüründeki önemi araç-yaya sirkülasyonu açısından tartışılmazdır. Şehrin geometrik olarak ortasında yer alan meydanın, zaman içerisinde alternatifinin oluşmamış olması, gerek trafik, gerekse de sosyal-kültürel faaliyetler açısından, kavşak ve tören alanı olarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın 1900-2002 yılları arasında geçirdiği mekansal dönüşümler gerek yazılı kaynaklar gerekse görsel malzeme ile belgelenmiştir. Bu belgelerin yanı sıra mekanı kullanan insanların düşünceleri de anket yoluyla belgelenmiştir. Belgelerden, meydandaki trafik yoğunluğunun yıllar içerisinde artarak, mekansal etkinin ise azalarak, günümüze kadar geldiğini anlamaktayız.

Çalışmanın sonucunda Kayseri Cumhuriyet Meydanında yaşanan mekanın sosyal ve mekansal anlamını yitirme sürecinin önlenemez bir şekilde devam ettiğini görmekteyiz. Meydanın mekansal özelliklerinin yeterli olmadığı, yaşanan her türlü sosyal olayda (tören, kutlama ve benzeri) bir daha anlaşılabilmektedir. Mekan, tarihi, sosyal özellikler açısından kent için önemli bir noktada bulunması gerekirken trafik fonksiyonu ile ön plandadır.

Bu özellikleriyle, günümüzün Cumhuriyet Meydanı, Kayseri kentinde Trancik(1986)' in deyimiyle "kayıp mekan" halini almıştır.

Öneriler

Kayseri Cumhuriyet Meydanı için, mekansal ve sosyal anlamın yitirilmesi adına, biran önce önlem alınması gerekliliği çok açıktır. Bu sebeple yapılması gerekli olan canlandırma, yayalaştırma, projelerinin koruma politikası çerçevesinde hayata geçirilmesi zorunlu bir hal almıştır. Aşağıda genel anlamda yapılan önerilerin hepsi Cumhuriyet Meydanı için de geçerlidir.

Türkiye’ de meydanların mekansal kalitesini yükseltmeye ve kullanıcı yoğunluğunu artırma dönük, yeniden canlandırma çalışmaları ve gelecek planlamalara referans teşkil edecek araştırmaların, yetersiz düzeyde olduğu belirtilebilir. Bu noktada ifade edilmesi gereken, kullanıcıyı esas alan araştırmaların ve bugünkü meydanlarla tarihsel öneme sahip meydanlar üzerindeki çalışmaların, mekansal gözlem ve analizlerin sayısının artırılması gerektiğidir.

Bununla birlikte tarihsel süreç boyunca oluşmuş ve geçerliliği kanıtlanmış planlama prensipleri ve kararlarının mekansal kaliteyi arttırmada dolayısıyla meydana kimlik kazandırmadaki rolü göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye’de kişilsiz ve denetimsiz yapılaşmaların önüne geçilmesi için toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi şarttır. Bu eğitim sadece öğretim seviyesindeki insanlarla değil, basın-yayın ve televizyon kanallarıyla toplumun her kesimine verilmelidir. Böylece çevre koruma bilinci gelişerek daha yöresel ve estetik açıdan huzur verici bir çevreye sahip olunabilir.

Kent meydanları şehirlerin imajı ve prestij alanları olarak yüzyıllardır kentliye hizmet etmişlerdir. Çevre düzenleme çalışmaları ile elde edilecek kentsel kalitenin korunması ve gelecek kuşaklara da aktarılması başlıca hedefimiz olmalıdır.

Günümüzde hisler, alışkanlıklar ve politik tutumların gittikçe kitle iletişimi ile belirlendiği bir süreç yaşanmaktadır. Bu bağlamda, bireysel iletişim için mekanlar

oluşturan mimariyi, kitle iletişiminin devamlılığı konusunda geliştirmenin mümkün olup olmadığı sorgulanmalıdır.

Meydanı mümkün olduğunca kullanıcı ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda planlamanın ve onun davranış limitlerini göz önünde bulundurmanın önem kazandığı belirtilebilir. Özellikle metropol kentlerde, çok çeşitli ve farklı insan gruplarına hizmet edebilecek mekanların düzenlemesinde çok yönlü planlama anlayışının hedeflenmesi gerekmektedir. Meydanın, toplumun her kesimine hitap etmesini sağlamak için farklı grupların ihtiyaçlarının belirlenmesi önemlidir. Mekan planlamasında, kullanıcı, tasarımcı, uygulayıcı, yönetici gruplarının birlikte çalışmaları ile geleceğe yönelik meydan alanlarının oluşması sağlanabilir. Bu aşamada, kullanıcı ihtiyaçlarını belirlemeye dönük araştırmalar dışında, planlama yaklaşımlarının belirlenmesi sırasında bu tür bir işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Yok olan şehrsel mekan kalitesinin onarılması yönündeki çabalarda, planlama ideolojileri çerçevesinde; kapalı meydan karakteri, vurgulanan köşeler, akslar, arkadlar, vb.'nin kullanımı sağlanmalıdır.

Farklı gruplardan insanların varlığı kullanıma dönük çeşitliliği ve meydanın iletişim kalitesini belirlemede önemli rol oynar. Bu nedenle, kullanıcıya dönük araştırmalarda, meydanın toplumun her kesimine hitap etmesini sağlamak için, farklı grupların ihtiyaçlarının belirlenmesi önemlidir. Bu araştırmalar, büyük kullanıcı kitlelerine yayılabilen anket, görüşme yöntemleriyle sağlanabilir.

Sonuç olarak, toplumsal iletişim sağlamanın ve böylece sosyal deneyimlere ulaşmanın amaçlandığı meydanların, sosyal ve eğitimsel işlevini kaybetme süreci yaşadığı vurgulanmalıdır. Şehrsel alanlar, toplum kültürünü kaybettikleri zaman, toplum davranışlarında düzensizlik gözlenir. Bu düzensizlik, insanların birbirleriyle olan ilişkilerindeki başarısızlıklarından değil, toplumsal etkileşimdeki yetersizlikten kaynaklanır. Böylece; toplumsal aktivitelere katılmayan sessiz kalabalıklar ortaya

ıkar. Bu düzensizlikler, toplum kültüründe eksiklikle birlikte tüm sosyal fikir birliğini tehdit edebilir ve kitlesel kültürün oluşumun engeller.

KAYNAKLAR

- Aktüre, S.- Ünlü E., 1996, Kent Tarihi Çalışmaları, **ODTÜ Mim. Fak. Ara Yay.**, Ankara.
- Aktüre, S., 1996, 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, **ODTÜ Mim. Fak.**, Ankara.
- Alexander, C., Ishikawa, S., and Silverstein, M., 1977, A Pattern Language, **Oxford University Press**, New York.
- Arnheim, R., 1977, The Dynamics of Architectural Form, **University of California Press**, London.
- Arendt, H., 1994, İnsanlık Durumu, **İletişim Yay.**, İstanbul
- Ashihara, Y., 1981, Exterior Desing in Architecture, **Van Nostrand Reinhold**, New York.
- Ateş, S., 1997, Kayseri Sivil Mimarisi' ndeki Değişimler ve Etkenleri, **G. Ü. F. B. E. M. Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.
- Bacon, E., 1967, Desing of Cities, **The Viking Press**, London
- Banz, G., 1970, Elements Of Urban Form, **McGraw-Hill Book Company**, New York
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., Smith, G., 1985, Responsive Environments, **The Arch. Press**, London.
- Bilsel, F. C., 1997, Kentsel Tasarım Kuramları & Uygulamaları, **8. Kentsel Tas.&Uyg. Semp.**, MSÜ., İstanbul.
- Brambilla, R., Longo, G., 1977, For Pedestrians Only, Planning, Desing and Management Of Traffic Free Zones, **Whitney Lib. Of Desing**, New York
- Broadbent, G., 1990, Emerging Concepts In Urban Space Design, **Van Nostrand Reinhold**, New York
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M., 1992, Public Space, **Cambridge Un. Press.**, New York.
- Ching, F. D. K., 1996, Architecture; Form, Space&Order, **VNR**, New York

Cogito, 1986, Kent ve Kültürü, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı :8, **Y. K. Y.**, İstanbul.

Cullen, G., 1971, The Concise Townscape, **The Arch. Press**, London.

Çakmaklı, D., 1991, Kentsel Biçimlenmeye Kuramsal ve Analitik Yaklaşımlar, **Mimarlık**, n1, Ankara.

Çakıroğlu, N., 1952, Kayseri Evleri, **Pulhan Mat.**, İstanbul

Çalıka, H., 1992, A. Rıfat Çalıka'nın Anıları, İstanbul

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehircilik Ders Notları

Erkiletlioğlu, H., 1983, Kayseri Tarihi, **İl Kül. Müd. Yay.**, Kayseri.

Ersagdıç, Y., 1998, Kent Meydanlarının Rekreatif İşlevleri Açısından İncelenmesi ve Bu İşlevlerin Konak Meydanı Örneğinde İrdelenmesi, **Ege Ün. F.B.E. Yüksek Lisans Tezi**, İzmir.

Ford, L. R., 2000, The Spaces Between Buildings, **The Hopkins U. Press**, Illinois.

Frampton, K., 1979, The Status Of Man And The Status Of His Objects: A Reading Of The Human Condition, **St. Martin's Press**, New York

Gehl, J., 1987, Life Between Buildings, **Van Nostrand Reinhold Co.** New York.

Gieidon, S., 1980, Space, Time and Architecture, **Harvard U. Press**, Cambridge

Giritlioğlu, C., 1991, Şehirselle Mekan Öğeleri ve Tasarımı, **İ.T.Ü. Küt. sayı:1459**, İstanbul

Günay, B., 1988, History Of CIAM And Team 10, Metu JFA, 8 : 1, **METU Press**, Ankara

Gündoğdu, G., 1986, Kayseri Sit Alanı İçinde Yer Alan Sivil Mimarlık Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, **Yüksek Lisans Tezi**, MSÜ, İstanbul.

Gür, Ş., Ö., 1996, Mekan Örgütlenmesi, **Gür Yay.**, Trabzon.

Harvey, D., 1990, The Condition Of Postmodernity, **Blackwell**, Cambridge-Mass

Hasol, D., 1990, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, **Yem Yay.**, İstanbul.

- Heck, I., Schmidt A. J., 1989, Sandort Statt Standard: Pladoyer Für Einen Differenzierten Umgang Mit Dem Öffentlichen Raum, **DB: Deutsche Bauzeitung**, Nr.6 , pp.37-42.
- Hillier, B., 1987, Syntactic Analysis Of Settlements, **Architecture And Behaviour**, v3, n3, pp. 217-231
- Holston, J., 1989, The Modernist City: Anthropological Critique of Brasilia, **Chicago Press**, Chicago.
- İmamoğlu, V., 1992, Geleneksel Kayseri Evleri, **Halk Bank. Kül. Yay.**, Ankara.
- Jencks, C. 1978, Post-modern History, **Architectural Design**, n1, pp. 11-57.
- Jensen, R., 1981, Dreaming of Urban Plazas, Urban Open Spaces, **Smithsonian Institution**.,New York
- Karakaya, N., Karakaya, N., 2002, Anımsamalar, **E. Ü. Yay.**, Kayseri
- Karatepe, Ş., 1999, Kendini Kuran Şehir, **Kay. Büyükşehir Bel. Kül.Yay.**, Kayseri.
- Kayseri Valiliği, 1998, Cumhuriyet'in 75. Yılında Kayseri, **Kay. Vali. Yay.**, Kayseri
- Kayseri İli Çevre Koruma Vakfı, 1998, **Kay. İli Çev. Kor. Vak. Yay.**, no:3, Kayseri
- Keleş, R., 1980, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, **TDK.**, Ankara.
- Kepes, G., 1996, Kent Ölçeğinde Dışavurum ve İletişim Üzerine Notlar, Kent Ve Kültürü, Cogito sayı:8, **YKY**, İstanbul
- Kling, V.G: ,1971, Space: A Fundamental Concept In Design, Goshen, C. (Ed), Psychiatric Architecture, **American Psychiatric Assoc.** Washington.
- Konuk, G., Bakan G., 1987, Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, **Tübitak Yay.**, Ankara.
- Kostof, S., 1991, The City Assembled Elements Of Urban Form Through History, **Thames And Hudson**, London.
- Krier, L., 1980, Houses, Palaces and the Cities, **Architectural Desing Profile**, Berlin
- Krier, R., 1991 (1984,1979,1975), Urban Space, **Academy Edit.**, London.
- Krier, R., 1988, Architectural Composition, **Rizzoli International Publications, INC.**, New York

- Krier, R., 1978, Urban Transformations: The Blind Spot, **Architectural Design**, no:4, pp. 219, London
- Kuban, D., 1990, Mimarlık Kavramları: Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, **Yem Yay.**, İstanbul.
- Kuru , A.(Çakmakoglu), 1993, Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'deki Türk Anıtları, **Gazi Ün. F.B.E. Doktora Tezi**, Ankara
- Le Corbusier, 1946, Concerning Town Planing, **The Architectural Press.**, London.
- Leonard, M., 1969, Humanizing Space, **Progressive Architecture**, pp.37.
- Less,L.,H., 1994, Urban Public Space and Imagined Communities in the 1980s and 1990s, **Journal of Urban History**, Vol.20, no:4, pp.443-465
- Lynch, K., 1960, The Image of The City , **MIT Press**, Cambridge-London.
- Lynch, K., 1989, Good City Form, **MIT Press**, Massachusetts.
- Madanipour, A. 1996, Desing Of Urban Space: An Inquiry Into A Socio-Spatial Process, **JohnWiley & Sons Ltd.**, Chichester.
- Maki, F., 1964, Investigations Into Collective Form, **Washington Un. Pub.**, St. Louis Missouri
- Mander, A., 1986, Platze in der Stadt, Rehumanisierung, Innerstädtischer Raume und Platze, **DBZ. Deutsche Bauzeitschrift**, Nr.3, pp. 345-351
- Meiss, von P., 1991, Elements of Architecture From Form to Place, Van **Nostrand Reinhold**, New York
- Moughtin,C., 1992, Urban Design: Street And Square, **Butterworth - Heinemann**. Oxford
- Norberg-Schulz, C., 1971, Exisrence, Space and Architecture, **Studio Vista**, London.
- Norberg- Schulz, C., 1979, Concept of Dwelling: On the Way To Figurative Architecture, **Rizzoli**, New York.
- Önür, S., 1992, Architectural Experiences And Experimements In The Public Sphere, **ODTÜ Doktora tezi**, Ankara
- Önür, S., 1994, Savaş Sonrasından Günümüze Kentsel Kamu Mekanlarına İlişkin Deneyim ve Denemeler, Kent; Planlama. Politika ve Sanat, **ODTÜ Mim. Fak. Yayını**, Ankara.

- Özdemir, A., 2000, "Ülkemizde Meydansızlaşmanın Nedenleri", **Peyzaj Mimarlığı Kongresi-2000**, Ankara.
- Peterson, S. 1981, Urban Design Tactics, **Architectural Design Vol. 49**, no: 3-4, pp.76-81.
- Piaget, J., 1953, The Child's Construction of Reality, **Basic Books**, New York
- Rapaport, A., 1990, Meaning Of The Built Environment, **The Un. Of Arizona Press.**, Tucson
- Rasmussen, S. E., 1994, Yaşanan Mimari, **R. K.**, İstanbul.
- Relph, E., 1987, Place and Placelessness, **Croom Helm**, Londra
- Rossi, A., 1982, The Architecture Of The City, **MIT Press**, Cambridge-London
- Rowe, C., Koetter, F., 1984 Collage City, **the MIT Press**, Massachusets.
- Rudez, Z., 1988, Stadtraum Prinzipien Stadtebaulicher Raumbildung, **Deutscher Gemeindeverlag Verlag W. Kohlhammer**, RWTH Aachen
- Sahil, S., 1995, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Kültürel ve Mekansal Değişimin Başkent Ankara'dan Örnekleme", **Kültür ve Mekan**, Kongre Kitabı, Uluslararası VII. Yapı ve Yaşam 95, Bursa.
- Salingaros, N.A., 2000, Complexity And Urban Coherence, **Journal of Urban Design**, v4, pp. 29-49.
- Schmidt, H., 1968, Strassen Und Platze, Beispiele Zur Gestaltung Stadtebaulicher Raume, **Verlag Georg D.W. Callwey**, München
- Schmidt H., Grohe, J., 1991, Platzangst Kein Platz Für Plätze?, **Der Architekt**, Nr.6, pp.322-323
- Sennett, R., 1990, The Conscience Of The Eye, **Faber And Faber**, London-Boston
- Sennett, R., 1996b, The Uses Of Disorder -Personal Identity And City Life, **Faber And Faber**, London-Boston
- Shane, G., 1976, Contextualism, **Architectural Design**, 76/11, London
- Spreiregen P. D., 1965, Urban Design, The Architecture Of Towns And Cities, **McGraw-Hill. Co.**, New York
- Sitte, C., 1985, City Planning According to Artistic Principles, **Pha. Press**, London

- Subaşı, M.İ., 1986, Dünden Bugüne Kayseri, **Örnek Kitabevi**, Kayseri
- Tavakolian, A.,1990, Spaces For Human Communication: The Inner Life Of Urban Plazas In Phidelphia, Rittenhouse and Washington Squares, **Dissertation, University of Pensilvania**, Pensilvania.
- Trancik, R., 1986, Finding Lost Space: Theories of Urban Desing, **Van Nostrand Reinhold**, New York.
- Ullmann, G.,1989, Sehnsucht Nach Platzen Die Wiedereroberung des Öffentlichen Raumes, **DB. Deutsche Bauzeitung**, Nr.6,pp. 12-21
- Vardar, A., 1990, Meydansız Kentler, **Planlama**, Nr. 3-4, ss.30-41
- Venturi, R., 1991, Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, **Şevki Vanlı Yay.**, İstanbul
- Webb, M., 1990, Die Mitte der Stadt Stadtische Platze von der Antike bis Heute, **Frankfurt/Main: Campus Verlag**, Frankfurt
- Yücel, C.,1998, Kayseri kenti metropolitenleşme sürecinde tarihi kent dokusunun dönüşümü, **Metro. Al. Plan. Sor. Semp., Y.T.Ü. Ş. B. P. Böl., İstanbul**
- Zevi, B., 1957, Architecture as Space, **Horizon Press**, New York.
- Zevi, B., 1990, Mimariyi Görmeyi Öğrenmek, **Birsen Yayınevi**, İstanbul.
- Zucker, P., 1959, Town And Square, **Columbia Un. Press**, New York
- Yıldız, D., 1996, Peyzaj İle Mimarlık-Kentsel Tasarım İlişkileri ve Mimari Tasarıma Etkileri, **İTÜ Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul.
- Yurt ansiklopedisi, 1981, 84-85-86. Fasikül, **Anadolu Yay. A. Ş.**
- Kayseri İmar Planı Açıklama Raporu, 1986, **Kay, Büyükşehir Bel.**, Kayseri
- Kayseri Sit Alanı Koruma ve Geliştirme Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu, 1991, **Kay, Büyükşehir Bel.**, Kayseri

EKLER

Ek 1 : Yapılar

Ek 2 : Anket soruları

EK 1 :

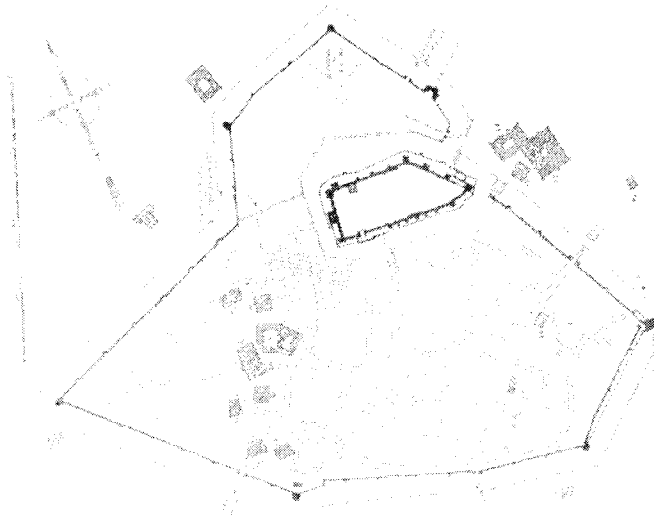
YAPILAR

YAPILAR

Kayseri İçkalesi

Kalenin bugünkü durumu: Melikgazi İlçesi, Cumhuriyet Mahallesi'nde kain Tapunun 308 ada, 4 ve 5 Nolu parsellerde kayıtlı bulunan Kayseri İçkalesi muntazam olmayan yamuk bir dikdörtgen alana oturmaktadır. En uzun kenarı doğu-batı istikametinde yer alan güney cephesi olup yaklaşık 200 metredir. En dar kenarı da bu cepheye dik konumdaki batı cephesi olup 85 metre, güney cephesine paralel konumdaki kuzey cephesi 130 metre ve kuzeydoğu cephesindeki yamuk kenar da yaklaşık 100 metredir.

Kale duvarları, kesme taş bloklardan yapılmıştır. Duvar kalınlığı yer yer 3 metreyi bulmaktadır. Bu duvarlar, yüksekliği yer yer 14 metreyi bulan değişik büyüklüklerde 18 adet dendaneli burçla takviye edilmektedir. Güney cephesinde kare planlı sekiz adet burç yer almaktadır. Doğudan batıya doğru takip edildiğinde iki adet büyük burçtan sonra beş adet küçük burç, sonra tekrar bir büyük burç gelmektedir. Batı cephesinde 3 adet kare planlı burç yer almaktadır. Bu üç burçtan ortadaki, aynı zamanda kalenin en büyük burcudur. Kuzey ve kuzeydoğu cephesinde toplam sekiz burç daha vardır. Bu burçların ikisi beşgen planlı, diğerleri ise kare planlıdır.

Şekil Ek 1.1. İç ve dış kale surları (Karatepe, Ş.,1999)

Güney ve kuzeydoğu cephelerinde olmak üzere yapı tarzı sade olan iki giriş kapısı yer almaktadır. Güney kapısı kemerle geçilmiş olup üzerinde girişin solundan taş blok merdivenlerle çıkılan ve iki adet pencereyle güneye bakan bir oda yer almaktadır. Girişin üst kısmının iki yan tarafına taştan yontulmuş iki Selçuk aslanı yerleştirilmiştir. Bu girişten sonra batıya doğru döndüğünde esas kale duvarlarından içeriye giriş sağlayan iç kapı ile karşılaşılır (Subaşı, 1986).

Kuzeydoğu kapısı, dış duvar, dış duvar bölmesi ve iç duvar olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu giriş basık kemerli bir görünümündedir. Bu girişin üzerinde üst kısmı yıkılmış geniş bir oda yer almaktadır. Kale duvarlarına paralel olup onu yer yer 6~8 metre dışardan izleyen yaklaşık 3 metre yüksekliğinde ön surun yalnızca bir bölümü günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Giriş önlerindeki mazgalları birbirine bağlayan bu bölüm son yıllarda onarılmış bulunmaktadır. Ayrıca yakın geçmişte yapılan bir müdahale ile giriş amacı ile kullanılmak üzere kale duvarının kuzey cephesinde kapı büyüklüğünde bir delik açılmıştır.

Kalenin iç kısmında kuzeydeki duvara bitişik bir vaziyette halen kullanılmakta olan XV. Yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış olan bir cami yer almaktadır. Kale içi mekanı yakın geçmişe kadar sebze pazarı olarak kullanılmış ancak sonradan yapılan mimari müdahalelerle ziynet, giysi ve benzeri eşyaları satan çarşıya dönüştürülmüştür.

-Kalenin tarihi ve mimari önemi

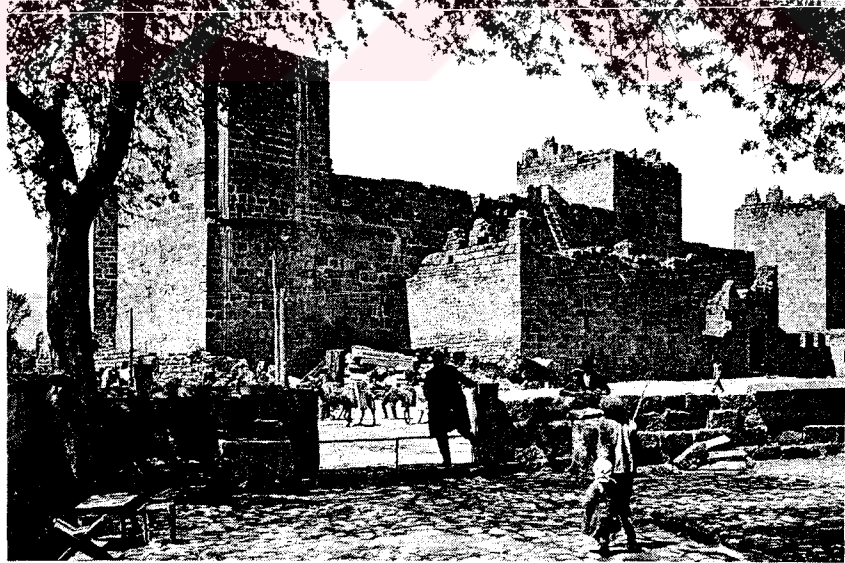
Bizans'tan bu yana Anadolu'da hüküm sürmüş Selçuklu ve Osmanlı Devletlerine dair tarihi ve mimari değerleri haiz olması nedeniyle birinci derecede korunmaya ve tescile değer bir eser olan Kayseri İçkalesi üzerinde beş adet kitabe yer almaktadır. Bunlardan biri kuzey cephesindeki burç üzerinde Arapça iki satır olup Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat adınadır. İkincisi Kuzeydoğu kapısının üzerinde Arapça iki satır olup Osmanlı Hükümdarı II. Mehmet adınadır. Üçüncüsü kuzeydoğu girişinde beden duvarının iç yüzeyinde yer almaktadır. Dördüncü kitabe güney duvarının içteki girişinin üzerinde iki satır Farsça olup Karamanoğlu Pir Ahmet adına

hakkedilmiştir. Beşincisi ise güney kapısının batı yönündeki mazgal üzerinde Farsça olup Karamanoğulları adınadır (Erkiletlioğlu, 1983).

Kalenin yapım tarihine ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak ihtiva ettiği kitabelerden ve yapım üslubundan Bizans dönemindeki kalenin yerine Selçuklular tarafından yeniden inşaa edildiği ve 15. Yüzyılda Karamanoğulları ve Osmanlılar tarafından da tadilat ve onarımlar gördüğü anlaşılmaktadır (Şekil 4.12).

Eski eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma envanterlerinden anlaşıldığına göre en son yapılan onarımlar, 1960-1964 yılları arasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve 1972-1973 yıllarında da Kayseri Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Önemli bir mimari ve tarihi belge olması nedeniyle gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca 09.07.1976 gün ve A-75 sayılı kararla tescil edilmiştir (Kayseri sit alanı koruma ve geliştirme amaçlı imar planı açıklama raporu,1991).

Şekil Ek 1.2. İçkale surları- 20.yy başları (Foto.: Güpgüpoğlu, A.)

Camiler:

Kayseri camiler üç tarihi devreye tekabül eden birbirinden farklı üç gruba bölünür:
-Danişmentliler Devri, Ulu Camii ve Külük Camii,

- Selçuklu Devri, Hunat Hatun Camii, Hacı Kılıç Camii, Lala Paşa Camii
- Osmanlı Devri, Fatih Camii, Kurşunlu Camii, Katıroğlu ve Han Camii,

Ulu camii veya camii kebir 1750 metrekare yer işgal eden bu camii inşa edildiği devirde Kayseri'nin en geniş camii idi. Ulu camii planı bütün islam dünyasında yaygın bulunan genel tipe uygundur. Birçok tadiller geçirdiği muhtemeldir. Caminin eski bir Bizans Kilisesi olduğu ileri sürülen mahalli rivayetlere iştirak edilemez. Ulu camide kiliseye has vasıflardan hiçbirisi bulunmuyor. Planın genel tertibi yapı sivri kemer kullanılması islami kaynağı delillerdir. Abidenin bugün taşıdığı tek kitabe kuzey duvarının dış yüzüne kapının yanına konmuştur. 602 hicrisenesinde yapılan bir tamiri anan bu kitabenin caminin yapılışıyla bir alakası yoktur. Bina bu tarihten önce muhtemelen hicri 6. Asrın ilk yarısında yapılmış olabilir (Yurt Ansiklopedisi, 1981) .

Külük (Gülük Camii): Selçuklu vezirlerinden Muzaffereddin Mahmud'un kızı Atsız elti Hatun tarafından yaptırılmıştır. Planında görülen intizamsızlık gördüğü tamirlerden ileri gelir. İki kapısından biri basık kemerlidir, diğeri arı peteği gibi çukurları olan bir tepeliğin altındadır (Erkiletlioğlu, 1983).

Hunat Hatun Camii: Kalenin doğusunda şehri çeviren surların dışında Prenses Mahperi I.Keykubat'ın karısı ve II. Keyhüsrev'in annesi tarafından yaptırılmıştır. Tarihi 1237 dir. Caminin iki kapısı geleneksel büyük Selçuklu kapılarının benzeridirler. Batı taraftaki kapının üzerinde üç satırlık bir kitabe bulunur. II nci kapısında da birinci kapının gibi bir kitabe vardır. İkinci kitabede de İnşaat tarihi ve Sultanın adı tekrar edilmiştir. Hunat camisi Kayseri'deki camilerin en büyüğüdür. 56 kemer ayağının üzerine istinat eder. Birisi yeni, diğeri eskiden yapılmış iki kubbesi vardır. Binanı batı kapısına cümle kapısı denir, yan ve üst kısmı gayet ince şekilde süslenmiştir (Erkiletlioğlu, 1983).

Hacı Kılıç Camii: 1249 da Selçuk Oğulları vezirlerinden Ebul Kasım Ali Tosi tarafından yaptırılmıştır.

Han Camii: Selçuk Oğulları zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Hacet Camisi: Eski zamanlara ait olması muhtemeldir.

Lala Paşa Camii: 1308 de Kayseri emiri Lala Musluhuddi Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Kümbet Camisi: 1378 de Şah Melik Hatun tarafından yaptırılmıştır.

Şıh Camisi: 1466 da İbrahim Tennuri namına yapılmıştır.

Kale Camisi: 1478 de Osman oğullarından Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır.

Katiroğlu Camisi: 1114'de Katiroğulları tarafından yaptırılmıştır,Birçok tadiller görmüştür.

Kurşunlu Camisi: 1574 de Doğancı Hacı Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Yanıkoğlu Camisi: 1723 de Bayraktar Yanık Ömer Ağa yaptırmıştır.

-Medreseler:

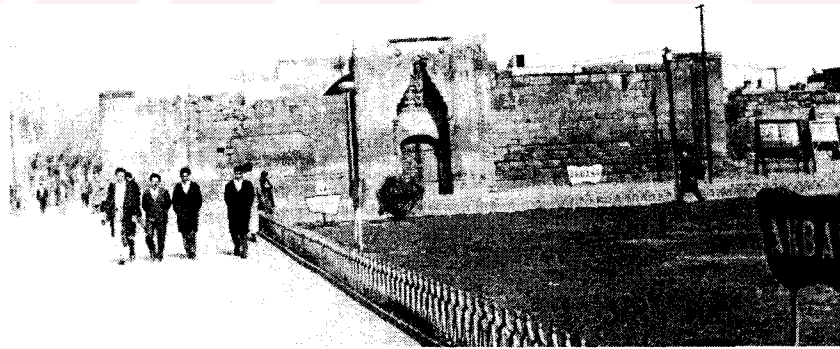
Camilere eklenmiş bulunan Hunat,Hacı Kılıç gibi Medreselerden başka Kayseri'nin büyük sayıda müstakil Medreseleri vardır.

Gıyasiye ve Şifahiye Medreseleri: Tarih 1205, Selçuklu oğulları zamanında Anadolu'da tesis edilen ilk tıp fakültesidir. Selçuklu Hükümdarlarından Gıyasüddin Keyhüsrev I. Kız kardeşi Gevher Nesibe Sultanın vasiyeti üzerine şifaiye adını taşıyan hastahane yapılmış bunun yanında ise ilk tıbbiye olan Gıyasiye adlı medrese kurulmuştur. Bu medreseler çifte medreselere adıyla da anılır. Hastahanenin çok süslü olan kapısının üzerinde mermere Selçuklu haddi ile yazılmış iki satırlık arapça kitabe bulunur. Gıyasiye denilen medrese tıp tahsili yapılırken şifahiye adlı hastahane tıp ilminin uygulanması yapıldı (Erkiletlioğlu, 1983).

Saraceddin Medresesi: Bu medreseye küçük Hunat Medresesi de denir. Hunat medresesine benzerliğinden dolayı bu ad verilmiştir. 1240 da Selçuklu oğulları vezirlerinden Saraceddin tarafından yaptırıldığı üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır.

Hunat Medresesi: Bu medrese şimdi Müze olarak kullanılmaktadır. 1237 yılında Selçuk hükümdarlarından Gıyasüddin Keyhüsrev II.nin annesi Alaeddin Keykubat I.in karısı Mahberi Hatun tarafından yaptırılmıştır. İlk müderrisi Mevlana Celalleddin'in hocası Burhanettin tirmiz'dir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde buradan sitayişle bahseder (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Sahabiye Medresesi: 1276 yılında Selçukoğulları vezirlerinden Sahip Ata Fahredtin Ali tarafından yaptırılmıştır. Cümle kapısının taş oyma süslemeleri mükemmeldir (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Şekil Ek 1.3. Sahabiye Medresesi, 1940-1950 (Foto.: Karakaya, N.)

Hacıkılıç Medresesi: Selçuk oğulları vezirlerinden Ebukasım Ali Tosi tarafından 1249 da yaptırılmıştır.

Hatuniye Medresesi: 1431 yılında Zülkadir Oğullarından Nusurettin Mehmet bey tarafından yaptırılmıştır.

Köşk Medresesi: Alaeddin Erdana isimli Kayseri emiri tarafından 1341 de yaptırılmıştır.

Hunat Hatun Kümbeti: Hunat medresesinin güneydoğusundaki odasının dış duvarında sonraları açılmış bulunan bir kapıdan sekiz köşeli salona girilir. Bu salonda yan yana üç mezar taşı dizilmiştir. Birincisi Prenses Mahberinindir. İkincisi II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kızı Selçuk Hatun adını taşımaktadır. Üçüncü mezar adsızdır. Bu sandukalardan hiçbirine tarih konmamıştır. Yuvarlak bir kubbe salonu örtüyor. Güney yüzünde bir mihrap bulunur (Subaşı, 1986).

Hamamlar:

Sultan Hamamı: Selçuk hükümdarlarından Gıyaseddin Keyhüsrev I. İn kız kardeşi Gevher Nesibe Sultan tarafından 1205 de yaptırılmıştır.

Hunat Hamamı: Mahberi Hatun 1237 de yaptırmıştır.

Gülük Hamamı: Gülük Şemsettin 1334 de yaptırmıştır.

Cafer Bey Hamamı: Ertane oğullarından Caferbey 1151 de yaptırmıştır.

Kadı Hamamı: 1548'de Bedrettin Mahmut Kadı yaptırmıştır.

Salahattin Hamamı: 1590 tarihlidir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde bahseder.

Çarşı ve Bedestenler:

Kayseri'de Selçuk Oğulları zamanında Çarşı ve Bedestanların mevcut olduğunu Eski Bedesten mahallesi adıyla anılan yerlerden öğreniyoruz. Bunları belirten bazı eserler de mevcuttur.

Bununla beraber Kayseri’de bugünkü kapalı çarşının bir kısmının yapılış tarihi nispeten yenidir. Mevcut kapalı çarşıların en eskisi Gön Han yakınındaki Pirinçciler çarşısıdır. Eski kayıtlara göre Gön Hanı ile bu çarşının 1552 yılında yapılmış olduğu anlaşıyor. Çarşının bu kısmı ilave olarak yapılan diğer kısımlarından mimari bakımından da farklıdır. Eski kısım tavanları, kemerleri basık pencereleri, yuvarlak bir şekilde yapılmıştır. Diğer kapalı çarşıları ise 1849 yılındaki büyük yangından sonra yapılmıştır. Ancak Hacı Efendi çarşısının bu çarşılarından daha önce kapalı çarşı şeklinde yapılmış olduğu kapısının üzerindeki mermer kitabenin anlamından belli olduğu gibi yangından da müteessir olmamıştır. Bu durum bundan sonraki çarşıların kapalı şekilde ve tamamen taş malzemesiyle kemerli olarak yapılmasını düşündürmüş olsa gerektir. Daha önceki zamanlarda Kayseri çarşılarının üzerleri ahşap bulunuyordu (Karatepe, 1999).

Bedestanın Yapılış Tarihi: Üç büyük kubbe ve bunun yanında ufak kubbeciklerden meydana gelmiş bu eserin doğu, batı ve kuzey yanında olmak üzere üç kapısı vardır. Kuzey taraftaki eski Pamukçular çarşısına açılan kapının üzerindeki mermer kitabe kurucusu olan Kayseri emiri Mustafa Bey bini Abdülhay bey tarafından 1497 yılında yaptırılmış olduğu anlaşıyor. Bedestan ilk zamanlarda çok kıymetliydi. Hatta orada Bezzazlar denilen çukacı, kumaşçı, abacı gibi manifatura tüccarları otururlarmış.

Bedestan: 1497 de Kayseri Emiri Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır.

Pirinçciler Çarşısı: 1552 de halk tarafından yaptırılmıştır.

Hacı Efendi Çarşısı: 1844 de halk tarafından yaptırılmıştır.

Kapalı Çarşı: 1859 da halk tarafından yaptırılmıştır.

Kazancılar Çarşısı: 1935 de halk tarafından yaptırılmıştır.

EK 2:
ANKET SORULARI

KAYSERİ CUMHURİYET MEYDANI KULLANICI ANKETİ

Bu çalışmada Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın kullanıcı istek ve gereksinimlerini karşılayıp karşılamadığı araştırılmaktadır. Bir başka deyişle Cumhuriyet Meydanı'nın fiziksel, fonksiyonel özelliklerinin toplumsal boyut dikkate alınarak kullanıcılar için yeterli olup olmadığı incelenecektir. Çalışmamıza göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı teşekkür ederiz.

1. Kullanıcıları sınıflamak için gerekli bilgiler:

1.1. Yaşınız ?

☐ 18-25 ☐ 26-45 ☐ 46-60 ☐ 61 ve üzeri

1.2. Cinsiyetiniz ?

☐ Kadın ☐ Erkek

1.3. Öğrenim durumunuz?

☐ İlköğretim ☐ Orta öğretim ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans ☐ Doktora

1.4. Mesleğiniz?

.....

1.5. İlgi alanlarınız?

.....

2. Kullanıcı özel bilgileri:

2.1. Ne kadar süreyle Kayseri'de bulunuyorsunuz?

☐ 5 yıl veya daha az ☐ 6-15 yıl arası
☐ 16-25 yıl arası ☐ 26 yıl veya daha çok

2.2. Sizce Kayseri kentinin görsel imajı var mı?

☐ Var ☐ Yok

Varsa nedir?

☐ Erciyes dağı ☐ Kaniş-Karum ☐ Yahyalı şelalesi
☐ Kapalı Çarşı ☐ Kale ☐ Cumhuriyet Meydanı

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

2.3. Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nı ne amaçla kullanıyorsunuz?

☐ Gezmek-eğlenmek ☐ Alışveriş yapmak ☐ Okula-işe gitmek
☐ Vakit geçirmek ☐ Eğlenme ☐ Kültürel amaçlı

Bunların dışında varsa yazınız.

.....

3. Kullanıcı bilgilerini sorgulamaya yönelik (meydanlarla ilgili) sorular:

3.1.Bildiğiniz ve sizce güzel olduğunu düşündüğünüz meydanlar var mı? Hangileri?

- ☐ Kızılay Meydanı ☐ Taksim Meydanı ☐ Kızıl Meydan
☐ Tiananmen Meydanı ☐ San Marco Meydanı

Bunların dışında bildiğiniz varsa yazınız.

3.2.Nitelikli bir meydan sizce nasıl olmalı?

- ☐ Büyük ☐ Yoğun kullanılan ☐ Sosyal aktivitelerle dolu
☐ Tarihi ☐ Toplumsal anlamı olan ☐ Kaliteli yapılarla çevrili

Bunların dışında varsa yazınız:

3.3.Sizce bir meydandaki aktivitelerin bireyleri-toplulukları kaynaştırıcı rolü var mı? Varsa neler?

4. Çalışma alanı olan Kayseri Cumhuriyet Meydanı ile ilgili sorular?

Fiziksel özellikler:

4.1.Meydan'ın boyutları (nicelik) sizce nasıl?

- ☐ Büyük ☐ Küçük
 Bu boyutlar insan ölçeğine uygun mu?
☐ Uygun ☐ Uygun değil

4.2.Sizce Meydanı sınırlayıcı bina kütleleri yeterli mi? (Meydanı çevreleyen yapıların kütle büyüklükleri ve sayıları açısından değerlendirilecektir.)

- ☐ Yeterli ☐ Yetersiz

4.3.Cumhuriyet Meydanı sizce, geceleri yeteri kadar ışıklandırılıyor mu?

- ☐ Evet ☐ Hayır

4.4.Sizce Meydanı çevreleyen yapıların cephe kaplamaları nitelikli mi?

- ☐ Nitelikli ☐ Niteliksiz

4.5.Meydan içerisinde zeminde kullanılan kaplama malzemeleri nitelikli mi?

- ☐ Nitelikli ☐ Niteliksiz

Bu malzemelerin çok çeşitli olması uyumu etkiliyor mu?

- ☐ Evet ☐ Hayır

4.6.Meydanı çevreleyen yapılar arasında uyum var mı?

- ☐ Var ☐ Yok

Yoksa nasıl sağlanır?

- ☐ Cephe karakterleri birbirine benzetilerek ☐ Aynı renge boyanarak
☐ Yükseklikleri eşitlenerek ☐ Benzer malzeme kullanılarak

Bunları dışında varsa yazınız:

.....

Sizce meydanadaki binaların cephe karakterleri nasıl?

- ☐ Sade ☐ Süslü ☐ Çok hareketli
☐ Karmaşık ☐ Göze hoş gelmeyen ☐ Etkileyici

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

4.7.Sizce şu an Meydandaki binaların renkleri birbirine uyum sağlıyor mu?

- ☐ Sağlıyor ☐ Sağlamıyor

4.8.Meydanı çevreleyen binaların doluluk-boşluk oranları uyumlu mu?

- ☐ Uyumlu ☐ Uyumsuz

4.9.Çeşitli objelerin (saat kulesi, çınar ağacı, heykel, vb. gibi) meydan içerisinde bulunması meydana bir anlam katıyor mu?

- ☐ Katıyor ☐ Katmıyor

Fonksiyonel özellikler:

4.10.Meydanda bulunan aktiviteler sizce yeterli mi?

- ☐ Yeterli ☐ Yetersiz

Yeterli değilse bunların dışında nasıl aktiviteler olsun istersiniz?

- ☐ Alışveriş ☐ Yemek yeme-içme ☐ Eğlence
☐ Spor ☐ Dinlenme ☐ Kültürel Faaliyetler

Bunların dışında varsa ekleyiniz:

.....

4.11.Meydanın şu andaki durumu yayaların bu alanı kullanım yoğunluğunu etkiliyor mu?

- ☐ Etkiliyor ☐ Etkilemiyor

4.12.Meydana bağlanan yolların nitelikleri ve üzerlerinde bulunan yapıların karakteri meydanla bir bütünlük sağlıyor mu?

- ☐ Sağlıyor ☐ Sağlamıyor

Sosyal boyut:

4.13.Tören-miting-kutlama vb. gibi sosyal faaliyetlerin meydana yapıyor olması sizi etkiliyor mu?

- ☐ Evet ☐ Hayır

Etkiliyorsa bunlar nelerdir?

.....

4.14.Sizce meydan sosyal iletişimi sağlıyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

Sağladığını düşünüyorsanız, bunlar nelerdir?

.....

4.15.Cumhuriyet Meydanının sizce nasıl bir özelliği var?

☐ Tarihi

☐ Çağdaş

☐ Akılda kalıcı

☐ Büyük

☐ Eğlenceli

☐ Etkileyici

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

4.16.Meydanda Kayseri ve yöresinin yerel karakterini gösteren özellikler var mı?

☐ Var

☐ Yok

Varsa neler?

.....

4.17.Meydanda sizi en çok etkileyen bina hangisi?

.....

Problemlere yönelik sorular:

4.18.Sizce Meydanda problemler var mı? (yukarıda sorulan soruların ışığında)

☐ Var

☐ Yok

Varsa bunlar nelerdir?

☐ Yaya yoğunluğu

☐ Bina sayısının fazlalığı

☐ Nitelsiz binalar

☐ Boyutların büyüklüğü

☐ Trafik

☐ Nitelsiz malzemeler

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

Varsa bunların sebebi aşağıdakilerden hangisi veya hangileri olabilir?

☐ Mimari anlayış

☐ Yasal etkenler

☐ Politik kararlar

☐ Trafik

☐ Kültürel etkenler

☐ Hepsi

Yukarıdaki şikkı veya şıkları seçmenize neler etken oldu?

.....

5. Görüş ve öneriler:

5.1.Meydandaki problemler (varsa) nasıl düzeltilebilir?

☐ Yasal önlemlerle

☐ Yayalaştırma ile

☐ Yeniden tasarlanarak

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

5.2. Yakın bir gelecekte nasıl bir Cumhuriyet Meydanı görmek istersiniz?

- ☐ Yayalaştırılmış ☐ Kafe-bar gibi eğlenceye yönelik yapıların olduğu
☐ Kültür yapılarının olduğu ☐ Bugünkü gibi

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

5.3. Meydanda sosyal aktivite olarak Kayseri kent imajı için neler yapılabilir?

- ☐ Festivaller ☐ Fuarlar ☐ Gösteriler

Bunların dışında varsa yazınız:

.....

5.4. Meydan hakkında diğer görüş ve önerileriniz...

.....

.....

.....

ÖZGEÇMİŞ

Murat Çağlar BAYDOĞAN, 06.06.1976 tarihinde Malatya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Malatya'da tamamladı. 1999 tarihinde Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Halen Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

TC YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
YÜKSEKÖĞRETİM AKADEMİK PERSONELİ